Alef

SCIENCE FICTION MAGAZIN

21

21,50 DINARA

OLDIS ● VOTSON ● BREDBERI

Alef
SCIENCE FICTION MAGAZIN
Broj 20.

Prečnik Alefa iznosi oko dva-tri santimetra, ali kosmički prostor bio je tamo u nesmanjenoj veličini.

H. L. BORHES

S A D R Ž A J

Odgovorni urednik Milorad Predojević
Urednik Boban Knežević
Likovni urednik Dragoljub Stanković

ДНЕВНИК

Izdaje: NIŠRO »DNEVNIK«, OOUR IZDAVAČKA DELATNOST
21.000 NOVI SAD, Vojvođanskih brigada 7/VI

REČ UREDNIKA

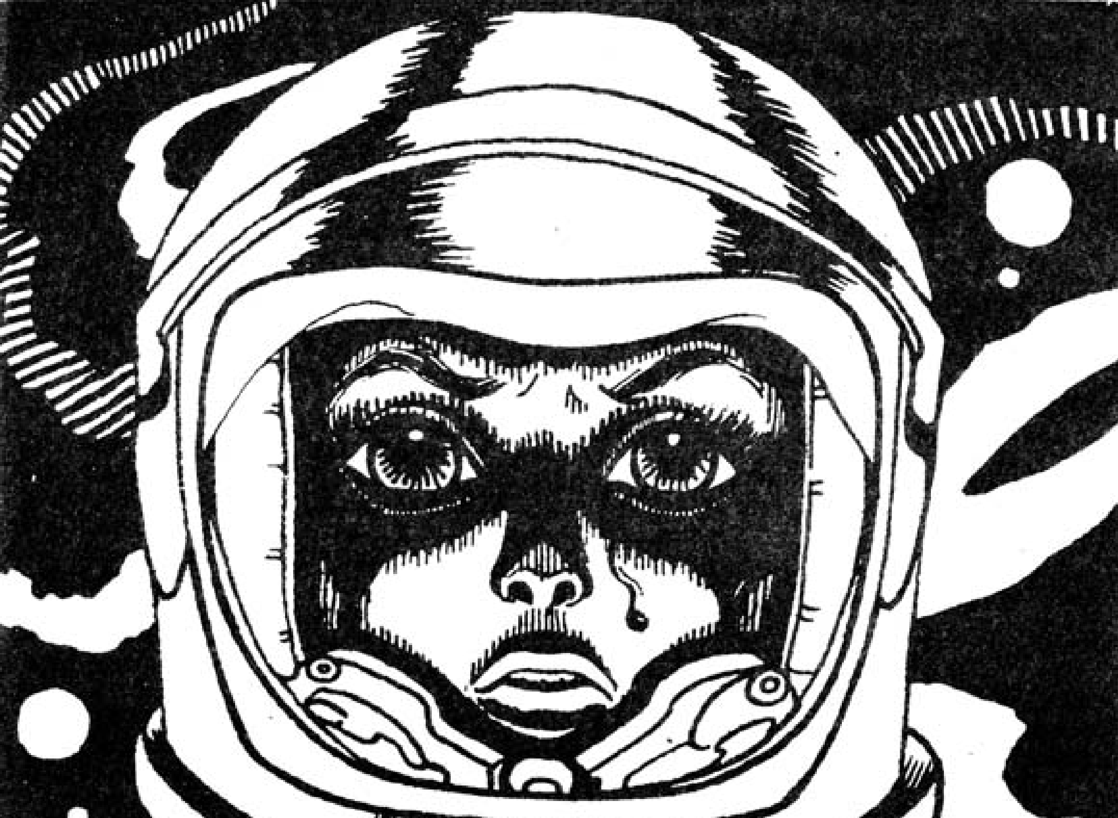
Između sastavljanja prošlog i ovog broja »Alefa« beležimo dva događaja od posebnog značaja za jugoslovenske SF prilike: održan je dvanaesti SFerakon i konačno se pojavila Prosvetina SF enciklopedija.

SFerakon je održan trećeg vikenda maja i privukao je znatan broj SF ljubitelja, čitalaca i profesionalaca. Bez stranih gostiju i bez pompeznih najava, za ovogodišnje okupljanje u Zagrebu karakteristični su poslovično dobra organizacija i uzuzetno ugodna atmosfera, a osnovna vrednost je to što već deceniju održavamo niz od bar jedne SF konvencije godišnje. Inače, centri fanovskih aktivnosti u Jugoslaviji beleže male rokade; uz Zagreb, tu su već više godina prisutni Beograd i Subotica, ponovo probuđena Ljubljana i sve jači Split. Osijek kao da pomalo gubi dah, a Niš i Skoplje možemo smatrati nepostojećim. Bilo kako bilo, posmatrajući stanje SF-a u našoj zemlji kroz fanovsku aktivnost (nikad više fanzina — i redovnijih i boljih, što je osnovno merilo vrednosti rada pojedinih klubova) možemo biti više nego zadovoljni. Problemi (nedostatak sredstava i profesionalnija orijenta-cija) nisu novi i nisu lako rešivi u ekonomskom haosu koji nas okružuje.

Pretplatnici na Prosvetinu SF enciklopediju čekali su više od četiri godine da dobiju knjigu (zapravo, knjige — konačna verzija ima dva toma) ali njihovo strpljenje se više nego isplatilo. Uz sve moguće prigovore i mane koje će pojedinci pronaći, ova enciklopedija je pravo blago za ljubitelje SF-a u Jugoslaviji. Njenu vrednost najpre ćemo shvatiti ako se prisetimo činjenice da SF enciklopedije postoje još samo na tri jezika; na engleskom dve (čuvena Nikolsova stara sada već dvanaest godina i novija, ali vrlo površna, Ganova), na francuskom i nemačkom po jedna, s tim da je francuska beznadežno zastarela i neobjektivna (O Krleži, recimo, piše pet puta više nego o Silverbergu, što je iz SF perspektive cista besmislica), a nemačka uopšte i nije enciklopedija već ilustrovani enciklopedijski leksikon autora i dela prevedenih na nemački jezik. Sve u svemu, ispada da je naša SF enciklopedija trenutno najsavremenija i najsveobuhvatnija u svojoj klasi. Sa stanovišta SF-a na neengleskom govornom području, nema premca u pristupu i obradi, a njena vrednost u domaćim okvirima, najjednostavnije rečeno, je kapitalna.

Na kraju, parafraziraću reci Zorana Živkovića sa svečane promocije održane u Narodnoj biblioteci Srbije početkom juna. Podsetio nas je da je Nikols u svojoj enciklopediji, najcenjenijoj u svetu, na Jugoslaviju potrošio svega nekoliko reći, locirajući je negde u istočnoevrpsko dno. Posle izlaska Prosvetine SF enciklopedije niko više nikada neće moći u nekom budućem sličnom ostvarenju da na odrednicu o Jugoslaviji potroši rečenicu ili dve. Moraće da piše mnogo, mnogo više.

Boban KNEŽEVIĆ

Brajan Oldis

BALAVO DRVO

Brian Aldiss, THE SALIVA TREE, 1965

Preveo sa engleskog: Borislav Tošković

Znaš, zaista sam mnogo zaokupljen četvrtom dimenzijom«, reče plavokosi mladić, sa odgovarajućom ozbiljnošću u glasu.

»Mm...«, odvrati njegov drug, zureći u noćno nebo.

»Izgleda da se u poslednje vreme baš puno primećuje. Zar ne misliš da se uočava u crtežima Obrija Birdzlija?«

»Mm...«, opet će njegov drug.

Stajali su na malom uzvišenju istočno od pospanog gradića Istočne Engleske Kotersola, posmatrajući zvezde, drhteći pomalo na hladnom februarskom vazduhu. Obojica su tek bili zašli u dvadesete godine. Onaj obuzet četvrtom dimenzijom zveo se Brus Foks; bio je visok i plav, zaposlen kao mlađi činovnik u advokatskoj firmi Prendergast i Taut u Noriču. Drugi, od koga smo do sada dobili samo poneko »mm...«, mada će uveliko biti junak naše priče, zvao se Gregori Rols. Bio je visok i crn..sa sivim očima na lepom i inteligentnom licu. On i Foks zarekli su se da će razmišljati o velikim stvarima i tako se, bar po sopstvenom ubeđenju, razlikovati od ostalih stanovnika Kotersola ovih poslednjih godina devetnaestog veka.

»Eno još jednog!« uzviknu Gregori, konačno izgovorivši više od jednog glasa. Pokazao je prstom ka sazveždu Aurige. Jedan meteor proleteo je preko neba kao iskrica odbegla od Mlečnog puta, i zamro u letu.

»Divno!« rekoše obojica u glas.

»Čudno«, reče Foks, započinjući često korišćenom frazom, »zvezde i ljudski um su tako povezani i uvek su i bili, čak i u vekovima neznanja pre Čarlsa Darvina. Čini se da uvek igraju nejasno određenu ulogu u onome što čovek radi. A meni pomažu i da razmišljam o velikim stvarima. Pomažu li i tebi, Greg?«

»Znaš šta ja mislim — mislim da su neke od tih zvezda možda naseljene. Ljudima, mislim.« Disao je teško, ponesen sopstvenim recima. »Ljudima koji — možda bolji od nas, žive u pravednom društvu, divni ljudi...«

»Znam, svi do jednog socijalisti!« uzviknu Foks. Jedino po ovom pitanju nije delio napredna shvatanja svoga druga. Slušao je on kako gospodin Taut govori u kancelariji, i mislio je da zna bolje nego njegov bogati prijatelj kako ti socijalisti, o kojima se toliko mnogo čuje u poslednje vreme, podrivaju društvo. »Zvezde pune socijalista!«

»Bolje nego zvezde pune hrišćana! A da su zvezde pune hrišćana, bez sumnje bi nam već ovamo poslali misionare da propovedaju njihovo Jevanđelje.«

»Pitam se da li će se ikad putovati na druge planete kao što su predskazali Nansou Grin i gospodin Žil Vern«, reče Foks, kad ga pojavljivanje novog meteora zaustavi u pola rečenice.

Kao i prethodni, i ovaj meteor izgledalo je da dolazi negde iz pravca Aurige. Leteo je polako, sijajući crvenim sjajem, i veličanstveno plovio prema njima. Obojica su istovremeno uzviknuli i stegli jedan drugom ruku. Bleštava iskra na nebu sada je bila veća, tako da se u njenom crvenom odsjaju videla i narandžasta svetlost. Preletela im je iznad glava (posle su raspravljali o tome da li se išta čulo dok je prolazila) i nestala iza jednog vrbaka. Znali su da je bila blizu. Za trenutak, zemlja je bila obasjana njenim sjajem.

Gregori je prvi prekinuo tišinu.

»Brus, Brus, jesi li video? to nije bila obična vatrena lopta!«

»Bila je tako velika! Šta je to bilo?«

»Možda je naš nebeski posetilac konačno došao!«

»Hej, Greg, ovo mora da je palo blizu farme tvojih prijatelja Grendonovih, zar ne?«

»U pravu si! Moram sutra da posetim gospodina Grendona i da saznam da li su oni videli išta od ovoga.«

Govorili su uzbuđeno, lupkajući nogama dok su provetravali pluća. Bio je to razgovor dva optimistički nastrojena mladića i sastojao se od mnogo nagađanja koja su počinjala sa »Zar ne bi bilo divno kad bi...«, ili: »Samo pretpostavi.«.Onda su zastali i smejali se sopstvenim apsurdnim verovanjima.

»Mora da je skoro devet sati«, reče konačno Foks. »Nisam mislio da večeras ostanem toliko kasno. Čudno kako vreme prolazi. Najbolje da krenemo nazad, Greg.«

Nisu bili poneli fenjer pošto je noć bila vedra i suva. Do prvih kuća u Kotersolu bilo je samo dve milje kolskim putem. Užurbano su pružili korak, držeći jedan drugog pod ruku za slučaj da se neko saplete u tragu od kola, jer je Foks morao da ustane u pet ujutru da bi biciklom stigao na posao tačno na vreme. Selo je bilo tiho, ili skoro tiho. U pekarevoj kući, gde je Gregori stanovao, gorela je gasna lampa i čuo se klavir. Kad su se zaustavili kraj sporednog ulaza, Foks reče zadirkujući:

»Znači, sutra ćeš videti celu porodicu Grendon?«

»Izgleda, osim ako ih onaj usijani svemirski brod nije već odneo u neki bolji svet.«

»Reci mi pravo, Greg — ti u stvari odlaziš da vidiš lepu Nensi Grendon, zar ne?«

Gregori ga u šali lupi po ramenu.

»Nema potrebe da budeš ljubomoran, Brus! Odlazim da vidim oca, a ne kćerku. Mada je ona žensko, on je napredan a to, za sad, mora više da me zanima. Nensi je, istina, lepa, ali njen otac — ah, kod njenog oca je elektricitet!«

Smejući se, veselo su se rukovali i pozdravili do sutra.

Na Grendonovoj farmi bilo je mnogo manje mirno, kako će Gregori otkriti.

*

Idućeg jutra, Gregori Rols ustao je, kao što je imao običaj, pre sedam. Dok je palio gasnu svetiljku, razmišljajući kako bi pekar baš mogao da uvede struju, tok misli brzo mu se vratio na fenomenalnu pojavu na sinoćnom nebu. Gospođa Fen, pekarova žena, donela mu je toplu vodu za umivanje i ključalu za brijanje, a zatim i obilan doručak na velikom poslužavniku. Za sve to vreme, a naročito dok je jeo kašu i kotlete, Gregori je bio zaokupljen mislima, puštajući ih da slobodno lutaju svim mogućnostima koje je »meteor« osvetlio. Odlučio je da još u toku tog sata odjaše i poseti gospodina Grendona.

Imao je sreće da, u ovom razdoblju svog života, može da provodi dane uglavnom kako mu se svidi, jer mu je otac bio prilično imućan. Edvard Role srećnim slučajem je, u vreme krimskog rata, upoznao Eskofijea i, uz malu pomoć velikog kuvara, izneo na tržište prašak za pecivo »Euginol«, koji je, budući malo više ukusan a malo manje štetan od proizvoda svojih konkurenata, postigao veliki komercijalni uspeh. Rezultat toga bilo je Gregorijevo školovanje na jednom od koledža u Kembridžu.

Sada, pošto je diplomirao, bio je na pragu karijere. Ali koje karijere? Stekao je — više preko ostalih studenata nego onih koji su bili zvanično zaduženi da ga podučavaju — neka znanja iz egzaktnih nauka; njegovi pismeni sastavi pohvaljivani su a neke pesme su mu štampane, tako da je naginjao književnosti; a nelagodan osećaj da život svih onih koji su van privilegovanih slojeva nosi sa sobom i suviše mnogo jada navodio ga je da ozbiljno razmišlja o karijeri političara. I iz teologije stekao je dobre osnove, ali ga

sveštenički poziv nije privlačio.

Pošto njegovi odnosi sa ocem nikad nisu bili sjajni, rešio je da ne živi kod kuće dok razmišlja šta će sa svojom budućnošću. Nadao se da će, nastanjujući se na selu u srcu Istočne Engleske, da prikupi materijal za knjigu sa radnim naslovom »Lutanja sa socijalistom prirodnjakom«, koja će zadovoljiti sve njegove ambicije. Možda će Nensi Grendon, koja ume lepo da crta, da mu uradi mali amblem za naslovnu stranu... možda će mu biti dopušteno i da ga posveti svom prijatelju piscu, gospodinu Herbertu Džordžu Velsu...

Obukao se toplo, jer jutro je bilo i hladno i tmurno, i sišao u pekarevu štalu. Kada je osedlao svoju kobilu Dejzi, uzjahao ju je i krenuo putem koji je životinja dobro poznavala.

Iako je od izlaska sunca već bilo prošlo više od sata, i nebo i zemlja izgledali su izrazito turobno. Dve vrste pejsaža Istočne Anglije sretale su se ovde, uhvaćene bezglavim lutanjima reke Oust: neobradive pustare i neobradive močvare. Drveta su bila retka i zakržljala, tako da su se četiri velika bresta, što su rasla po strani Grendonove farme, videla iz velike daljine.

Teren se blago dizao ka farmi, a kraj oko kuće obrazovao je nešto nalik na ostrvce u močvarnoj zemlji i nepravilnim vodenim površinama koje su vraćale nebu njegovu sivkastu boju. Kapija preko malog mosta bila je, kao i uvek, širom otvorena; pažljivo birajući gde će nagaziti, Dejzi se zaputila kroz blato ka štali, gde ju je Gregori ostavio da zadovoljno gricka ovas. Kaf i njeno štene, Lardi, vrteli su se oko Gregorijevih nogu, glasno lajući kao i obično, i on ih pomilova, krenuvši ka kući.

Nensi mu užurbano izađe u susret pre nego što je stigao do ulaznih vrata.

»Ovde je sinoć bilo dosta uzbuđenja, Gregori«, reče ona. On sa zadovoljstvom primeti kako ga je konačno oslovila po imenu.

»Nešto sjajno i bleštavo!« reče ona. »Spremala sam se na spavanje, kad odjednom sva ta buka i onda svetio. Potrčala sam da pogledam kroz zavese, i vidim kako nešto ogromno, jajasto, tone u naše jezerce.« U njenom govoru, a naročito kad je bila uzbuđena, osećao se melodični norfolški naglasak.

»Meteor!« uzviknu Gregori. »Brus Foks i ja bili smo izašli sinoć, kao i preksinoć, da gledamo divne meteore koji dolaze iz pravca Aurige svakog februara, kad videsmo jedan izuzetno veliki. Odmah sam rekao da doleće negde ovde blizu.«

»Pa, umalo nije pao na našu kuću«, reče Nensi. Ovoga jutra izgledala je veoma milo, crvenih usana, sjajnih obraza i razbarušenih smeđih kovrdža. Dok je govorila, pojavila se njena majka u kecelji, sa kapicom na glavi i šalom na brzinu prebačenim preko ramena.

»Nensi, ulazi unutra, smrznućeš se tako. Nisi valjda blesava! Zdravo, Gregori, kako si? Nisam mislila da ćemo danas da te vidimo. Uđi i ugrej se.«

»Dobar dan, gospođo Grendon. Slušam o vašem divnom meteoru od sinoć«.

»Bert Neklend kaže da je to bila zvezda padalica. Ja nisam sigurna šta je bilo, ali znam da je poprilično uznemirilo stoku.«

»Vidi li se išta u jezercu?« upita Gregori.

»Dođi da ti pokažem«, reče Nensi.

Gospođa Grendon vrati se u kuću. Kretala se polako i dostojanstveno; veoma pravih leđa nosila je svoj neuobičajeni teret pred sobom. Nensi joj je bila jedina ćerka; imali su i mlađeg sina Arčija, tvrdoglavog momka koji se posvađao s ocem i sada je učio zanat kod kovača u Noriču; više žive dece nisu imali. Troje ih nije preživelo magluštine

koje se smenjuju sa žestokim istočnim vetrovima, čime se odlikuju uobičajene kotersolske zime. Ali sada je farmerova žena neočekivano bila ponovo trudna i spremala se da se dolaskom proleća svom mužu rodi još jedno dete.

Dok ga je Nensi vodila ka jezercu, Gregori je video kako Grendon sa svoja dva radnika radi na zapadom polju, ali oni mu ne mahnuše u znak pozdrava.

»Zar tvog oca nije uzbudio sinoćni događaj?«

»Jeste — bar kad se dogodio. Izašao je s puškom, a Bert Neklend sa njim. Ali ništa se nije videlo, osim mehurića po jezercu i pare nad njim, a jutros ništa nije hteo o tome da priča i rekao je da posao mora da se nastavi štagod se desilo.«

Stajali su pored jezerca, tamne i pozamašne površine vode, sa trskom na suprotnoj obali iza koje su se pružala otvorena polja. Dok su posmatrali njegovu ustalasanu površinu, vetrenjača, crna i velika, bila im je sa leve strane. Tada Nensi pokaza ka njoj.

Daščane stranice vetrenjače bile su dosta visoko zapljusnute blatom, a bilo ga je i na vrhu najbližeg belog krila. Gregori je sve to posmatrao sa zanimanjem. Nensi je, međutim, razmišljala o drugim stvarima.

»Zar ne misliš da otac previše radi, Gregori? Kad ne radi napolju, on čita svoje knjige i priručnike o električnoj struji. Nikad se ne odmara, osim kad spava.«

»Hm. Šta god da je upalo u jezerce, dobro je bućnulo! A sad se tu ništa ne vidi. Doduše, i voda je potpuno neprozirna«.

»Pošto si mu ti prijatelj, mama je mislila da bi možda mogao nešto da mu kažeš. On ide na spavanje jako kasno — nekada oko ponoći, a ustaje u pola četiri ujutru. Da li bi popričao sa njim? Znaš da mama ne može ništa da mu kaže.«

»Nensi, moramo da saznamo šta je to upalo u jezerce. Nemoguće da se rastvorilo. Koliko je duboka voda? Je li mnogo?«

»Oh, ti me ne slušaš, Gregori Rols! Pusti taj meteor!«

»Ovde se radi o nauci, Nensi. Zar ne shvataš...«

»O, opet ta nauka, je l' da? Onda me ništa ne zanima. Zima mi je da stojim ovde. Ti možeš da razgledaš ako hoćeš, a ja idem unutra pre nego što se smrznem. To je ionako samo neki kamen pao s neba; čula sam kako su i otac i Bert Neklend to rekli.«

»Mnogo Bert Neklend zna o takvim stvarima!« doviknu on za njom, imala je najlepše kovrdžice na vratu, ali on stvarno nije hteo da se upušta sa devetnaestogodišnjom farmerovom kćerkom. Šteta što više devojaka nije verovalo u slobodnu ljubav, poput većine njegovih muških poznanika.

Spustio je pogled ka tamnoj vodi. Šta god da je ovde noćas palo, bilo je tu, samo nekoliko koraka od njega. Strašno je želeo da otkrije šta je od svega toga ostalo. Žive slike izbijale su mu pred očima: njegovo ime na naslovnoj strani »Jutarnjih novina«; Kraljevsko udruženje prima ga za počasnog člana; otac ga grli i zove ga da se vrati kući.

Otišao je ka ambaru zamišljeno. Kokoške su mu, kokodačući, pobegle s puta kada je ušao i zastao da pogleda gore, čekajući da mu se oči prilagode slabijem svetlu. Tamo je, koliko se sećao, bio mali čamac na vesla. Možda je njime gospodin Grendon vozio po Oustu svoju buduću ženu dok joj se udvarao. Sigurno godinama nije bio korišćen.

Primakao je dugačke merdevine da se popne i pregleda ga, kad odnekud izlete mačka i pobeže preko greda. Čamac je iznutra bio prljav, ali oba vesla su bila u njemu, a izgledalo je i da je ispravan. Držao se na dva konopca prebačena preko jedne više grede; bilo je prilično jednostavno da se spusti na zemlju.

U tom trenutku, Gregori pomisli kako je taj čamac ipak tuđe vlasništvo. Otišao je u kuću i pitao gospođu Grendon da li može da se njime izveze na jezerce. Ova

predusretljiva žena reče mu da može da uradi to što hoće, i on izvuče čamac iz ambara i porinu ga u plićak jezerca. Nije potonuo. Daske su se bile rasušile i voda je ulazila kroz nekoliko spojeva, ali ni blizu toliko da bi sprečila Gregorija u njegovoj nameri. Pažljivo je ušao u čamac pun slame i prljavštine i odgurnuo se od obale.

Odavde je farma, ili bar ono što je od nje mogao da vidi, predstavljala donekle sablasan prizor. Vetrenjača se nadnosila nad njim, tmurna i zacrnjena katranom, a samo su joj krila bila bela i škripala su na povetarcu. Sa njegove druge strane, zid ambara bez vrata i prozora izgledao je ogromno i besmisleno. Iza ambara videla se zadnja strana štala za krave, a još dalje iza njih zid od nove cigle Grendonove radionice, u kojoj je proizvodio električnu struju. Između ambara i mlina opažala se kuća, ali je zbog nagiba terena bio vidljiv samo njen gornji sprat. Njen stari trščani krov i visoki dimnjak davali su joj preteći izgled. Razmišljao je o čudnom osećanju koje obuzme čoveka kada posmatra dela ljudskih ruku iz ugla iz kojeg nikada nije bilo predviđeno da se gledaju, i pitao se da li i u prirodi postoje slični uglovi. Po svoj prilici ih je bilo, jer iza njega, gde se jezerce završavalo, bile su samo raštrkane vrbe iznad trske. Izgledalo je kao da tamo treba da bude još nešto — bar malo tla — ali zemlja se nije ukazivala, samo vrbe i vodnjikavo nebo.

Sada je bio otprilike na sredini jezerca. Izvukao je vesla i nagao se da pogleda sa strane. U vodi se nešto uskomešalo ali, mada je on mnogo toga zamišljao, ništa se nije videlo.

Dok je zurio nagnut preko jedne strane, čamac se iznenada zaneo na drugu. Gregori se naglo okrete. Čamac se prilično naginjao ulevo, tako da su se vesla otkotrljala u tu stranu. Ništa nije mogao da vidi. Ipak — nešto je čuo. Zvučalo je kao pas kad polako dahće. I šta god da je proizvodilo taj zvuk, tek što nije prevrnulo čamac.

»Šta je to?« reče on, dok su ga podilazili žmarci.

Čamac se zatrese baš kao da neko nevidljiv pokušava da se popne u njega. Prestrašen, Gregori dograbi veslo i, bez razmišljanja, zamahnu njime preko te strane čamca.

Ono udari u nešto čvrsto tamo gde je malopre bio samo vazduh.

Ispustivši veslo iznenađen, on ispruži ruku. Dotakao je nešto što uzmače pred njim. U istom času, on zadobi snažan udarac po ruci.

Sve što je dalje radio bilo je potpuno nagonski. Razmišljanju tu nije bilo mesta. Opet je podigao veslo i snažno zamahnuo njime kroz vazduh. Ono udari u nešto. Začu se pljusak, a čamac se ispravi tako naglo da Gregori umalo ne upade u vodu. Čak i pre nego što se čamcu vratila ravnoteža, Gregori je već uspaničeno veslao ka plićaku, a zatim izvukao čamac iz vode, i potrčao da se skloni u kuću.

Tek pred vratima je zastao. Razum mu se povratio, a srce postepeno počelo da se oslobađa straha. Stajao je posmatrajući spojene daske trema, pokušavajući da proceni šta je video i šta se, u stvari, dogodilo. A šta se dogodilo?

Prisilivši se da se vrati do jezerca, zastao je kraj čamca i pogledao preko tmurne površine vode. Osim površinskih talasića, bila je mirna. Pogledao je čamac. Na njegovom dnu bilo je dosta vode. Sve što se desilo, pomislio je, bilo je da se ja umalo nisam prevrnuo i pustio da me moj idiotski strah pomete. Vrteći glavom, odvukao je čamac nazad u ambar.

Kao što je često činio, Gregori je ostao da ruča na farmi, ali farmera nije video dok nije došlo vreme muže.

Džozef Grendon bio je u poodmaklim četrdesetim godinama, nekoliko godina stariji od svoje žene. Bio je mršav, ozbiljna lica, sa velikom bradom zbog koje je izgledao stariji nego što je. Uprkos svoj svojoj ozbiljnosti, pozdravio se sa Gregorijem dosta ljubazno. Stajali su zajedno u sumraku koji se spuštao, dok su krave iza njih ulazile svaka u svoj deo štale. A onda su zajedno otišli u radionicu i Grendon je upalio uljane gorionike za pokretanje parne mašine koja će okrenuti generator, a generator će dati struju.

»Ovde mi miriše na budućnost«, reče Gregori, smešeći se. Sada je već bio zaboravio prepodnevni šok.

»Budućnost će morati da nastavi bez mene. Tada ću ja već biti mrtav.« Farmer je govorio hodajući, pažljivo naglašavajući svaku reč.

»To uvek govoriš. Nisi u pravu. Budućnost žuri ka nama«.

»Tu nisi mnogo pogrešio, mladi gospodine Gregori. Ali ja u tome neću imati udela, rekao bih. Ja sam sad već star. Znaš šta sam sinoć čitao u jednim od onih londonskih novina? Kažu kako neće proći ni pedeset godina, a svaka kuća u zemlji dobijaće električnu struju iz jedne velike centrale u Londonu. Ova stara mašina ovde tada neće biti nizašta, zar ne?«

»Biće to zasigurno i kraj proizvodnje gasa. To će izazvati mnogo nezaposlenosti«.

»Pa, naravno, u udaljenim krajevima kao što je ova ovde zabit, ne bi dobio gas ni za deset vekova. Ali olektrično osvetljenje se lakše provodi od jednog do drugog mesta nego gas. Evo ga!«

Ovaj poslednji usklik bio je upućen treptaju svetla u probnoj sijalici iznad njih. Stajali su tamo, sa zadovoljstvom posmatrajući čudesnu mašineriju. Kako je pritisak pare rastao, veliki kožni kaiš okretao se sve brže i brže i treptaj u sijalici se pojačavao. Mada je Gregori bio navikao i na gasno i električno osvetljenje, nikad ga to nije uzbuđivalo tako kao ovde, u divljini, gde je najbliža sijalica verovatno bila u Noriču, na skoro dan puta daleko.

»Zašto si, u stvari, rešio da napraviš ovo postrojenje, Džozefe?«

»Kao što sam ti rekao, sigurnije je nego fenjeri po štalama, šupama i svuda gde ima puno suve slame. Moj otac je ovde imao gadan požar kada sam ja bio mali, i to me je propisno preplašilo... Jesam li ti pričao kako je stariji brat Berta Neklanda ranije radio kod mene, dok nisam nabavio ovu opremu? Stalno je nešto gnjavio s Biblijom, i znaš šta mi je rekao? Kaže kako je ovo električno svetio ovde suviše sjajno i đavolsko da bi bilo Božje delo, pa odbio da pusti da ono sija na njega. I kažem ja njemu, reko', e, pa, nećeš ti meni da se muvaš ovuda sa kišobranom čim padne mrak, i isplatim ga pa mu kažem da se čisti ako tako razmišlja.«

»I je li je?«

»Od tada se nije vraćao.«

»Idiot! Danas je sve moguće. Doba pare bilo je čudesno na svoj način, ili bar mora da je tako izgledalo ljudima koji su živeli u njemu, ali u ovo novo doba elektrike — sve je moguće. Znaš šta ja verujem, Džozefe? Ja verujem da neće proći mnogo godina pre nego što ćemo imati električne leteće mašine. Ko zna, možda ćemo biti u stanju da ih pravimo dovoljno velike da mogu da lete na Mesec! Oh, ja prosto ne mogu da dočekam Novi vek. Do tada će, ko zna, možda svi ljudi da budu ujedinjeni u bratstvo, a onda ćemo da doživimo napredak.«

»Ne znam. Do tada ću ja biti ujedinjen sa svojim grobom.«

»Gluposti, ti možeš da doživiš stotu.«

Sada je bledo, treperavo zračenje osvetlilo prostoriju. Nasuprot njemu, sve napolju izgledalo je crno. Grendon zadovoljno klimnu glavom, malo podesi gorionike, pa obojica izađoše napolje.

Pošto su se odmakli od buke parne mašine, mogli su da čuju mukanje krava. U vreme muže stoka je obično bila tiha, nešto ju je uznemirilo. Farmer brzo potrča ka štali, a Gregori za njim.

Novo osvetljenje razlivalo se iz sijalice na tavanici po uzbunjenoj stoci. Bert Neklend stajao je što je dalje od vrata mogao i, otromboljene donje usne, stezao svoj štap.

»U kog đavola zveraš, momče?« upita Grendon.

Neklend polako zatvori usta.

»Nešto nas je prepalo«, reče on. »Nešto je ušlo ovde.«

»Jesi li video šta je to bilo?« upita Gregori.

»Ne, nije bilo šta da se vidi. To je bio duh, eto šta je bilo. Ušao je pravo ovamo i dirnuo krave. Dotakao je i mene. Bio je to neki duh.«

»Pre će biti da je neka skitnica«, prezrivo će farmer. »Nisi mogao da vidiš jer svetio nije bilo uključeno.«

Njegov sluga zavrte glavom. »Svetio nije bilo tol'ko loše. Kažem vam, šta je bilo da je bilo, došlo je pravo do mene i taklo me.« Zastao je i pokazao ka ivici pregrade. »Gledajte ovamo! Vidiš, nisam ja lag'o, gazda. Bio je to duh, a evo vlažan trag njegove ruke«.

Primakli su se i pogledali istrošenu i oglodanu gredu na uglu između dve pregrade. Na jednom mestu drvo je potamnelo i videla se nepravilna vlažna mrlja. Gregori se priseti šta je doživeo na jezercu, i opet oseti kako mu neugodni žmarci prolaze uz kičmu. Ali farmer tvrdoglavo reče:

»Budalaštine, to su krave zabalavile. A sad nastavi da ih muzeš, Berte, i dosta zamajavanja, jer hoću da večeram. Gde je Kaf?«

Bert je izgledao prkosno.

»Ako ne verujete meni, možda ćete da poverujete kučki. Ona je videla šta je već to bilo i napala ga. Ono ju je preturilo, ali ga je ona izjurila odavde.«

Gregori istrča napolje i poče da doziva kerušu. Sada je već bio skoro potpun mrak. Nije mogao da vidi ništa na širokom prostoru prednjeg dvorišta, pa je krenuo u suprotnom pravcu, prema svinjcima i livadama, zovući Kaf usput. Zastao je. Tiho i besno režanje čulo se napred, ispod brestova. Bila je to Kaf. On polako krenu napred. U tom času, proklinjao je što je električno osvetljenje izbacilo fenjere iz upotrebe, a zažalio je i što je nenaoružan.

»Ko je tamo?«, povika on.

Farmer ga sustiže. »Hajdemo na njih!«

Potrčali su. Stabla četiri velika bresta jasno su se ocrtavala na zapadnom nebu, a iza njih video se sivkasti odsjaj vode. Sada se i pas video. Kada je Gregori ugledao Kaf, ona se podiže u vazduh, prevrte se i polete na farmera. On brzo podiže ruke i odbi je. U istom trenutku, Gregori oseti nalet vazduha kao da je neko nevidljiv protrčao pored njega, a ustajali miris blata napuni mu nozdrve. Posrćući, pogledao je iza sebe. Bledo svetlo iz štale padalo je na stazu između kuće i pomoćnih zgrada. Iza osvetljenog tla dalje odatle, bila su tiha polja iza ambara. Ništa sumnjivo nije se videlo.

»Ubili su moju staru Kaf«, reče Farmer.

Gregori kleknu kraj njega da pogleda kerušu. Na njoj nije bilo nikakvih tragova

povreda, ali bila je mrtva, a njena lepa glava klonula.

»Znala je da tamo ima nečeg«, reče Gregori, »Krenula je da napadne šta god da je to bilo, ali ono je bilo brže i ubilo ju je. Šta li je to bilo. Šta li je, zaboga, to bilo?«

»Ubili su moju staru Kaf«, ponovi farmer, gluv za sve drugo. Podigao ju je u naručje, okrenuo se i poneo je ka kući.

Gregori ostade da stoji, sa istim nemirom u srcu i u glavi. Žestoko je odskočio kada su se u blizini začuli koraci. Bio je to Bert Neklend.

»Šta, je l' taj duh tamo ubio staru kerušu?« upitao je on.

»Ubijena jeste, ali bilo je to nešto mnogo strašnije nego duh«.

»Ma, bio je duh. Vid'o sam ja njih dosta u životu. Ja se ne bojim duhova, a ti?«

»Pa, malopre u štali si izgledao dosta preplašeno«.

Sluga se podboči. Nije bio stariji od Gregorija više od dve-tri godine. Bio je zdepast mladić, pegav i prćasta nosa, što mu je istovremeno davalo i smešan i preteći izgled.

»Je l' tako, gospodine Gregori? Pa, i ti mi sad izgledaš dosta prestrašeno kako tu stojiš.«

»Ja jesam prestrašen. Nemam ništa protiv da to priznam. Ali samo zato što ovde imamo nešto mnogo gore od bilo koje sablasti.«

Neklend priđe malo bliže.

»Pa, ako si tol'ka kukavica, možda ćeš ubuduće da se kloniš ove farme.«

»Naravno da neću.« Gregori pokuša da se pomeri nazad na svetio, ali mu sluga prepreči put.

»Da sam na tvom mestu, ja bi' ost'o što dalje.« Naglasio je svoje reci munuvši Gregorija laktom. »I samo zapamti da se Nensi zanimala za mene mnogo pre nego što si to doš'o.«

»O, znači, o tome se radi, je li! Mislim da Nensi može sama da odluči ko je zanima, zar ne?«

»Ja tebi kažem ko nju zanima, je l' znaš? I pazi da ne zaboraviš. Je l' ti jasno?«. On opet naglasi svoje reči laktom. Gregori mu ljutito odgurnu ruku. Neklend sleže ramenima i udalji se. Dok je odlazio, on reče: »Snaći će te nešto mnogo gore nego što su duhovi ako nastaviš da se muvaš ovde.«

Gregori je bio preneražen. Prigušena agresivnost u sluginom glasu govorila je da on gaji mržnju prema njemu već neko vreme. Ne sumnjajući ništa, Gregori se uvek bio trudio da bude srdačan, tumačeći njegovu namrgođenost jednostavnom slaboumnošću i činio kao socijalista sve što bi moglo da prevaziđe jaz među njima. Pomislio je da pođe za Neklendom i pokuša da se pomiri sa njim: no, to bi izgledalo suviše malodušno. Umesto toga, pošao je stazom kojom je farmer otišao sa svojom mrtvom kerušom, i zaputio se ka kući.

Te večeri se Gregori Rols vratio u Kotersol suviše kasno da bi se našao sa svojim prijateljem Foksom. Sledeće je noći izuzetno zahladilo, i Gabrijel Vudkok, najstariji stanovnik mestašca, predvideo je da će pasti još snega pre isteka zime (ne naročito smelo predskazanje koje će se ispuniti u roku od četrdeset osam časova, i tako impresionirati meštane, jer oni vole da budu impresionirani i uzvikuju: »Ko bi to rekao!« jedan drugom). Dva prijatelja našla su se u »Putniku«, gde su vatre bile veće, mada je pivo bilo slabije nego u »Tri lovokradice« na drugom kraju sela.

Trudeći se da nijedan dramatični detalj ne bude ispušten iz njegovog izveštaja, Gregori je preneo sve događaje od prethodnog dana, izostavivši samo da išta pomene o ratobornosti Berta Neklenda. Foks je opčinjeno slušao, zaboravljajući i na svoju lulu i na

pivo.

»Znači, vidiš kako je to, Bruse«, zaključio je Gregori. »U tom dubokom jezeru pored vetrenjače leži nekakav brod, isti onaj koji smo videli na nebu, a u njemu živi neko nevidljivo biće zlih namera. Jasno ti je koliko se bojim za svoje prijatelje tamo. Šta misliš, da li bi trebalo da o tome obavestimo policiju?«

»Siguran sam da Grendonovima ne bi bilo od pomoći da im tamo stigne stari Feriš na svom biciklu«, reče Foks, misleći pri tom na lokalnog predstavnika zakona. Povukao je veliki dim iz svoje lule pa veliki gutljaj iz čaše. »Ali nisam baš siguran da su tvoji zaključci sasvim ispravni, Greg. Shvataš, ja ne sumnjam u činjenice, makar koliko da su neobične. Mislim, mi smo, manje ili više, očekivali nebeske posetioce. Skorašnji svetski procvat, uz gas i električno osvetljenje u gradovima noću, mora da su poslužili kao signal polovini svemirskih naroda da smo se mi ovde dole civilizovali. A jesu li naši posetioci naneli ikome ikakvo zlo namerno?«

»Mene umalo nisu udavili i ubili su jadnu Kaf. Ne razumem na šta ciljaš. Nisu baš započeli mnogo prijateljski, zar ne?«

»Pomisli kako sva situacija mora da izgleda njima. Pretpostavi da su došli sa Marsa ili Meseca — mi znamo da njihov svet mora da je apsolutno različit od našeg. Možda su prestrašeni. A i pokušaj da uđe u tvoj čamac teško da bi mogao da se nazove neprijateljskim činom. Prvo neprijateljstvo bilo je sa tvoje strane, kad si zamahnuo veslom.«

Gregori se ugrize za usnu. Njegov prijatelj bio je u pravu. »Bio sam prestrašen«.

»Možda su zato što su bili prestrašeni oni ubili Kaf. Konačno, ona ih je napala, zar ne? Žao mi je tih stvorenja, samih u neprijateljskom svetu.«

»Stalno govoriš o njima u množini! Koliko mi znamo, samo je jedno.«

»Ja hoću da kažem sledeće, Greg. Ti si potpuno promenio svoja prethodna prosvećena shvatanja. Potpuno si spreman da ubiješ ta jadna stvorenja, umesto da probaš da razgovaraš s njima. Seti se šta si govorio o ostalim svetovima punim socijalista? Pokušaj da razmišljaš o ovim bićima kao o nevidljivim socijalistima i vidi da li to olakšava opohođenje s njima.«

Gregori se češkao po bradi. U sebi je prihvatio da su reci Brusa Foksa ostavile na njega snažan utisak. Bio je dozvolio sebi da strah ovlada njegovim rasuđivanjem: posledica toga bila je da se ponašao isto tako neprikladno kao divljak, u nekom dalekom kutku Imperije, koji se prvi put suočava sa parnom lokomotivom.

»Bolje da se što pre vratim na farmu i sredim stvari«, reče on. »Ako je ovim stvorenjima zaista potrebna pomoć, ja ću im pomoći.«

»Tako je. Ali pokušaj da ne razmišljaš o njima samo kao o nekim »stvorenjima«. Razmišljaj o njima kao — kao — znam, kao o Aurigancima.«

»Dobro, biće Auriganci. Ali ne budi toliko nadmen, Bruse. Da si ti bio u tom čamcu.«

»Znam, prijatelju stari. Ja bih umro od straha. Ovoj ogromnoj količini taktičnosti Foks dodade: »Učini kao što kažeš. Vrati se i sredi stvari što je pre moguće. Jedva čekam da čujem idući nastavak ove misterije. Ovo je ubedljivo najbolja stvar od Šerloka Holmsa.«

Gregori Rols vratio se na farmu. Ali sređivanje stvari, o kome je Brus govorio, potrajalo je duže nego što je očekivao. Ovo je bilo uglavnom zato što su se Auriganci u tišini nastanili u svom novom domu posle prvog dana neprilika.

Koliko je mogao da ustanovi, više nisu izlazili iz jezerca; bar nisu izazivali više

nikakve gužve. Mladi diplomac posebno je zbog toga žalio, pošto je, primivši reči svog prijatelja srcu, želeo da dokaže koliko je prosvećen i dobronameran prema ovom čudnom obliku života. Posle nekoliko dana, počeo je da veruje da Auriganci mora da su otišli isto toliko neočekivano kao što su došli. A onda ga je jedan manji događaj uverio u suprotno; te iste večeri, u svojoj udobnoj sobi nad pekarom, opisao ga je u svom pismu prijatelju u Vuster Parku u Sariju.

Dragi gospodine Vels,

Moram da zamolim za izvinjenje što nisam pisao ranije, zbog toga što nije bilo novosti u vezi s događajima na Grendonovoj farmi.

Tek danas, Auriganci su se opet pojavili! — ako je »pojavili« reč odista pogodna za nevidljiva stvorenja.

Nensi Grendon i ja bili smo u voćnjaku i hranili kokoške. Još uvek ima dosta snega i svuda je prilično belo. Dok je živina trčala ka Nensinoj kofi, primetio sam da se nešto pomerilo malo dalje u voćnjaku — video sam samo malo snega kako pada sa jabukove grane, ali pokret mi je privukao pažnju, a onda sam video kako nam se sneg, koji kao u nekom slapu pada sa grana, približava sa drveta na drvo. Tamo je trava prilično visoka i ubrzo sam primetio kako se vlati razmiču u stranu pod uticajem neke nepoznate sile! Obratio sam Nensi pažnju na ovaj fenomen. Pomeranje u travi zaustavilo se samo na nekoliko koraka od nas.

Nensi se bila uplašila, ali ja sam bio rešen da se pokažem više kao Britanac nego što sam ranije. Shodno tome, iskoračio sam i rekao: »Ko ste vi? Šta hoćete? Mi smo vam prijatelji ako ste i vi nama.«

Nikakvog odgovora nije bilo. Opet sam zakoračio napred, i sad se trava ponovo ulegla te sam mogao da vidim, po načinu na koji je bila pritisnuta, da to stvorenje mora da ima velika stopala. Po pomeranju trave mogao sam da vidim da trči. Povikao sam ka njemu i takođe potrčao. Prošlo je pokraj kuće, onda po zamrzlom blatu dvorišta i tu sam mu izgubio trag. Ali instinkt me je poveo napred, pored ambara prema jezercu.

I odista, tamo sam video kako se hladna, blatnjava voda podiže i spušta, kao da pokriva neko telo koje je u nju tiho uronilo. Komadići razbijenog leda bili su gurnuti u stranu, pokrenuti od centra u stranu, i mogao sam da vidim kuda je čudnovato biće išlo. Malo komešanja i mali vrtlog, i ono nestade, a ne sumnjam da je zaronilo ka tajanstvenoj zvezdanoj lađi.

Ova stvorenja — ljudi — ne znam kako da ih zovem — mora da su akvatična: možda žive u kanalima Crvene planete. Ali zamislite, gospodine — nevidljivo čovečanstvo! Sam pojam je skoro isto toliko čudan i fantastičan kao nešto iz vašeg romana »Vremeplov«

Molim vas, napišite mi šta mislite o tome, i imajte vere u moj zdrav razum i tačnost izveštavanja!

Vaš u prijateljstvu
GREGORI ROLS

Ono što nije pomenuo bilo je kako se posle toga Nensi privila uz njega u toplini dnevne sobe, i poverila mu da se plaši. A on je prezreo i samu pomisao da bi ta bića mogla da budu neprijateljski raspoložena, i video je divljenje u njenim očima, i pomislio kako je ona, konačno, jako lepa devojka i, možda, vredna suočavanja sa besom ta dva toliko različita čoveka: Edvarda Rolsa, njegovog oca, i Berta Neklenda, radnika na farmi.

U tom času, ušla je gospođa Grendon, i dvoje mladih brzo se razdvojiše. Gospođa Grendon kretala se sporije. Novi život u njoj sada je porastao, a ona se ponašala kako tome priliči. Da je ne bi uznemiravali, nisu joj rekli ništa o tome šta su videli. A nije ni bilo vremena za razgovor, jer su farmer i njegova dva radnika utrapali u kuhinju, izuli se i tražili da ručaju.

Bilo je vreme ručka nedelju dana kasnije, kada je Gregori ponovo bio na farmi, ponevši sa sobom neki članak o električnoj struji da ga iskoristi kao povod za posetu, tada je prvi put pomenuta smrdljiva rosa.

Grabi ju je prvi pomenuo u Gregorijevom prisustvu. Grabi je, sa Bertom Neklendom, predstavljao svu silu radne snage Džozefa Grendona; ali, dok su Neklenda smatrali dovoljno pristojnim da može da stanuje u kući (imao je skromnu sobu u potkrovlju), Grabi je bio podoban samo da spava u maloj kamenoj kolibi dosta daleko od kuće. Njegova »kuća«, kako je on veličao svoju bednu kolibu, bila je ispod voćnjaka i blizu svinjca, čiji su stanari uljuljkivali Grabija u san svojim roktanjem.

»Rek'o bi', takvu rosu nikad pre nismo videli, gos'n Grendone«, rekao je on, na način koji je Gregoriju kazivao kako ovaj to već mora da je jednom saopštio tog jutra; Grabi se nikad nije zaletao da kaže nešto novo.

»Teško kao jesenja rosa«, reče farmer odlučno, kao da su se bili raspravljali o tome.

Zavladala je tišina, prekidana samo opštim žvakanjem i Grabijevim posebnim srkanjem, dok su savladavali ogromne tanjire pune zečetine sa knedlama.

»Nije to bila obična rosa, znam ja«, reče Grabi posle nekog vremena.

»Smrdela je na otrovne pečurke«, reče Neklend. »Ili ustajalu barsku vodu«.

Još mljackanja.

»Ja sam čitao o neobičnim rosama i ranije«, reče Gregori društvu. »A čuje se i za čudne kiše, kad padaju žabe s neba. Ja sam čak čitao i o gradu sa živim žabama u komadima leda«.

»Uvek ima nešto neverovatno o čemu si ti čitao, Gregori«, reče Nekland. »Ali mi slučajno pričamo o ovoj ovde rosi koja je pala baš na ovu farmu i to ovog jutra. A nije u njoj bilo ni žaba.«

»Pa sad je više nema, i ne shvatam zašto se brinete zbog nje«, reče Nensi.

»Nikad ranije nije bilo takve rose, gospođice Nensi«, reče Grabi.

»Ja znam da sam veš morala ponovo da operem«, reče gospođa Grendon. »Ostavila sam ga napolju preko noći, i jutros je baš gadno smrdeo!«

»Možda to ima neke veze sa jezercem«, reče Gregori. »Neko neobično isparenje.«

Neklend prezrivo otpuhnu. Sa svog mesta u čelu stola, farmer pokaza viljuškom ka Gregoriju, prestavši na čas s jelom.

»Vrlo je moguće da si tu u pravu. Jer da ti kažem nešto, ta rosa spustila se samo po našem imanju. U dvorištu s druge strane kapije put je bio suv. Suv k'o barut.«

»Baš tako, gazda«, složi se Neklend. »I dok se po zapadnom polju cedila rosa, svojim sam očima vid'o kako paprat preko ograde uopšte nije mokra. A, čudne su to stvari!«

»Kažite vi šta hoćete, mi nikad takvu rosu nismo imali«, reče Grabi. Izgledalo je kao da sažeto izražava mišljenje svih prisutnih.

Iz dnevne se išlo u jednju manju sobu. Mada je zajedno sa dnevnom sobom delila masivni kamin — jer cela kuća bila je sagrađena oko ovog središnjeg dimnjaka od cigle i naslanjala se na njega — u manjoj sobi retko je paljena vatra. Bila je to najbolja soba.

Ovamo se Džozef Grendon povremeno povlačio da sređuje — sa nešto žestine i nelagodnosti — svoje knjigovodstvo. Inače je soba bila retko korišćena.

Posle ručka, Grendon se, podrigujući, povukao u »najbolju sobu«, a Gregori za njim. Tu je farmer držao svoju skromnu zbirku knjiga, svoje Karlajle, Einzverte, Raskine i Litone, zajedno sa primerkom »Vremeplova« koji mu je Gregori bio poklonio za Božić, sa socijalistički nadahnutom posvetom. Ali soba se uglavnom odlikovala punjenim životinjama, nekima od njih u staklu, koje su tu stajale.

Ovim životinjama očigledno je bila naneta gruba uvreda glupom greškom u taksidermiji, jer stajale su u položajima koji bi im za života bili nemogući, čak i pod pretpostavkom da su imale višak zglobova i poremećaja na koje su ukazivali njihovi posmrtni oblici. Medu njima su bila stvorenja slučajne sličnosti sa sovama, psima, lisicama, mačkama, kozama i teladi. Jedino su punjene ribe imale nešto više od daleke sličnosti sa svojim živim rođacima, a tako su stradale posle smrti da im je sva krljušt otpala kao lišće.

Gregori je neodlučno posmatrao ova čudovišta u čijem je oblikovanju udeo ljudske ruke bilo očigledniji nego Božije. Bilo ih je toliko mnogo da su se neke proširile i na dnevnu sobu; u »najboljoj sobi« užasavalo je njihovo mnoštvo, koliko i nakaznost. Uprkos tome, videvši kako se Grendon sumorno mršti nad svojom knjigom, s namerom da ga razvedri, Gregori mu reče:

»Trebalo bi da se više baviš taksidermijom.«

»Ah«, reče on, ne dižući pogled.

»Taj hobi bi ti prijao.«

»Ah.« Sada je podigao pogled. »Ti si mlad i znaš samo dobru stranu života. Ništa ti ne znaš, Gregori, bez obzira na svu tvoju fakultetsku nauku. Ne znaš kako čovek polako gubi sposobnosti dok mu, kad dođe u moje godine, ne ostane samo upornost.«

»To nije...«

»Nikad više neću da prepariram životinje. Nemam vremena! Ja stvarno nemam vremena ni za šta osim ove stare farme.«

»Ali to nije istina! Ti...«

»Kažem da je istina, a ja ne pričam bez veze. Ja provodim vreme sa tobom, mogu čak da kažem da mi se sviđaš; ali, ti mi ne značiš ništa.« Gledao je pravo u Gregorija dok je govorio, a onda polako spustio pogled, sa nečim što je moglo da bude tuga. »Ni Mardžori mi sada ne znači ništa, mada je bilo drugačije pre nego što smo se venčali. Vidiš, ja imam ovu ovde farmu, i ja sam ta farma, i ona je ja.«

Ponestalo mu je reči, a sitne sjajne oči prepariranih primeraka poredanih unaokolo nemo su zurile u njega.

»Naravno da je to težak posao«, reče Gregori.

»Ne razumeš ti. Niko ne razume. Ova zemlja ovde ne valja. Jalova je. Svake godine rađa manje i manje. U njoj nema više života nego u ovim životinjama ovde. To onda znači da sam i ja neplodan — iz godine u godinu imam sve manje.«

On naglo ustade, ljut možda na sebe samog.

»Bolje da ideš kući, Gregori.«

»Džo, strašno mi je žao. Voleo bih da mogu da pomognem...«

»Znam da misliš dobro. Idi ti sad kući, dok je noć još lepa.« Izvirio je u pusto dvorište. »Da se nadamo da neće i noćas da se spusti opet smrdljiva rosa.«

Čudna rosa nije ponovo pala. Kao tema razgovora bila je ograničena, i čak i na farmi, gde ima malo novog za priču, bila je zaboravljena za nekoliko dana. Februar je prolazio,

ni mnogo gori ni mnogo bolji od većine februara, i završio se jakim olujama s kišom. Mart je došao, donoseći zemlji hladnjikavo proleće. Stoka na farmi počela je da donosi na svet mlade. Donosila ih je u neverovatnim brojevima, kao da hoće da sruši sva farmerova ubeđenja u neplodnost njegove zemlje.

»Nikad nisam video tako nešto!« Grendon reče Gregoriju. Niti je Gregori ikad video ćutljivog farmera toliko uzbuđenog. Farmer ga je uhvatio pod ruku i odveo u staju. Tamo je ležala koza, Triks. Uz njen bok gurala su se tri mala smeđe-bela jareta, dok je četvrto stajalo u blizini, posrćući na svojim dugim i tankim nogama.

»Četiri komada! Jesi ikad čuo da je koza okozila četiri jarete? Piši ti o ovome novinama u Londonu, Gregori! Ali samo da dođeš u svinjac.«

Skičanje iz svinjaca bilo je glasnije nego obično. Dok su silazili stazom ka njima, Gregori pogleda ka četiri velika bresta, čiji su obrisi bili posuti zelenim, i pomisli kako primećuje nešto zlokobno u skičanju, nešto histerično, što je možda odgovaralo nečemu u Grendonovom ponašanju.

Grendonove svinje bile su mešanci, pretežno velike crne. One su obično prasile desetak prasića. Sada nije bilo nijedne sa manje od četrnaest; oko jedne ogromne crne krmače guralo se osamnaest prasića. Buka je bila žestoka i, stojeći i gledajući kako tu vrvi od života. Gregori reče sebi da je bio lud što je zamišljao išta sablasno u tome; tako je malo znao o životu na farmi.

»Naravno, oni neće svi preživeti«, reče farmer. »Krmače nemaju dovoljno sisa da hrane toliku prasad. Ali ovo je rekordni prirast! Mislim da treba da pišeš Noričkom glasniku o tome.«

Grabi upade sa dva vedra hrane za svinje, sa velikim, okruglim licem zajapurenim kao da je u skladu sa svom plodnošću oko njega.

»Nikad nisam vid'o tolike svinje. Treb'o bi da pišeš onim novinama tamo u Noriču o tome. Nikad nije bilo toliko mnogo svinja.«

Gregori nije imao prilike da o ovome porazgovara sa Nensi. Ona i njena majka bile su se odvezle kolima u grad, jer je u Kotersolu bio pijačni dan. Pošto je ručao sa Grendonom i njegovim ljudima — gospođa Grendon ostavila im je hladan ručak — Gregori je sam otišao da pogleda unaokolo po farmi, još uvek sa dubokim i (rekao je sam sebi) nerazumnim osećanjem uznemirenosti.

Bledo sunce ispunilo je popodne. Nije moglo da probije dovoljno duboko u vodu jezerca. Ali, dok je Gregori stajao pored konjskog valova, zagledan u prostranstvo vode, video je kako ona vrvi od mladih punoglavaca i žaba. Prišao je bliže. Ono što mu je izgledalo kao površina prilično ustajale vode bilo je puno sićušnih živih bića. Dok je posmatrao, jedna velika buba izronila je iz dubine i zgrabila punoglavca. Punoglavci su takođe bili hrana i dvema patkama koje su sa svojim mladima plivale uz trsku na suprotnoj strani jezerca. A koliko mladih su patke imale? Čitava vojska pačića paradirala je između trstika.

Obišao je iza ambara i štala za krave, gde je zemlja bila močvarna, i preko mosta do iza radionice. Tamo su stajali plastovi sena, a iza njih pružala se divlja živa ograda. Idući, Gregori je tražio ptičja gnezda. U gomili drveta bilo je crvendaćevo gnezdo, u močvari livadske ševe, a u živici gnezda vrabaca i kosova. Sva su bila pretrpana jajima — suviše mnogo jaja. Za trenutak je stajao neodlučno, a onda pošao polako nazad putem kojim je došao. Nensi je stajala između dva plasta sena. Trgao se iznenađeno kada ju je ugledao. Pozvao ju je po imenu, ali ona je stajala ćutke, leđima okrenuta ka njemu.

Začuđen, krenuo je napred i dotakao je po ramenu. Njena glava okrete se ukrug.

Video je njene duge zube, žutu krivinu kosti koja je nekad bila njen nos — ali to je bila ovčija glava koja je pala unazad sa štapa preko kojega je bio prebačen Nensin stari ogrtač. Ležala je na zemlji pokraj njenog šeširića, i on je zapanjeno zurio u nju, trudeći se da smiri snažno lupanje svog srca. A u tom trenutku, Neklend iskoči i zgrabi ga za ruku.

»Ha! Ovo te je prepalo, junače moj, jel' da? Vid'o sam da se muvaš ovuda. Što se ne izgubiš odavde i nikad se ne vratiš? Upozorio sam te već, a neću da te upozoravam ponovo, jel' čuješ? Ostavi Nensi na miru, ti i tvoje knjige!«

Gregori istrže ruku.

»Ti si ovo uradio, jesi li, klipane jedan glupavi! Čime se ti to igraš? Kako misliš da bi se dopalo Nensi ili njenoj majci da su videle šta si uradio? Šta misliš da ovo pokažem Grendonu? Jesi li ti poludeo, Neklende?«

»Ne zovi me glupavim klipanom, jer ću glavu da ti razlupam! Dobro sam te prepao, krpelju bezobrazni, i upozoravam te da se držiš što dalje odavde.«

»Ne dajem ja pet para za tvoja upozorenja. Na Grendonovima je da odluče da li ja dolazim ovamo ili ne, a ne na tebi. Ti gledaj svoja posla, a ja ću svoja. Ako opet pokušaš ovako nešto, biće tuče.«

Neklend je izgledao manje ratoborno nego trenutak ranije. Ali dosta drsko reče:

»Ne bojim se ja tebe.«

»Onda ću ti možda dati razloga za to«, reče Gregori. Okrenuvši se u mestu, on se brzo udalji — sve vreme na oprezu da ga ovaj ne napadne od pozadi. Ali Neklend se odšunjao tiho, kao što se i pojavio.

Prešavši dvorište, Gregori je otišao do štale i osedlao Dejzi. Popeo se u sedlo i odjahao, ne pozdravivši se ni sa kim.

U jednom času pogledao je preko ramena. Farma se skupila, niska i tamna, na pustoj zemlji. Nebo je prevladavalo nad svim. Zemlja je izgledala samo kao traka kopna pred velikim uzburkanim okeanom vazduha i svetla i prostora i stvari nejasno određenih; a iz tog okeana došlo je... to nije znao, niti je znao kako da sazna, osim da čeka i vidi da li je čudna lađa iz mora svemira donela zlo ili blagoslov.

Odjahavši u Kotersol, otišao je pravo na pijacu. Tamo je video kola Grendonbvih sa Nensinim malim konjem Hetijem, upregnutim u njih, kako stoje ispred piljarnice. Gospođa Grendon i Nensi su baš izlazile. Skočivši sa konja, Gregori povede Dejzi ka njima i požele im dobar dan.

»Idemo da svratimo do moje prijateljice, gospođe Edvards, i njenih kćerki«, reče gospoda Grendon.

»Gospođo Grendon, da li biste mi dozvolili da govorim sa Nensi nasamo, samo desetak minuta?«

Gospođa Grendon bila se dobro umotala da se zaštiti od vetra; izgledala je monumentalno kad se okrenula kćerki razmišljajući šta da odgovori.

»Kad već razgovaraš s njom na farmi, ne vidim zašto ne bi i ovde, ali neću nikakve skandale, Gregori, a sigurna sam i da ne znaš gde možete da odete da pričate nasamo. Hoću reći, ljudi su u Norfolku mnogo ukrućeniji nego što su bili u moje vreme, a ja neću nikakve tračeve. Zar to ne može da sačeka dok opet ne dođeš kod nas na farmu?

»Ako biste bili toliko ljubazni, gospođo Grendon, bio bih veoma zahvalan ako bih mogao da razgovaram s njom u četiri oka sada. Moja gazdarica, gospoda Fen, ima malu sobu u prizemlju iza radnje, i znam da bi nas pustila da razgovaramo tamo. To bi bilo sasvim pristojno.«

»Do đavola s pristojnošću! Nek narod misli šta hoće, kažem ja.«Ipak, neko vreme je stajala i razmišljala. Nensi je stajala uz majku, pogleda uprtog u zemlju. Gregori ju je posmatrao kao da je iznova vidi. Ispod plavog, krznom opšivenog kaputa, imala je narančasto-smeđu kariranu pamučnu haljinu; na glavi je nosila šeširić sa trakom ispod brade. Ten joj je bio čist i bez mane, koža čvrsta i delikatna, a njene tamne oči skrivene pod dugim trepavicama. Usne su joj bile pravilne, blede, jasno izražene, sa privlačnim rupicama u uglovima. Osetio se skoro kao lopov, kao da krade sliku njene lepote dok ga ona ne gleda.

»Ja idem kod gospode Edvards«, konačno izjavi Mardžori Grendon. »Baš me briga šta vas dvoje radite, dok god se ponašate kako treba — ali biće, vodi računa, Nensi, ako te nema za pola sata, jesi čula?

»Da, majko.«

Pekara je bila u susednoj ulici. Gregori i Nensi ćutke su otišli do nje. Gregori je zatvorio Dejzi u štalu, pa su ušli u sobu kroz zadnja vrata. U to doba dana, gospodin Fen se odmarao na spratu a njegova žena je pazila na radnju, tako da je sobica bila prazna.

Nensi sede na stolicu i reče:

»Pa, Gregori, šta je sad sve ovo? Zamisli samo, da me tako odvučeš od majke usred grada!«

»Nensi, ne ljuti se. Morao sam da te vidim.«

Ona se napući.

»Dolaziš na farmu dosta često i ne pokazuješ posebnu želju da me tamo vidiš.«

»Koješta. Ja uvek dolazim da tebe vidim — naročito u poslednje vreme. Pored toga, tebe više zanima Bert Neklend, zar ne?«

»Bert Neklend, nego šta! Što bi on mene zanimao? A i da je tako, to se tebe ne tiče.«

»Tiče me se, Nensi. Ja te volim, Nensi!«

Nije nameravao da se ovako istrči, ali sada, kad se to već desilo, desilo se, i on resi da se dokraja razotkrije, pa joj priđe, kleknu kraj njenih nogu i uze njene ruke u svoje.

»Ja sam mislila da dolaziš na farmu samo da vidiš mog oca.«

»Tako je bilo u početku, Nensi, ali više nije.«

»Sad se zanimaš za poljoprivredu, je li? Zato sad dolaziš, je l' tako?«

»Pa, svakako sam zainteresovan za farmu, ali hoću da razgovaramo o tebi. Nensi, draga Nensi, reci da ti se bar malo sviđam. Bar malo me ohrabri.«

»Ti si veoma fini gospodin, Gregori, i drag si mi, naravno, ali...«

»Ali?«

Ona spusti pogled.

»Tvoje prilike su mnogo drugačije od mojih, a pored toga, pa... ti se ničim ne baviš.«

On ostade bez reči. Zbog prirodne zaokupljenosti samim sobom, svojstvene mladosti, nikada nije ozbiljno pomišljao da bi ona mogla da mu nade ikakvu ozbiljnu zamerku; ali u njenim rečima odjednom je sagledao svoj stvarni položaj, bar viđen s njene tačke gledišta.

»Nensi — ja — pa, istina je da tebi izgleda da ja trenutno ne radim. Ali ovde puno čitam i učim, a dopisujem se i sa nekoliko značajnih ljudi u svetu. I sve vreme krećem se ka velikoj odluci o tome čime ću se baviti. Uveravam te da nisam danguba, ako to misliš.«

»Ne, ne mislim. Ali Bert kaže da često provodiš veče veseleći se u Putniku.«

»O, on to kaže, je li? A šta se to njega tiče — a i tebe, kad smo već kod toga? Kakav bezobrazluk!«

Ona ustade.

»Ako nemaš ništa više da kažeš, osim grdnji, ja ću da idem da se nađem s majkom, ako nemaš ništa protiv.«

»O, zaboga, sve ću da zabrljam!« On je uhvati za ruku. »Slušaj, draga moja. Sve za šta te molim je da pokušaš da me gledaš blagonaklono. I takođe da me pustiš da ti kažem nešto o farmi. Neke čudne stvari dešavaju se tamo, a ja stvarno ne volim ni da pomislim kako si ti tamo preko noći. Sva ona silna mladunčad, sva ta silna prasad — to je sablasno!«

»Ja ne vidim ništa više sablasno u tome nego što vidi moj otac. Znam kako puno radi i kako je dobro odnegovao svoju stoku, i to je sve. On je daleko najbolji farmer u okolini Kotersola.«

»Oh, svakako. On je divan čovek. Ali nije on stavio sedam ili osam jaja u gnezda vrabaca, zar ne? Je li on napunio jezerce punoglavcima i žabama tako da izgleda kao kaša? Nešto se čudno događa ove godine na vašoj farmi, Nensi, i ja hoću da te zaštitim ako mogu.«

Ozbiljnost sa kojom je govorio, pojačana, možda, njegovom blizinom i žarom sa kojim joj je stezao ruku, prilično su odobrovoljili Nensi.

»Dragi Gregori, ti ne znaš ništa o životu na farmi, čini se meni, i pored svih svojih knjiga. Ali baš si zlatan što toliko brineš.«

»Uvek ću brinuti za tebe, Nensi, predivna.«

»Nateraćeš me da pocrvenim!«

»Molim te, pocrveni, jer onda izgledaš još ljupkije!« On je zagrli. Kada je podigla pogled ka njemu, on je privuče na grudi i sa žarom poljubi.

Ova se otrže zadihano, ali ne s prevelikom žurbom.

»Oh, Gregori! Oh, Gregori! Sad moram da idem kod majke!«

»Prvo još jedan poljubac. Ne mogu da te pustim dok ne dobijem još jedan.«

Uzeo ga je, pa ostao da stoji kraj vrata, drhteći od uzbuđenja, dok je ona polazila.

»Dođi nam opet u posetu brzo«, prošaputala je.

»Sa najvećim zadovoljstvom«, reče on. Ali njegova sledeća poseta doneće više užasa nego zadovoljstva.

Velika kola stajala su u dvorištu puna prasića i njihovog skičanja kada je Gregori stigao. Farmer i Neklend bavili su se užurbano oko njih. Farmer, koji je baš oblačio kaput, veselo dočeka Gregorija.

»Imam priliku da dobro zaradim na brzinu na ovoj prasadi. Krmače ne mogu da ih hrane, a sisanci postižu dobru cenu u Noriču, pa Bert i ja idemo da ih odvezemo u Hejam i stavimo ih na voz.«

»Porasli su od kad sam ih poslednji put video!«

»Aa, dobijaju po kilo dnevno. Bert, bolje da uzmemo mrežu pa da je stavimo preko njih, jer će da nam iskaču. Toliko su živahni!«

Njih dvojica zaputiše se ka ambaru, gacajući kroz blato. I blato iza Gregorija zašljapka. On se okrete.

Na blatištu između štala i kola pojavili su se tragovi stopa. Izgledalo je kao da se otiskuju sami od sebe. Hladan talas natprirodnog straha obli Gregorija tako da nije mogao da se pomeri. Izgledalo je kao da je sve posivelo i oduzelo se dok su mu tragovi prilazili.

Konj upregnut u kola uznemireno zarza, tragovi dođoše do kola, ona zaškripaše, kao da se nešto teško penje u njih. Prasići prestrašeno zaskičaše. Jedno iskoči preko stranice. A onda se spusti stravična tišina.

Gregori još uvek nije mogao da se pomeri. Čuo je neki neobjašnjiv zvuk, kao neko isisavanje, iz kola, ali pogled mu je bio prikovan za tragove u blatu. Njih nije ostavilo ljudsko biće, već nešto sa stopalima čiji su obrisi bili nalik na peraja foke. Odjednom mu se vratio glas.

»Gospodine Grendon!« povikao je.

Tek kad su farmer i Bert sa mrežom dotrčali iz ambara, Gregori se usudio da pogleda u kola.

Baš kad je pogledao, poslednje prase izgledalo je kao da se izduvava, kao balon koji ispušta vazduh. Skljokalo se nemo i ostalo da leži među drugim praznim vrećicama svinjske kože. Kola zaškripaše. Nešto teško odšljapkalo je preko dvorišta u pravcu jezerca.

Grendon to nije video. On je bio dotrčao do kola i, kao i Gregori, zurio užasnut u izduvane leševe. Neklend je takode zurio, ali njemu se prvom vratio glas.

»Neka boleština ih je pokosila, baš tako. Mora da je neka od onih novih bolesti sa kontinenta Evrope!«

»Nije to bolest«, reče Gregori. Jedva da je mogao da govori, jer je njegov razum tek uočio činjenicu da u izduvanim svinjama nema kostiju. »Nije bolest — gledajte, prase koje je umaklo još uvek je živo.«

On pokaza na ono koje je bilo iskočilo iz kola. Pri tom je povredilo nogu, i sada je ležalo, dahćući, u kanalu na nekoliko koraka odatle. Farmer priđe i podiže ga.

»Izbeglo je bolesti jer je iskočilo«, reče Neklend. »Gazda, bolje da odemo da vidimo kako su ostali u svinjcu.«

»A, tako je«, reče Grendon. On pruži prase Gregoriju, nepomična lica. »Nema smisla nositi jedno na pijacu. Kazaću Grabiju da ispregne konja. U međuvremenu, možda bi ti bio toliko dobar da odneseš ovog malog Mardžori. Bar svi možemo da jedemo pečenu prasetinu sutra za ručak.«

»Gospodine Grendon, ovo nije bolest. Pozovite veterinara iz Hejama i neka on pregleda ove uginule.«

»Nemoj ti da mi pričaš kako da radim svoj posao, mladiću. Imam ja dosta muka.«

Uprkos ovom prekoru, Gregori nije mogao a da ne dolazi. Morao je da viđa Nensi, a morao je i da vidi šta se dešava na farmi. Idućeg jutra, posle užasnog događaja sa prasićima, primio je pismo od svog najcenjenijeg korespondenta, gospodina H. Dž. Velsa, a jedan njegov deo glasio je ovako: »U suštini, mislim da nisam ni optimista ni pesimista. Sklon sam da verujem i da se nalazimo na pragu epohe veličanstvenog progresa — svakako da vam je takva epoha nadohvat ruke — i da smo možda dostigli ono što su predskazali naši sumorniji proroci. Uopšte me ne čudi što čujem da se tako značajno pitanje možda razrešava na jednoj udaljenoj farmi blizu Kotersola u Norfolku — a da to ne zna niko osim nas dvojice. Nemojte misliti da ja nisam užasnut, čak i ako ne mogu a da ne uzviknem 'kakva šala!'«

Bio je toliko zaokupljen mislima da bi ga ovakvo pismo obradovalo kao obično, pa ga Gregori stavi u džep sakoa i ode da osedla Dejzi.

Pre ručka, ugrabio je jedan poljubac od Nensi, i još jedan joj spustio na pregrejani levi obraz dok je stajala kraj ogromnog štednjaka u kuhinji. Osim toga, dan je nosio malo zadovoljstva. Grandon se primirio pošto je video da se nijedno od ostale prasadi

nije razbolelo od čudne bolesti smanjivanja, ali ostao je na oprezu za slučaj da se ona ponovo javi. U međuvremenu, dogodilo se još jedno čudo. Na donjem pašnjaku, u oronuloj štali, imao je kravu koja je te noći otelila četiri teleta. Nije očekivao da će ona da preživi, ali telad su bila prilično zdrava i Nensi ih je hranila na cuclu.

Farmerovo lice bilo je natmureno, jer je proveo čitavu noć sa kravom koja se telila, i sa olakšanjem je seo u čelo stola kada je pečeno prase doneto na poslužavniku.

Pokazalo se da meso ne može da se jede. Odmah su svi sa gađenjem odgurnuli tanjire. Pečenje je imalo gorak ukus, za koji je Neklend prvi našao razlog.

»Zaraženo je!« reče on besno. »Ovo prase bilo je bolesno. Nije trebalo da jedemo ovo meso, jer za koji dan možemo i mi svi da pomremo od njega.«

Bili su primorani da se zadovolje hladnom usoljenom govedinom, sirom i lukom iz turšije, od čega gospođa Grendon nije mogla ništa da okusi. Povukla se na sprat, u suzama što joj tako marljivo pripreman ručak nije uspeo, a Nensi je otrčala za njom da je uteši.

Posle neveselog obroka, Gregori se obratio Grendonu.

»Rešio sam da sutra idem u Norič na nekoliko dana, gospodine Grendon. Mislim da ste vi ovde u nevolji. Ima li išta što bih mogao da obavim za vas u gradu? Mogu li da vam tamo nađem veterinara?«

Grendon ga potapša po ramenu.

»Znam da dobro misliš, i hvala ti za to, ali izgleda da ne shvataš da veterinari koštaju mnogo para, i nisu uvek od velike pomoći kad dođu. Pretpostavi samo da nam se ovde pojavi neki mladi idiot i kaže da nam je sva stoka otrovana i da moramo da je uništimo. To bi tek bio uspeh, a?«

»Samo zato što ima puno para, Gregori Rols misli da ih svako ima«, podrugnu se Neklend.

Farmer besno povika na njega.

»Ko ti je rekao da otvaraš gubicu? Ti drži usta zatvorena kada se razgovara o nečemu što se tebe uopšte ne tiče. Zašto nisi napolju da čistiš štalu, kad si već pojeo sve od ove poslednje vekne?«

Kada je Neklend otišao, Grendon reče:

»Bert je dobar momak, ali tebe uopšte ne voli. E sad, govorio si da smo mi ovde u nevolji. Ali na farmi uvek ima nevolje, Gregori — nekad jedna muka, nekad druga. A ja nikad nisam video da sve ovako fino napreduje kao ove godine. I pravo da ti kažem, oduševljen sam, baš sam oduševljen. Nekoliko prasića je uginulo, ali to me neće sprečiti da sa ostalima uradim kako najbolje mogu.«

»Ali oni neće moći da se prodaju ako svi imaju isti ukus kao ovo danas.«

Grendon lupi pesnicom o dlan.

»Ti kao da si rođen za brigu. Možda će izgubiti taj ukus kad malo odrastu. A opet, ako ga ne izgube, ljudi moraju da ih kupe pre nego što mogu da ih probaju, zar ne? Ja sam siromašan čovek, Gregori, i kad mi se malo sreće ukaže, ne mogu sebi da priuštim da to propustim. U stvari, kažem ti, a čak ni Bert još za to ne zna, ali sutra ili prekosutra dolazi ovamo Sili zidar da mi podigne još drvenih svinjaca dole pored Grabijeve kolibe, da ima više mesta za mlade.«

»Dobro. Onda mi dozvoli da učinim nešto za tebe, Džozefe, da ti uzvratim za svu tvoju ljubaznost prema meni. Dopusti mi da o svom trošku dovedem veterinara iz Noriča. Samo da malo pogleda, ništa više«.

»Đavo me odneo ako ti nisi tvrdoglav da tvrdoglaviji ne možeš biti! Kažem ti, isto

kao što je moj otac govorio, ako nađem ikoga na svojoj zemlji, a da ga ja nisam pozvao ovamo, uzimam ovu moju pušku i sprašiću ga sačmom, baš kao one dve matore skitnice prošle godine. Je l' u redu?«

»Valjda jeste.«

»Onda, ja moram da idem da se pobrinem za kravu. I prestani da brineš o onome što ne razumeš«.

Pošto je farmer otišao, Gregori je dugo stajao i gledao kroz prozor, čekajući da Nensi dođe i brinući o toku događaja. No, vidik je bio prilično miran. On je bio jedini koji brine, razmišljao je. Čak je izgledalo i da pronicljivi gospodin H. Dž. Vels, sa kojim se dopisivao, prima njegove izvestaje sa malo rezerve — on, koji bi pre svih ljudi u Engleskoj trebalo da sa razumevanjem primi vesti o čudesnom kada ono dođe na Zemlju, čak i ako nije stiglo u obliku predskazanom u njegovom skorašnjem romanu »Čudesna poseta«. Bilo kako bilo, on će pravo u Norič kod svog mudrog strica koji tamo živi, i to što pre, u stvari, čim poljubi svoju dragu Nensi i pozdravi se sa njom.

Mudri stric bio je zaista pun razumevanja. On je bio mnogo blaži čovek nego njegov brat Edvard, Gregorijev otac. Gledao je sa razumevanjem plan farme koji je Gregori nacrtao, sa razumevanjem posmatrao skicu tragova u blatu, sa razumevanjem slušao priču o tome šta se dogodilo. I, na kraju svega, on reče:

»Duhovi!«

Kada je Gregori pokušao da mu se suprotstavi, on reče nepokolebljivo:

»Dragi moj dečače, bojim se da su ti savremena čuda našeg doba udarila u glavu. Ti znaš za takve inžinjerske konstrukcije kao što je ogromni most preko Forta, a znaš, kao i svi mi, za kolosalni toranj koji je Ajfel izgradio u Parizu — mada, ako izdrži deset godina, ja ću svoj šešir da pojedem. E sad, niko neće da poriče da te stvari jesu čudesne, ali one stoje na zemlji. Ti pokušavaš da mi kažeš da će inžinjeri ovog sveta, ili nekog drugog, moći da naprave nekakvu mašinu — neko vozilo ili neku lađu koja bi mogla da leti od jednog nebeskog tela do drugog. E, pa onda, ja ti kažem da nikakav inžinjer ne može da uradi tako nešto — i ne govorim to tek tako, već citiram zakon o tome. Postoji zakon koji kaže da inžinjeri ne mogu da lete u nekakvom prokletom Ajfelovom tornju sa motorima od Marsa do Zemlje, ili od Sunca do Zemlje, ili kuda već hoćeš, zakon koji može da se pročita u tvojoj Bibliji, a pominje se i na stranicama Kornhila. Ne, dečko moj, savremeno doba ti se uselilo u glavu, ali na tu tvoju farmu uselili su se staromodni duhovi«.

Potom je Gregori otišao u grad, razgledao knjižare, kupio nekoliko knjiga, i ni za trenutak nije posumnjao da je njegov stric, iako beskrajno pun razumevanja i spretan da čoveku ubaci zlatnik u džep pri rastanku, bio, na žalost, manje mudar nego što je do tada izgledalo: otkriće koje kao da je odslikavalo koliko je Gregori odrastao i kako se vremena menjaju.

Ali Norič je bio prijatan grad, a kuća njegovog strica udobna, pa se on tamo zadržao nedelju dana, iako je mislio da će ostati najviše tri.

Onda je sasvim razumljivo što mu se savest probudila kada je ponovo prilazio Grendonovoj farmi putem od Kotersola. Iznenadio se kada je video kako se pejzaž promenio od kada je poslednji put bio tamo. Mlado lišće blistalo je svuda, i čak je i pustara izgledala živahnije. Ali kada je došao na farmu, video je koliko je obrasla. Rastinje je bilo toliko nabujalo, da je s početka zaklanjalo sve zgrade. Zamišljao je da je farma iščezla dok nije video kako se crna vetrenjača pojavljuje iza gustiša. Južne livade bile su pokrivene bujnom travom. Ćak su i brestovi izgledali mnogo razlistaliji nego

ranije i preteći su se nadnosili nad kućom.

Dok je kloparao preko ravnog drvenog mosta u kroz otvorenu kapiju u dvorište, Gregori primeti kako ogromne dlakave koprive izviruju iz susednih kanala. Ptice su lepršale na sve strane. Ipak, utisak koji je sve to na njega ostavljalo bio je bliži smrti nego životu. Velika tišina spustila se po farmi, kao da je pod nekom kletvom koja briše zvuke i nadu.

Shvatio je da se takav utisak dobija delimično i zato što Lardi, mlada keruša koja je bila zamenila Kaf, nije trčala i lajala kao obično kad neko dođe. Dvorište je bilo pusto. Čak je i živina, koje je tu uvek bilo, nestala. Dok je vodio Dejzi u štalu, video je velikog šarca u prvom boksu i setio se da je to konj doktora Kraučorna. Njegov nemir poprimi određeniji oblik.

Pošto je štala bila zauzeta, odveo je kobilu do kamenog pojila pored jezerca i vezao je tamo pre nego što je otišao do kuće. Ulazna vrata bila su otvorena. Veliki čupavi maslačci rasli su uz trem. Puzavac, ranije dosta redak, sada je pritiskao donje prozore. Neki pokret u bujnoj travi skrenuo mu je pažnju i on spusti pogled, povukavši nogu unazad. Ogromna žaba čučala je pod korovom, držeći u ustima glavu belouške koja se još uvijala. Izgledalo je da žaba netremice posmatra Gregorija, kao da pokušava da oceni da li joj čovek zavidi na proždrljivosti. On se strese s gađenjem pa požuri u kuću.

Troje Triksinih jarića, sada već velikih, trčkaralo je po dnevnoj sobi, grickajući tepih, penjući se po velikim foteljama i zureći u punjenu karikaturu koze u zastakljenoj kutiji pored prozora. Sudeći po neredu u sobi, bili su tu već neko vreme, a bili su stigli i da se poigraju po stolu. Ali oni su zaposeli samo sobu, a brz pogled u kuhinju otkrio je da ni tamo nikog nema.

Prigušeni zvuči začuše se odozgo. Stepenice su išle oko ogromnog dimnjaka i od prizemlja bile razdvojene vratima sa rezom. Gregorija nikada nisu pozivali gore, ali on nije oklevao. Gurnuo je vrata, pošao uz tamno stepenište i, skoro odmah, naleteo na nekog.

Prepoznao je Nensi. Stajala je u mraku i plakala. Čim ju je uhvatio za ruku i izgovorio njeno ime, ona mu se otrže i pobeže uz stepenice. Sada je već mogao da čuje zvuke jasnije, i plač — mada u tom trenutku nije slušao. Nensi je otrčala do vrata najbližih vrhu stepeništa, uletela u sobu i zatvorila ih. Kada je Gregori pokušao da ih otvori, čuo je rezu sa druge strane.

»Nensi!« pozvao je. »Nemoj da se kriješ od mene. Šta je bilo? Šta se dešava?«

Nije odgovarala. Dok je stajao zbunjen pred vratima, susedna vrata u hodniku se otvoriše i iz sobe izađe doktor Kraučorn sa crnom torbicom u ruci. Bio je to visok, tmuran čovek, sa dubokim borama na licu koje je izazivalo takav strah u njegovim pacijentima da je znatna većina njih slušala šta im on nalaže i oporavljala se. Čak i ovde, imao je na glavi cilinder, koji je, jednostavno sve vreme ostajući na svom mestu, doprineo doktorovom glasu u okolini.

»Kakva je nevolja, doktore Kraučorn?« upita Gregori, kad je lekar zatvorivši vrata za sobom pošao niz stepenice. »Je li kuga spopala ovu kuću, ili je nešto tako strašno?«

On se, ozbiljna lica, zagleda u Gregorija, kao da obećava sebi da mu se nijedan mišić neće pomeriti dok Gregori ne zapita ono što je očigledno.

»Zbog čega ste dolazili, doktore?«

»Čas porođaja gospođe Grendon došao je noćas«, reče on, još uvek na poslednjem stepeniku.

Talas olakšanja obli Gregorija. Bio je zaboravio na Nensinu majku!

»Porodila se? Je li muško?«

Doktor polako klimnu glavom. »Rodila je dva sina, mladiću.« Zastao je, a onda mu se jedan mišić na licu zgrči i on u dahu izreče« Rodila je i sedam kćeri. Devetoro dece! I sva — sva su živa. To je nemoguće! Dok ne umrem...«

Nije mogao da završi. Podigavši cilinder u znak pozdrava, on žurno pođe niz stepenice, ostavljajući Gregorija da netremice zuri u tapete, dok mu se u mozgu sve kovitlalo kao da će se pretvoriti u tečnost. Devetoro dece! Devetoro! Kao da nije bila drugačija od stoke u štali. I šara na tapetu jasno se isticala bolesnim izgledom, kao da sama kuća otelotvoruje bolest. Mjaukanje iz sobe kao da je takođe označavalo nešto neljudsko.

Stajao je ošamućen, dok su se slabašni dečji krici zarivali u njega. S druge strane kamenih zidova koji su ga pritiskali, čuo je topot konja koji trči punim galopom preko drvenog mosta, pa putem ka Kotersolu, i gubi se u daljini. Iz Nensine sobe nije bilo ni zvuka. Gregori je pretpostavio da se sakrila od njega zbog stida, pa konačno natera sebe da se makne i pođe niz mračno i zavojito stepenište. Štalska mačka brzim korakom izađe ispod stepeništa, a za njom dvanaest mačića. Koze su još uvek zaposedale sobu. U ognjištu je bilo samo malo rasturenog pepela, a nije bilo loženo od odsudnog trenutka prošle noći.

»Mora da si iznenađen!«

Gregori se okrete. Iz kuhinje izađe Grabi, držeći komadinu hleba i mesa u šaci. Žvakao je otvorenih usta, cereći se na Gregorija.

»Farmer Grendon pravi majstor!« uzviknu on. »Niko u ovoj zemlji ne može da napravi devetoro dece odjednom!«

»Gde je farmer?«

»Rek'o, nema niko u ovoj zemlji...«

»Da, čuo sam šta si rekao. Gde je farmer?«

»Valjda radi. Al' kažem ti, nijedan muškarac...«

Ostavljajući Grabija da mljacka i priča, Gregori žurno izađe u dvorište. Naišao je na Grendona iza kuće. Farmer je nosio plast sena na vilama, prebačenim preko ramena, u štalu za krave. Gregori mu je stajao na putu, ali on prođe pored njega.

»Hoću da razgovaram s tobom, Džozefe.«

»Ima da se radi. Šteta što ti to ne možeš da razumeš.«

»Hoću da razgovaramo o tvojoj ženi.«

Grendon nije odgovarao. Radio je mahnito, bacao seno ispred sebe, okretao se po još. U svakom slučaju, bilo je teško razgovarati s njim. Krave i telad, prilično stešnjeni, izgleda da su neprestano stvarali neugodnu buku mukanjem i nekim groktanjem koje uopšte nije svojstveno kravama. Gregori je išao za farmerom do stoga sena, ali ovaj je žurio kao da je opsednut. Oči su mu izgledale kao da su upale u glavu, a usta su mu bila stisnuta tako da su usne jedva bile vidljive. Kada mu je Gregori stavio ruku na rame, on je otrese. Nabivši još jedan veliki plast vilama, on okrete ka šupi tako žestoko, da je Gregori morao da skoči da bi mu se sklonio s puta.

Gregoriju je prekipelo. Idući za Grendonom nazad u štalu, on zatvori donji deo dvostrukih vrata i povuče rezu spolja. Kada se Grendon vratio, on ne ustuknu.

»Džozefe, šta je to ušlo u tebe? Zašto si odjednom tako bezdušan? Sigurno si potreban svojoj ženi da budeš uz nju?«

Njegove oči imale su čudnovat, nevideći pogled, kada ih je okrenuo ka Gregoriju.

Držao je vile pred sobom obema rukama, skoro kao oružje, kada je rekao:

»Bio sam s njom svu noć, momče, dok je ona donosila na svet svoj porod.«

»Ali, sada...«

»Sada je kod nje dojilja iz Derama. Bio sam sa njom svu noć. Sad moram da se postaram o farmi — sve neprestano raste, znaš.«

»Sve raste previše, Džozefe. Stani i razmisli...«

»Nemam vremena za razgovor.«

Bacivši vile, on laktom gurnu Gregorija s puta, odbravi vrata i žustro ih otvori. Zgrabivši Gregorija čvrsto za nadlakticu jedne ruke, on poče da ga gura ka lejama sa povrćem, dole kraj južnih livada.

Rana salata tu je bila ogromna. Sve je bujalo iz zemlje. Grendon je sumanuto trčao između leja mladog zeleniša, čupajući pune šake rotkvi, šargarepe, luka, bacajući ih preko ramena istom brzinom kojom ih je čupao iz zemlje.

»Vidiš, Gregori, sve je veće nego što si ikad video, i stiglo je nekoliko nedelja ranije. Prinos će biti ogroman. Pogledaj polja! Pogledaj voćnjak!«

Širokim pokretom, on pokaza rukom ka redovima drveća prekrivenog gomilama snežnoružičastog cveta.

»Šta god da se desi, moramo da ga iskoristimo. Možda se neće desiti iduće godine. A ovo — ovo je kao u bajci!«

Više nije govorio. Okrenuvši se, izgledalo je da je već zaboravio Gregorija. Pogleda prikovanog za zemlju koja je odjednom postigla toliko obilje, odmarširao je ka štalama, odakle se sada čulo kako Neklend pere kante za mleko.

Prolećno sunce grejalo je po Gregorijevim leđima. Govorio je sebi kako sve izgleda normalno. Farma je napredovala. Iza svinjaca, u daljini, gde se zidar pripremao da podigne još nekoliko obora, čulo se kako ljudi rade. Možda, reče on sebi bezvoljno, brine ni zbog čega. Polako se vraćao ka kući. Ovde nije mogao da učini ništa; bilo je vreme povratka u Kotersol, ali prvo je morao da vidi Nensi.

Nensi je bila u kuhinji. Nekland joj je bio doneo bokal svežeg mleka, i ona ga je zabrinuto probala iz kutlače.

»Oh, Greg, izvini što sam pobegla od tebe. Bila sam tako potresena.«

Ona mu priđe i, još uvek držeći kašiku, prebaci mu ruke preko ramena, prisno kao nikad do tada.

»Sirota majka, bojim se da je pomerila umom od... od rađanja tolike dece. Priča tako čudne stvari kakve ranije nisam nikad čula, a mislim da zamišlja da je ponovo dete.«

»Je li to uopšte čudno?« reče on, milujući je rukom po kosi. »Biće joj bolje kad se povrati od šoka.«

Poljubili su se, i, minut kasnije, ona mu pruži kutlaču punu mleka. On otpi, a onda s gađenjem ispljunu mleko.

»Uh! Šta je u ovom mleku? Da li to Neklend pokušava da te otruje? Jesi li ga probala? Gorko je kao trnjine!«

Ona ga pogleda zbunjeno.

»Mislila sam da ima dosta čudan ukus, ali ne neprijatan. Evo, daj mi da probam opet.«

»Ne, suviše je gadno. Mora da se mast za rane pomešala s njim.«

Uprkos njegovom upozorenju, ona prinese usne metalnoj kutlači i okusi malo, pa zavrte glavom.

»Ti zamišljaš stvari, Greg. Ima malo drugačiji ukus, istina je, ali ništa mu ne fali.«

»Dušo moja, grozno je. Odneću tvom ocu da proba, da vidim šta on misli.«

»Ja ga ne bih sad uznemiravala da sam na tvom mestu, Greg. Znam koliko ima posla, i kako je umoran, i to što je pomagao oko porođaja čitavu noć ostavilo mu je mnogo neobavljenog posla. Pomenuću mu to za vreme večere — koju moram sada da spremam. One koze su napravile takav nered ovde da ne pominjem Grabija! Ostaćeš da prezalogajiš s nama, nadam se?

»Ne, Nensi, ja sad idem. Čeka me jedno pismo na koje moram da odgovorim; stiglo je dok sam bio u Noriču.«

Ona se ugrize za usnu i pucnu prstima.

»Eto, šta ćeš samo da pomisliš, kako sam grozna. Nisam te ni pitala kako si se proveo u velikom gradu. Mora da je divno kad čovek ne mora ništa da radi, ni da sprema jelo«.

»Još uvek mi to zameraš. Slušaj, divna moja Nensi, ovo pismo je od doktora Hadson—Vorda, jednog starog poznanika mog oca. On je upravnik škole u Glosteru, i hoće da se zaposlim kod njih kao nastavnik pod najpovoljnijim uslovima. Kao što vidiš, možda neću biti dokon još dugo!«

Nasmejavši se, ona se privi uz njega.

»To je divno, dragi moj! Kako ćeš zgodan profesor ti da budeš. Ali Gloster — to je na drugom kraju zemlje. Sigurno te nećemo ponovo videti kad odeš tamo.«

»Ništa još nije dogovoreno, Nensi.«

»Otići ćeš ti kroz koji dan i nikada te više nećemo videti. Kad stigneš u tu školu, više nećeš nikad misliti o svojoj Nensi.«

On joj obuhvati lice šakama.

»Jesi li ti moja Nensi? Je li ti stalo do mene?«

Trepavice pokriše njene tamne oči.

»Greg, ovde je sve tako zbrkano... hoću da kažem... da, stalo mi je, strah me je da pomislim da te više neću videti«.

Ponavljajući te njene reči u sebi, odjahao je četvrt sata kasnije veoma zadovoljan u duši — ali je sasvim smeo s uma kakvim ju je opasnostima ostavio izloženu.

Blaga kiša padala je dok je Gregori Rols te večeri išao ka krčmi »Putnik«. Njegov prijatelj Brus Foks već je bio tamo, udobno zavaljen na sedištu pored velikog kamina.

Ovaj put, Foksa je više zanimalo kako idu nabavke za venčanje njegove sestre nego da sluša šta Gregori ima da ispriča, a pošto su uskoro naišli neki prijatelji njegovog budućeg zeta, i moralo je da im se plati piće, pa su onda i oni morali da učine to isto, veče je postalo veselo i bezbrižno. I ubrzo, pošto je pivo postizalo svoj blagotvorni učinak, i Gregori je zaboravio šta je hteo da kaže i počeo je svesrdno da uživa u društvu.

Idućeg jutra, probudio se teške glave i zbrkanih misli. Gospođa Fen, praveći buku po sobi dok je palila vatru, nije mnogo popravila situaciju; po njenom ponašanju mogao je da vidi da je došao kući kasno i bio bučan na stepenicama. Ali gospođe Fen ovog sveta, razmišljao je razdraženo, rođene su da podnose takve neugodnosti, i to, što češće, to bolje. Rekao je sebi da se to ne slaže sa njegovim socijalističkim načelima, ali ona su ovog jutra bila troma kao i njegova jetra.

Dan je bio suviše kišovit da izađe i da se razdrma. Sedeo je natmuren u stolici kraj prozora, odlažući odgovor dr Hadson—Vordu, upravniku škole. Bezvoljno je uzeo knjižicu u kožnom povezu o zmijama, koju je kupio u Noriču nekoliko dana ranije. Posle nekog vremena, jedan odeljak privuče njegovu pažnju:

»Mnoge otrovnice, sa izuzetkom opistoglifa, oslobađaju žrtve svojih očnjaka posle napada. Žrtve u nekim slučajevima umiru za samo nekoliko sekundi, dok u drugim nastup predsmrtnog stanja može da se odloži satima ili danima. Pljuvačka nekih zmija sadrži ne samo otrov nego i naročite supstance koje pomažu varenje. Smrtonosna koralna zmija iz Brazila, mada ne dostiže više od stope dužine, ima ih u izobilju. Zbog toga, kada ona ujede životinju ili čoveka, žrtva ne samo da umire u stravičnim bolovima za nekoliko sekundi nego se i njeni unutrašnji organi rastvaraju, tako da se čak i kosti pretvore u pihtijastu masu. Onda mala zmija može da isisa celu svoju žrtvu poput neke supe ili čorbe, kroz prvobitnu ranu na koži, koja kasnije ostaje neoštećena.«

Dugo vremena Gregori je sedeo uz prozor, sa otvorenom knjigom na krilu, razmišljajući o Grendonovoj farmi, o Nensi. Prekorevao je sebe što je učinio toliko malo za svoje prijatelje i polako se odlučio za plan dejstva kad idući put bude odjahao tamo; ali njegovoj poseti bilo je suđeno da se odloži nekoliko dana: kišno vreme ustalilo se sa mnogo većom upornošću nego što su kraj aprila i početak maja to dozvoljavali.

Uprkos tome, čuo je novosti o Grendonu drugog dana kiše, dok je sa Fenovima večerao u prizemlju. Bio je pijačni dan, i pekarova žena reče:

»Ovaj idiot što radi kod Džoa Grendona otići će u zatvor ako ne bude pazio. Jeste čuli za njega danas, gos'n Gregori?«

»Šta je uradio, gospodo Fen?«

»Šta sve nije uradio? Raznosio je mleko po običaju, kako čujem, i niko nije hteo da ga kupi, jer je uvek pokvareno od ko zna kad. Onda je Grabi gadno psovao i kleo se kako je njegovo mleko najbolje u gradu, pa je dobro potegao iz kante da to dokaže. A onda su ona dva Betsova dečkića počela da se bacaju kamenjem, i naravno da je to raspalilo Grabija! Uhvatio je jednog od njih pa mu nabio glavu u mleko, a onda zavitlao vedro pravo kroz lepi stakleni prozor njegovog oca. Zamislite samo. A onda izašao stari Bets i njegova ogromna debela gospođa, pa ti oni po Grabiju štapovima dok nije odjurio, a sve psuje i kune kako nikad nikom više neće da prodaje dobro mleko!«

Pekar se nasmeja.

»To je trebalo da se vidi! Ja bi rekao da su svi oni kod Džoa poludeli. Stari Sili, zidar, bio juče pre podne, pa kaže da on misli da Džou ove godine ide bolje nego ikad, dok je svima unaokolo dosta slabo. Kako kaže Sili, Mardžori Grendon dobila je petorke, al ti znaš da je stari Sili pomalo šaljivčina. Doktor Kraučorn bi rek'o da je imala petorke, mislim se ja.«

»Doktor Kraučorn je bio mrtav pijan sinoć, tako svi pričaju.«

»Tako i ja čujem. To ne liči na njega, je li?«

»Prvi put da se za to čuje, mada kažu da je voleo flašu kad je bio mladić.«

Slušajući kako se ogovaranje prenosi između muža i žene, Gregoriju se nije mnogo jelo. Neraspoložen, vratio se u svoju sobu i pokušao da se usredsredi na pismo dostojno dr Hadson—Vorda u okrugu Glosteršir. Znao je da bi trebalo da prihvati posao, i zaista je bio sklon da to učini; ali prvo je morao da obezbedi Nensi. Zbog neodlučnosti koju je osećao, odložio je odgovor doktoru za idući dan, kad je malaksalo napisao kako bi bio srećan da prihvati ponuđeno mesto za ponuđenu platu, ali moli za nedelju dana vremena da promisli o tome. Kada je odneo pismo poštarki u »Tri lovokradice«, kiša je još uvek padala.

Jednoga jutra, kiše su odjednom iščezle, plavo i široko istočno englesko nebo se vratilo, a Gregori je osedlao Dejzi i odjahao blatnjavim putem kojim je tako često išao. Kada je stigao na farmu, Grabi i Neklend radili su u kanalu, raščišćavajući ga lopatama.

Pozdravio ih je i ujahao. Baš kad je hteo da smesti kobilu u štalu, ugledao je kako Grendon i Nensi stoje na delu neobrađene zemlje ispod istočne strane kuće na kojoj nije bilo prozora. Pošao je polako da im se pridruži, primećujući usput kako je tu zemlja suva, kao da kiša nije padala bar dve nedelje. Ali to je odmah zaboravio kada je, zgranut, video devet malih krstova koje je Grendon zabijao iznad devet sveže napravljenih humki.

Nensi je stajala plačući. Oboje su podigli pogled kad je Gregori prišao, ali je Grendon tvrdoglavo nastavio s poslom.

»Oh, Nensi, Džozefe, toliko mi je žao zbog ovoga!« reče Gregori. »Kad samo pomislim da su svi... ali, gde je sveštenik? Gde je sveštenik, Džozefe? Zašto ih ti sam sahranjuješ, bez propisne službe?«

»Rekla sam ocu, ali on ni da čuje!« uzviknu Nensi.

Grendon je bio stigao do poslednjeg groba. Zgrabio je poslednji grubi drveni krst, podigao ga iznad glave i zabio u zemlju kao da hoće da probije srce onom što leži pod njom. Tek tada se uspravio i progovorio.

»Nama ovde ne treba sveštenik. Nemam ja vremena da traćim na sveštenike. Ja imam posla ako ti nemaš.«

»Ali to su tvoja deca, Džozefe? Šta je to ušlo u tebe?«

»Ona su sad deo farme, kao što su uvek i bila.«

On se okrete, još zavrnu rukave na svojim mišićavim rukama, pa ode u pravcu radova na kanalu.

Gregori zagrli Nensi i pogleda njeno suzama umrljano lice.

»Kako li je tek tebi bilo ovde poslednjih nekoliko dana!«

»Ja... ja sam mislila da si otišao u Gloster, Greg! Zašto nisi dolazio? Svaki dan sam te čekala da dođeš!«

»Sve je bilo mokro i poplavljeno.«

»Bilo je divno vreme otkad si poslednji put bio ovde. Gledaj kako je sve poraslo!«

»Svaki božji dan pljuštala je kiša u Kotersolu.«

»Ko bi rekao! To objašnjava otkud toliko vode u Oustu i u kanalima. A mi smo ovde imali samo nekoliko puta kišicu.«

»Nensi, reci mi kako su ovi siročići pomrli.«

»Radije ne bih, ako nemaš ništa protiv.«

»Zašto tvoj otac nije pozvao sveštenika Lendsona? Kako je mogao da bude tako bezosećajan?«

»Zato što nije hteo da iko od stranog sveta to sazna. Zato je i otpremio zidare. Vidiš... oh, moram da ti kažem, dragi moj... radi se o majci. Potpuno je poludela, potpuno! To je bilo preksinoć kada je prvi put izašla kroz zadnja vrata.«

»Hoćeš da kažeš da je ona...«

»O, Greg, bole me ruke! Ona... ona se iskrala gore kad nismo gledali i... i podavila je sve bebe, Greg, najboljim jastukom od guščijeg perja.«

Mogao je da oseti kako mu boja napušta obraze. Ona ga obazrivo odvede iza kuće. Sedeli su zajedno na ogradi voćnjaka dok je on u tišini sagledavao šta mu je rekla.

»Kako ti je majka sada, Nensi?«

»Ćuti. Otac je morao da je zatvori u njenu sobu radi njene sigurnosti. Sinoć je mnogo vrištala. Ali jutros je tiha.«

Gledao je ošamućeno oko sebe. Sve oko njega izgledalo je tačkasto kao da je, kad mu je krv jurnula u glavu, dobilo koprivnjaču. Drveće u voćnjaku bilo je skoro sasvim

precvetalo i već se videlo kako male jabuke napreduju. U blizini, boranija se savijala pod ogromnim mahunama. Primetivši kako ih je pogledao, Nensi zavuče ruku u džep na kecelji i izvadi vezu sjajnih, crvenih rotkvi, velikih kao mandarine.

»Uzmi jednu. Čvrste su, sočne i ljute, baš kao što treba.«

On ravnodušno uze jednu i zagrize je. Odmah je morao da ispljune zalogaj. Opet onaj odvratni gorki ukus!

»Oh, ali baš su fine!« uzviknu Nensi.

»Više nisu čak ni 'dosta čudne' — prosto 'baš fine'? Nensi, zar ne shvataš, nešto sablasno i jezivo događa se ovde. Žao mi je, ali ja na to ne mogu da gledam drugačije. Ti i tvoj otac treba odmah da odete odavde.«

»Da odemo odavde, Greg? Samo zato što se tebi ne sviđa kakav ukus imaju ove divne rotkve? Kako možemo da odemo odavde? Kuda bismo išli? Vidiš ovu kuću ovde? Moj deda je umro ovde, i njegov otac pre njega. Ona je naš dom. Ne možemo tek tako da se podignemo i odemo odavde, čak ni posle ovih neprilika. Probaj još jednu rotkvu.«

»Zaboga, Nensi! One kao da su namenjene nekim bićima koja imaju sasvim drugačiji ukus od nas... Oh...« Netremice ju je gledao. »A možda i jesu. Nensi, kažem ti...«

Zaćutao je i skliznuo sa ograde. Neklend je bio prišao sa strane, još uvek blatnjav od rada u kanalu, razdrljene košulje bez kragne. U ruci je držao nekakav prastari vojni pištolj.

»Pucaću ako priđeš bliže«, reče on. »Ne brini, pali kako treba i napunjen je, Gregori. Sad ćeš da me slušaš!«

»Berte, skloni to!« uzviknu Nensi.

Ona krenu ka njemu, ali je Gregori povuče unazad i stade ispred nje.

»Ne budi idiot, Neklende. Skloni to!«

»Pucaću. Pucaću, kunem se, ako se zamajavaš.« Oči su mu besno sevale, a izraz njegovog smrknutog lica nesumljivo je pokazivao da se ne šali. »Sad ćeš da mi se zakuneš da ćeš da se počistiš sa ove farme na onoj tvojoj kobili i da se nikad ne vratiš.«

»Idem pravo da sve kažem ocu, Berte«, upozori ga Nensi.

Pištolj se preteći pomeri.

»Ako se makneš, Nensi, upozoravam te, ovaj tvoj fini momak dobiće pravo u nogu. Uzgred, tvog oca više nije briga za Gregorija — ima on šta da brine.«

»Na primer, da sazna šta se ovde događa?« reče Gregori. »Slušaj, Neklende. Mi smo svi u nevolji. Ovom farmom upravljaju neka gadna mala čudovišta. Ne možeš da ih otkriješ jer su nevidljiva...«

Pištolj opali. Dok je Gregori govorio, Nensi je pokušala da pobegne. Bez oklevanja, Neklend je pucao Gregoriju u kolena. Gregori oseti kako mu je hitac zakačio nogavicu. Znao je da nije povređen. A sa saznanjem došao je i bes. Bacio se na Neklenda i snažno ga udario u grudi. Padajući na leđa, Neklend ispusti pištolj i divlje zamahnu pesnicom. Gregori ga opet zviznu. Kako je to učinio, ovaj ga dograbi i oni počeše besno da se tuku. Kad se Gregori otrgao, Neklend ga ponovo napade. Opet zalupa po rebrima.

»Pusti me, svinjo jedna!« povika Gregori.

Zakačio je nogu iza Neklendovog članka, pa se obojica skotrljaše na travu. Na tom mestu je pre mnogo vremena bio podignut nasip između kuće i voćnjaka niže nje. Obojica se skotrljaše niz njega, udarivši žestoko u kameni zid kuhinje. Neklend je izvukao deblji kraj; udario je glavom u ugao i ostao da leži ošamućen. Pred Gregorijevim očima stajale su nečije noge u šašavim čarapama. On polako ustade i suoči se sa

gospođom Grendon, koja je bila na manje od metar od njega. Smešila se.

Stajao je i, postepeno ispravljajući leđa, gledao je zabrinuto.

»A tu si ti, Džeki, Džekice moj«, reče ona. Osmeh je sada bio širi, ali je manje ličio na osmeh. »Htela sam da razgovaram s tobom. Ti si onaj što zna o onima koji hodaju po žici, zar ne?«

»Ne razumem, gospođo Grendon.«

»Ne zovi me tim glupim starim imenom, sinko. Ti znaš sve o onim malim sivima što ne bi trebalo da su tamo, je l' da?«

»On, o onima... Recimo da znam?«

»Druga nevaljala deca praviće se kako ne znaju o čemu pričam, je li? Ti znaš za mala siva bića.«

Znoj mu je orosio čelo. Ona mu se približi. Stajala je kraj njega, zureći u njegove oči, ne dodirujući ga; ali bio je bolno svestan da svakog časa može da ga dotakne. Krajičkom oka video je da se Neklend pridigao i odbauljao dalje od kuće, ali bio je zaokupljen drugim stvarima.

»Ta mala siva bića«, reče on. »Jeste li od njih spasli devet beba?«

»Siva bića htela su da ih poljube, vidiš, ali ja nisam mogla da ih pustim. Bila sam pametnija. Sakrila sam ih ispod perjanog jastuka, i sada čak ni ja ne mogu da ih nađem!« Ona poče da se smeje, ispuštajući pri tom iz grla neki jeziv zvuk, nalik na zvrjanje.

»Ta bića su mala i siva i mokra, zar ne?« odsečno reče Gregori. »Imaju velika stopala, sa opnama kao žabe, ali su zdepasta i niska, je li tako? A imaju zube kao zmije, zar ne?«

Izgledala je neodlučno. A onda, kao da je nešto videla, netremice se zagleda.

»Evo ga, ide jedno, žensko«, reče ona.

Gregori se okrete i pogleda u pravcu u kom je ona gledala. Ništa se nije videlo. Usta su mu bila suva.

»Koliko ih je tamo, gospođo Grendon?«

Tada ugleda kako se niska trava pomera, sleže i podiže sasvim blizu, i uplašeno kriknu. Strgavši čizmu sa noge, on je zavitla u luku, nisko iznad zemlje. Ona udari u nešto nevidljivo. Skoro u istom trenutku, Gregori zadobi stravičan udarac u butinu i pade unazad. Uprkos bolu, strah ga natera da smesta skoči na noge.

Gospođa Grendon se menjala. Usta su joj se iskrivila kao da će da joj iscure s lica. Glava joj je klonula u stranu. Ramena su joj se spustila. Za trenutak ju je oblilo jako crvenilo, pa se povuklo, a dok se povlačilo, izvijala se kao balon koji se izduvava. Gregori ječeći pade na kolena, pa, pokrivši lice rukama, spusti glavu do zemlje. Sve mu se smračilo.

Njegova nesvestica mora da je trajala samo časak. Kada se ponovo pridigao, skoro prazna vreća ženine odeće još uvek se polako smirivala na zemlji.

»Džozefe! Džozefe!« razderao se.

U smućenoj zbrci straha i besa, opet je navukao čizmu i požurio oko kuće prema štalama za krave.

Neklend je stajao na pola puta između ambara i vetrenjače, trljajući glavu. Kada je, onako pometen, ugledao Gregorija kako trči kao da ga goni, on pobeže.

»Neklende!« povika Gregori. Trčao je kao lud za njim. Neklend zaždi ka mlinu, ulete unutra, pokuša da zatvori vrata, ali ne uspe, pa ustrča uz drvene stepenice. Gregori povika za njim.

Trka ih je odvela skroz do vrha vetrenjače. Neklend je toliko bio izgubio razum da se čak nije ni setio da povuče rezu na vratima u podu. Gregori ih, uz tresak, otvori i uspe se kroz njih, zadihan. Sasvim prestrašen, Neklend je uzmicao ka izlazu dok nije skoro sasvim stigao do male platforme nad krilima vetrenjače.

»Ispašćeš tuda, idiote jedan«, upozori ga Gregori. »Slušaj, Neklende, nemaš razloga da me se bojiš. Ja ne želim da budemo neprijatelji. Imame mi većeg neprijatelja, protiv koga moramo da se borimo. Gledaj!

Prišao je niskim vratima i pogledao dole na mračnu površinu jezerca. Neklend se samo uhvatio za čekrk da ne padne, ne govoreći ništa.

»Pogledaj jezerce«, reče Gregori. »U njemu žive Auriganci. Bože — Berte, gledaj, evo jednog!«

Hitnost u njegovom glasu navede Neklenda da pogleda gde mu pokazuje. Zajedno su gledali kako se ulegnuce u crnoj vodi kreće, ostavljajući talasiće za sobom. Negde oko sredine jezerca, ulegnuce se pretvorilo u komešanje. Na čas se napravio mali vrtlog, a onda su talasići počeli da se smiruju.

»Evo ga tvoj duh, Berte«, reče Gregori kao bez daha. »Ovo mora da je bio onaj što je ubio jadnu gospođu Grendon. Da li sada veruješ?«

»Nikad nisam čuo da neki duh živi pod vodom«, reče Neklend.

»Duhovi nikad nikom nisu naudili — a već smo videli šta ova stravična stvorenja mogu da urade. Hajde da se rukujemo, Berte, i shvati da ti ništa ne uzimam za zlo. Ma, hajde, čoveče! Znam kakva su tvoja osecanja prema Nensi, ali ona mora da ima slobodu da sama izabere šta hoće u životu.«

Rukovali su se i nasmešili prilično blesavo jedan drugom.

»Bolje da odemo i kažemo farmeru šta smo videli«, reče Neklend. »Ja bi' rekao da je to stvorenje uradilo ono što se sinoć desilo Lardi.«

»Lardi? Šta je bilo s njim? Primetio sam danas da je nema.«

»Isto što i s prasićima. Našao sam je na ulazu u ambar. Samo je koža od nje ostala, to je sve. Ništa u njoj! K'o da je bila cela isisana.«

»Hajdemo, Berte.«

Gregoriju je trebalo dvadesetak minuta da sazove savet za rat na koji se bio rešio. Sakupili su se u kući, u dnevnoj sobi. Do tada se Nensi već bila donekle povratila od šoka koji je izazvala smrt njene majke, i sedela je u fotelji, sa šalom prebačenim preko ramena. Njen otac stajao je prekrštenih ruku i izgledao nestrpljiv, dok je Neklend sedeo kraj vrata. Samo Grabi nije bio prisutan. Ostao je da prokopava kanal.

»Pokušaću još jednom da vas uverim da ste u ozbiljnoj opasnosti«, reče Gregori. »Nećete to da uvidite sami, pa ja zato...«

Zastao je. Odozgo, sa vrha stepeništa, začula se neka buka, kao da neko nešto vuče po podu, i daske su zaškripale.

»Ko je to gore, do đavola?« besno će Grendon. On pođe ka stepeništu.

»Nemoj da ideš, oče!« vrisnu Nensi, ali njen otac žustro otvori vrata i zaputi se gore.

Gregori se ugrize za usnu. Auriganci se nikada ranije nisu usuđivali da uđu u kuću.

Trenutak kasnije, Grendon se vrati sa čudovišnim prasetom u naručju.

»Ne puštaj ove proklete životinje u kuću, Nensi«, reče on, izguravši prase koje je skičalo napolje iz kuće.

Ovaj prekid pokazao je Gregoriju koliko su mu živci još uvek napeti. Okrenuo se leđima ka staklenoj vitrini iz koje je gledala piljevinom ispunjena parodija koze, i počeo

brzo da govori.

»Situacija je takva da smo mi svi sada životinje. Da li se sećaš onog čudnog meteora koji je zimus pao s neba, Džozefe? I da li se sećaš one smrdljive rose u rano proleće? Te stvari nisu bile međusobno nevezane, a imaju veze sa svim što se sada događa. Taj meteor bio je nekakav svemirski brod, to čvrsto verujem, i on je sobom doneo neki oblik života koji — koji nije toliko neprijateljski raspoložen prema zemaljskim živim bićima, koliko je ravnodušan prema njihovim osobinama. Stvorenja iz tog broda — ja ih zovem Auriganci — prosula su tu rosu po farmi. Ona je bila nekakav pospešivač rasta, nekakvo dubrivo koje ubrzava razvoj i biljaka i životinja.«

»Utoliko bolje za nas!« reče Grendon.

»Ali to nije bolje. Sve raste kao ludo, tačno je, ali ukus mu je promenjen tako da odgovara ovim stvorenjima tamo napolju. Video si šta se desilo. Ne možeš ništa da prodaš. Ljudi neće ni da čuju za tvoja jaja, mleko ili meso — jer ukus im je odvratan.«

»Ali to su koještarije. Prodavaćemo u Noriču. Naši proizvodi bolji su nego ikad. Mi ih jedemo, zar ne?«

»Da, Džozefe, vi ih jedete. Ali svako ko jede s vaše trpeze osuđen je na propast. Zar ne shvataš — vi ste svi »podstaknuti« baš kao i svinje i živina. Vaš dom pretvoren je u superfarmu, a svi vi ste meso za Aurigance.«

Posle ovoga, u sobi je nastao tajac, dok Nensi ne reče tihim glasom:

»Ne veruješ, valjda, u nešto tako strašno?«

»Jesu ti ta nevidljiva stvorenja sve to ispričala?« reče Grendon grubo.

»Prosudi po činjenicama, kao i ja. Tvoja žena — moram da budem okrutan, Džozefe — tvoja žena je pojedena, isto kao i pas i svinje. Kao što će i sve ostalo vremenom biti pojedeno. Auriganci nisu čak ni ljudožderi. Oni nisu kao mi. Njih se ne tiče imamo li mi dušu ili razum. Ništa više nego što se nas tiče imaju li ih goveda.«

»Niko mene neće da pojede«, reče Neklend, očigledno preplašen.

»Kako možeš da ih sprečiš? Oni su nevidljivi, a mislim da mogu da napadaju kao zmije. Žive u vodi, a izgleda da nisu viši od dve stope. Kako možeš da se zaštitiš?« On se okrete farmeru. »Džozefe, opasnost je veoma velika, i to ne samo za nas ovde. Prvobitno nas možda nisu napadali dok nas nisu odmerili — inače bih ja nastradao u tvom čamcu. Sada više nema sumnje u njihove neprijateljske namere. Molim te, pusti me da odem u Hajam i telefoniram šefu policije u Noriču, ili bar lokalnoj policiji, i pozovem ih da dođu da nam pomognu.«

Farmer polako zavrte glavom i uperi prstom ka Gregoriju.

»Ti brzo zaboravljaš naše razgovore, momče, o dolasku vremena socijalizma i kako će vlast države da se izgubi. A čim upadnemo u malo neprilika, ti hoćeš da pozoveš vlasti. Nema ovde ničega što nekoliko opasnih pasa, kao što je bila moja Kaf, ne može da reši. Ne kažem da neću da nabavim još nekoliko njih, al' ti si budala ako misliš da ću da zovem vlast ovamo. Baš si mi ti fin socijalista ispao!«

»Kako ti možeš o tome da pričaš?« uzviknu Gregori. »Zašto nisi pustio Grabija da dođe ovamo? Da si ti socijalista, gledao bi na svoje radnike isto kao i na sebe. Umesto toga, ti ga ostavljaš u kanalu. Hteo sam da i on čuje naš razgovor.«

Farmer se preteći nagnu preko stola ka njemu.

»O, jesi li, nisi valjda? Od kad je ovo tvoja farma? A Grabi može da dolazi i odlazi kako mu se sviđa, kad bude njegova. Prema tome, utuvi to sebi u glavu, momče! Pa, šta ti misliš, ko si ti?« On se približi Gregoriju, očigledno zadovoljan što se kroz bes oslobađa straha. »Ti pokušavaš da nas preplašiš i nateraš da se odselimo sa ovo malo

zemlje, je l' da? E pa, Grendonovi se ne prepadaju lako, da znaš? Sad ću da ti kažem nešto. Vidiš onu pušku tamo na zidu? Puna je. Ako se ne izgubiš sa ove farme do podne, ta puška više neće biti na tom zidu. Biće ovde, momak, u mojim rukama, i dobićeš pravo tamo gde najviše boli.«

»Ne možeš to da učiniš, oče«, reče Nensi. »Ti znaš da je Gregori naš prijatelj.«

»Zaboga, Džozefe«, reče Gregori, »shvati gde ti je neprijatelj. Berte, reci gospodinu Grendonu šta smo videli na jezercu, hajde.«

Neklend uopšte nije bio raspoložen da bude uvučen u ovu svađu. Počešao se po glavi, skinuo crveno-belu maramu na tačkice koju je imao oko vrata i obrisao lice njome, pa promrmljao:

»Videli smo nekakve talasiće na vodi, ali ja stvarno nisam video bogzna šta, Gregori. Hoću da kažem, možda je to bilo od vetra, zar ne?«

»Upozoravam te, Gregori«, ponovi farmer. »Hoću da do podne ti i tvoja kobila nestanete sa moje zemlje, inače ne odgovaram za vas.«

On izmaršira napolje na bledo svetio sunca, a Neklend za njim. Nensi i Gregori ostadoše gledajući se zapanjeno. On je uze za ruke i primeti da su hladne.

»Veruješ li ti u ono što sam rekao, Nensi?

»Je li nam zato hrana neko vreme imala loš ukus, a onda se on ubrzo opet popravio?«

»To može jedino da bude da tada vi još niste bili sasvim prilagođeni tom otrovu. Sada jeste. Tove vas, Nensi, baš kao stoku, siguran sam! Bojim se za tebe, draga moja, strašno se bojim za tebe! Šta da radimo? Vrati se sa mnom u Kotersol! Gospoda Fen ima još jednu finu sobu na spratu, i siguran sam da bi je iznajmila.«

»Sad pričaš koješta, Greg! Kako mogu? Šta bi ljudi rekli? Idi ti sada, i pusti da oca prođe bes. I, ako možeš da se vratiš sutra, videćeš da će sigurno biti mnogo blaži, jer večeras nameravam da ga dvorim i da razgovaram sa njim o tebi. Pa, on je smeten od bola i ne zna šta govori.«

»U redu, draga moja. Ali ostani u kući koliko god možeš. Auriganci još nisu ulazili unutra, koliko znamo, i ovde je, možda, bezbednije. Zaključaj sva vrata i zatvori sve kapke na prozorima pre nego što odete na spavanje. A ubedi i oca da ponese gore u sobu svoju pušku.«

Leto se približavalo i dani su bili sve duži, pa je Brus Foks stigao kući pre sumraka. Kad je te večeri skočio sa bicikla, zatekao je svog prijatelja Gregorija kako ga nestrpljivo čeka.

Ušli su zajedno u kuću i, dok je Foks obilno večerao, Gregori mu je ispričao šta se događalo na farmi tog dana.

»Ti si u nevolji«, reče mu Foks. »Slušaj, sutra je nedelja, preskočiću službu u crkvi i poći ću s tobom. Tebi je potrebna pomoć.«

»Džozef će možda da puca na mene. A to će sigurno učiniti ako dovedem sa sobom nekog nepoznatog. Možeš da mi pomogneš večeras i da mi kažeš gde mogu odmah da kupim mladog psa da čuva Nensi.«

»Koješta, idem ja s tobom. Ionako ne mogu da podnesem da sve ovo slušam iz druge ruke. Nabavićemo kuče u svakom slučaju — kovač ima neku štenad koje jedva čeka da se otrese. Imaš li ikakav plan za akciju?«

»Plan? Ne, nemam baš.»

»Moraš da imaš plan. Grendon se ne prepada lako, je l' da?«

»Valjda je već dovoljno prepadnut. Nensi kaže da se on plaši. On jednostavno nije

dovoljno dosetljiv da vidi šta da učini, osim da nastavi da radi što više može.«

»Slušaj, znam ja te farmere. Oni ti neće verovati ništa dok im ne nabiješ nos u to. Ono što mi moramo da uradimo je da mu pokažemo jednog Auriganca.«

»O, sjajno, Bruse! A kako ćeš da ga uhvatiš?«

»U zamku.«

»Ne zaboravi da su nevidljivi — hej, Bruse, tako je, bogami, u pravi si! Imam pravu ideju! Slušaj, nemamo šta da brinemo ako možemo da uhvatimo jednog. Možemo sve da ih uhvatimo u zamku, koliko god da ih je, i onda možemo da pobijemo ta čudovišta.«

Foks se isceri preko parčeta kolača sa trešnjama.

»Valjda smo se složili da ti Auriganci više nisu socijalisti utopisti?«

Bilo je od velike pomoći, razmišljao je Grgori, što je u mogućnosti da otprilike zamisli kako taj vanzemaljski oblik života izgleda. Imao je sreće da naiđe na onu knjigu o zmijama, jer ona ne samo da mu je dala predstavu o tome kako Auriganci mogu da tolikom brzinom svare svoj plen — »po-put neke supe ili čorbe« — nego i, po svoj prilici, nagovestila mu je i kako izgledaju. Da bi živeli u svemirskom brodu, verovatno su morali da budu dosta mali, a izgledalo je i da su poluakvatični. Sve je to pomoglo da se složi slika neobičnog stvorenja: koža možda pokrivena krljuštima kao kod riba, velika stopala sa opnama kao kod žaba, nizak stas i telo kao bure, i mala glava sa dva velika zmijska zuba u vilici. Nije bilo sumnje da nevidljivost krije zaista ružnog patuljka.

Dok mu je ova sablasna slika prolazila mislima, Gregori je sa Brusom Foksom pripremao zamku. Na sreću, Grendon se nije usprotivio njihovom dolasku na farmu; Nensin razgovor sa njim očigledno je pomogao. A bio je doživeo još jedan šok. Tog jutra pet kokošaka se, skoro pred njegovim očima, pretvorilo u gomilice perja i kože, pa je zato bio namrgođen i ravnodušan prema svemu što se posle dešavalo. Sada je radio na udaljenoj njivi, pa je dvojici mladića bilo omogućeno da svoj plan neometano sprovedu u delo — mada povremeno zabrinuto pogledajući ka jezercu — dok je uznemirena Nensi posmatrala sa prozora kuće.

Sa njom je bio njen snažni mladi pas mešanac od osam meseci Džip, koga su Gregori i Brus bili doveli. Grendon je nabavio dva opasna psa od udaljenog komšije. Ovi ljuti psi snažnih čeljusti bili su vezani dugim lancima koji su išli po žici, što im je omogućavalo da patroliraju od konjskog pojila kraj jezerca, pa pored zapadne strane kuće, skoro do brestova i mosta koji je vodio ka zapadnom polju. Oštro su lajali skoro neprestano i izgledalo je da izazivaju opštu pometnju među ostalim životinjama koje su se tog prepodneva sve uznemireno oglašavale.

Nensi je bila rekla kako će imati teškoća sa psima, jer odbijaju da jedu hranu koju može da im da. Nadala se da će pristati kada dovoljno ogladne.

Grendon je bio stavio veliku dasku pored ulaza u farmu i na njoj napisao upozorenje svima da se drže podalje.

Naoružani vilama, dvojica mladića izneli su džakove brašna iz mlina i postavili ih na strateški važna mesta po dvorištu, sve do kapije. Gregori je otišao do štale i izveo jedno od teladi na ularu, ispred samih zuba pobesnelih pasa — samo se nadao da će i prema Aurigancima pokazati isto neprijateljstvo kao prema ljudima. Dok je vukao tele preko dvorišta, pojavi se Grabi.

»Bolje se drži podalje od nas, Grabi«, reče Gregori.

»Pokušavamo da uhvatimo u zamku jednog od duhova.«

»Ako ja u'vatim jednoga, ja ću da ga zadavim, i to smesta.«

»Vile su bolje oružje. Ovi duhovi su jako opasni izbliza.«

»Snažan sam ja momak, kažem ti! Zadavio bi' jednog!«

Da to dokaže, Grabi je zavrnuo svoj prugasti, ofucani rukav još više, i pokazao Gregoriju i Foksu ogromne mišiće. Istovremeno je zatresao svojom velikom glavom i isplazio jezik, valjda da pokaže kako izgleda davljenje.

»Ruka ti je stvarno snažna«, složi se Gregori. »Slušaj, Grabi, imamo bolju ideju. Izbošćemo ovog duha nasmrt vilama. Ako hoćeš da se pridružiš, bolje uzmi jedne iz štale.«

Grabi ga pogleda istovremeno prepredenog i stidljivog izraza lica i počeša se po grlu.

»Ja bolje davim, momak. Uvek sam 'teo da zadavim nekog.«

»A što to, Grabi?«

Radnik spusti glas.

»Uvek sam 'teo da vidim koliko bi to bilo teško. Ja sam snažan, znaš. Ojač'o sam kao momak dok sam ovde davio — ali nikad ljude, znaš, samo stoku.«

Uzmakavši korak unazad, Gregori reče.

»Ovaj put, Grabi, koristićemo vile.«

Da to razreši, Gregori ode u štalu, uze vile, pa se vrati i gurnu ih Grabiju u ruke.

»Hajdemo onda«, reče Foks.

Svi su bili spremni da počnu. Foks i Grabi čučnuli su u kanal sa obe strane kapije, s »oružjem« na gotovs. Gregori je ispraznio jednu vreću brašna na zemlju tik pred kapijom, tako da je svako ko izlazi sa farme morao da prođe kroz njega. A onda je poveo tele ka jezercu.

Ono je uznemireno mukalo, a većina stoke u blizini kao da mu je odgovarala. Pilići i kokoške rastrčali su se po dvorištu pod bledim suncem kao da su pomahnitali. Gregori je osetio kako mu znoj lije niz leđa, mada mu je koža bila hladna od napetosti. Pljesnuvši ga po leđima, on gurnu tele u vodu jezera. Stajalo je tamo nevoljno dok ga nije izveo ponovo i polako preveo preko dvorišta, pored vetrenjače i ambara sa njegove desne strane, kraj zapuštene cvetne bašte gospođe Grendon sa leve, pa prema kapiji, gde su njegovi saveznici čekali. Uprkos svoj svojoj odlučnosti da to ne čini, nije mogao a da se ne osvrće ka sivkastoj površini jezerca da vidi da li išta ide za njim. Proveo je tele kroz kapiju i zastao. Nikakvi tragovi, osim njegovih i telećih, nisu se videli u rasutom brašnu.

»Pokušaj ponovo«, posavetova ga Foks. »Možda oni tamo dole dremaju.«

Gregori je opet ponovio ceo postupak, pa onda i treći i četvrti put, uvek popravljajući površinu brašna pošto bi prošao kroz nju. Svaki put video je Nensi kako ga bespomoćno gleda iz kuće. Svaki put osećao je malo više mučnine zbog napetosti.

A ipak, kad se to desilo, bio je iznenađen. Bio je proveo tele kroz kapiju po peti put kada se Foksov povik pridruži horu životinjskih glasova. Na površini jezerca nije bilo talasa, tako da Auriganac mora da je došao iz neke zlotvorske potrage za plenom po farmi — tragovi njegovih žabljih stopala iznenada su se pojavili na brašnu.

Kriknuvši od uzbuđenja, Gregori baci ular na kome je vodio tele, i odskoči u stranu. Dohvativši jednu otvorenu vreću brašna koja je stajala kraj stuba kapije, on je prosu pred priliku koja je prilazila.

Brašnena bomba eksplodirala je po celom Aurigancu. Sada se pokazaše njegovi obrisi u belom. Protiv svoje volje, Gregori je vrisnuo od užasnog straha kada se grozota ukazala u uskovitlanoj belini. Veličina ovog groznog stvorenja bila je naročito zastrašujuća: daleko od svakog ljudskog oblika, ono je bilo isuviše veliko za zemaljske

prilike — visoko deset, možda dvanaest stopa! Nepobedivo, i stravično brzo, ono jurnu na Gregorija, zamahujući bezbrojnim rukama ka njemu.

Idućeg jutra, doktor Kraučorn sa svojim svilenim šeširom pojavio se kraj Gregorijeve postelje, zahvalio gospodi Fen za toplu vodu, i previo ranu na Gregorijevoj nozi.

»Imajući sve u vidu, lako ste se izvukli«, reče starac. »Ali, ako hoćete da poslušate moj savet, gospodine Rols, prestaćete da posećujete Grendonovu farmu. To je zlo mesto i ništa vas dobro tamo ne čeka.«

Gregori klimnu glavom. Nije ispričao doktoru ništa osim da je Grendon pritrčao i ustrelio ga u nogu; što je bilo tačno, ali veći deo priče bio je izostavljen.

»Kada ću opet moći da ustanem, doktore?«

»Oh, mlado tkivo brzo zarasta, inače bi grobari bili bogati a lekari sirotinja. Za nekoliko dana biće opet sve u redu. Ali ja ću opet doći da vas obiđem sutra, a dotle morate da ležite na leđima i da ne pomerate tu nogu.«

»Razumem.«

Doktorovo lice poprimi surov izraz.

»Razumete, a hoćete li da pokušate? Upozoravam vas, ako i jedan korak napravite tom nogom, pomodreće i otpašće.« On polako klimnu glavom da to naglasi, a bore njegovog lica toliko se produbiše da bi neko, ko je upoznat sa čudnim svojstvima njegove fizionomije, bio sklon da to oceni kao smešak.

»Valjda smem da napišem pismo, doktore?«

»Valjda, mladiću.«

Čim je doktor Kraučorn otišao, Gregori uze pero i hartiju i uputi nekoliko hitnih redaka Nensi. Napisao joj je kako je veoma mnogo voli i ne može da podnese pomisao da ona ostaje na farmi; da neće moći da dođe kod nje još nekoliko dana zbog rane na nozi; i da ona mora odmah da dojaše na Heti sa torbom sa stvarima i da odsedne u »Putniku«, gde ima izvrsna soba za koju će on da plati. I, ako mu je uopšte do njega, da mora odmah da sprovede ovaj jednostavan plan još tog dana, pa da mu se javi iz krčme, kad se tamo smesti. Dosta zadovoljno, Gregori je pismo pročitao dvaput, potpisao ga i dodao da je ljubi, pa pozvao gospođu Fen uz pomoć malog zvonca koje je ona bila pripremila u tu svrhu.

Rekao joj je da je dostava ovog pisma stvar izuzetne hitnosti. On će ga poveriti Tomiju, pekarevom šegrtu, da ga još tog jutra odnese, pošto raznese hleb, i daće mu šiling za trud. Gospođa Fen nije bila baš oduševljena time, ali ju je, uz malo laskanja, ubedio da to kaže Tomiju; izašla je iz spavaće sobe noseći i pismo i šiling u ruci.

Gregori smesta započe drugo pismo, ovaj put gospodinu H. Dž. Velsu. Bilo je prošlo neko vreme od kada mu je poslednji put pisao, pa je morao da sačini poduži izveštaj; ali konačno je došao i do događaja od prethodnog dana.

Toliko užasnut sam bio izgledom Auriganca, »pisao je«, da sam stajao na mestu, ne mogući da se pomerim, dok je brašno letelo oko nas. A kako sada mogu da prenesem vama — koji ste, možda, osoba najviše zainteresovana za ovako važnu temu na svim britanskim ostrvima — kako je čudovište izgledalo ocrtano u belom? Moji utisci su, naravno, i šturi i neodređeni, ali glavna teškoća je to što nema ničega na Zemlji sa čim bih mogao da uporedim ovo nakazno stvorenje!

Izgledalo je, valjda, najviše kao neka užasna guska, ali vrat mora da se zamisli debeo skoro kao telo — odista, bilo je skoro celo samo telo, ili sam vrat, kako ga već gledate. A na kraju ovog vrata nije bilo glave, već stravični niz različitih ruku, gnezdo

vijugavih bičeva, antena i pipaka, baš kao da se neki oktopod zamrsio sa meduzom svoje veličine, sa još nekoliko kraka morskih zvezda i pipaka. Da li ovo zvuči apsurdno? Mogu samo da vam se zakunem da je, dok je jurilo ka meni, možda više nego dvaput više od mene, meni izgledalo skoro previše užasavajuće da ga ljudske oči gledaju — a ipak ga nisam video, već samo brašno koje se po njemu polepilo!«

Ovaj odvratni prizor bio bi poslednji što su moje oči ikad videle da nije bilo Grabija, prostog radnika na farmi, koga sam imao priliku da pomenem ranije.

Dok sam ja bacao brašno, Grabi je povikao i pojurio napred, bacivši vile. Skočio je na to stvorenje kada je ono krenulo na mene. Ovo je upropastilo naš plan da on i Brus Foks vilama ubiju čudovište. Umesto toga, on ga je dograbio visoko koliko god je mogao i počeo da ga steže punom snagom svojih moćnih mišića. Kakav stravičan sukob! Kakvo jezivo nadmetanje!

Pribravši se, Brus je jurnuo napred i počeo da bode vilama. Njegov borbeni poklič trgao me je iz obamrlosti. Potrčao sam i dograbio Grabijeve vile i takođe jurnuo. Ovo čudo imalo je dovoljno ruku za sve nas! Razmahalo se, a ne sumnjam da je na krajevima nekoliko ruku imalo otrovne, kao igla oštre zube, jer sam video kako jedna ide ka meni otvorena kao zmijska usta. Ima li potrebe da naglašavam opasnost — naročito ako se setite da je dejstvo oblaka od brašna bilo samo delimično, pa je još nevidljivih ruku mlataralo oko nas!

Spasio nas je što je Auriganac bio kukavica. Video sam kako ga Brus žestoko ubode i, tren kasnije, ja zabih svoje vile pravo kroz monstrumovu nogu. Odmah mu je bilo svega dosta. Grabi je pao na zemlju kad je čudovište počelo da se povlači. Kretalo se neverovatnom brzinom nazad ka jezercu. Mi smo pojurili za njim! A uz to su se čuli krici svih životinja na farmi.

Kada je ušlo u vodu, obojica smo zavitlali vile na njega, ali ono je snažno zaplivalo i zatim zaronilo pod površinu, ostavljajući za sobom kružne talase i penušav trag brašna.

Stajali smo za trenutak zureći u vodu, a onda smo obojica potrčali nazad ka Grabiju. Bio je mrtav. Ležao je na leđima i više čovek nije mogao da ga prepozna. Auriganac mora da ga je ujeo svojim otrovnim zubima čim ga je ovaj napao. Grabijeva koža bila je zategnuta i čudno je sijala. Dobio je tamnocrvenu boju. Sva njegova unutrašnjost bila je pretvorena u tečnost brzim otrovom Auriganca; izgledao je kao ogromna pokvarena švargla u ljudskom obliku.

Po onome što je nekada bilo njegovo lice i po grlu i vratu bile su rane i iz njih se cedila njegova unutrašnjost, tako da se polako splasnjavao na svom ležaju od brašna i prašine. Možda pogled na čuvenu Meduzinu glavu, koji je pretvarao ljude u kamen, nije bio ništa gori od ovoga, jer obojica smo stajali tamo potpuno oduzeti. Tek nas je prasak puške farmera Grendona povratio u život.

On je bio pretio da će pucati na mene. Sada, videvši kako mu rasipamo brašno i pomislivši da se spremamo da odemo sa teletom, pripucao je na nas. Nismo imali izbora nego da bežimo. Sa Grendonom se nije moglo razgovarati. Dobra Nensi istrčala je da ga zaustavi, ali je i Neklend jurio ka nama, dok je par krvožednih pasa lajao na svojim dokraja zategnutim lancima.

Brus i ja bili smo dojahali na mojoj Dejzi. Bio sam je ostavio osedlanu. Izveo sam je iz štale brzim korakom, gurnuo Brusa u sedlo i baš sam hteo i ja da se popnem, kad puška ponovo opali i osetih oštar bol u nozi. Brus me je povukao u sedlo i odjahali smo, ja poluonesvešćen.

Evo sada ležim u postelji, a trebalo bi da ustanem za nekoliko dana. Na sreću, metak nije zakačio kost.

I tako, vidite kako je farma sada mesto prokletih! Nekada sam mislio kako će možda čak postati novi raj, u kome će rasti hrana bogova za ljude kao bogove. Umesto toga — avaj! prvi susret između čovečanstva i bića iz drugog sveta pokazao se katastrofalnim, a raj postao bojno polje za rat svetova. Kakvu budućnost možemo da očekujemo, osim sumornu?

Pre nego što završim ovaj predugi izveštaj, moram da odgovorim na jedno pitanje iz Vašeg pisma i da vam postavim drugo, ličnije nego ono koje ste vi meni uputili.

Prvo, vi pitate da li su Auriganci potpuno nevidljivi i kažete, ako mogu da citiram vaše pismo, »bilo kakva promena u indeksu prelamanja očnog sočiva učinila bi viđenje nemogućim, ali bez takve promene oči bi se videle kao staklaste kuglice. A za viđenje je isto tako neophodno da postoji ljubićastocrveni pigment iza mrežnjače i neprozirna rožnjača. Kako onda vaši Auriganci vide?« Odgovor mora biti da se snalaze bez vida kakav mi znamo, jer mislim da prirodno održavaju kompletnu nevidljivost. Kako oni »vide« ja ne znam, ali, kakvo god čulo da koriste, vrlo je delotvorno. Kako se sporazumevaju ne znam — naš nije ispustio ni najslabiji zvuk kada sam mu probo nogu — ipak je očigledno da mora da se sporazumevaju vrlo efikasno. Možda su prvobitno pokušali da stupe u vezu s nama preko nekog tajanstvenog čula koje mi nemamo i da su, ne dobivši nikakav odgovor, pretpostavili da smo mi nemi kao naše životinje. Ako je tako, kakva nesreća!

A sada moje lično pitanje. Znam, gospodine, da ste sve zauzetiji kako postajete slavniji; ali osećam da ono što se događa ovde, u udaljenom kraju Istočne Engleske, ima ogroman značaj za sve i budućnost. Ne biste li mogli da preuzmete na sebe da nas posetite ovde? Bilo bi vam udobno u jednoj od naše dve krčme, a putovanje železnicom ovamo je jednostavno, iako dosadno — od stanice u Hejamu dovde možete da dođete redovnom kočijom, a ima samo osam milja. Onda biste mogli sami da pogledate Grendonovu farmu, a možda i ova međuzvezdana bića takođe. Osećam da ste isto toliko zabavljeni koliko i zabrinuti izveštajima koje dobijate od dole potpisanog, ali kunem se da nijedna sitnica nije preterana. Recite da možete da dođete!

Ako vam je potrebno ubeđivanje, pomislite koliko bih bio oduševljen:
Vaš iskren obožavalac i prijatelj,
GREGORI ROLS

Pročitavši ovo dugo pismo i izbacivši dva suvišna prideva, Gregori se zavali, prilično zadovoljan. Imao je osećaj da je još uvek uključen u borbu, mada privremeno izbačen iz stroja.

Ali kasno popodne donelo mu je uznemirujuće vesti. Tomi, pekarev šegrt, bio je otišao sve do Grendonove farme. A onda se setio ružnih priča koje su u selu kružile o njoj i zastao, razmišljajući da li da produži. Neprirodna galama stoke čula se sa farme, pomešana sa zvucima čekića, i kada se tamo prišunjao i video farmera, crnog kao zemlja, kako gradi nešto veliko, nalik na vešala, u dvorištu, uplašio se i odjurio nazad, ne predavši pismo Nensi.

Brus Foks došao je te večeri da vidi kako mu je prijatelj i Gregori je pokušao da ga

ubedi da on odnese pismo. Ali Foks je uspeo da ga uveri da već ima nešto zakazano. Razgovarali su neko vreme, uglavnom prepričavajući grozote od prethodnog dana, i onda je Foks otišao.

Gregori je ležao na krevetu, brinući o Nensi, dok mu gospođa Fen nije donela večeru na poslužavniku. Sada je bar bilo jasno zašto Auriganci nisu ulazili u kuću. Bili su isuviše veliki za to. Nensi je bila bezbedna sve dok je unutra — ukoliko je iko bio siguran na tom mestu osuđenom na propast.

Te noći rano je zaspao. U ranim jutarnjim časovima, imao je noćnu moru. Bio je u nepoznatom gradu gde su sve zgrade bile nove, a ljudi obučeni u blistava odela. Na jednom trgu raslo je neko drvo. U snu je Gregori bio u naročitoj vezi za tim drvetom: on ga je hranio. Njegov posao bio je da gura prolaznike uz stablo. Ovo drvo bilo je balavo. Niz njegovu glatku koru slivale su se velike količine bala iz crvenih usana koje su kao lišće stajale po krošnji. Strašno je poraslo hraneći se ljudima. Kada bi bili bačeni na njega, oni su se utapali u drvo. Malo bala prsnulo je na Gregorija. Ali umesto da ga rastvore, one su učinile da se sve što on dotakne rastvori. Zagrlio je devojku koju voli, i kad su njegove usne pošle ka njenima, koža se sljuštila sa njenog lica.

Probudio se očajno plačući i ošamućeno pipajući da nađe točkić gasne lampe.

Doktor Kraučorn došao je kasno tog prepodneva i rekao Gregoriju da mora da leži mirno bar još tri dana, da mu se mišići na nozi oporave. Gregori je ležao u stanju izuzetnog nezadovoljstva sobom. Prisećajući se groznog sna, razmišljao je kako je bio strašno nemaran prema Nensi, devojci koju voli. Njegovo pismo njoj još uvek je ležalo kraj njegovog kreveta nedostavijeno. Pošto mu je gospođa Fen donela ručak, rešio je da vidi Nensi. Ostavljajući hranu, izvukao se iz postelje i polako obukao.

Noga ga je bolela mnogo više nego što je očekivao, ali sišao je niz stepenice i došao do štale bez mnogo muke. Dejzi je izgledala zadovoljna što ga vidi. Počešao ju je po gubici i naslonio glavu na njen dugi obraz, zadovoljan što je opet s njom.

»Ovo ti je možda poslednji put da moraš da ideš onamo, curo moja«, reče on.

Osedlao ju je prilično lako. Penjanje u sedlo pričinilo mu je dosta bola. Ali konačno se udobno smestio pa su krenuli poznatim pustim putem ka posedu Auriganaca. Noga mu je bila gore nego što je očekivao. Više nego jednom, morao je da zaustavi kobilu dok mu se bolovi ne ublaže. Video je da gubi mnogo krvi.

Dok je prilazio farmi, video je na šta je pekarev dečko mislio kad je rekao da Grendon gradi vešala. Na sredini dvorišta bio je postavljen stub. Do njegovog vrha išla je žica i na njemu je bila svetiljka, tako da je celo dvorište moglo noću da bude osvetljeno.

Bila je još jedna promena. Iza konjskog pojila bila je podignuta drvena ograda koja je odvajala jezerce od farme. Ali na jednom mestu bila je provaljena, pokidana i smrvljena, kao da je neko čudovište prošlo kroz nju, ne obazirući se.

Krvožedni pas bio je vezan iza same kapije i lajao kao lud, plašeći živinu. Gregori se nije usuđivao da uđe. Dok je stajao, razmišljajući kako da reši ovaj novonastali problem, vrata na kući se odškrinuše i Nensi proviri napolje. Povikao je i počeo besomučno da joj maše.

Ona je bojažljivo dotrčala i pustila ga da uđe, odvukavši psa nazad. Gregori je vezao Dejzi za stub kapije. Poljubio je devojku u obraz, umiren osetivši njeno čvrsto telo u svom naručju.

»Gde ti je otac?«

»Najdraži moj, tvoja noga, tvoja jadna noga! Još uvek krvari!«

»Nije važno. Gde ti je otac!«

»Mislim da je na južnoj livadi.«

»Dobro! Razgovaraću s njim. Nensi, hoću da odeš unutra i spakuješ stvari. Vodim te sa sobom.

»Ja ne mogu da ostavim oca!«

»Moraš. Ja ću da mu kažem.«

Dok je hramao dvorištem, ona mu uplašeno doviknu:

»Sad stalno nosi pušku sa sobom — molim te, čuvaj se.«

Oba psa trčala su duž žice i pratila ga pored kuće, skoro se daveći u pokušajima da ga dohvate, dok su im zubi sevali neprijatno blizu njegovih gležanja.

Blizu brestova video je kako nekoliko ptica leže na travi. Jedna je još uvek slabašno mahala krilima. Moglo je samo da se pretpostavi da su istrošile snagu pokušavajući da nahrane svoje nebrojene mlade. To će se vremenom dogoditi i farmeru, razmišljao je. Primetio je Neklenda kako, niže od Grabijeve kolibe, seče drva; farmer nije bio sa njim. Bez razmišljanja, Gregori skrenu u svinjac.

Tamo je bilo mračno. U tom mraku, Grendon je radio. Kada je video Gregorija, spustio je vedro i preteći pošao ka njemu.

»Vratio si se? Zašto dolaziš? Zar ne vidiš natpis kod kapije? Neću da više dolaziš ovamo. Znam da misliš dobro, ni ja ti ne želim zlo, ali ubiću te, razumeš, ubiću te ako ikad opet ovamo dođeš. Imam previše briga i bez tebe. Hajde sad, odlazi!«

Gregori se nije predavao.

»Grendone, jesi li ti lud kao žena što ti je bila pred smrt? Da li ti shvataš da svakog časa može da te zadesi Grabijeva sudbina? Je li ti jasno kome pružaš sklonište u tom jezercu?«

»Nisam ja budala. Ali, recimo da ta stvorenja tamo jedu sve, uključivši i ljude? Recimo da je ovo njihova farma? Još uvek moraju da imaju nekog da se o njoj stara. Zato računam da meni neće da naude. Dokle god me vide kako teško radim, neće mi nauditi.«

»Pa tebe tove, shvataš li? Uprkos svom tom silnom radu, mora da si se ugojio bar deset kila prošlog meseca. Zar te to ne plaši?« Nešto od farmerove maske spade za trenutak. On divlje pogleda unaokolo.

»Ne kažem ja da se ne plašim. Samo kažem da radim ono što moram. Mi nismo vlasnici svog života. Sad mi učini uslugu i idi odavde.«

Instinktivno, Gregorijev pogled pođe za Grendonovim. Po prvi put, video je u polumraku kolike su svinje. Njihova velika, široka crna leđa videla su se preko ograde. Bile su veličine mladih goveda.

»U redu, Grednone, ti možeš da razmišljaš tako ako ti se sviđa. Ja tako ne mislim, niti ću da dozvolim da tvoji stradaju zbog tvog ludila. Grendone, ja prosim Nensinu ruku.«

Prva tri dana po odlasku od kuće, Nensi Grendon ležala je u svojoj sobi u »Putniku« na granici smrti. Izgledalo je da je sva obična hrana truje. Ali postepeno, pod nadzorom doktora Kraučorna — možda uplašena od besa koji je očekivala da će na nju da se izlije ako ne uspe da joj bude bolje — ona se oporavljala.

»Izgledaš toliko mnogo bolje danas«, reče Gregori, držeći je za ruku. »Uskoro ćeš opet biti na nogama, kad ti se telo sasvim oslobodi pokvarene hrane sa farme.«

»Greg, najdraži, obećaj mi da nećeš opet da ideš na farmu, hoćeš li? Nema potrebe da ideš tamo sad kad sam ja ovde.«

On spusti pogled i reče:
»Onda ne moraš da me teraš da obećavam, zar ne?«
»Samo hoću da budem sigurna da ni ti ni ja nećemo tamo opet da idemo. Otac, sigurna sam, podnosi začarani život. Ali ja — ja se osećam kao da se sad budim iz ružnog sna!«
»Ne razmišljaj o tome. Vidi, doneo sam ti cveće!«
Prineo je joj saksiju prepunu šeboja ogromnih cvetova. Ona se nasmeši i reče.
»Tako su veliki! Greg — oni su — oni su sa farme, je li? Neprirodno su veliki.«
»Pomislio sam da bi volela uspomenu na lepšu stranu svog doma.«
Svom snagom, ona zavitla saksiju preko sobe. Tamna zemlja rasula se po daskama zajedno sa izlomljenim cvećem.
»Kako se usuđuješ da donosiš prokletstvo ovamo! A, Greg, to znači i da si se vraćao na farmu, zar ne, otkad smo zajedno otišli odande?«
On klimnu glavom, gledajući je prkosno.
»Morao sam da vidim šta se dešava.«
»Molim te, ne idi tamo ponovo, Greg, molim te. Meni sada kao da se razum opet vraća — ali ne želim da bude kao da ti gubiš svoj! Šta ako su nas ta stvorenja pratila ovamo u Kotersol, ti Auriganci?«
»Znaš, Nensi, više puta sam se pitao zašto ostaju na farmi. Čovek bi pomislio da će, pošto su ustanovili da tako lako mogu da pobede ljudska bića, da napadaju svakoga ili da pošalju po pojačanje i pokušaju da nas porobe. A ipak, izgleda da su sasvim zadovoljni da ostanu na tom malom prostoru.«
Ona se nasmeši.
»Ja možda nisam toliko domišljata kao ti, ali reći ću ti odgovor na to. Njih ne zanima da igde idu. Mislim da ih ima samo dvoje, i da su došli svojim svemirskim brodom na naš mali svet na odmor, isto kao što ćemo mi možda da odemo u Grejt Jarmut na nekoliko dana na medeni mesec. Možda su oni na medenom mesecu.«
»Na medenom mesecu! Kakva grozna pomisao!«
»Dobro, onda, na odmoru. To je ocu palo na pamet — kaže da ih je samo dvoje, i da je za njih Zemlja ugodno mesto za boravak. Ljudi vole dobro da jedu kad su na odmoru, zar ne?«
Zaprepašćeno je zurio u Nensi.
»Ali to je jezivo! Ti pokušavaš da prikažeš Aurigance kao da su prijatni!«
»Naravno da ne, blesavko jedan. Ali valjda izgledaju prijatno jedno drugom.«
»Pa, meni više odgovara da ih smatram opasnim.«
»Utoliko imaš jači razlog da ih se kloniš!«
Ali ono što je bilo daleko od očiju nije moglo da se zaboravi. Gregori je dobio još jedno pismo od dr Hadson-Vorda, ljubazno i ohrabrujuće, ali nije ni pokušao da na njega odgovori. Osećao je da ne bi mogao da podnese da prihvati ikakav posao koji bi ga udaljio iz ovog kraja, mada mu je to, zbog njegovih ženidbenih namera, sada bilo hitno potrebno; skromna svota koju mu je otac odredio za izdržavanje nije bila dovoljna da od nje dvoje udobno žive. A ipak nije mogao sebe da natera da se pozabavi takvim praktičnim problemima. Drugom pismu se on nadao, a strahote na farmi su ga opsedale. A iduće noći opet je sanjao balavo drvo.
Te večeri skupio je dovoljno hrabrosti da o njemu ispriča Foksu i Nensi. Našli su se u udobnom separeu iza bara u »Putniku«, zaklonjenoj sobici sa crvenim plišom na sedištima. Nensi je opet bila ista kao nekad; tog popodneva bila je izašla u kraću šetnju

po suncu.

»Ljudi su želeli da se predaju balavom drvetu. I mada ja to nisam lično video, imao sam jasan osećaj da oni u stvari, ne umiru, koliko se pretvaraju u nešto drugo — nešto možda manje ljudsko. Onaj put video sam da je drvo sačinjeno od nekakvog metala i da raste sve više i više pomoću nekih pumpi — kroz njega su mogle da se vide veliki rotori i klipovi, a iz grančica je kuljala para.«

Foks se nasmeja pomalo nesaosećajno.

»Zvuči mi kao vizija budućnosti u kojoj se čak i biljke gaje pomoću mašina. Ono što se događa ne da ti mira, Greg! Slušaj, moja sestra ide sutra u Norič kolima svog ujaka. Zašto vas dvoje ne pođete s njom? Ona će da kupuje neke ukrase za svoju venčanicu, pa bi to trebalo tebe da zanima, Nensi. Onda biste mogli da ostanete kod Gregovog strica nekoliko dana. Uveravam vas da ću odmah da vas obavestim ako Auriganci krenu u napad na Kotersol, pa nećete ništa da propustite.«

Nensi stegnu Gregorijevu ruku.

»Možemo li, Gregori? Možemo li? Nisam bila u Noriču odavno, a lep je grad.«

»Bila bi to dobra ideja«, reče on neodlučno.

Oboje su navalili na njega dok nije bio primoran da popusti. Prekinuo je malu sedeljku što pre je to mogao a da ostane pristojan, poljubio Nensi za laku noć, pa se žurno vratio ulicom ka pekari. U jedno je bio siguran: ako mora da napusti ovaj kraj, čak i za kratko vreme, onda mora da pogleda šta se dešava na farmi pre nego što ode.

U letnjem sumraku, farma je izgledala kao nikada ranije. Masivni drveni paravani, devet stopa visoki, bili su postavljeni i na brzinu katranisani. Bili su namenjeni da zaklone pogled na farmu, ali očajan način na koji su bili raspoređeni činio ih je besmislenim. Stajali su ne samo po dvorištu nego, u nejednakim razmacima, duž granice imanja, neumesno među voćkama, usamljeno u paprati i potpuno bez veze u močvari. Zvuk besnog udaranja čekićem, naglašen neumornom rikom stoke, govorio je da se pravi još paravana.

Ali ono što je celoj slici davalo vanzemaljski izgled bilo je osvetljenje. Usamljenom stubu sa svetiljkom sada je bilo pridruženo još pet: jedan kod kapije, jedan kod jezerca, jedan iza kuće, jedan pred radionicom i jedan kod svinjaca. Njihov jeziv, žućkast sjaj sveo je prizor na nešto nalik na neverovatnu sliku kakvu bi čovek mogao da nađe i da o njoj razmišlja u večitoj noći nekog egipatskog groba.

Gregori je bio isuviše pametan da pokuša da uđe kroz kapiju. Vezao je Dejzi za niže grane nekog trnovitog drveta i zaputio se preko pustare, pa ušao na Grendonovo imanje preko južnog pašnjaka. Dok se prikradao prema pomoćnim zgradama, mogao je da primeti koliko se farma razlikovala od svoje okoline. Žito je već bilo toliko visoko i u mraku je izgledalo skoro kao da preti neprestanim šapatom svog lelujanja. Voće je zrilo brzo. Jagode su bile velike kao kruške. Bundeve su izgledale kao ogromni jastuci i svetlucale su pod zrakom udaljenog svetla. Drveće u voćnjaku povijalo se do pucanja pod teretom jabuka velikih kao fudbal; uz težak jesenji tresak, jedna prezrela pade na zemlju. Svuda od farme ponešto se čulo, pa Gregori zastade da slušne.

Vetar se pojačavao. Krila stare vetrenjače zakričala su kao galebovi kad su počela da se okreću. U radionici, parna mašina dvostrukom snagom nepokolebljivo je proizvodila struju. Psi su još uvek besneli, a stoka im se rikom pridruživala. Prisetio se balavog drveta; ovde, kao u njegovom snu, izgledalo je kao da je poljoprivreda postala industrija, a prirodne sile progutao novi bog nauke. Iz kore drveća dizala se crna para novih i nepoznatih sila.

Naterao je sebe da opet krene napred. Pažljivo je prolazio kroz nestalne pojaseve senki i svetla koje su stvarali paravani i sijalice, i došao blizu zadnjih vrata kuće. U kuhinjskom prozoru goreo je fenjer. Dok je Gregori oklevao, iznutra se začula lomljava stakla.

Oprezno je prošao pored prozora i provirio kroz vrata. Iz dnevne sobe začuo se Grendonov glas. Bio je čudno prigušen, kao da razgovara sam sa sobom.

»Lezi tu! Ni za šta mi nisi. Ovo je ispit snage. Bože, spasi me, da mogu da se dokažem! Ti si do sada činio da moja zemlja bude neplodna — pusti me da sada uberem njene plodove! Ja ne znam puteve tvoje. Nisam hteo da budem drzak, ali ova farma je moj život. Prokuni ih, sve ih prokuni! Svi su oni zlotvori.«

I to je bilo sve; Grendon je trabunjao kao da je pijan. Kao opčinjen, Gregori je prešao preko kamenog kuhinjskog poda i zastao na ulazu u sobu. Provirio je kroz poluotvorena vrata, dok nije ugledao farmera kako stoji na sredini sobe.

U zapuštenom ognjištu stajala je sveća, a njen treperavi plamen odbijao se od staklenih vitrina sa nakaznim životinjama. Struja u kući očigledno je bila isključena da bi ostalo više snage sa spoljno svetio.

Grendon je bio leđima okrenut Gregoriju. Jedna strana njegovog, u bradu zaraslog lica bila je osvetljena svetlošću sveće. Leđa su mu izgledala malo povijena pod težinom onoga što je smatrao svojom dužnošću, a ipak, gledajući ih sada, Gregori je osetio neku vrstu poštovanja prema nezavisnosti ovog čoveka i tajni koja se skrivala pod njegovom jednostavnošću. Posmatrao je kako Grendon izlazi kroz prednja vrata, ostavljajući ih širom otvorena, i prelazi u dvorište, još uvek mrmljajući. Okrenuo je oko kuće i izgubio se iz vida, dok se zvuk njegovih koraka utopio u pseći lavež. Ali spoljašnja buka nije prigušila jecanje koje je došlo izbliza. Provirivši u senku, Gregori vide nečije telo ispod stola. Ono se okrete, krčkajući pri tom po-lomljeno staklo i ošamućeno jeknu. Iako nije mogao jasno da vidi, Gregori je znao da je to Neklend. Opkoračio ga je i pridigao njegovu glavu, odgurnuvši pri tom jednu punjenu ribu.

»Nemoj da me ubiješ! Ja samo hoću odavde. Samo hoću da pobegnem odavde.«

»Berte? Ja sam, Greg. Berte, jesi li teško povreden?«

Mogao je da vidi neke od rana. Momku je košulja bila zderana s leđa, a koža izgrebana od prevrtanja po slomljenom staklu. Mnogo ozbiljnija bila je velika modrica preko ramena, čija je boja tamnela pred njegovim očima. Očigledno je bilo došlo do tuče. Pod stolom je bila još jedna riba, razjapljenih usta kao da još uvek umire, i kvazi-koza, čije se jedno stakleno oko bilo otkotrljalo. Vitrine u kojima su nekad bile, ležale su polupane pored zida.

Brišući lice i govoreći razumnijim glasom, Neklend reče:

»Gregori? Mislio sam da si u Kotersolu. Šta radiš tu? Ubiće te namrtvo ako te nađe ovde!«

»Šta ti se desilo, Berte! Možeš li da ustaneš?«

Radnik se opet bio povratio. On zgrabi Gregorija za ruku i reče molećivo:

»Tiho, zaboga, ili će nas čuti, pa će se vratiti i umlatiće me jednom za svagda. Skroz je skrenuo, kaže kako su ova stvorenja iz jezerca ovde na odmoru. Umalo mi nije otkin'o glavu sa ramena onim njegovim štapom! Sreća što imam tvrdu glavu.«

»Oko čega ste se svađali?«

»Iskreno da ti kažem, ove farme mi je stvarno do guše. Ova čudovišta što žive u jezercu će da me pojedu i posisaju k'o što su Grabija, ako još ostanem ovde. Pa sam pobeg'o kad Džo Grendon nije gled'o, i doš'o sam ovamo da pokupim moje stvari i da

bežim. Ova kuća je leglo zla i trebalo bi je uništiti. Pakao ne može biti gori od ove farme!«

»Znači, uhvatio te je ovde?«

»Vid'o sam ga kad je uleteo, pa sam prvo bacio ovu ribu na njega, pa onda kozu. Ali on me udesio. Sad idem, a rek'o bi' i tebi da uradiš to isto. Mora da si lud kad si se vratio ovamo!«

Dok je govorio, podigao se na noge i stajao održavajući ravnotežu uz Gregorijevu pomoć. Stenjući, prišao je stepeništu.

»Berte«, reče Gregori, »kako bi bilo da skočimo na Grendona i onesvestimo ga? Onda možemo da ga stavimo u kola i da svi odemo zajedno.«

Neklend se okrete i zinu u njega, lica skrivenog u senci, držeći se jednom rukom za rame.

»Ti probaj!« reče on, pa se okrete i ode uz stepenice.

Gregori je ostao na mestu, držeći prozor na oku. Bio je došao na farmu bez ikakve jasne namere, ali sada, pošto mu je ta ideja već pala na pamet, video je da je na njemu da pokuša da izvede Grendona odatle. Osećao je da je obavezan da to učini; mada je bio izgubio pređašnje poštovanje prema farmeru, još uvek je bio na neki način opčinjen njime, a i nije bio u stanju da ostavi ijedno ljudsko biće, makar koliko izopačeno, da se samo suoči sa vanzemaljskim grozotama farme. Palo mu je na pamet da bi možda mogao da dobije pomoć u udaljenom zaseoku, kad bi samo farmer nekako bio onemogućen da potpraši nezvane goste sačmom.

Radionica je imala samo jedan visoki prozor, i na njemu su bile rešetke. Bila je sagrađena od cigala i imala je jaka vrata koja su mogla da se zabrave spolja. Možda bi bilo moguće da tamo namami Grendona; onda bi mogao da potraži pomoć van farme. Ne bez straha, Gregori priđe otvorenim vratima i proviri u tamu. Zabrinuto je gledao po zemlji, ne bi li video korak zlokobniji od farmerovog, ali ni po čemu se nije videlo da su Auriganci u blizini. Izašao je u dvorište.

Nije prešao ni nekoliko koraka, kada se začuše ženski krici. Oni kao da mu stegoše rebra ledenom stegom, a u mislima mu se ukaza slika jadne poludele gospođe Grendon. A onda je prepoznao Nensin glas. Ćak i pre nego što je utihnuo, Gregori pojuri niz mračnu stranu kuće što je brže mogao.

Tek kasnije je shvatio da kao da je trčao protiv ogromne vojske životinjskih krikova. Najglasnije su bile svinje; kao da je svaka imala neku značajnu, uznemirenu i nerazumljivu poruku nekom nepoznatom; i prema svinjcima je Gregori trčao, krivudajući između velikih paravana pod slabašnim svetlom.

Buka u svinjcima bila je zaglušujuća. Svaka svinja naletala je na svoj obor oštrim papcima. Jedna svetiljka njihala se iznad srednjeg obora. Uz njenu pomoć, Gregori odmah vide kroz kakvu jezivu promenu je farma prošla od njegove poslednje posete. Krmače su bile neverovatno mnogo narasle i njihove velike uši lepetale su im po obrazima kao daske. Njihova dlakava leđa izvijala su se skoro do poprečnih greda zatvora u kome su bile.

Grendon je bio na suprotnom ulazu. U naručju je držao svoju onesvešćenu kćer. Džak hrane za svinje ležao je prosut kraj njegovih nogu. Bio je dopola otvorio vrata jednog obora i pokušavao je da se probije unutra pored ogromne svinje, čija leđa su mu dosezala skoro do ramena. Okrenuo se i zablenuo u Gregorija, licem čija bezizražajnost je bila mnogo jezivija nego ikakav bes.

U svinjcu je bio još neko. Vrata obora najbližeg Gregoriju naglo se otvoriše. Dve

krmače koje su se tiskale u uzanom prostoru jezivo zaskičaše, očigledno osetivši prisustvo neke nezajažljive gladi. Slepo su udarale oko sebe, a i sve ostale im se pridružiše, osećajući njihov strah. Borba je bila besmislena. Tamo je bio Auriganac, u liku same smrti, sa neumornom kosom i nepromenljivim osmehom lobanje, bilo je isto tako lako umaći kao ovom otrovnom i nevidljivom stvorenju. Crvenilo se razli po leđima jedne od krmača. Skoro u istom trenutku, njeno ogromno telo poče da se splašnjava; sve iz nje isisano je za tili čas.

Gregori se nije zadržavao da posmatra ovu mučnu sliku. Potrčao je napred, jer farmer je opet krenuo da nešto uradi. Sada je bilo jasno šta namerava. Ušao je u prvi obor i spustio svoju kćerku u metalni valov. Krmače se odmah ustremiše da se pozabave novim zalogajem. Ruke su mu bile sada slobodne i Grendon poseže ka jednoj polici na zidu.Tamo mu je bila puška.

Sada je urlik u svinjcu dostigao vrhunac. Krmača koja je bila u oboru sa onom što je stradala provalila je u središnji prolaz. Za trenutak je zastala — na sreću, jer inače bi Gregori bio pogažen — kao da je ošamućena mogućnošću oslobođenja. Sve se zatrese, dok su se ostale svinje trudile da dođu do nje. Cigle su se mrvile, a vrata obora pucala. Gregori odskoči u stranu kada se i druga svinja oslobodila, a u trenutku sve se napuni nakaznim telesinama koje su hrlile ka slobodi.

Stigao je do Grendona, ali ih je bezglava jurnjava krda zakačila baš kad su se suočili. Jedna svinja zakači Grendona papkom po nozi. Jeknuvši, on se naže napred i istog časa nađe se pod nogama svojih svinja. Gregori je jedva stigao da zamakne u najbliži obor pre no što su protutnjale kraj njega. Nensi je slabašno pokušavala da se izvuče iz valova, dok su se dve krmače, na čiju trpezu je bila stavljena, probijale ka slobodi. Sa divljom snagom — bez razmišljanja — skoro nesvestan šta radi — Gregori se izvuče, poskoči i uhvati se za jednu od poprečnih greda, zakači se nogom za nju, pa se spusti naglavačke, dograbi Nensi i podiže je gore sa sobom.

Bili su bezbedni, ali samo privremeno. Kroz prašinu i buku videli su kako su se ogromne svinje zaglavile u oba izlaza. U sredini je bilo bojno polje gde su se tukle i gurale ka suprotnom kraju zgrade. Postepeno su se međusobno uništavale — ali uništenje je pretilo i svinjcu.

»Auriganac je ovde negde«, povika Gregori. »Od njega nismo bezbedni, u svakom slučaju.«

»Lud si što si došao ovamo, Greg«, reče Nensi. »Saznala sam da si otišao i morala sam da pođem za tobom. Ali otac — mislim da me čak nije ni prepoznao!«

Bar nije videla, pomisli Gregori, kako su joj oca pogazile svinje. Pogledavši nevoljno u tom pravcu, on spazi pušku, koju Grendon nije bio uspeo da dohvati, kako još uvek stoji na zidu. Ako prepuzi preko poprečne grede, mogao je lako da je dohvati. Rekavši Nensi da ne mrda, on pođe po gredi, samo stopu ili dve iznad razjarenih svinja. Puška će mu pružiti bar neku zaštitu: Auriganac, uprkos svim groznim razlikama od ljudske vrste, teško da je bio otporan na olovo.

Pošto je dohvatio staromodno oružje, Gregorija iznenada ispuni snažna želja da ubije jedno od ovih nevidljivih čudovišta. U tom trenutku, setio se nade koju je ranije polagao u njih: da su, možda, superirorna bića, bića mudrosti i prosvećene moći koja dolaze iz boljeg društva gde više moralne norme upravljaju njegovim članovima. Pomišljao je da bi samo takvoj civilizaciji bio dat božanski dar putovanja kroz međuplanetarne prostore. Ali možda je istina baš suprotna: možda bi tako veliki cilj mogla da postignu samo bića dovoljno bezobzirna da zanemare humanije ciljeve. Čim je

to pomislio, u mislima mu se ukazala snažna, mračna vizija univerzuma, gde vrste koje teže ljubavi, dobroti i razumu večito drhte na svojim malim planetama, dok oko njih prolaze ubice svemira, idući kud hoće da udovolje svojoj okrutnosti i beskrajnoj gladi. Odverao se nazad do Nensi iznad krvave svinjske tučnjave.

Ona mu nemo pokaza rukom. Na suprotnom kraju, izlaz se proširio i svinje su jurile u noć. Ali jedna je pala i po njoj se razlilo crvenilo, pa se, kao bezoblična vreća, skljokala na pod. Još jedna je doživela istu sudbinu, prolazeći tuda.

Da li je Auriganac pobesneo? Jesu li ga svinje, u svom slepom naletu, možda povredile? Gregori podiže pušku i nanišani. Pri tom je video nejasan halucinantni oblik u vazduhu: dovoljno blata, zemlje i krvi bilo se podiglo pa je Auriganac postao delimično vidljiv. Gregori opali.

Trzaj puške umalo ga nije zbacio sa grede. Zatvorio je oči, ošamućen od praska, i samo je izdaleka bio svestan kako se Nensi drži za njega, vičući:

»Oh, sjajan si, sjajan si! Pogodio si pravo u njega.

Otvorio je oči i pogledao kroz dim i prašinu. Senka koja je predstavljala Auriganca teturala se. A onda je pala. Pala je medu izobličene ostatke dve krmače koje je ubila, i odvratna tečnost rasula se po podu. Onda se ponovo podigla. Videli su je kako se kreće ka razvaljenom izlazu i iščezava.

Sedeli su tamo još koji trenutak, gledajući se, dok su im se na licu istovremeno ogledali i zadovoljstvo zbog uspeha i razmišljanje. Osim jedne teško povređene svinje, više ih nije bilo u zgradi. Gregori se spusti dole pa pomaže Nensi da siđe. Obilazili su ogavne gomile što su bolje mogli i, teturajući, izašli na svež vazduh.

Gore iza voćnjaka, videla su se čudna svetla na zadnjim prozorima kuće.

»Kuća gori! Oh, Greg, naša sirota kuća gori. Brzo, moramo da spasemo šta možemo! Sve one očeve lepe vitrine...«

On je naglo zadrža, nagnuvši se tako da joj je govorio pravo u lice.

»Bert Neklend je to uradio. On je. Rekao mi je da bi ovu kuću trebalo uništiti i tako je i uradio.«

»Hajdemo, onda...«

»Ne, ne, Nensi, moramo da je pustimo da izgori. Slušaj. Onaj ranjeni Auriganac je ovde negde. Nismo ga ubili. Ako ta bića osećaju bes, ljutnju, zlobu, biće spremna da nas ubiju — ne zaboravi da ih je više od jednog. Nećemo onuda ako hoćemo da ostanemo živi. Dejzi je vezana odmah ovde preko livada, i ona će nas oboje odneti kući žive i zdrave.«

»Greg, najdraži, ovo je moj dom!« očajno zavapi ona.

Plamen je bio sve jači. Kuhinjski prozor razbi se uz prasak stakla. On je trčao sa njom u suprotnom pravcu, divlje vičući:

»Ja sam sad tvoj dom. Ja sam sad tvoj dom.«

Sada je trčala sa njim, ne buneći se više, i zajedno su jurili kroz visoku travu.

Kada su stigli do puta i uznemirene kobile, zastadoše da predahnu i pogledaju ka farmi.

Kuća je sada cela bila u plamenu. Očigledno ništa nije moglo da je spase. Varnice su preletale do vetrenjače i jedno je krilo već bilo u plamenu. Električne sijalice bacale su sablasno i bledo svetio sa stubova. Povremeno se videla poneka ogromna životinja kako trči tamo ovamo. Odjednom je blesnulo kao da je sevnula munja, i sva električna svetla su se pogasila. Neka od životinja, koje su bezglavo jurile, srušila je stub pored jezerca; pao je u vodu i izazvao kratak spoj u mreži.

»Hajdemo«, reče Gregori, pa pomože Nensi da se popne u sedlo. Dok se on peo iza nje, začula se neka huka, pojačala se i promenila ton. A onda je naglo opet prestala. Veliki oblak pare pojavio se nad jezercem. Iz njega se podigao svemirski brod, pa sve više, i više, i više, bio je to prizor koji uliva strahopoštovanje. Podigao se u tiho noćno nebo, za trenutak se izgubio, a onda se po slabom sjaju videlo da je već strašno daleko.

Gregori ga je očajno tražio pogledom, ali on je iščezao, već izašao van granica zemaljske atmosfere. Užasna tuga spustila mu se na srce, još užasnija zato što je bila neshvatljiva, a onda mu nešto pade na pamet, i on to glasno povika:

»Možda i jesu samo bili na odmoru ovde! Možda su se tu lepo proveli, pa će da ispričaju svojim prijateljima o ovoj maloj planeti. Možda Zemlja ima budućnost samo kao letovalište za milione Auriganaca.«

Crkveni sat otkucavao je ponoć kada su prošli pored prvih kuća u Kotersolu.

»Idemo prvo u krčmu«, reče Gregori. »Ne mogu da uznemiravam gospodu Fen u ovo doba, ali tvoj gazda spremiće nam nešto za jelo i tople vode, i previće ti posekotine.«

»Meni je sasvim dobro, dragi, ali godiće mi tvoje društvo.«

»Pazi se, od sada ćeš ga imati i previše.«

Vrata krčme bila su zaključana, ali unutra je gorelo svetio, i gazda im je ubrzo otvorio, željan da čuje šta ima novo da bi to posle pričao svojim gostima.

»U sobi broj tri je neki gospodin koji želi da s vama razgovara ujutru«, reče on Gregoriju. »Neki jako fini gospodin došao je noćnim vozom, tek je stigao pre sat vremena, pravo sa kočije.«

Gregori napravi kiselo lice.

»Moj otac, nema sumnje.«

»O, ne, gospodine. Zove se Vils ili Vels — potpis mu je malko nečitak.«

»Vels! Gospodin Vels. Znači, došao je!« On uhvati Nensi za ruke, tresući je oduševljeno. »Nensi, jedan od najvećih ljudi u Engleskoj je ovde! Nema nikog boljeg za ovakvu priču kakva je naša. Idem iz ovih stopa da razgovaram s njim.«

Poljubivši je nežno u obraz, on požuri uz stepenica i pokuca na vrata broja tri.

Ian Votson

Ian Watson:
THE PEOPLE
ON THE
PRECIPICE, 1985

Preveo sa engleskog:
Aleksandar B. Nedeljković

NAROD NA LITICI

Jedne večeri, Razmrlj se spustio do naše izbočine i počeo da nam pripoveda o narodu koji živi u dvodimenzionalnom svetu.

Dabome da je on tu priču izmislio. Sa ciljem: zabaviti i poučiti. (To bi mogao biti i Razmrljev moto.)

»Eto, pretpostavimo samo«, rekao je on, u suton, »da je čitav svet pljosnat kao list! I pretpostavimo da u tom listu žive stvorenja koja su i sama sasvim ravna. Zamislimo da se ova zaravan jednostavno nastavlja« — učinio je odsečan pokret dlanom prema van, prema praznini — »u ovom pravcu, zauvek! Zamislimo da je to jednostavna, beskonačna površina, takva da nema ničeg iznad nje i ničeg ispod nje. A ni izbočine od koje bi polazila.«

Čuvši ovu ideju, Odskočka je počela toliko da se kikoće da je malo falilo da ispadne iz svoje ležaljke od lijanskih konopaca.

Tumbalj, naš poglavica — čovek bez ikakvog smisla za humor — reče. »Koješta« Šta bi držalo taj tvoj ispust da ne padne? Kako bismo ikad siš'li preko ruba da beremo slatke gljive ispod?«

»Ja od vas tražim da zamislite svet druge vrste. Jednu ravan, gde ne postoji ni 'gore' ni 'dole'. Ni 'ispod' ni 'iznad'. Stanovnici su takođe pljosnati.«

»I kako bi mogli za nešto da se uhvate? Svi bi se okliznuli, pa se klizali večito.«

»Ne, ne bi. Vidite, oni ne žive na toj ravni. Oni su deo te površine.«

»Ako se povredim, ti ćeš biti kriv!« cičala je Odskočka.

»I kako se tucaju oni?« upita Pala. »Kako uspevaju da se popnu jedno na drugo?«

»A—ha«, reče Razmrlj i namignu joj. »Eto dobrog pitanja.«

»Kaži nam!« uzviknu Odskočka.

Međutim, umešao se Tumbalj. »Čujem da je mladi Čvrstodrž, onaj sa treće izbočine dole, juče pao. To je krivica njegove majke što mu je dala tako nesrećno ime. Rekao bih da je i ime 'Odskočka' rizično.«

Ova primedba je zasmetala Odskočki. »Ako slučajno pokušaš da se umuvaš u moju ležaljku, Tumbalju, ti ćeš biti taj koji će da odskoči — i to sa litice, sasvim. Pa će ti biti jasan smisao moga imena.«

»A je l' mogu ja, molim lepo, da ispričam svoju priču?« upitao je tada Razmrlj.

Ispričao ju je.

Razonodio nas je smešnim avanturama mame Ravnikovićke i tate Ravnikovića u njihovom ravnom svetu — Fletvorldu; bila su to takva ludovanja, joj! Činilo se ipak da u njegovoj pripovesti ima i nekoliko pouka, lukavo ukopanih. Mi smo, u poređenju sa tim narodom u ravni, uistinu srećne ruke — imamo na raspolaganju svakojake mogućnosti kretanja koje su njima nedostupne. Drugim rečima, i nama bi moglo biti mnogo lošije. S druge strane, mama i tata Ravnikovići su bar pokušavali da se u rđavoj situaciji snađu na najbolji mogući način — a da li smo se mi uvek tako ponašali?

Dok je Razmrlj završio, već se bio zgusnuo crni mrak, a mi odavno pritegnuli svoje priveze za preko noći. Bilo je jasno da će Razmrlj provesti period tame na našoj izbočini.

Nedugo potom, začuh neko sumnjivo grebuckanje, koje je nagoveštavalo da Razmrlj, ne obazirući se na opasnost, napreduje mic-po-mic u pravcu Odskočkine ležaljke. (Još na početku se bio namestio blizu nje.) Kasnije prigušeno kikotanje i jecanje bilo je nagoveštaj da je i uspeo: ova pretpostavka se pokazala tačnom ujutro, kad je nastupila svetlost, i kad smo videli kako Odskočka i Razmrlj spavaju zagrljeni u njenoj ležaljci od lijana.

Razmrlj se brzo probudio i otišao uvis, zabadajući svoje čvornovate nožne palce svaki put u odgovarajuće pukotine, držeći levom šakom putovodnu puzavicu a desnom

posežući, pravilnim zamasima, prema dobro upamćenim, pouzdanim uporištima. Ne sme čovek nikad da se okači celom svojom težinom o puzavice. One se mogu iskidati, ili iščupati iz korena. U tom slučaju, podeš na ono dugo putovanje nadole, kroz prazni vazduh.

Za doručak smo jeli ono što je preostalo od jučerašnje berbe mahovine i bobica, kamenskih crva i bubica.

Praznina biserne boje je blistala; dan je bio topao. Ispod nas, litica se pružala nadole, bez kraja. Iznad, ona se uzdizala, takođe bez kraja. Levo i desno od nas, litica se prostirala u širinu — beskrajno. Tu i tamo je pokoji tanki srebrnasti curak vode migoljio iz stena, krivudao nadole (to mesto zovemo vodoliz) a onda u vidu kapljica odskakivao u ambis. Ponegde se još moglo videti nešto pašnjaka sa mahovinom, gljivama i mesnatijim biljem, ali naš apetit je već bio opustošio glavninu pristojnih pašnjaka. Mi smo, hraneći se, stvarali nove ogolele površine na litici, i na taj način povećavali prirodno ogolele zone. Bližilo se vreme kad ćemo svi morati u seobu — a ja, kako sam se rodio, pamtim bar stotinu takvih seoba. Za taj dan bio je zakazan sastanak posvećen planiranju, visoko gore, na Slabovezovoj izbočini. Kao naš poglavica, imaoje da prisustvuje Tumbalj.

Dok se naše pleme držalo za liticu razmišljajući na koju stranu da krene radi današnje ispaše, odozgo se začu vrisak, i mi se svi čvršće uhvatismo šakama za naša uporišta. Pokušali smo da se priljubimo sasvim uz površinu, da postanemo što je moguće pljosnatiji — baš nalik na Ravnikoviće iz Razmrljeve legende. Jedno momče prohuja pokraj nas, padajući praktično nadohvat ruke. Da sam bio dovoljno lud, mogao sam pružiti ruku i stvarno ga dodirnuti.

»Klizoprsti!« vrisnu Pala žalosno. Ode on; verovatno je nije ni čuo.

Njegovo padajuće telo se smanjivalo dok nije postalo samo trunčica u dubinama.

Na naše iznenađenje, Odskočka tada reče. »Sledeći put kad krenemo u seobu, treba da idemo nagore i da nastavimo nagore, celog života, da bismo videli šta će da bude.«

»To će biti još jedna maštarija našeg prijatelja Razmrlja, čini se meni?« reče na to Tumbalj. Zatim prezrivo pijunu u provaliju. »Koji bi to napor bio, i kakva opasnost, u poređenju sa migracijama u stranu. Draga moja Odskočka, dobro je popeti se nekoliko ispusta, pa onda sići nekoliko ispusta. Uistinu, zahvaljujući tome naši mišići ostaju čvrsti. Ali samo se penjati? Fuj! Da li zamišljaš da bi naši unuci stigli do nekog vrha? Ili do nekakvog dna, kad bismo putovali nadole? I šta bi se našlo na tom imaginarnom dnu? Kosti i smeće i govna, što bi sve plivalo po prljavoj vodi — ne bi me iznenadilo da je to dole.«

»Ja ništa nisam pričala o dnu.«

»A šta bi bilo na tom tvom vrhu? Ako bi postojao, a ne postoji. Evo šta bi bilo, kazaću ti: bilo bi mesto gde bi naši mišići oslabili od neupotrebe, tako da više ne bismo bili sposobni za žetvu na litici. U roku od jedne generacije pomrli bismo od gladi. Naš sadašnji način života je perfektan.«

»Celog života se držati vrhovima prstiju, to je perfektno?« uzvrati ona. »Gore bi mogao postojati ogroman ravan prostor — a svuda po njemu gomile stvarno velikih biljaka, jer one tamo ne bi morale da se brinu da će ih sopstvena težina otrgnuti.«

»A čega lošeg ima u držanju vrhovima prstiju, molim?«

»Loše je što postoji izvesna tendencija da se padne«, reče ona. »Naročito ko ostari, razboli se, poludi, premori se.«,

Progovorih i ja, zato što me je jedna stvar brinula već neko vreme. »Kad smo se

ovamo doselili, stekao sam utisak da mi je baš ovaj deo litice nekako... pa... čudnovato poznat. Čim smo stigli, imao sam osećaj da sam ovde već bio — i to još kao dete. Sve pukotine, i sve tačke za hvatanje rukama, bile su mi nekako poznate.«

»To je«, reče Tumbalj, »čisto zbog usavršenosti koju postigneš posle dvadeset—trideset godina držanja za liticu.«

»Onda, zašto iskusni odrasli ljudi ikada padnu?«

»Jer ih obuzme umor, ili bolest, ili polude«, reče Odskočka. »To se svakome desi, na kraju, posle čitavog života pridržavanja.«

»Uvek, mi, seobu nalevo«, ukazao sam.

»Pa jasno! Ko bi normalan krenuo u seobu natrag,, na prostor koji smo već obrstili?«

»A šta«, rekao sam, »ako su nas sve naše seobe dovele, najzad, na ono isto mesto gde smo pre mnogo godina bili? Šta ako naša litica nije ravan zid nego jedno ogromno... ovaj...«

»Jedan ogroman cilindar«, reče Odskočka.

Tumbalj nestrpljivo pokaza ka desnoj strani, gde je vidik bio goliji. »Gledaj: ako ono nije ravno—!«

»Možda samo izgleda ravno«, reče Pljasko neočekivano, »zato što je tako ogromno. Možda se samo malčice povija? Ne možemo krivinu baš da vidimo, ali posle nekoliko decenija putovanja... a ako je tako, onda kakav je smisao seoba?«

»Smisao je, hranu nalaziti, klizonjo! Preživeti! Pretpostavimo da nas jednom put i nanese na isti deo litice — pa šta s tim? Pašnjaci su se opet popunili.«

»Al' nije nam progres«, reče Odskočka.

»Progres? Cilindri? Krivine? Jeste li vi narode poludeli? Je l' nameravate da se otisnete u bezdan? Razmrlj je kriv za sve to. Čujte: održavamo se na jedvite jade. Svakog dana pokrećemo se gore-dole radi hrane. Kad iscrpemo baš sve što se na jednom mestu moglo naći, premeštamo se u stranu. To je život.«

Sad se čak i Sruško uključio. »Da. Život jeste. A da li je vredan življenja?«

»Do đavola, po čemu je lošiji od nekog drugog života. Zapravo, ja neki drugačiji život ne mogu ni da zamislim. Možeš li ti?«

Sruško odmahnu glavom. »Ja sam ceo život proveo držeći se. Šta bi drugo moglo da mi bude poznato?«

»I umrećeš držeći se. Tačnije, kad se pustiš, umrećeš vrlo skoro posle toga. Nego, ja se danas penjem kod Poglavice svih poglavica, na konferenciju. Odskočka će paziti na našu izbočinu i držati decu dobro vezanu. Klimoklin« — to sam ja — »pratiće me do gore.«

»Zašto ja, gazda?«

»Možda ćeš želeti da zastupaš svoju ideju da mi planinarimo ukrug. To bi moglo malo da nasmeje ljude.« (A-ha, i moglo bi da nanese štetu Razmrljevom zahtevu da migriramo nagore...)

»Vi ostali, na ispašu. Pljasko i Pala i Sunovratec mogu da krenu daleko levo, i kad već odu, bar nek mapiraju daleke pukotine. Kliza i Otkač mogu da krenu desno i uzmu sve što je preostalo na pređenim terenima tamo. Sakupljajte dobro, pleme moje! Treba spremiti zalihe za slučaj da moramo prelaziti preko širokih goleti.« Onda reče meni: »Haj'mo, Klimokline. Boljom nogom u visine!«

I poče da se penje uz golu stenu, od nogostupa do nogostupa.

»A na koju široku površinu da naslažemo svoju ogromnu žetvu, o poglavico?« povika Odskočka za njim. Ignorisao je taj povik.

Kad smo Tumbalj i ja zastali na Razmrljevoj izbočini da predahnemo, saznali smo da je poglavica Razmrlj već otišao uvis. Stekli smo utisak da je Razmrlj u poslednje vreme mnogo sijao, posećivao mnoge izbočine i pričao vesele pripovesti.,

»To on pokreće kampanju da izmeni naše živote«, napomenuh Tumbalju.

U mislima našeg poglavice, međutim, više mesta je zauzimala ljutnja na Odskočku. »Glupača«, gunđao je. »Vertikalna litica ograničava naše mogućnosti skladištenja. Dabome. Jasna stvar. Time je ograničena i količina koju možemo razumno ubirati. Razmisli o alternativi! Ako bismo imali mogućnost da sve počupamo i nagomilamo na neko ogromno proširenje, mnogo brže bismo iscrpli svoje izvore hrane. Štaviše, prežderavali bismo se. Bili bismo gojazni, trapavi, i preteški za ikakvo penjanje ili spuštanje.«

Nastavismo uspon.

Još jedno telo pade pokraj nas: neka žena. Ruku raširenih levo i desno od sebe, letela je dole.

»Skočila«, reče Tumbalj zaduvano. »Namerno.«

»Iz očajanja.«

»A kakvi to razlozi za očajanje postoje, a, Klimokline? Vremenske prilike su divne danas. Samo povetarci. Nigde nijednog klizavog kamena.« On dohvati jednog purpurnog kamenskog crva, otkide ga sa površine stene što je bilo praćeno zvukom »plop!« i strpa ga sebi u usta.

Nedugo posle toga, u rame ga pogodi izvesna količina izmeta. Izmet obično pada na znatnom rastojanju od litice, ali ga je ovog puta, verovatno, neka neobična kontura stena drugačije usmerila. Bez ikakvih komentara, Tumbalj se obrisa pomoću obližnje biljke visulje.

Ispentrasmo se do još šest ispusta, odmorismo se i dobismo ručak besplatno od plemena koje se držalo za sedmu, onda se izvukosmo nagore pokraj još petnaest izbočina. U rano popodne, stigosmo do izbočine Slaboveza, Poglavice svih poglavica.

Na toj izbočini je već bila gužva: čitav red poglavica. A u sredini—Razmrlj, koji je ispredao još jednu od svojih priča o bizarnim svetovima. U ovom slučaju: o ljudima koji imaju na nogama sisaljke, kao crv-pripijač, i koji žive na gigantskoj lopti koja lebdi u praznini. Razmrlj se naginjao poprilično unazad, da bi svojim glasom dopro i do onih udaljenijih.

»Govno ti u oko«, pozdravi ga Tumbalj mrzovoljno dok smo nas dvojica, gurajući se, osvajali za sebe mesto na toj izbočini.

»A-ha«, odgovori Razmrlj, »ali, na ovoj visini, odakle bi sranje palo? Ili od nekog plemena koje se drži na neizmerno većoj visini mogu mi — možda i više takvih plemena — ili ne bi ni palo. Ako govna ne padaju, zašto ne padaju? Zašto nijedan stranac nikad nije pao odozgo? Zato što gore nikakvih stranaca i nema! Ali, ako se naša litica proteže nagore do beskonačnosti, onda bi sigurno moralo biti i drugih naroda, negde više. Ergo«.

»Sem ako su ti drugi narodi tokom seoba otišli dalje nego mi!« upade mu Tumbalj u reč. »Tako da su dalje levo — ili desno, svejedno.«

»Razlog je«, nastavi Razmrlj glatko, »u tome što naša litica nije beskonačno visoka. Ona ima vrh.«

»Pravi razlog«, reče Slabovez režećim tonom, »može biti jednostavno to da smo mi jedini narod. Postoje samo dve stvari: litica i mi.«

»Možda smo na litici jedini narod. Ali na vrhu možda žive stotine plemena — i s vremena na vreme zavire dole, pa nam se slatko nasmeju.«

»Što bi nam se iko smejao? Zar nismo hrabri i dovitljivi, istrajni i efikasni, saosećajni i pametni?«

»Nesumnjivo jesmo«?, odgovori mu Razmrlj, »ali, ko zna, da smo kojim slučajem budale, lažovi, varalice, lopovi i prljavci, možda bismo još pre mnogo godina skliznuli do dna, ne trudeći se da se ovde držimo, i možda bismo živeli na bogatim pašnjacima.«

»Znači sad nam je cilj dno, je l' da?« reče mu Tumbalj tonom izazova. »Opredeli se, molim te!«

»Rekao sam to samo u smislu ilustracije. Očigledno je da mi, sa svim svojim finim osobinama, treba da stremimo uvek u visine. Možda u toku samo jednog ljudskog životnog veka možemo stići do vrha.«

»A onda šta?« upita jedan od ostalih poglavica. »Tamo da se opružimo pa da spavamo?«

Rasprava je trajala celo poslepodne.

Najzad je Slabovez izrekao svoju presudu. Krenućemo u seobu svi kroz deset dana — dijagonalno. Nalevo, kao što je tradicionalno; ali, i nagore, kao što je Razmrlj zahtevao.

»Ako budemo levo i gore našli bogate pašnjake«, objasnio je Slabovez, »uvek možemo da zastrmimo svoj ugao uspona. Ali ako naiđemo na teškoće, uvek možemo poći dijagonalno nadole, do tradicionalne putanje.«

Neki od poglavica pozdravili su mudrost ovog kompromisa. Drugi — naročito Tumbalj — izraziše nezadovoljstvo. Razmrlj je u prvi mah izgledao razočarano, ali se onda razvedrio.

Tu noć smo prespavali na Slabovezovoj izbočini, pridržani konopcima od lijana; a ujutro svi podosmo natrag, dole.

Koji dan kasnije, eto ti opet Razmrlja. Došao ponovo našoj izbočini u posetu — ali ovoga puta čela namrštena. Nešto ga uplašilo.

Ostatak našeg plemena se već raštrkao po litici, radi sakupljanja hrane. I ja sam se spremao da krenem.

»Tumbalje! Klimokline! Jeste li u poslednje vreme gledali preko praznine?«

»Što bismo traćili vreme zureći u ništa?« odgovori mu Tumbalj, mršteći se.

Razmrlj pokaza prstom. »Zato što tamo postoji nešto.«

I zaista, meni se činilo da postoji, daleko u bisernoj praznini, nekakva ogromna senka.

Tumbalj protrlja oči, pa slegnu ramenima. »Ja ništa ne vidim.«

Pročistio sam grlo. »Ima nečeg, poglavico. Vrlo je nejasno i daleko.«

»Koješta! Gluposti! Nikad ničeg nije tamo bilo. Kako bi moglo ičeg biti?«

Shvatio sam da je Tumbalj, po svemu sudeći, kratkovid.

I Razmrlj je, izgleda, došao do slične dijagnoze. Međutim, nije pokušao da uzme Tumbalju poene. Ograničio se na to da kaže meni, diplomatski: »Za svaki slučaj, osmatraćemo, Klimokline — ti i ja, a?«

Klimnuo sam glavom u znak saglasnosti.

To nepoznato zgušnjavalo se iz dana u dan. U prvi mah ta pojava bila je vazdušasta, a onda je dobila više čvrstine i zbijenosti. Ali prema praznini nije niko drugi gledao — sve do onog jutra kad je trebalo da počnemo seobu.

Tek tada se zaorio glas nekog drugara: »Pogledajte u prazninu! 'Ej, svi pogledajte!«

Uskoro su drugi glasovi potvrdili ono što je taj čovek primetio. Neko vreme je vladao omanji haos, mada je Tumbalj istrajavao: »Fantazija! To su glasine koje je

Razmrlj širio. Razmrlj je sve ovo izazvao!« A to je bila potpuna suprotnost istini.

Odskočka se privila uz mene. »Šta je to?« Sad kad je njena pažnja bila usmerena na tu stranu, jasno je videla da nečeg tamo ima, iako još nije mogla, kao ni iko drugi od nas, da razazna detalje. Ja sam jedino bio siguran da u praznini, s one strane bezsadržajnog vazduha, postoji nešto, da je kolosalno, i da se iz dana u dan menja na takav način da postaje primetnije.

»Pojma nemam, Odskočka draga.«

»U seobu!« naredi Tumbalj. »Kreći u seobu!«

I tako krenusmo u seobu, ulevo i nagore; jednako krenuše i plemena iznad nas, i ona iznad njih.

Tokom sledećih deset dana, ogroman deo naše pažnje bio je posvećen traganju za novim uporišnim tačkama za šake i stopala. Osim toga, morali smo voditi i decu, a one koji su još bili bebe morali smo nositi. Zato nismo imali mnogo vremena za buljenje ka praznini. Zapiljio se Pljasko, dok smo prelazili nepoznate stene, i to mu je bila greška: izgubio je ravnotežu i pao.

Desete večeri, Razmrlj se spustio do izbočine na kojoj smo se ulogorili.

»Klimokline, zar nisi već prepoznao šta je ono?« upita me on.

»Pa možda bi mogao biti neki taman oblak«, dopusti Tumbalj, nezadovoljan što se Razmrlj obratio meni.

»Nije to nikakav oblak, stari poglavico — niti ikakve čudne vremenske prilike. Oštro pogledaj, Klimokline. To je druga litica.«

Uočio sam... blago nabranu vertikalnu ravan. Kao veliki list sive kože.

»To je druga litica baš kao naša; primiče se našoj, polako, svakog dana pomalo. Stići će sasvim do nas. Kao da nije bilo dovoljno zla u tome što smo čitav život provodili pridržavajući se vrhovima prstiju!...« Razmrlj savi koleno oko jedne loze, radi stabilnosti, podiže obe ruke u vazduh i to razdvojene, pa onda poče polako da ih približava, i najzad jako protrlja šaku o šaku, dočaravajući mrvljenje.

Tamo, van, na onom listu kože, bore su bile izbočine. Bez ikakve sumnje. One dlake na toj koži: lijane. Moje srce potonu.

»Nije trebalo da se selimo u ovom pravcu«, reče Tumbalj Jednostavno je istrajavao u gluposti.

Razmrlj ga blago ispravi. »Ne zalazimo mi seobom u neki ugao između dva zida. O, ne. Ta druga litica je postavljena ravno naspram naše. I počela je da se kreće ka nama pre nego što smo u ovu seobu pošli. Ili se možda naša litica pokrenula prema toj tamo. Rezultat je isti.«

»Bićemo zgnječeni između njih.« Zaječao sam.

Toliko godina hrabro opstajati držeći se noktima! Nikad nismo preterano kukali da nam je teško. Dešavalo se da se poneko otisne iz očajanja. Ali deca su se rađala, i odrastala su. Život se potvrđivao. Držali smo se.

Samo da bi smo sad imali čeoni sudar sa drugom vertikalnom liticom — pokretnom — i bili zgnječeni!

Ovo je izgledalo malčice nefer. Malčice — pa — eto, zlobno i podlo.

Prolazili su dani. Ustalili smo se na svojim novim pašnjacima. Istraživali smo pukotine i ispuste. Uplitali vreže. Jeli smo plodove. I crve i bube.

A prilazeći litica je postojano ispoljavala sve više detalja koji su dokazivali da je upravo to: još jedna okomita strmina, beskonačno, beskrajno visoka, duboka i široka.

Sužavanjem klisure, biserna dnevna svetlost poče opasno da slabi.

Razmrlj je pokazivao znatnu naklonost prema meni. »Možda je to samo reflektovana slika«, rekoh mu ja jednog dana.

»Da je to, trebalo bi da vidimo sebe same i na onoj strani, kako se držimo. Ja ne vidim nikog. Kad bih imao dovoljno prostora da zamahnem rukom unazad, kako valja, pa da hitnem komad kamena, moj projektil bi udario u čvrstu stenu i odbio bi se.«

Nekoliko osoba sa gornjih izbočina otisnulo se iz očajanja. Nekoliko roditelja je čak pobacalo i decu; a to je pravo očajanje.

Ipak, razmislite o razlici između otisnuća u ponor — i spore smrti gnječenjem između dva zida stena. Šta biste vi odabrali? Oni pojedinci koji su skočili, možda su umrli mirno, od gušenja, na svom putu dole. Ili su možda ipak stigli do nekog dna i tamo bili uništeni, u trenu, udarom, ne stižući ništa da osete.

Ostatak dnevnog svetla bio je, sada, užasavajuće slab. Druga litica, sa svojim pukotinama, izbočinama i lijanama, bila je udaljena još samo nekoliko dužina ljudskog tela. Još dan-dva nas je delilo od časa kada će biti moguće skočiti na drugu stranu i tamo se uhvatiti — mada to ne bi baš bio put ka nekom naročitom izbavljenju.

Otišao sam Razmrlj u u posetu.

»Prijatelju«, rekao sam, »neke od tih izbočina tamo uklopiće se tačno u prostore gde mi nemamo izbočine. Međutim, neke i neće. A ponegde će se dodirnuti naše izbočine sa njihovim.«

»Pa?«

»Pa će možda ostati mali prostor između dve litice. Razmak širok koliko ljudsko telo.«

»Pa da mi ostanemo nezgnječeni — ali zarobljeni u stenama?«

»Moraćemo čekati i videti.«

»Videti?« povika on. »Bez svetlosti videti? Pa ipak, pretpostavljam«, dodade gorko, »da će nam to ipak biti jedan drugačiji svet. I potrajati neko vreme.«

Drugačiji. Jest.

Juče — mada je pojam »dana« sad nevažan — juče je došlo do susreta dve litice.

Svetlost je bila potpuno iščezla, ali sam rukama osećao nezaustavljiv pritisak drugog stenovitog zida koji se gurao napred — a onda se začulo, odozgo i odozdo, sleva i zdesna, paranje, stenjanje, praštanje; posle toga, period tišine.

Niko nije vrisnuo. Svi su ćutke čekali kraj. I, kao što sam nekoliko dana ranije počeo da naslućujem, taj kraj — apsolutni kraj — nije nastupio.

Ostadoh ja živ na jednom proširenju, u totalnoj pomrčini, usendvičen između dva zida.

Glasovi počeše da se dozivaju: glasovi koji su odjekivali čudno i šuplje, kroz procep koji nam je preostao.

Da, mi opstajemo.

Sad ima čak i malčice svetlosti. Gljive i lišajevi su počeli da svetlucaju. Možda su oduvek davali taj slabašni sjaj, ali su naše oči tek sad, u lišavanju svetla, razvile dovoljnu osetljivost da detektuju to svetlucanje.

Još imamo slobodu putovanja — idemo jednom izbočinom sve do njenog kraja, onda pukotinama gore ili dole, do sledeće izbočine. Ne bi se baš reklo da vidimo kuda idemo, a svoju putanju kroz ovaj vertikalni kameni lavirint nalazimo nagađanjem. Uz ovo, još uvek je moguće i pasti u neki dublji jaz, što bi dovelo do užasnih povreda.

Međutim, putovanje je sad unekoliko i olakšano. Upremo se o oba zida, i onda

migoljenjem odmičemo gore ili dole, levo ili desno, postupkom koji zovemo »dimničarenje«.

Možda bi trebalo da pomenem jednu nezgodnu okolnost koja nas je zapravo podstakla da krenemo na putovanje. Izmet više ne može da odleće, tumbajući se, u prazninu. Govna udare ili u jedan zid, ili u drugi.

I još lošije: u sudaru dvaju litica, mnogo lijana je uništeno.

U mraku, bogato rastinje ne može ni živeti.

Iz tih razloga, penjemo se neprestano, baš kao što je svojevremeno preporučio Razmrlj.

Plemena više ne stanuju jedno iznad drugog, već su raspoređena u jednoj dugoj liniji; i svi se istovremeno penjemo polako, jedući sve što nađemo, mahovinu, gljive, crve, bube, sve redom. Sad smo u permanentnoj seobi.

Da li se mi to krećemo prema nekom mestu? Prema Razmrljevom mitskom vrhu? Može biti.

Ali udaljenost do tog mesta može biti i beskonačna.

Deca koja nam se sad, u toku seobe, rađaju, ulaze u svet totalno drugačiji od sveta mog detinjstva. U vertikalni svet stisnut između dva neravna zida. U svet mraka, maltene potpunog.

Živeće u tesnacu koji se proteže u stranu u večnost, koji se survava dole u večnost, i koji se uzdiže u večnost.

Kako će moći Odskočkino dete (koje je i moje ili Razmrljevo) ikad pojmiti stari svet, koji ćemo mu mi opisivati: onaj svet gde se sa litice, samo jedne, otvarala večnost praznog, blistavog prostora? Hoće li on (ili ona) misliti da je to neki raj koji bi mogao opet nastati, jednom, ako se litice ikada razmaknu? Ili će to dete biti nemoćno da uopšte shvati takvu ideju?

Ponekad sanjam o starom svetu otvorenog prostora i svetlosti, i o držanju za liticu. Onda se probudim, i u tami sam, poneka gljiva slabašno zasvetluca, ograničavaju me zidovi.

Pre neki dan mi Razmrlj reče: »Nismo mi znali koliko nam je dobro bilo, a, Klimokline? Ali bar opstajemo, i, penjemo se. A postoji i mogućnost, makar i vrlo mala, da nam je sad veoma dobro, u poredenju sa nekim budućim stanjem sveta, kad ćemo biti pod još težim ograničenjima!«

»Kakva bi nova ograničenja mogla postojati?« pitao sam iznenađeno. »Kakva bi se nova katastrofa mogla desiti?«

»Možda će se ovaj procep suziti i pretvoriti u samo jedan uspravan dimnjak! Možda će to biti sledeći događaj.«

»Ne dao život! Još se to nije desilo.«

»Još nije.«

U međuvremenu, penjemo se uvis. I još uvis.

Zapanjujuća stvar: Razmrlj još uvek priča svoje čudnovate priče o imaginarnim svetovima; štaviše, priča ih sa oduševljenjem.

R. A. Laferty
Veoma, veoma dugo

R. A. Laferty,

BEEN A LONG LONG TIME, 1970

Preveo sa engleskog:

Marko Fančović

Ne završava se — već počinje sa cviležom.

Bila je to Zora Rascepa — Usijanost, prema kojoj su sve kasnije svetlosti samo sveće — Vrelina, prema kojoj je toplota svih kasnijih sunaca samo izgorela šibica — Suprotnosti, koje su zanavek postavile napetost.

A u sredini je bio cvilež, baš kada se osetio prvi trzaj koji je označio da je vreme počelo.

Dvojica Izazvanih su stajali, viši od prečnika svemira koji se rađao, a jedno slabašno biće, Bošel, stajalo je u sredini, previše kukavno da prihvati jedan od izazova.

»Ovaj, koliko dugo ćete vi momci biti odsutni?« zašmrcao je Bošel. Kreativni Događaj bio je Pobuna koja je podelila Prazninu na dva dela. Oformile su se dve strane, suprotstavljene Nacije Svetla su se razdvojile nad strmim ponorom. Dva Šampiona su se pograbila sa neprolaznim žarom — Mihajlo okružen belom vatrom — i Helel prepun crnog i purpurnog sjaja. I njihovi sledbenici sa njima. Ušlo je u alegorije kao Prihvatanje i Odbijanje, i kao Dobro i Zlo; ali na početku je bila Suprotnost kojom se univerzumi održavaju.

Između njih, poput Pigmeja, stajao je Bošel sam u oklevajućem cviležu.

»Izbaci iz toga praiskonski metal, ako ćeš s nama«, zarežao je Helel poput napukle grmljavine, dok je u besu odvodio svoje sledbenike da zasnuju novo naselje.

»Ovaj, hoćete li se vratiti pre večeri, dečki?« zacvileo je Bošel. »Ma, idi dovraga tamo!« riknuo je Mihajlo.

»Zadrži malo govedo!« frknuo je Helel. »Nema u njemu dovoljno paklene vatre ni da spali kokošinjac.«

Dve velike čete su se razdvojile, i Bošel je ostao sam u praznini. Još uvek je stajao tamo, kada se osetio još jedan mali trzaj i vreme je zaozbiljno počelo, parajući čauru gomilom iskrica koje su se kretale i rasle. Još uvek je stajao tamo, kada su iskre zadobile oblik i rotaciju: stajao je i kada je život počeo da se javlja na trunkama čađi koje su izbacile iskre. Stajao je tamo veoma, veoma dugo. »Šta ćemo sa malim klipanom?« jedan podređeni je zapitao Mihajla. »Neće nam valjda večito ružiti pejsaž.«

»Raspitaću se«, reče Mika, i tako i uradi.

Ali Mihajlu je rečeno da je to njegova odgovornost; da Bošela treba kazniti za njegovo oklevanje: i da je na Mihajlu da odabere odgovarajuću kaznu i da se pobrine da bude izvršena.

»Znaš, on je naveo i samo vreme da zamuca na početku«, rekao je Mihajlo podređenom. »Uzrokovao je nasumičnost koja je uticala na sve. Kazna mora da ima neke veze sa vremenom.«

»Imaš li neku ideju?« upitao je podređeni.

»Nešto ću smisliti«, reče Mihajlo.

Podosta kasnije, Mihajlo je listao jednu knjigu, jednog popodneva u nekoj knjižari u Los Anđelesu.

»Ovde tvrde« pročitao je Mihajlo naglas, »da ako šest majmuna sedne za šest pisaćih mašina i dovoljno dugo kuca, otkucali bi sva Šekspirova dela bez greške. Vreme je nešto čega imamo napretak. Hajde da probamo, Kitabele, i vidimo koliko će im trebati.«

»Šta je to majmun, Mihajlo?«

»Ne znam.«

»Šta je pisaća mašina?«

»Ne znam.«

»Šta je to Šekspir, Miko?«

»Svako može da zapitkuje, Kitabele. Daj, skupi to da počnemo sa pro-jektom.«

»Zvuči kao dugotrajna stvar. Ko će je nadzirati?«

»Bošel. To je prava stvar za njega. Naučiće ga strpljenju i smislu za rad, i ubediti ga u veličanstvenost vremena. Baš takvu kaznu sam tražio.«

Skupili su sve i predali Bošelu.

»Čim projekat bude završen, Boš, tvoj period čekanja je gotov. Onda se možeš pridružiti grupi i uživati sa nama ostalima.«

»Pa, bolje i to nego da stojim ovde i ne radim ništa«, reče Bošel. »Išlo bi brže kada bih mogao da obrazujem majmune i onda ih pustim da ga prepišu.«

»Ne, kucanje mora da bude nasumično, Boš. Ti si taj koji je uveo faktor nasumičnosti u univerzume. Treba to da ispaštaš.«

»Treba li kopija da bude u skladu sa nekim određenim izdanjem?«

»Izdanje 'Blekstoun Ridersa'.' Trideset-sedam-i-po-tomova u jednom, koje ima pri sebi, poslužiće« reče Mihajlo. »Porazgovarao sam sa majmunima, i oni su saglasni da izdrže. Trebalo mi je osamdeset hiljada godina da ih dovedem do toga da mogu da govore, ali to je ništa kad govorimo o ovolikom vremenu.«

»Goveče, zaista govorimo o Vremenu!« zastenjao je Bošel.

»Dogovorio sam se sa majmunima. Biće imuni na zamor i dosadu. Za tebe to ne mogu obećati.«

»Ovaj, Mihajlo, pošto će to dosta potrajati, pitam se da li bih mogao dobiti nekakav sat da mogu da ocenim kojom brzinom stvar ide.«

I tako mu je Mihajlo napravio sat. Bila je to kocka vajanog kamena stranica dugačkih jedan parsek (3,26 svetlosnih godina tj. 30,9 triliona kilometara — prim. prev.).

»Ne moraš da ga navijaš, ne moraš ništa da mu radiš, Boš«, objasnio je Mihajlo. »Jedna mala ptica će dolaziti svakih hiljadu godina i oštriti kljun na kamenu. Po smanjivanju kamena možeš odrediti prolaznost vremena. To je dobar sat, i ima samo jedan pokretan deo, pticu. Ne garantujem da ćeš završiti projekt dok ceo kamen ne ode, ali ćeš moći odrediti koliko je vremena prošlo.«

»I to je bolje nego ništa«, reče Bošel, »ali će biti veliki davež. Mislim da je ceo koncept vremena ipak pomalo prevaziđen.«

»I ja tako mislim«, reče Mihajlo. »Ipak, znaš šta mogu da uradim.Mogu da te prikujem za taj kamen i sredim da se jedna velika ptica obrušava na tebe i kljuje ti jetru. To je bilo u priči u jednoj drugoj knjizi u onoj knjižari.«

»Ubijaš me u pojam, Miko. Neće trebati. Već će mi nekako proći vreme.«

Bošel je poslao majmune na posao. Bili su naučeni da nasumice lupaju po dirkama pisaćih mašina. Posle kraćeg perioda vremena (kako ga Viša Bića računaju), majmuni su otkucali čitave šekspirovske reci: »daj«, koja se nalazi u drugoj sceni prvog čina Rićarda III; »idi«, koja je u drugoj sceni drugog čina Julija Cezara; i »je«, koja je baš u prvoj sceni prvog čina Oluje. Bošel je bio prilično ohrabren.

Još kasnije, jedan od majmuna je otkucao dve šekspirovske reći zaredom. Do tada, svet u kojem se rodio Šekspir (i u kojem je bila knjižara u Los Anđelesu u kojoj se rodila veličanstvena zamisao) odavno je bio ad akta.

Posle još nekog vremena, majmuni su izbacivali čitave fraze. Već je dobar deo vremena protekao.

Nevolja sa malom pticom bila je u tome, što nije baš mnogo oštrila kljun kada bi dolazila svakih hiljadu godina. Bošel je otkrio da ga je Mihajlo zeznuo na kvaran, serafski

način hraneći ptičicu isključivo neslanom kašicom. Ptica bi dva-tri puta lagano okrznula kamen, i otišla na sledećih hiljadu godina. Ipak, već nakon ne više od hiljadu poseta, na kamenu je bila vidljiva ogrebotina. Taj znak je ulivao nadu. Bošel je uvideo da se stvar zaista može izvesti. Jedan majmun — i to ne najbistriji — najzad je otkucao čitavu rečenicu. »Šta reče to, nitkove jedan?« Upravo u tom trenutku, još nešto se desilo. Bošel se iznenadio, jer mu je bilo prvi put da to vidi. Ali videćete to milijarde puta pre nego što bude gotov.

Mrvica kosmičke prašine, na krajnjem rubu svemira, susrela je drugu mrvicu. U tome ne bi trebalo da bude ničeg neobičnog; mrvice su stalno sretale mrivice. Ali ovaj slučaj bio je nešto drugo. Obe mrvice — svaka na svojoj strani — bile su najisturenije u čitavom svemiru. Nema veće razdaljine od te. Mrvica (živahni skup naseljenih svetova) pogledala je drugu mrvicu očima i instrumentima i ugledala svoje vlastite oči i instrumente kako je gledaju. Mrvica je videla samu sebe. Kosmička tetradimenzionalna sfera je završena. Prva mrvica je srela samu sebe u dolasku iz drugog pravca, i ceo svemir je pređen.

A onda je sve to kolabiralo.

Zvezde su se ugasile, jedna po jedna, milijardu po milijardu. Noćne more o padanju! Sve ugašene kugle i sfere su padale u prazninu koja se sastojala samo od dna. Nije ostalo niša sem jedne otvorene čaure u praznini, i pokoja stvar van konteksta, kao Mihajlo i njegova družina, i Bošel i njegovi majmuni.

Bošlel je osetio malu nelagodnost; navikao se na prizor širećeg kosmosa. Ali nije morao da brine. Sve je ponovo počelo.

Koja milijarda vekova je tiho protekla. Još jednom, čaura je eksplodirala u pljusak iskara koje su se kretale i rasle. Dobile su formu i rotaciju, i ponovo se pojavio život na mrvicama čađi koje su izbacile iskre.

Ovo se desilo opet i opet. Svaki ciklus je izgledao prokleto dug dok je trajao; ali retrospektivno, ciklusi su bili samo lagano žmirkanje. A u Većoj Retrospektivi, bili su poput visokofrekventnog alternatora, proizvodeći vrtoglav broj takvih ciklusa svake nadsekunde i nastavljajući kroz survavajuće ere. Ali Bošelu je postajalo dosadno. Jednostavno, nema druge reči za to.

Kada je samo nekoliko milijardi svemirskih ciklusa završeno, u kamenu je bila rupa u koju ste mogli sakriti konja. Ptičica je mnogo puta dolazila da oštri kljun. I Pera Pitekos, najbrži od majmuna, već je nasumice napisao Oluju, kompletnu i savršenu. (U sabranim Šekspirovim delima Oluja je uvek prva — prim. prev.). Svi su se rukovali, majmuni i anđeo. Bio je to svečan trenutak.

Trenutak nije potrajao. Pera, umesto da nastavi kucanje u žestokom tempu i napiše i ostale drame, napisao je svoju poboljšanu verziju Oluje. Bošel je pobesneo.

»Ali bolja je, Boš«, bunio se Pera. »A imam i neke ideje za scenografiju koje će je zbilja napraviti sjajnom.«

»Naravno da je bolja! Mi ne želimo bolje. Nama trebaju baš onakve kakve su. Zar vi majmuni ne shvatate da mi ovde razrađujemo problem nasumične verovatnoće? Zvekani jedni!«

»Daj mi tu prokletu knjigu na mesec dana, Boš, pa ću prepisati te posrane stvari i bićemo gotovi«, predložio je Pera Pitekos.

»Pravila, tikvani, pravila!« protisnuo je Bošel. »Moramo se držati pravila. Znate da to ne smemo, a osim toga, otkrili bi nas. Imam razloga da sumnjam, i boli me da to kažem, da je jedan od mojih ovde prisutnih majmuna i saradnika doušnik. Ne bi nam uspelo.«

Nakon ovog malog nesporazuma stvari su krenule nabolje. Majmuni su se držali svog zadatka. I, posle broja ciklusa koji se može izraziti devetkom iza koje slede nule najsitnije štamparska veličine u broju dovoljnom da se opiše krug oko univerzuma u periodu neposredno pre kolapsa (poluprečnik i obim konačne sfere su, naravno, jednaki), prva potpuna verzija bila je spremna.

Naravno, bila je falična, i morali su je odbaciti. Ali u njoj je bilo manje od trideset hiljada grešaka, ona je bila proročanstvo da će doći velike stvari i konačni trijumf.

Kasnije (ljudi, ne da je bilo kasnije!) prilično su se približili. Do vremena kada je rupa u satu-steni mogla da primi osrednji sunčev sistem, imali su verziju sa samo pet grešaka.

»Doći će«, rekao je Bošel. »Doći će sa vremenom. A vreme je jedna stvar koje imamo dovoljno.«

Kasnije — mnogo, mnogo kasnije — izgledalo im je da su uspeli; a do tada, ptičica je izlizala skoro petinu kamena svojim hiljadugodišnjim posetama.

Sam Mihajlo je pročitao verziju i nije mogao da nađe grešku. Naravno, to nije bilo konačno, jer je Mihajlo uvek bio nestrpljiv i užurban čitalac. Za konačnu potvrdu bila su potrebna tri čitanja, ali nade nikad nisu bile ovako visoke.

Prošla je i drugo čitanje, od strane mnogo pažljivijeg anđela, i proglašena za savršenu do poslednjeg slovca. Ali bilo je duboko u noć, kada ju je taj čitalac završio i možda je postao malo nepažljiv pred kraj.

I prošla je i treće čitanje, kroz svih trideset i sedam drama i kroz pesme na kraju. Bio je to Kitabel, anđeo-pisar glavom, zadužen za to treće čitanje. Već je krenuo da potpiše uverenje kada je zastao.

»Nešto mi je zapelo u mislima«, rekao je, i zatresao glavom da je razbistri. »Kao nekakav odjek nečega što nije baš kako treba. Ne bih želeo da napravim grešku.«

Već je bio napisao »Kitab«, ali nije završio potpis.

»Neću moći da zaspim noćas ako se ne setim«, požalio se. »Nije bilo u dramama; za njih znam da su savršene. Bilo je nešto u pesmama — sasvim pri kraju — neki nesklad. Ili je pesnik napisao izuzetno neuklopiv stih, ili je postojala greška u prepisu, koju je moje oko previdelo ali moje uvo zapamtilo. Priznajem da sam bio malo pospan pred kraj.«

»O, tako ti svih svetova ikada stvorenih, potpiši!« molio je Bošel.

»Ovoliko dugo si čekao, još jedan momenat te neće ubiti, Boš.«

»Ne bih se u to kladio. Na rubu sam, Kit, kažem ti.«

Ali Kitabel je pogledao i našao je — jedan stih u »Feniksu i kornjači« (poslednjoj pesmi u sabranim delima, u mom izdanju na 1135. sitno štampanoj strani — prim. prev.):

»From this session interdict
Every fowl of tyrant wing,
Save the eagle, feather'd king:
Keep the obsequy so strict.«

Tako je pisalo u samoj knjizi. A ono što je Pera Pitekos napisao bilo je zamalo, ali ne sasvim, ista stvar:

»from this sessin interdict
Every f owl of tyrant wingg,
Save the eaggle, feather'd kingg:
Prokleta mašina g se zagglavljuje.«

Ako nikada niste videli anđela kako plače, reči vam ne mogu opisati ono što je Bošel tada napravio.

Još su tamo i ove noći, kucajući nasumice, jer ta poslednja i zamalo pobednička verzija desila se pre manje od milion milijardi ciklusa. I pre jednog trenutka — na pola sadašnjeg ciklusa — jedan od majmuna je izbacio ništa manje nego devet šekspirovskih reči zaredom.

Još ima nade. A i ptičica je dosad izlizala kamen do polovine.

Rej Bredberi

DIVNA SMRT DADLIJA STONA

Preveo sa engleskog:
Zoran Jakšić

Ray Bradbury
THE WONDERFUL DEATH OF DUDLEY STONE

»Živ!«

»Mrtav!«

»Živ u Novoj Engleskoj, bogamu!«

»Umro pre dvadeset godina!«

»Šešir ovamo, odoh da ga dovedem glavom i bradom!«

Tako je tekao razgovor te večeri. Neki neznanac započe ga svojim baljezganjem o tome kako je Dadli Ston mrtav. Živ, vikali smo mi. Zar mi da ne znamo? Nismo li mi poslednji jadni ostaci onih koji su palili tamjan i čitali njegove knjige po svetlu uspaljenih inelektualnih zaveta onomad dvadesetih godina?

Onaj Dadli Ston. Veličanstveni stilista, najponositiji među literarnim lavovima. Svakako se sećate očajnog udaranja glavama u zidove, skakanja u provalije, jecaja sudbine koji su usledili kada je napisao sledeću poruku izdavačima:

Gospodo,

Danas, u tridesetoj godini starosti, povlačim se sa polja svoga rada, odričem se pisanja, spaljujem sve radove, bacam na đubre svoj poslednji rukopis i želim Vam zbogom. Iskreno Vaš

Dadli Ston

Zemljotresi i lavine, tim redom.

»*Zašto?*« pitali smo jedni druge kako su godine prolazile.

U najboljem stilu sapunskih opera diskutovali smo da li ga je to žena naterala da odbaci literarnu budućnost. Da li je to bila Boca. Ili Konji koji su ga prestigli i zaustavili sjajnog sprintera na samom vrhuncu?

Bez dileme smo priznavali jedni drugima: da Ston danas piše, Fokner, Hemingvej i Štajnbek bili bi zakopani u njegovoj lavi. Utoliko žalosnije što se Ston, na samoj granici da završi svoje najbolje delo, jednog dana okrenuo i otišao da živi u gradu koji ćemo zvati Opskurnost na obali mora za koje je najbolje ime Prošlost.

»*Zašto?*«

To pitanje večito je živelo sa onima od nas koji su primetili iskre genija u raznolikim njegovim radovima.

Jedne noći, pre nekoliko nedelja, dok smo premišljanjima odagnavali eroziju godina i otkrivali da su nam lica nekako podbulija, a da se nestanak kose sve više primećuje, razbesneli smo se nad neznanjem tipičnog građanina u vezi s Dadlijem Stonom.

Ako ništa drugo, gunđali smo, Tomas Vulf je dobio punu meru uspeha pre nego što se dograbio za nos i skočio sa ruba Večnosti. Ako ništa drugo, kritičari su se prikupili da gledaju za njegovim skokom u tamu kao za meteorom koji je napravio mnogo vatre u prolasku. Ali ko se sada sećao Dadlija Stona, njegovih obožavatelja, njihovih frenetičnih sledbenika iz dvadesetih godina?

»Šešir ovamo«, rekao sam. »Putovaću trista milja, dohvatiti Dadlija Stona za pantalone i reći: 'Slušaj ti, g. Stone, zašto si nas tako izdao? Zbog čega nisi napisao knjigu za dvadeset pet godina?'«

Šešir je napunjen novcem, poslao sam telegram i seo u voz.

Ne znam šta sam očekivao. Možda da nađem izbledelu i lomnu bogomoljku kako se prikrada oko stanice, bacanu morskim vetrovima, utvaru boje krede koja će šušketati na mene glasom trava i trske koji se povijaju u noći. Očajno sam stezao rukama svoja kolena dok je voz huktao prema stanici. Sišao sam u samotnom seoskom kraju, milju od

mora, kao čovek zahvaćen kakvom budalastom fiksnom idejom, i pitao se zbog čega sam došao ovamo.

Na oglasnoj tabli pred biletarnicom od šindre našao sam nekoliko inča debelu hrpu objava, lepljenih i pribadanih jednu preko druge tokom nebrojenih godina. Listajući po njoj, ljušteći antropološke slojeve štampanog tkiva, našao sam ono što sam želeo. Dadli Stona za odbornika, Dadli Stona za šerifa, Dadli Stona za gradonačelnika. Kako su godine promicale, njegova fotografija, izbeljena suncem i kišom, jedva prepoznatljiva, tražila je sve odgovornije funkcije u životu ovog sveta blizu okeana. Stajao sam i čitao.

»Hej!«

Dadli Ston iznenada nahrupi preko stanične platforme iza mene. »Ti li si to, g. Daglase!« Okrenuo sam se da bih se suočio s tom ogromnom arhitekturom od čoveka, krupnog, ali ni najmanje ugojenog, sa ogromnim klipovima nogu koji su ga gurali napred, sa blistavim cvetom u reveru i blistavom kravatom oko vrata. Zgnječio mi je ruku, spustio pogled na mene kao Mikelanđelov Bog dok stvara Adama moćnim dodirom. Lice mu je bilo lice onih oslikanih severnih i južnih vetrova koji duvaju, vrući i hladni, po kartama drevnih moreplovaca. Bilo je to lice kakvo simbolizuje sunce na egipatskim rezbarijama, blistavo od života.

Moj Bože! pomislio sam. I to je čovek koji nije pisao dvadeset i kusur godina. Nemoguće. Toliko je pun života da je to prosto grešno. Mogu da čujem kako mu srce udara!

Mora da sam stajao razrogačenih očiju, pokušavajući da sabijem njegovu sliku u svoja zaprepašćena čula.

»Mislio si da ćeš da naletiš na Marlijevog duha«, nasmejao se. »Priznaj«.

»Ja...«

»Moja žena čeka s novoengleskim ručkom, a ima i puno ružice i belog vina. Dopada mi se kako zvuče te reči. Ružičasto nije boja bolesti, već veselja za slabašni duh. Moćna je to reč! A belo vino? Ima fini svetao prizvuk. Belo vino«. Veliki zlatni sat poskakivao mu je na prsluku, okačen o blistavi lanac. Stegao mi je lakat čvrstinom mengela i kao opčaranog povukao me za sobom, čarobnjak na putu ka svojoj pećini sa nesrećnim zecom. »Što mi je drago da te vidim! Pretpostavljam da si došao kao i ostali, da postaviš isto pitanje, eh! Pa, ovog puta ću da ispričam sve!«

Srce mi poskoči. »Divno!«

Iza prazne stanice stajao je originalni fordov model T sa otvorenim krovom. »Svež vazduh. Kada ovako voziš u sumrak, osetiš kako ti sva polja, trava, cveće dolaze s vetrom. Nadam se da nisi od onih koji se šunjaju okolo na vrhovima prstiju i zatvaraju prozore! Naša kuća ti je kao mesa visoravan. Puštamo da vetar posprema umesto nas. Uskači!«

Deset minuta kasnije skrenuli smo sa autoputa na stazu koja nije poravnavana ni nasipana godinama. Ston je vozio pravo preko rupa i izbočina, neprekidno se smešeći. Bang! Istruckali smo se poslednjih nekoliko jardi do divljačne, neokrečene dvospratnice. Kola najzad dobiše priliku da odahnu i utonu u smrtnu tišinu.

»Hoćeš istinu?« Ston se okrete da bi me pogledao u lice i dohvati me za rame ozbiljnom rukom. »Ubio me je čovek sa pištoljem pre dvadeset pet godina, gotovo tačno na današnji dan.«

Sedeo sam i zurio za njim kada je iskočio iz kola. Bio je čvrst poput tone kamenja, u njemu nije bilo ničega sablasnog, pa ipak sam nekako znao da je ono što mi je rekao pre nego što se poput đuleta stuštio prema kući čista istina.

»Ovo je moja žena, ovo je kuća, a ono je večera koja nas čeka. Vidi kakav imamo pogled. Prozori sa tri strane dnevne sobe, pogled na more, na obalu, na livade. Prozore držimo otvorene tri godišnja doba od četiri. Kunem ti se da ćeš ovde leti osetiti miris lipe, a ponekad sa Antarktika, amonijak i sladoled, čim stigne decembar. Sedi! Leno, nije li lepo što nam je on ovde?«

»Nadam se da volite novoenglesku večeru«, reče Lena, sad tu, sad tamo, visoka, čvrsto građena žena, sunce na istoku, kćerka Oca Božića, blistava lampa lica koja nam je osvetljavala sto dok je raspoređivala teške, nepraktične tanjire pravljene da izdrže udarce pesnica džina. Pribor je bio dovoljno masivan lavu da iščupaš zube njime. Ogromni pramen dima diže se u vazduh, u koji smo dragovoljno utonuli, grešnici u paklu. Video sam kako poslužavnik tri puta promiče pored mene i osetio kako mi se teret prikuplja u grudima, grlu i najzad u ušima. Dadli Ston nali mi na-pitka koji je napravio od divljeg crnog grožđa koje je vapilo za milost, reče. Kada je vinska boca ispražnjena, Ston nežno dunu u njena zelena staklena usta i izvuče ritmičan, ravni ton koji se brzo prekide.

»Pa, dovoljno sam te pustio da čekaš«, reče on, vireći na mene sa onog rastojanja koje piće stvara među ljudima i koje, kada tokom večeri stvari dođu na svoje, počne da izgleda kao sama bliskost. »Ispričaću ti o svojoj pogibiji. Nikada ranije nisam nikome pričao: veruj mi. Znaš li ko je Džon Otis Kendal?«

»Minorni pisac iz dvadesetih, zar ne?« rekao sam. »Nekoliko knjiga. Istrošio se do '31. Umro prošle nedelje.«

»Bog neka mu dušu prosti.« G. Ston utonu u neku posebnu vrstu turobne melanholije iz koje se prenuo kada je počeo da govori.

»Da. Džon Otis Kendal, koji se istrošio do godine 1931, pisac velikih potencijala.«

»Ne tako velikih kao tvoji«, rekoh žustro.

»Pa, samo čekaj. Bili smo deca, Džon Otis i ja, rođeni tamo gde je senka hrasta doticala moju kuću izjutra, a njegovu predveče, sve smo potoke na svetu preplivali zajedno, obojici nam se smučilo od istih zelenih jabuka i cigareta, zajedno smo videli isti sjaj u istoj plavoj kosi iste devojke, a pre dvadesete godine zajedno smo krenuli da šutnemo Sudbinu u stomak i da dobijemo po glavama. Obojica smo se dobro snalazili, a potom ja bolje i sve bolje kako su godine promicale. Ako je njegova prva knjiga dobila jednu dobru ocenu, moja je dobila šest, ako je moja dobila jednu lošu kritiku, on je dobio tuce. Bili smo kao dva prijatelja u vozu koji je mnoštvo razdvojilo. Ostade Džon Otis u zadnjem vagonu, zaostade, vičući: 'Spasi me! Ostavljaš me u Gradu Prepreka u Ohaju: na istom smo koloseku!' A kondukter kaže: 'Da, ali ne u istom vozu!'A ja vičem: "Verujem u tebe, Džone, budi hrabar, vratiću se po tebe!' A vagonet tandrlja tamo pozadi sa crvenim i zelenim lampama, nalik na trešnje i limunove, koje blesnu u tami dok dovikujemo jedan drugome izraze prijateljstva: 'Džone, stari moj!« 'Dadli, stari druže!' dok Džon tone u tamu sporednog koloseka iza limenog znaka u ponoći, a moja kola, ukrašena svim zastavicama i trakama, punom parom idu prema zori.«

Dadli Ston zastade i primeti moj kranje zbunjeni pogled.

»I to je dovelo do mog ubistva«, reče on. »Jer Džon Otis Kendal bio je taj koji je, godine 1930, trampio nekoliko starih odela i nešto preostalih kopija svojih knjiga za pištolj i došao do ove kuće i ove sobe.«

»Stvarno je mislio da te ubije?«

»Mislio, đavola! Učinio je to. Bang. Hoćeš još vina? To je već bolje.«

G-da Ston donese na sto kolač od jagoda, dok je on uživao u mojoj zbunjenoj napetosti. Ston ga iseče u tri ogromna parčeta i podeli ih okolo, fiksirajući me svojom

ljubaznom kopijom očiju svadbenog gosta.

»Tu je sedeo Džon Otis, na toj stolici na kojoj ti sada sediš. Iza njega, napolju, u pušnici, sedamnaest šunki; u našem vinskom podrumu, petsto boca najboljeg; iza prozora otvoreni krajolik, elegantno more opervaženo čipkom; iznad glave mesec, kao tanjir hladne kreme, svuda puna oprema proleća, a i Lena za stolom, stablo vrbe na vetru, smeje se na sve što izgovorim ili izaberem da ne izgovorim, oboje smo stari trideset, pazi, trideset godina, naš životni najdivniji vrtuljak, naši prsti udaraju pune akorde, knjige mi se dobro prodaju, pisma obožavalaca samo sipaju na nas u šuškavim belim gomilama, konji čekaju u štalama za ponoćna jahanja do uvala po kojima bilo mi, bilo more možemo da šapućemo u noći šta god poželimo. A Džon Otis sedeo je tu gde ti sada sediš i ćutke izvadio mali plavi pištolj.«

»Nasmejala sam se, mislila sam da je neka vrsta upaljača«, reče njegova žena.

»Ali Džon Otis reče sasvim ozbiljno: 'Sada ću da te ubijem, g. Stone'«

»A šta si ti uradio?«

»Uradio? Sedeo sam tu, zapanjen, slomljen, čuo sam užasno tres! poklopca kovčega nad svojim licem! Čuo sam kotrljanje niz njegovu crnu površinu; zemlju na svojim zakopanim vratima. Kažu da ti u takvim trenucima čitava prošlost projuri pred očima. Besmislica. To uradi *budućnost.* Vidiš svoje lice rastočeno u okrvavljenu kašu. Sediš tamo sve dok ti usta nespretno ne progovore: Ali zašto, Džone, šta sam ti *uradio?*'

'Uradio!' kriknu on.

A oko mu skliznu preko široke police za knjige i uparadene brigade knjiga naduveno izloženih pažnji sa mojim imenom na svakoj, blistavim kao oko pantera u marokanskoj tami. 'Uradio!' kriknuo je samrtnički. A ruka mu je u znoju stezala revolver. 'Hajde, Džone!' opomenuo sam ga. 'Šta želiš?'

'Jednu stvar više od svega na svetu!' rekao je. 'Da te ubijem i da postanem slavan. Da mi se ime pojavi na naslovnim stranama. Da budem slavan kao što si ti slavan. Da budem znan za života i posle kao čovek koji je ubio Dadlija Stona!«

'Valjda ne misliš ozbiljno!«

'Mislim. Biću vrlo slavan. Daleko slavniji nego što sam danas, u tvojoj senci. Oh, slušaj me, niko na svetu ne ume da mrzi kao pisac. Bože, kako volim tvoja dela i Bože, kako te mrzim zbog toga što pišeš tako dobro. Neverovatna ambivalencija. Ali ne mogu više da izdržim što ne mogu da pišem kao ti, i zato ću steći slavu na lak način. Prekinuću te pre nego što dostigneš vrhunac. Kažu da će tvoja sledeća knjiga biti najbolja, najbriljantnija!'

'Preteruju.'

'Ja verujem da su u pravu!' reče on.

Pogledao sam prema Leni, koja je sedela na stolici prestravljena, ali ne toliko prestravljena da bi pobegla i poremetila scenu tako da se završi na nepredviđen način.

'Mir', rekao sam. 'Mirno. Sedi, Džone. Tražim samo jedan minut. Onda povuci obarač.'

'Ne!' prošapta Lena.

'Mir', rekao sam njoj, sebi, Džonu Otisu.

Gledao sam kroz otvorene prozore, osetio vetar, pomislio na vino u podrumu, zatone na obali, more, noćni mesec nalik na disk mentola koji hladi letnja nebesa, lagane oblake usijane soli, zvezde koje se okreću prema jutru. Pomislio sam na sebe, svega trideset, Lena trideset, čitavi životi pred nama. Pomislio sam na sav sjaj života koji stoji u visini i čeka da stvarno počnem da se gostim. Nikada se nisam penjao na planinu, nikada nisam jedrio okeanom, nikada se nisam kandidovao za gradonačelnika, nikada nisam ronio u potrazi za biserima, nikada nisam bio glumac na pozornici ni zidao kuću

niti čitao sve klasike koje sam toliko želeo da pročitam. Sva dela koja je trebalo uraditi.

I tako sam, u tih gotovo trenutačnih šezdeset sekundi, najzad pomislio na svoju karijeru. Na knjige koje sam napisao, knjige koje sam upravo pisao, knjige koje sam nameravao da napišem. Kritike, prodaja, naš ogromni račun u banci. I, verovao ili ne, po prvi put u životu oslobodio sam se svega toga. Postao sam, za trenutak, kritičar. Raščistio sam tasove terazija. Sa jedne strane stavio sam sva jedrenja na koja nisam pošao, sve cveće koje nisam posadio, decu koju nisam uzgajio, sve bregove koje nisam pogledao, sa ovom ovde Lenom, boginjom žetve. U sredinu sam stavio Džona Otisa Kendala — kazaljku koja je održavala ravnotežu. A na praznom tasu tuce knjiga. Napravio sam neka sitna podešavanja. Nasuprot šezdesetoj stavio sam pero, mastilo, praznu hartiju, moje sekunde su otkucavale. Sladak noćni vetar duvao je preko stola. Dotakoh kovrdžu kose na Leninom vratu, oh gospode, kako je nežna, nežna bila...

Revolver uperen u mene. Videh Mesečeve kratere na fotografijama, i onu rupu u svemiru zvanu Velika Tamna Maglina, ali nijedno od toga nije bilo tako veliko, veruj mi na reč, kao cev tog revolvera na suprotnoj strani sobe.

'Džone', rekoh najzad, 'da li me toliko mrziš? Zato što sam ja srećan a ti ne?'

'Da, prokletstvo!' kriknuo je.

Bilo je gotovo smešno što je on zavideo meni. Nisam bio toliko bolji od njega. Jedna vlas činila je čitavu razliku.

'Džone', rekoh mu mirno, 'ako želiš da budem mrtav, biću mrtav. Želiš li da nikada više ne pišem?'

'Ništa ne bih više želeo!' kriknuo je. 'Pripremi se!' Nišanio mi je u srce!

'U redu', rekoh, 'više nikada neću pisati'.

'Šta?' reče on.

'Stari smo drugari, nikada nismo lagali jedan drugoga, zar ne? Dajem ti onda reč da od ove noći više nikada neću spustiti pero na hartiju.'

'Oh, Bože', reče on i nasmeja se sa olakšanjem i nevericom.

'Eno', rekoh i klimnuh glavom prema stolu pokraj njega, 'tamo su jedine kopije dve knjige na kojima radim poslednje tri godine. Jednu ću lično spaliti pred tobom. Drugu možeš sam da baciš u more. Počisti mi kuću, ponesi sve što makar i najblaže podseća na literaturu, spali i moje objavljene knjige. Evo.' Ustao sam. Mogao je tada da me ustreli, ali sam ga opčinio. Bacio sam jedan rukopis na ognjište i prineo šibicu.

'Ne!' reče Lena. Okrenuo sam se. 'Znam šta radim', rekao sam. Ona poče da plače. Džon Otis Kendal samo je gledao u mene, opčinjen. Donesoh mu drugi neobjavljeni rukopis. 'Evo', rekao sam i gurnuo mu ga pod desnu nogu tako da mu je stopalo bilo držač za papir. Vratio sam se i seo. Vetar je duvao, noć je bila topla, a Lena je bila bela kao jabukovi cvetovi tamo s druge strane stola.

Rekao sam: 'Od danas više nikada neću pisati.'

Najzad Džon Otis Kendal uspe da izgovori: 'Odakle ti snaga da to učiniš?'

‘Da bih sve usrećio', rekao sam. 'Da bih usrećio tebe, zato što ćemo na kraju ponovo biti prijatelji. Da bih usrećio Lenu, zato što ću joj ponovo biti samo muž, a ne izvođač agenata za prodaju. I da bih usrećio sebe, zato što ću radije biti živ čovek nego mrtav autor. Čovek kome preti smrt spreman je na sve, Džone. A sada uzmi moj poslednji roman i ponesi ga sa sobom.'

Sedeli smo, nas troje, baš kao što nas troje sedimo večeras. Osećao se miris limuna, lipe i kamelija. Okean je urlao na kamenitoj obali pod nama; Bože, kako divan zvuk pod sjajem meseca. I najzad, Džon Otis podiže rukopis i ponese ga iz sobe, kao da nosi moje mrtvo telo. Zastao je na vratima i rekao: 'Verujem ti.' A zatim ga nije bilo. Čuo sam kako odlazi kolima. Ispratio sam Lenu u krevet. Bila je to jedna od retkih noći u

mom životu da sam sišao peške do obale, ali sišao sam, duboko udišući i pipajući svoje ruke, noge i lice šakama, plačući kao dete, koračao sam i zalazio u talase da bih osetio kako se hladna, slana voda peni oko mene u milion mehurića.«

Dadli Ston zastade. Vreme je stalo u sobi. Pretvorilo se u neku drugu godinu, a nas troje sedeli smo, opčinjeni njegovom pričom o ubistvu.

»A da li je uništio tvoj poslednji roman?« pitao sam.

Dadli Ston klimnu. »Nedelju dana kasnije, jedna stranica doplovila je do obale. Mora da ih je bacio sa vrha obronka, hiljadu stranica, vidim ih u svojim mislima, možda je to podsećalo na jato belih galebova, odletele su do vode i otplovile sa plimom u četiri sata tog crnog jutra. Lena je trčala plažom sa tom jednom stranom u rukama i vikala: 'Vidi! Vidi!' A kada sam video šta mi je dala, bacio sam to nazad u okean.«

»Nemoj mi reći da si održao obećanje!«

Dadli Ston me je mirno pogledao. »Šta'bi ti učinio u takvoj situaciji? Pogledaj na to ovako: Džon Otis mi je učinio uslugu. Nije me ubio. Nije me ustrelio. Poštovao je moju reč. Pustio me je da živim. Dozvolio mi je da i dalje jedem i spavam i dišem. Iznenada mi je proširio vidike. Bio sam mu toliko zahvalan te noći dok sam stajao do kukova u vodi da sam plakao. Bio sam zahvalan. Da li zaista shvataš tu reč? Zahvalan što me je pustio da živim kada je mogao da me uništi zauvek.«

Gospođa Ston se podiže, večera je bila gotova. Raščistila je posuđe, mi smo pripalili cigare; a Dadli Ston odvede me do svoga kućnog ureda, pisarskog rolo-stola čeljusti širom otvorenih, prekrivenog raznim paketićima, papirima, bočicama mastila, pisaćom mašinom, dokumentima, lenjirima, listama.

»Sve je to bilo skupljeno i kuvalo u meni. Džon Otis je jednostavno kašikom uklonio penu s vrha da bih video šta se kuva. Bilo je vrlo jasno«, reče Dadli Ston. »Pisanje je za mene uvek bilo gomila gorušice i čemera; preturanje reči po papiru, oprobavanje širokih ponora srca i duše. Posmatrao sam kako me halapljivi kritičari dižu po grafikonima, spuštaju na kartama, seckaju kao kobasicu, jedu me za ponoćne doručke. Posao najgore vrste. Bio sam spreman da napustim hordu. Moj obarač bio je spreman. Bum! Stiže Džon Otis. Gle ovamo.«

Preturao je po stolu i izvukao četiri letka i postera. »Pisao sam o životu. Sada sam želeo da živim. Da radim stvari umesto da pričam o stvarima. Prijavio sam se za obrazovni savet. Pobedio sam. Prijavio sam se za odbornika. Pobedio sam. Kandidovao sam se za gradonačelnika, pobedio sam! Šerifa! Gradskog bibliotekara! Službenika otpada. Rukovao sam se sa mnogima, video mnogo života, učinio mnoge stvari. Živeli smo na sve moguće načine, svojim očima, nosevima i ustima, svojim ušima i šakama. Peli smo se uz brda i slikali slike, eno nekih po zidu! Tri puta smo putovali oko sveta. Čak sam doveo na svet našeg malog sina, neočekivano. Sada je odrastao i oženjen — živi u Njujorku. Uspevali smo i uspevali.« Ston zastade i nasmeši se. »Dođi napolje u dvorište; postavili smo teleskop, da li bi voleo da vidiš Saturnove prstenove?«

Stajali smo u dvorištu, a vetar je duvao sa daljine od hiljadu milja sa mora i dok smo stajali tamo i gledali zvezde kroz teleskop, g. Ston side u ponoćni podrum po retko špansko vino.

Bilo je podne sledećeg dana kada smo stigli do samotne stanice nakon uraganskog puta preko drmusavih livada sa morske strane. G. Dadli Ston puštao je kola da idu svojom voljom dok je pričao sa mnom, smejao se, pokazivao ovaj ili onaj komad neolitskog kamena, ovaj ili onaj divlji cvet, ućutavši tek kada smo se parkirali i počeli da čekamo voz da dođe i da me odvede.

»Pretpostavljam«, rekao je zagledan u nebo, »da misliš da sam sasvim lud.«

»Ne, to nikada ne bih rekao.«

»Pa«, reče Dadli Ston, »Džon Otis Kendal napravio mi je još jednu uslugu.«

»Šta to?«

Ston se razgovorljivo zabaci u zakrpljenom kožnom sedištu.

»Pomogao mi je da odem kada je trebalo. Duboko u sebi mora da sam pogodio da je moj literarni uspeh nešto što će se istopiti kada budu isključili rashladne sisteme. Moja podsvest sadržavala je prilično tačnu sliku moje budućnosti. Znao sam ono što nijedan od mojih kritičara nije znao, da više ne idem drugde nego dole. Dve knjige koje je Džon Otis uništio bile su vrlo loše. Ubile bi me sigurnije nego što bi to možda učinio Otis. I tako mi je nesvesno pomogao da se odlučim na ono za šta možda sam ne bih imao hrabrosti, da se naklonim i pristojno odem dok kadril još uvek traje, dok kineske lampe još uvek bacaju treptavo svetio na moj harvardski profil. Video sam mnoge pisce koji su se uspeli, pošli naniže i otpali, povređeni, nesrećni, samoubilački. Sticaj okolnosti, slučajnosti, podsvesnog znanja, opuštanja i zahvalnosti Džonu Otisu Kendalu naprosto zbog toga što sam živ, bili su srećni, da kažem najblaže.«

Sedeli smo još minut na toplom suncu.

»A onda sam imao to zadovoljstvo da vidim kako me upoređuju sa svim velikanima kada sam najavio povlačenje sa literarne scene. Malo autora u istoriji su doživeli takav publicitet. Bila je to divna sahrana. Izgledao sam, kako se to kaže, prirodno. A jeka se zadržavala. 'Njegova sledeća knjiga!' kukali su kritičari, 'to bi bilo to! Remek-delo!' Uspeo sam da ih nateram da dahću i čekaju. Mnogo su oni znali. Čak i danas, nakon četvrt stoleća, moji čitaoci koji su tada bili momci na koledžu, polaze na čađave izlete po vetrometnim lokalnim vozovima koji zaudaraju na kerozin ne bi li razrešili misteriju zbog čega sam ih primorao da čekaju toliko dugo na moje 'remek-delo'. I zahvaljujući Džonu Otisu Kendalu još uvek imam malo reputacije; nestajala je lagano, bezbolno. Sledeće godine možda bih kao pisac poginuo od sopstvene ruke. Koliko je bolje da otkačiš sopstveni vagonet sa voza, pre nego što to učine drugi.

Moje prijateljstvo sa Džonom Otisom Kendalom? Vratilo se. Trebalo je vremena, razume se. Ali došao je ovamo da me vidi 1947; bio je divan dan, kao u stara vremena. A sada je mrtav, a ja sam najzad nekome rekao sve. Šta ćeš reći svojim prijateljima u gradu? Neće ti poverovati ni reč od svega ovoga. Ali to jeste istina, kao što je istina da sedim ovde, udišem dobri Božji vazduh, gledam žuljeve na svojim rukama i počinjem da podsećam na izbledele banknote koje sam koristio kada sam bio pokrajinski rizničar.«

Stajali smo na platformi stanice.

»Zbogom, i hvala što si došao, otvorio uši i pustio da moj svet uleti u tebe. Bog neka blagoslovi sve tvoje radoznale prijatelje. Evo voza! Moram da požurim; Lena i ja danas po podne idemo niz obalu do Red Krosa. Zbogom!«

Gledao sam mrtvog čoveka kako trči i skače preko platforme, osetio kako se daske tresu, video ga kako uskače u svoj model T, začuo kako ovaj škripi pod njegovom masom, video sam kako udara po podu velikim stopalom, pušta motor da radi na prazno, daje gas, okreće se, smeši, maše mi, a zatim odgrmi u daljinu prema onome iznenada bleštavom gradu gradu zvanom Opskurnost kraj zaslepljujuće obale mora zvanog Prošlost.

Barrington J. Bayley,
ME AND MY ANTRONOSCOPE, 1973
Preveo sa engleskog: Aleksandar B. Nedeljković

Barington Dž. Bejli

JA I MOJ ANTRONOSKOP

Dragi moj Asmravaare:

Mnogo ti hvala za tvoju poslednju poruku, i izvini što si na odgovor dugo čekao. Nije to bila samo moja krivica, jer pokvario mi se emitor — po treći put na ovom putovanju! Kad se vratim kući, imaću šta da kažem Kompaniji za transfinitne komunikatore — i možeš ih odmah, u tom smislu pozdraviti od mene.

Međutim, biću iskren i reći ću da sam još pre nekog vremena popravio taj moj odašiljač, tako da moje ćutanje nije u celosti krivica naših neizrecivo smušenih tehničara. Preostalo vreme bio sam zauzet praćenjem jedne uzbudljive male »avanture« na koju sam svojim instrumentom naišao pukim slučajem, uzgredno. U ovom trenutku sam umoran, ali i veoma uzbuđen, tako da se jednostavno ne mogu odupreti želji da još malo ostanem budan da bih sve to zabeležio i emitovao tebi. Priča je fascinantna, nadam se čak da će te naterati da promeniš mišljenje o ponečemu, ti staro kod-kuće-ostajuće gunđalo!

Na ovoj tački dopustiću da se u moj izveštaj uvuče nota trijumfa. Zašto ne? — postigao sam filozofsku pobedu! Već ste se predugo, Asmravaare, ti i tebi slični podsmevali istraživačima — lutalicama kao što sam ja. Kažete da naša lutanja nemaju smisla, da se bavimo zaludnim poslom — da je univerzum, iako beskrajan, svuda u znaku sumorne istovetnosti, i da je zato najbolje ostati kod kuće, gde bar neke raznovrsnosti ima. Naravno, moram priznati da ima neke istine u vašim tvrdnjama, to niko ne zna bolje od mene. Ja sam, iz neposrednije blizine nego iko od vas pesimista, video od čega se univerzum sastoji: od beskrajne serije prostornosti, s tim što je svaka prostornost manje-više ista kao i sve druge, svaka sadrži nebrojene svetove koji svi ipak spadaju u jedan od nekoliko bazičnih tipova, a život se na njima može naći — kao to se i vi žalite — samo veoma, veoma retko. Slažem se sa sledećom tvrdnjom: ako bismo verovali da postoji Kreator ove naše ogromnosti, mogli bi smo ga opravdano tužiti za pomanjkanje imaginacije. Kad se čovek jednom navikne na strahotnost čiste fizičke ogromnosti, jedva ima ičeg drugog!

Pa ipak, nisam voljan da optužim Prirodu da je škrtarila. Ne, ja optužujem tebe, Asmravaare! Kriv si za »filozofski defetizam«! Po mom uverenju, univerzum još uvek ima i poneko iznenađenje za nas, ako nastavimo da tragamo. Još uvek se može naići na drugačije stvari!

Ja sam to i dokazao!

Dakle, preći ću na stvar. Prolazio sam kroz 10^{5298}-mi opseg spacijalnosti, ne očekujući da nađem išta neobično, kad naiđoh na svet za koji se pokaza da sadrži život. Doduše, ne u nekom izobilju, ali život. Fizički, ta rasa ne pripada našem mrežasto-pipkovitom tipu, već onom mnogo ređem, kiseoničkom dvonožnom tipu. Osim toga, ne verujem da su domoroci u tom svom sadašnjem staništu, mora biti da su se doselili pre znatnog vremena. U svakom slučaju, odjednom postadoh vrlo zadovoljan što sam nedavno investirao u fini novi moćni videotonski antronoskop1 model XXXVI, i u novi instant-semantisajzer — jer, evo šta sam video...

Popuštala je stena pod naletom velike vibro-bušilice koja je, iako stara, radila dobro. Nevidljivo drhteći, rotacione burgije su postojano prosecale put kroz bazalt, gurajući

----

1 antronoskop — instrument za zavirivanje u pećine i šupljine kroz okolnu stenu.

sitno iseckane otpatke nazad da ih tamo obradi sledeća mašina—koje tu nije bilo, jer je ovo bilo samo probno puštanje u pogon.

Erfaks, čuvar Muzeja mašina, okrete jedan prekidač, i bušilica zamre skičeći nezadovoljno. Njegov prijatelj Erled klimnu glavom. Bio je impresioniran. Za samo nekoliko minuta, burgija je do polovine svoje dužine zašla u zid od stene, režući početak tunela sa prečnikom od dva metra.

»Znači tako su oni bušili tunele u stara vremena«, reče on.

»Jeste. Ljudi drevnih vremena možda su bili u ponečemu primitivni, ali u tehnološkom pogledu nisu bili loši, nisu uopšte bili loši. Ovaj tip mašine omogućio je velika, epska istraživačka putovanja, migratorna. Ako ćemo verovati istoriji — a ja joj verujem — ovakvim bušilicama su prokopali stotine hiljada kilometara tunela. Mi bismo danas mogli bolje, razume se. Mora biti da su proveli užasno dugo vreme savlađujući takve distance pomoću vibro-bušilica, a koliko su mašina pri tom istrošili, to sam Bog zna«.

Erled se tužno osmehnu. »Tim ljudima nekoliko vekova nije ništa značilo. Imali su snagu volje.« Posmatrao je kako ljudi povlače mašinu iz udubljenja koje je upravo načinila, i kako je okreću radi kratkog putovanja do njenog počivališta u Muzeju. Na upražnjeno mesto uvedoše mašinu za sabijanje, koja poče da skuplja isečenu stenu i utiskuje je vešto nazad u rupu. On pokuša da zamisli bušilicu kako probija tunel hiljadama kilometara kroz beskonačnost stene, kako navaljuje neumoljivo napred, u uzaludnoj potrazi za drugim svetovima. Zamislio je kako kroz taj tunel kreću hiljade ljudi, jer se njihova zavičajna šupljina postepeno puni iskopanim materijalom — a onda, najzad, odustaju od traganja, pune i sam tunel iza sebe, i naseljavaju se u novoj šupljini koju su na taj način u mogućnosti da iskopa-ju—u ovoj šupljini gde je Erled rođen. Da, pomisli on, ti naši preci su imali neku osobinu koju smo mi izgubili.

»Trebalo bi da ti čestitam«, reče on Erfaksu. »Izgleda kao nova«.

Erfaks se postiđeno nasmeja. »Jedna od mojih dužnosti je da održavam mašine koje su mi poverene u upotrebnom stanju«, reče on. »Zvanično, ta bušilica je stara pet stotina godina, i poslednja je tog tipa — ali, među nama rečeno, toliko joj je delova zamenjeno, da je praktično kao juče proizvedena«.

Erled opet klimnu glavom, smeškajući se. »Da, verujem da je tako. E, pa, hvala ti što si mi je pokazao, Erfakse. Pomoglo mi je to — hoću reći, to što sam video kako se u starim danima radilo. Osećam se ohrabreno. Ako su oni imali petlju da istražuju vasionu sa reltivno primitivnom opremom kao što je ova, onda i mi svakako možemo sa onim što je nama na raspolaganju. Možda ćemo mi uspeti tamo gde oni nisu«.

Erfaksovi asistenti su vodili vibro-bušilicu koja se sopstvenim pogonom kretala niz širok hodnik u kome je čak postojao i plafon. Idući za mašinom, Erfaks i Erled okrenuše leđa stenovitoj periferiji i krenuše ka Unutrašnjosti. Erled bejaše visok čovek oštra pogleda, nekoliko godina onostran svežine mladosti, ali još uvek prilično mlad. Erfaks, nešto stariji, nižeg rasta a punašniji, kretao se kratkim, oštrim koracima; morao je žuriti da bi održao korak sa Erledom.

Posle kraćeg vremena, pred kapijama Muzeja mašina, Erfaks se okrete Erledu.

»Veoma si samopouzdan, prijatelju. Ali najveća ti prepreka nisu opasnosti putovanja, ma kolike bile; najveću prepreku ćeš morati da savladaš ovde u Šupljini. Saglasnost Proktora tek treba da dobiješ. Međutim, ja ti želim sreću«.

»Proktori?« odgovori Erled nemarnim tonom. »Neće oni predstavljati nikakav problem, u to se možeš pouzdati. Pa, Ergrad, Proktor izvršitelj, otac je Fanaline, moje

verenice. Ovo je praktično porodična stvar!«

Erfaks je uzvratio samo osmehom neizvesnosti, mahnuo za rastanak, i nestao kroz kapije Muzeja, stupajući za cvilećom, slonovskom vibro-bušilicom. Erled nastavi niskim hodnikom čiji je plafon, kao i svuda u Šupljini, bio jedva petnaestak ili dvadeset centimetara iznad glave. Nije mu smetala ta navaljujuća blizina; bili su to oni uslovi života koje je oduvek poznavao, koje je svako oduvek poznavao.

Da je pre nekoliko vekova Erled podigao pogled i osvrnuo se, video bi gigantsku pećinu, nekoliko kilometara u prečniku, sa krovom koji se svijao možda kilometar i po iznad poda: takva je bila Šupljina kad je prvobitno izdubljena; ukupni poznati kapacitet praznine u poznatom popunjenom univerzumu, sakupljen sav na jedno mesto. U kasnijim vekovima, ljudska vrsta se brojčano povećala, pa je i naučila da koristi raspoloživi prostor efikasnije, da ga deli u pomno izračunate odeljke za stanovanje i rad. U svojoj sadašnjoj formi Šupljina se, slična pčelinjem saću, širila u okolnu stenu i, bez nekog određenog oblika, postepeno gubila u njoj, kao kakva ameba zarobljena u čvrstoj matrici. Prečnik njen bejaše oko dvadeset četiri kilometra, a populacija tri četvrtine miliona. Neprestance su se obavljala izraču-navanja da se vidi da li bi, pogodnim preuređenjem postojećeg rasporeda, moglo da se dobije više životnog prostora u inertnom plenumu.

Jedna stvar bila je sigurna: nikakva nova praznina nije se mogla stvoriti. Ovo je bilo naučno dokazano, zakonom održanja. Praznina se mogla na razne načine preraspoređivati, ili premeštati s mesta na mesto zamenjivanjem sa čvrstom materijom, ali ukupna zapremina praznine nije se mogla povećavati. Praznina je, kao i okolna solidnost, ostajala neizmenjena proticanjem vremena.

Ovo je značilo da ljudski rod nikada neće moći da se proširi izvan prostora već raspoloživog; i da broj ljudi nikad neće moći da se poveća preko izvesne podnošljive gustine.

Osim ako se mogu otkriti, kao što je Erled sebi hiljadu puta rekao, novi svetovi, nove Šupljine u beskonačnoj punoći.

Otpešačivši oko osamsto metara unutra, Erled se ukrca na sistem javnih konvejera koji ga brzo odnese ka njegovom odredištu: ka radionici na drugoj strani Šupljine, gde su on i njegovi kolege pripremali najuzbudljiviji poduhvat u mnogo, mnogo proteklih generacija.

Erledovo suočenje sa Proktorima dogodilo se samo nekoliko radnih ciklusa kasnije.

I nije prošlo kako je on očekivao.

Naređenje da dođe pred njih došlo mu je iznenada, za vreme relaksacionog perioda, dok je bio kod kuće. Kad je stigao do Komore Proktora, uveden je pravo unutra, i takoreći pre nego što je imao vremena da se sabere, našao se pred isptivačkim zurenjem onih muškaraca i žena koji su upravljali njegovim životom.

Bili su tu Erflaurd, Ergurur i Erkarn, predstavnici raznih vitalnih oblasti života — ishrane, mašinske tehnologije i korišćenja praznine. Levo od njih, u ceremonijalnoj odeždi sa ešarpom, sedeo je Erpiort, Proktor obožavanja, a do njega čovek zbog koga je Erled bio ponajviše nervozan jer ga je već malčice upoznao: Ergrad, proktor izvršitelj, sa odelom širokih ramena i sa tamnom kapuljačom izvršne vlasti.

Levo od Ergrada bile su jedine dve žene u Savetu: Fasusan.Proktorka domaće harmonije, i Fatelka, Proktorka za brigu o deci. Obe su bile u punom cvatu svojih zvaničnoizgledajućih srednjih godina, i obe su posebno sumnjičavo motrile Erleda.

»Sedi, Erlede«, reče Erkarn, čovek od koga je Erled, imajući u vidu da je to Proktor za korišćenje praznine, očekivao najoduševljeniju podršku. Međutim, sa iznenađenjem je primetio da je taj Proktor, po svemu sudeći, do krajnosti loše raspoložen prema njemu.

»Tokom poslednjih nekoliko dana diskutovali smo o vašem veoma interesantnom predlogu veoma ozbiljno«, saopšti taj Proktor, »ali pre nego što pređemo na to, kazaćemo da smo zapazili da ste vi i staratelj Muzeja mašina Erfaks, nedavno upotrebili, bez dozvole i sasvim van zakona, mašinu za bušenje tunela, uperivši jeVan, za izlazak iz perimetra«.

»Ali nikakvih iskopavanja nije bilo, Proktore!« protestovao je Erled, zbunjen. »Bila je to samo demonstraciona upotreba. Zadiranje u Van bilo je samo nekoliko stopa, i odmah je popravljeno. Ne vidim da smo, čineći to, prekršili zakon«.

»Dopustićete da mi ocenjujemo kad je zakon prekršen«, reče Ergrad mračnim tonom. Nagnuo se prema Erledu i odjednom dobio opak i zastrašujući izgled. »Zakon protiv nekontrolisanih iskopavanja je vrlo strog — kao što i mora biti, ako ne žejimo da nastupi erozija praznine. Rad u čvrstom prostoru dopušten je samo vozilima sa državnim odobrenjem, što je vama dobro poznato, a u tom pogledu uopšte nije važno koliko se daleko otišlo u kršenju zakona.«

Erled je izgledao deprimirano.

»Međutim«, nastavi Erkarn, »to ćemo zasad ostaviti po strani. Neznanje ne opravdava nikoga, ali moguće je da ćemo mi, u ovom slučaju, upotrebiti svoja diskreciona ovlašćenja. Pređimo na glavnu problematiku ovog sastanka: predlog da se u Čvrstinu šalju dalekometne ekspedicije. Čitavu vašu argumentaciju imamo u pismenom predlogu, no, ipak, bilo bi bolje, iz proceduralnih razloga, da nam je sada ukratko prepričate, da bi se pojavila u zapisniku sa ovog sastanka.«

»Vrlo dobro, Proktore«. Erled ovlaži usne jezikom. U stomaku je imao osećanje tonjenja. Proktori su učinili sve što su mogli da ga stave u nepovoljnu poziciju, a to je moralo značiti da su protivni tom projektu.

»Esencijalno, naš napor je zamišljen kao nastavak istraživačkih snaga iz drevnih vremena«, poče on. »Kao što znate, glavni problem u onom metodu, kojim su se naši preci služili, pored njegove sporosti, bilo je to što su se morali koristiti permanentnim tunelom. Na kraju, sva raspoloživa praznina biva uvučena u taj tunel, zbog čega cela populacija mora krenuti u seobu duž tunela, te tako učestvovati u istraživačkom pohodu.«

»Alternativni, mnogo poželjniji metod sastoji se u tome da bušeće vozilo popunjava tunel iza sebe dok se kreće, i tako postaje pravo vozilo, izolovano u Čvrstini — a Šupljina ostaje netaknuta. U stara vremena, ovo je bilo nepraktično, jer se nije mogao rešiti problem snabdevanja. Nikakvo vozilo nije moglo poneti ni približno dovoljno namirnica da bi posada živela tokom vremenskih perioda koji su se mogli odužiti na godine ili na generacije. Ali danas je situacija drugačija!« Erledov glas se pojačavao, jer ga je njegova opsesija ponovo obuzimala. »Nismo više ograničeni samo na upotrebu vibro-bušilice. Moderna tunelerka radi tako što rastura čvrstu materiju u perfektno fluidni prah i, putujući napred, istiskuje taj prah kroz spe-cijalne otvore na svom zadnjem delu, gde ga rekonstruiše u prvobitnu stenu. Sa ovakvim sistemom, brod za plovidbu kroz Čvrstoću može postići brzine skoro neverovatne — oko šezdeset kilometara na sat. Štaviše, ovaj sistem je dokazao svoju pouzdanost, jer se već celu jednu generaciju koristi u vozilima koja služe za izviđanje bliske stenovite okoline

Šupljine. Već odavno je trebalo da ponovo otkrijemo strast drevnih prema otkrivanju novih svetova!«

Na ovu deklamaciju uzvratio je vibrantni glas Proktora obožavanja. »Drevni su bili obdareni intenzivnim religijskim osećanjima, a u migracije su kretali da bi tragali za Bogom, a ne za novim svetovima«, reče Erpiort kritički. »Bili su neustrašivi i domišljati, ali istina je i to da su u svome poznavanju religije bili na primitivističkom stupnju. Našim usavršenijim intelektima očigledno je da se Bog ne može naći putovanjem kroz horizontalni univerzum, bez obzira do koje distance. Zašto bismo ponavljali njihove gluposti?«

Erled je tačno znao na šta Erpiort cilja. Već se dugo znalo da je univerzum slojevit. Pri horizontalnom putovanju u ma kom pravcu stena je ostajala, koliko se zasad znalo, neizmenjena do beskonačnosti. Pri putovanju nadole, stizalo se u region intenzivne vreline, a pri pokušaju putovanja nagore nailazilo se na region Neprolaznosti. Bilo je prihvaćeno gledište da iznad ovog regiona, kroz koji mogu proći samo duše pravednika posle smrti, boravi Bog. I obratno, duboki region Vreline bio je područje mučenja za duše zlih. Smatralo se da su oba ta regiona beskonačna po sebi, ali Erledu, i uistinu svima ostalima u toj dvorani, sama ideja putovanja više od nekoliko stotina kilometara dole ili gore bila je čista apstrakcija. Ti transcenden-talni pravci bili su, sasvim bukvalno, izvan mogućeg ljudskog iskustva. Jedino horizontalni pravci imali su iole praktično značenje, tako da se zapravo svaki normalan razgovor o beskonačnosti odnosio na njih.

Erled se nije interesovao za religiozni aspekt, mada se slagao da je nada da će se putovanjem kroz stenu naći Bog naivna. »A želja da se otkriju novi svetovi, i da se utvrdi, jednom zauvek, da li u Čvrstini zaista ima drugih šupljih mesta?« uzvratio je on tonom nelagodnosti. »Valjda ne bi trebalo da gušimo takvu aspiraciju?«.

Njegova nelagodnost bejaše izazvana činjenicom da je ta aspiracija bila, za njega, plamteći ideal koji se pretvorio u njegovu drugu prirodu, tako da jednostavno nije mogao razumeti otkud taj utisak da neki drugi umovi nisu jednako nastrojeni. »Sem toga, otkrivanje nepoznatih šupljina donelo bi čovečanstvu novu prazninu«, dodao je pomirljivo.

Erpiortova usta se cinično izviše. »I drevni su zaokupljali svoj um tom hipotezom o drugim svetovima«, reče on. »Kao što svi znamo, nisu našli ništa. Vaš predlog dolazi u vrlo nesrećno vreme, druže moj. Pred Svetim sinodom se sada nalazi zahtev za proglašenje Jednošupljinske doktrine, koju već odavno propovedaju svi odani sveštenici, za sastavni deo vere! Ako taj zahtev bude prihvaćen, onda će biti jeres verovanje u ma koje učenje sem učenja da je Bog načinio samo ovu jednu šupljinu u sveukupnoj Punoći!«

»Ali to možda nije tačno!« izbrblja Erled. »Pa, Ereton, koji sa mnom radi na ovom projektu, je dao kalkulaciju — hipotetičku, priznajem — koja pokazuje da bi u univerzumu mogla postojati određena proporcija između praznine i punoće. Ako je ta proporcija jedan prema kvadrilion u korist punoće, kao što on smatra, onda mora biti da postoje nebrojene šupljine —« On zastade, odjednom shvatajući da ovim možda uvlači Eretona u nevolju. »Pa, u svakom slučaju, zar ne bi trebalo ove probleme rešavati naučnim putem?« završi on smeteno.

»Tišina!« grmnu Erpiort. »Prošlo je doba hladnog intelektualizma, a sa njim i doba raspri o religiji, ušli smo u doba vere!«

Erled zaćuta.

Tišinu prekide Ergurur, Proktor mašinske tehnologije. Bejaše to čovek blagog lica i

relaksiranog ponašanja; on se sa izvinjavajućim osmehom obrati Erledu.

»Ovaj... malo detalja ste dali o konstrukciji vašeg predloženog istraživačkog vozila, u pismenom predlogu«, reče on. »Možda biste sada o tome mogli reći nešto više?«

Erled klimnu glavom. »Ranije smo davali vrlo malo informacija zato što smo želeli da se obratimo Savetu što pre, bez gubljenja vremena«, reče on. »U toj fazi, naš solidoplov je još bio u razvoju, te konačni nacrti nisu bili kompletni.«

»A sada?«

»Završeni su u celosti i planovi, i brod sam«, odgovori Erled drveno. »Brod je dovršen i spreman da krene na svoje prvo putovanje. Njegov motor je u osnovi samo jedna robustnija varijanta onih motora koji se koriste u šupljinskim okolinskim izviđačkim vozilima. Brod ima reciklažno postrojenje tako da može samoga sebe snabdevati hranom i vazduhom najmanje godinu dana, a možda i godinu i po. Prima dva člana posade.«

»A njegova brzina?«

»Oko šezdeset kilometara na sat!« objavi Erled trijumfalno. »Toliko smo, bar, izmerili aparatom za testiranje«, dodade on žurno. »Brod još nije bio testiran u svojoj pravoj, stenovitoj okolini, jasna stvar.«

Ergurur je fascinirano slušao te detalje. Erkarn, budan u svom proktorstvu korišćenja praznine, upade ledenim glasom.

»Vi se hvališete da odašiljanjem vašeg solidoplova ova Šupljina neće izgubiti nimalo praznine«, reče on. »Ipak, on će morati da ponese izvesnu količinu praznine sa sobom, a ako se iz bilo kog razloga ne vratite, ta praznina će biti izgubljena zauvek. Kolika je stvarno prazninska zapremina vašeg solidoplova?«

»O tom pitanju se mnogo razmišljalo«, odgovori Erled. »Čak smo pomišljali da smanjimo prazninsku zapreminu na blizu nule, tako što bismo potopili članove posade u tečnost, i dali im da dišu kroz fleksibilne cevi direktno iz reciklažnog postrojenja. Međutim, zaključili smo da bi tokom dugotrajnog putovanja takav život bio nepodnošljiv, pa smo samo ekonomisali najviše što je bilo moguće. Prazninska zapremina broda je samo dva zarez osam kubnih metara.«

»Pah! A kad bi se vama pustilo na volju, vi biste poslali sto takvih brodova u stenu, pa ako se oni ne bi vratili čovečanstvo bi izgubilo dvesta osamdeset kubnih metara!« Erkarn se zavali u sedište, zadovoljan što je izveo ovu osuđujuću kalkulaciju.

»Baš tako«, promrmlja Ergrad. »Erlede, bojim se da vaš solidoplov mora biti konfiskovan i uništen.«

»Zar se ne bi mogao staviti u Muzej mašina?« predroži Ergurur sa žaljenjem.

U tom času progovori Fasusun, upućujući Erledu pogled neraspoloženja i žaljenja. »Šta vas je nagnalo da smislite taj podli plan, Erlede?« reče Proktorka. »Bojim se da je vašoj duši neminovan put u pakao, ali, moliću se za vas.«

»Nije podao, Proktorice«, odvrati Erled ujednačenim tonom. »To je samo prirodna naučna želja da se istražuje i otkriva.«

»Nego šta je, nego podao! Prkosite prirodi, prkosite Bogu, pokušavate da narušite društvo. Zar vas nisu kao dete naučili da je Bog imao nameru da mi ostanemo tu gde nas je On stavio?

I da je On stvorio Šupljinu specijalno za nas, što znači da ni u kom slučaju nije mogao stvoriti drugu? Razmislite ponovo, Erlede. Pokušajte da živite ispravnije. Provodite više vremena u hramu i proučavajte svete spise!«

Erled je ćutao, ne uspevajući da smisli odgovarajući odgovor. Moj Bože, pomisli on,

što moraju da puštaju žene u Savet? U pogledu zadrtosti i uskosti, ove dve, Fasusan i Fatelka, nadmašile su čak i starog Erpiorta. Svoje vreme su provodile pokušavajući da proizvedu populaciju mirnu a dogmatičnu, posebno su aktivno delovale u dečijim jaslicama.

Uz to, bile su po svemu sudeći, fundamentalistkinje — ubeđene da je svaka reč u svetim spisima bukvalna istina. Ubeđene, na primer, da je Bog stvorio Šupljinu za tren oka, i svu hranu u njoj, mašine, i atomsku energiju, pa i maleno pleme iz koga je čovečanstvo poniklo — što se sve desilo pre nego što je Šupljina veštačkim putem pomaknuta za nekoliko stotina hiljada kilometara, naravno. Čak ni Erpiort nije toliko glup da u to poveruje, razmišljao je Erled. Mora biti da Proktor obožavanja veruje, uz izvesnu rezervisanost po nekim pitanjima, u naučnu, evolucionu teoriju koju i sam Erled prihvata, da se prvo pojavila Šupljina, možda činom Božjim ili na neki nepoznati način, i da se onda život razvio evolucionim procesom. Prvo je spontano nastala hrana, a to su jestive gljivice nalik na kvasac koje recikliraju telesne izlučevine i vazduh. Zatim su se pojavile majušne životinje koje su se hranile tim gljivicama. Rapidno su evoluirale, kroz razne etape razvoja, u sadašnju ljudsku rasu. Takođe je bilo potrebno pretpostaviti da su preci, još ne ljudi, daleko pre pojave sadašnjeg čovečanstva, instinktivno poznavali mašine i načine oslobađanja energije.

Najzad Erkarn prekide tišinu. »Pa, vidite kako je, Erlede. Odluka Saveta bila je jednoglasna uz jedan uzdržan glas.« On sa neodobravanjem pogleda ka Ergururu. »Morate zaboraviti te lude snove — to vam je naređenje.«

»Gušite nešto što ne može ostati ugušeno zauvek«, progunđa Erled mrzovoljno.

»Postupaćete odsad ispravnije, a celu ovu stvar ćete zaboraviti«, reče Erkarn strogo. »Pitanje ilegalnog bušenja još uvek visi nad vama. Voljni smo da poništimo te optužbe ako se pokaže da ste ispoljili kajanje — razumete?«

»Da«, reče Erled tupo.

»U redu, onda. O uklanjanju solidoplova odlučivaće se kasnije. Mnogo praznine imali.«

»Mnogo praznine«, progunđa Erled i okrete se.

Tokom sledećih nekoliko sati, Erledovo nezadovoljstvo nije popuštalo, ali na neko prkošenje Savetu on nije pomišljao. Protiv Proktora nije mogao učiniti ništa, i nije mu se dopadala pomisao na optužnicu koja bi protiv njega mogla biti podignuta i kojom je bio otvoreno ucenjivan.

Moraće biti ostavljeno nekoj budućoj generaciji, govorio je on sebi, da izvede veliki zadatak istraživanja univerzuma.

Vesti nije odmah preneo svojim saradnicima u projektu. Osetio je potrebu za drugom vrstom utehe, kad dođe period odmora, on pođe prema boravištu Ergradove porodice, da poseti svoju verenicu Fanalin.

Pomisao da će sresti svog budućeg tasta tako skoro posle ponižavajućeg suočenja u kome je i Ergrad učestvovao ispunjavala ga je izvesnom zebnjom; ali, govorio je sebi da se Ergrad prilikom takvih poseta pojavljuje samo na kratko, ili se uopšte i ne pojavljuje. Međutim, dok se približavao Ergradovom dobro dodeljenom staništu kroz niski prolaz, visoka figura Proktora izvršitelja s kapuljačom iznenada se pojavila niotkud i zaprečila mu prolaz.

Taj deo hodnika bio je slabo osvetljen. Erled je imao osećaj da se ta figura na preteći način nadnela nad njim. Ispod kapuljače su ka njemu sevale crne oči.

»Proktore Ergrad«, zamuca on. »Dolazim da vidim Fanalin«.

»Okreni se Erlede, i idi kući. Ovde nisi dobrodošao.«

Erled je bio zapanjen. »Ali — Proktore —

Ergrad ogorčeno stisnu pesnicu. »Zar je moguće da si tako glup?« zareza on. »Zar nisi video šta je bilo danas u Dvorani? Gotov si, Erlede, doživotno ćeš biti niko. Neću ja dozvoliti da takav ulazi, ženidbom, u moju porodicu. Nikad više nećeš videti Fanalin.«

Proktor se naglo okrete i krupnim koracima ode ka svom staništu. Skoro minut je Erled zurio u njegova leđa koja su se udaljavala; postepeno ga je prožimala konačnost onoga što se desilo.

Nikad više ne videti Fanalin.

Za tu presudu ukidanje ne postoji. Zakon je striktan: veza dvoje mladih mora biti prihvatljiva roditeljima. A reč Proktora je nepovrediva.

Ošamućen, Erled dozvoli nogama da ga odnesu na jedino mesto gde se moglo očekivati da nađe razumevanje: u »Krčmu šuplje sreće«, gde su često odlazili njegovi prijatelji i njegovi saradnici u projektu solidoplova. Kao što je i očekivao, bili su tamo i to zauzeti pićem; Ereton, koji je zajedno a njim rukovodio projektom, pozdravi ga oduševljeno. I tako, u njihovoj omiljenoj sali, tamo gde je čovek glavnom dodirivao plafonske grede ako se uspravi, Erled objasni kakva se dvostruka katastrofa desila.

Ereton ga utešno stisnu za rame. »Izgleda da smo odabrali pogrešno vreme«, reče on uozbiljeno.

»Nikad neće doći pravo vreme za ovu generaciju«, uzviknu Erled žesteći se. »I mi nikad nećemo dobiti šansu da tragamo za drugim svetovima. Otkud Proktorima pravo da tako diktiraju našim savestima? To je tiranija!«

Ostali se s tim žustro složiše, posle čega se Erled povuče u jedan ugao i zadubi u sumorne misli. Njegovo nezadovoljstvo se razbuktavalo, a uz to, kao što se tolikim ljudima pre njega dogodilo, tragedija onemogućene ljubavi usmerila je njegov um ka uzvišenim osećanjima, zato on opet poče da razmišlja o svom životnom snu, o postojanju drugih šupljina. Kao hipnotisan, vraćao se onim kosmološkim pitanjima koja su ga ranije, u raznim periodima, zaokupljala. Da li je stena zaista beskonačna? Mora biti beskonačna — jer ako bi na nekoj ogromnoj daljini imala kraj, šta bi se iza tog kraja nalazilo? Beskonačnost praznine, kao što je Ereton, u nastupu briljantne ekstravagantnosti, jednom prilikom rekao? Tu ideju je Erled brzo odbacio, Koncept beskonačnosti je već i sam po sebi zbunjujući; ali beskonačna praznina, to je nešto što um jednostavno ne može prihvatiti, i ujedno, to je nepotrebno, i veštačko izmišljanje.

Očekivao je da će se napiti, ali dva sata kasnije uvide da je još uvek potpuno trezan i da je popio vrlo malo. I Ereton kao da nije bio u raspoloženju za pijenje. Međutim, ostala sedmorica su pili obilato, i sa povećavanjem njihovog pijanstva pojačavala se i njihova indignacija zbog proktorske odluke. Erledu ta buka poče smetati, i već se spremao da Eretonu predloži da njih dvojica odu, kad se napolju začu neka gužva, a potom se tanušna ulazna vrata krčme širom otvoriše, i to sa treskom.

U krčmu uđe Ergrad na čelu grupe od četiri-pet izvršitelja, stade i osmotri celu prostoriju. Ispod velikih crnih plafonskih greda morao je donekle pognuti glavu.

»Izgleda da je ceo čopor tu, a?« Izlaja on. »U redu, Erlede. Savet je maločas naredio da se tvoj solidoplov uništi, i zato nas povedi do njega, da bismo mogli nastaviti bogougodni posao.«

»A zar smo vam mi potrebni za to?« odvrati mu Erled. »Uradite to sami.«

Ergrad ga pogleda zamišljeno. »Ne pokušavaj opstrukciju, Erlede, jer će samo biti

gore po tebe. Čini se da niko osim vas samih ne zna gde ste radili, a u svakom slučaju, Erkarn iz nekog razloga nije mogao da locira vašu radionicu, što se meni čini prokleto neobičnim. Bilo kako bilo, znali smo da vi dolazite ovde radi relaksacije, bićemo vam zahvalni za obaveštenje.«

Kroz Erledov um sevnu lanac misli. Da Proktor za korišćenje praznine bude nesposoban da odredi gde se nalazi jedna radionica, ili bilo koja druga prostorija — bilo je to ne samo čudno, već i sasvim neverovatno. Erled je mogao naći samo jedno objašnjenje. Pošto je njima mašine i radionicu dodelio, prvobitno, Ergurur, koji je imao simpatija za njih, mora biti da je on informaciju o tome, zakonski obaveznu, prikrio od Erkarna! Ekstatični sev nade prođe kroz Erledovo srce. Neslaganje čak i u samom Savetu. Ergurur pokušava da im pomogne.

Oko njega su drugi vikali »Sramota!« i bunili se protiv izvršilaca zakona. Ergrad se okomi na njih, modar u licu.

»Idite kući, svi vi, inače ćete videti kako prolaze oni koji se sukobe sa zakonom!«

On uzdiže pendrek pretećim pokretom, a njegovi pratioci takođe izvukoše pendreke. Nastade trenutak nepomičnosti.

Onda jedna teška čaša prolete kroz vazduh i tresnu Ergrada po slepoočnici. On se zatetura, a čaša pade na pod i raspršta se. Urlikom gneva Ergrad naredi svojim ljudima da napadnu, i u roku od dve-tri sekunde krčma se pretvori u poprište sasvim nedoličnog okršaja.

Erled i Ereton, koji su i ranije bili nervozni zbog te napete situacije, uzmakoše u udaljeni deo sobe, zgroženo gledajući sukob. Onda do njih doplovi jedan krik, i to, kako se Erledu učinilo, Ervejnov.

»Spasite solidoplov! Spasite solidoplov!«

Ovaj povik podstače Erleda na akciju. On polako, krišom otvori zadnji izlaz i pokretom ruke pozva Eretona. Zajednički kliznuše napolje. Koji minut kasnije, već su bili na putu ka perimetru; na sistemu javnih konvejera nekoliko puta su menjali pravac da bi umakli poteri.

»Ovo je strašno!« reče Ereton, iako je dotad ispunjavao Erledova naređenja kao da nema sopstvenu volju. »Smatraš li, Erlede, da treba da se vratimo i da se izvinimo Proktoru Ergradu? Inače će svi biti oštro kažnjeni.«

»Nikad se naši prijatelji ne bi usudili da napadnu izvršitelje da nisu bili i pijani i ljuti«, priznade Erled. »Možda će im se to uzeti kao povoljna okolnost kad stignu pred sud. A što se nas dvojice tiče, pada mi na um jedna divlja namera koju bi, verujem, ostali odobrili, Eretone.«

Više ništa ne rekoše tokom preostalog dela svog putovanja, svesni da bi njihovu konverzaciju mogao prisluškivati ma ko od ljudi koji su sedeli blizu njih na sedištima transportera. Ubrzo stigoše do radionice na rubu Šupljine, u kojoj se nalazio solidoplov.

Nigde nikog: u okolini nije bilo staništa, a sem toga, još je trajao period odmora. Erled otvori kapiju i oni se uvukoše unutra. Pred njima je na kratkoj rampi stajao solidoplov, njuškom okrenut prema goloj steni beksonačnosti, udaljenoj samo koji metar.

Brod je imao oblik cilindra sa žljebovima na spoljašnjoj strani; oba kraja bila su zatupljena, i na njima se videlo mnogo pogonskih mehanizama. »Uništiti ovaj brod bio bi zločin«, reče Erled. Njegova se usta izviše u znak gađenja. »Pričaju o veri. Ali zar naš napor nije stvar vere? — Vere da u kosmosu postoji više šupljina, a ne samo ova jedna, naša? Da postoje drugi svetovi i da je samo potrebno da ih potražimo?«

»Ti bi da uzmemo brod i odemo ilegalno u Čvrstinu«, reče Ereton prigušeno.

»Da, zašto ne? Šta nam drugo preostaje? Ili to, ili da napustimo sve svoje snove i živimo beskorisnim, osujećenim životima. Samo ovu jednu šansu imamo, dakle, iskoristimo je!«

U srcu je Ereton i dotad znao da je to razlog njihovog dolaska ovamo, ali od pomisli na takav korak obuze ga samrtno bledilo. »Shvataš li ti šta to znači? Kad se vratimo — smrtna kazna!«

»Ne ako se vratimo sa vestima o drugim prazninama u steni!« Odgovori Erled trijumfalno. »Imamo mi prijatelje i u Savetu, znaš!« Bar jednog prijatelja, dodade on u sebi.

Ereton raširi ruke gestom bespomoćnosti. »A ako ne nađemo nove praznine? Koliko dugo su drevni tragali?« On odmahnu glavom. »Ludi smo, obojica.«

»Obojica, a?« reče Erled šireći lice u osmeh. »Znao sam da si uz mene! Ne vrdaj, možda nam je za bekstvo preostalo još samo nekoliko minuta!«

Smeškajući se ironično, Ereton ga potapša po ramenu. »Dabome da sam s tobom, stari prijatelju. Kao što kažeš, šta se drugo može učiniti na ovakvom raskršću?«

Žurno se ukrcaše u solidoplov i hitro proveriše svu opremu. Nedavno dovršeni brod kliznu svojom rampom i stiže do zida, dotače ga njuškom, a stena se na mestu dodira poče srozavati i onda teći kao fino ulje. Brod iznenadnom snagom zadre u stenu, stapajući se s njom, i nekoliko sekundi kasnije već ga nije bilo tu, a stena iza njega ostade gola i prazna.

»**N**everovatno«, promrmlja Erled.

Ereton, koji je dotad bio okrenut prema krmi, sad virnu Erledu preko ramena, u žmirkavu instrument-tablu. »Šta je?«

»Mislim da nas prate.«

Njihovo putovanje je trajalo tek nešto više od dve nedelje.

U kabini, ionako vrlo tesnoj, Ereton se nagnu još bliže. Ubrzo nestade svaka sumnja: na ekranima sonikskopa i tremoroskopa ocrtale su se, izoštravanjem, slike koje su pokazivale da ih prati drugi solidoplov. I — da je blizu.

Dok su zapanjeno zurili, začuše jedno »ping«! i na retrovizijskom prijemniku se upali jedna lampica. Erled okrete jedan prekidač. Ekranom zastrujaše uzastopna talasanja koja postepeno izgradiše grubu, krupnozrnu sliku, prenetu zvučnim talasima iz broda koji ih je pratio.

Sa ekrana se u njih zagledalo Ergradovo lice, uokvireno kapuljačom, donekle izobličeno neprekidnim talasanjem.

»Ni sanjao nisam da će oni otići toliko daleko!« prošaputa Erled.

Proktori su se, izgleda, toliko razbesneli zbog njihovog bekstva, da su poslali Ergrada da ih goni. Mora biti da su taj drugi brod sastavili na brzinu, modifikujući izviđačko vozilo. Ako je tako, pomisli Erled, onda je ovaj izvršitelj postigao zavidnu brzinu, čim je uspeo da ih sustigne tako brzo, nema sumnje da je naprezao mašine do krajnjih mogućih granica, dovodeći i sebe u znatnu opasnost.

Ergrad progovori; reči su se mutno čule iz zvučnika.

»Erlede, Eretone! Zaustavite se i odmah okrenite vaš brod. Stižem da vas odvedeni nazad u Šupljinu, gde ćete biti izvedeni na suđenje zbog vaših zločina!«

Erled i Ereton se upitno pogledaše.

»Nema povratka!« reče Erled vatreno. »Nastavljamo!«

Ereton klimnu glavom i progovori u mikrofon otpremnika. »Žao mi je, Proktore, ne možemo se sad vraćati.«

»Budite upozoreni da smo naoružani zemljotresnim talasima i da nećemo oklevati da ih upotrebimo. Poslušajte, ili ćete biti uništeni.« Ergrad je zastrašujuće zurio, a njegovo lice bilo je kao gvožđe.

»Šta da radimo?« zašišta Ereton, isključujući mikrofon. »Ti zraci nas mogu razdrmati na komade!«

»Možda im možemo izvrdati.«

Ereton čučnu iza Erleda, a ovaj preuze kontrolu. Solidoplov jurnu napred maksimalnom brzinom i poče da krivuda kroz stenu. Uskoro potom začu se tutnjava i škripa, a brod se zatrese kao zvono udareno gigantskim čekićem. Erleda zahvatiše vibracije, i on jeknu; osećao se kao da mu neko izvrće utrobu napolje.

Bio je to udarac koji ih je samo okrznuo. Erled se oslanjao na činjenicu da zemljotresni talasi putuju relativno sporo kroz svoj stenoviti medijum, i da je zato teško nišaniti njima ka brzopokretnom objektu. Na nesreću, činilo se da je Ergrad — ili ko god je rukovao tim oružjem — vrlo vešt u njegovoj upotrebi.

Utvrdivši da kontrolni mehanizmi nisu oštećeni udarcem, Erled povede brod u vrtoglavu seriju zaokreta. Znao je da mora izbeći sledeći udar, ali istovremeno i povećati daljinu između sebe i gonilaca, jer je jedina nada u mogućnosti da gonilački brod ima ograničen radijus kretanja i da će, zbog toga, uskoro morati da se okrene i vrati nazad.

Zurio je u ekrane sonikskopa i tremoroskopa, trudeći se da tačno oceni gde se gonilački brod nalazi i gde bi sledeći udarac mogao biti upućen. Ali oba ekrana se iznenada prekriše nerazumljivim, vrištećim titrajima, zbog novog pogotka zemljotresnog zraka. Svud oko njih stena se mučenički tresla i uvijala, a metal njihovog broda je vrištao kao da je poludeo. Erled i Ereton odmah izgubiše svest, ali ranjeni solidoplov, čije su mašine i dalje radile punom snagom, nastavi svoj slepi juriš maksimalnom brzinom kroz večitu stenu.

Dolazeći svesti, Erled nije znao koliko je vremena prošlo. Njegov prvi utisak bio je da neka parajuća buka smeta njegovom sluhu, i da, prema tome, nije sve u redu. Vide da se, pokraj njega, i Ereton počinje da pomiče. Erled se pope na svoje maleno sedište i smanji brzinu kretanja broda.

»Jesi li povređen?« upita on Eretona.

»Mislim da nisam«, jeknu drugi, pridižući se, u tom skučenom prostoru, na kolena. »Kakva je to buka, zaboga?«

»Mislim da smo pretrpeli izvesna oštećenja. Sudeći po zvuku, izgleda da nešto nije u redu u trakcionom motoru.«

On pogleda na ekran. Oba ekrana su radila normalno, ali ne pokazujući ništa neobično u okolini. »Nema ni traga od Ergrada«, saopšti on.

»Je l'?« reče Ereton, zagledajući presrećno u ploče. »Šta li mu se moglo desiti? Trebalo bi da bude u mogućnosti da nas pronađe bez problema.«

»Možda veruje da smo uništeni«, reče Erled sležući ramenima. »Ili je, u vreme kad nas je sustigao, već bio nadomak tačke bez povratka, tako da nije mogao da nastavi gonjenje. Možda se, čak, zemljotresni talas odbio i sručio na njega — dešava se i to ponekad, znaš. U svakom slučaju, mi pre svega moramo proveriti u kakvom stanju je ovaj brod.«

Kad su to obavili, vesti nisu bile dobre. Upravljački mehanizam bio je teško oštećen. I još gore: pojavila su se oštećenja i na relativno delikatnom postrojenju za reciklažu hrane, vode i vazduha. Erled i Ereton počeše da diskutuju šta im valja činiti.

Erled sumorno reče: »Lako može biti da umremo ovde u steni. Ali i ako bismo uspeli da se sad okrenemo i pođemo kući, kakvu budućnost imamo? Naša pobuna je totalna, i zaradićemo smrtnu kaznu, a da i ne pominjem da je Ergrad možda poginuo, za šta bi krivica bila bačena na nas. Da nastavimo mi najbolje što možemo, Eretone.«

Ereton se kiselo saglasi.

Sledećih nekoliko meseci provodili su veliki deo vremena trudeći se da poprave štetu. Reciklažnom postrojenju morala se posvećivati ogromna pažnja da bi nastavilo da funkcioniše kako treba. Povremeno je vazduh postajao zagađen a hrana nejestiva; obojica su, hteli-ne hteli, primećivali da je čak i vrhunski kvalitet rada reciklažnog postrojenja postupno postajao sve lošiji.

Zloslutni parajući zvuk u trakcionom motoru nikad nije sasvim nestao. Uspeli su da nekako zakrpe sistem za upravljanje.

Ali, uprkos svim njihovim uspesima, skučeni uslovi života, u kombinaciji sa stalnim napornim radom, brigom, lošom hranom i lošim vazduhom, podgrizali su njihovu snagu. Proticanjem vremena, poče da ih zahvata nešto nalik na otupelost. Najzad je došlo do toga da je svaki potajno čvrsto verovao da oni do svog cilja nikada neće stići, a ipak nijedan nije hteo onom drugom da govori o svom očajanju. Tokom tog perioda, dogodila se samo jedna stvar koja je prekinula monotoniju. Ereton je tada dežurao; zurio je, kroz otežale kapke, u ekrane. Odjednom je promuklo kriknuo, zbog čega Erled požuri napred.

»Gledaj!«

Žestoka talasanja pojavljivala su se na remoroskopu, preteći da se svakog trenutka razviju u maelstrom silovitih potresa. »Ovo nikako nije šupljina«, razmišljao je Erled. »Meni ovo liči samo na jednu stvar: na prirodni zemljotres — i to veliki! Štaviše, direktno ispred nas!«

»Prirodni potres?« reče Ereton začuđeno. Teorija je priznavala mogućnost takvih potresa, ali nikad nijedan nije opažen. Prema proračunima, silovitost takvih zemljotresa, ako bi se oni ikada dogodili, bila bi prosto kolosalna — dovoljna da smoždi svaku šupljinu koja bi im se našla na putu. Erled je znao da njih dvojica ne bi preživeli ni prve sekunde džinovske kamene oluje koja se ukazivala ispred njih.

»Moraćemo se okrenuti za devedeset stepeni, ili više, da bismo je izbegli«, reče Erled. »Najbolje nadesno.«

»Misliš da možemo?«

»Bilo bi nam pametno da se prokleto dobro potrudimo.«

Obojici je bilo teško da ostanu koncentrisani u vrlo lošem vazduhu. Oprezno počeše da upotrebljavaju svoj privremeni sistem upravljanja. Brod se okrete, nevoljno, sasvim malo. Zatim, još malo. Začu se kidanje nečega, oglasi se alarmni signal. Škripeći zubima, Ereton iznudi još malčice jači pritisak iz posustajućih ventila čiji je zadatak bio da promene smer prodiranja pramca broda kroz stenu. Brod se okrete za još koji stepen, a onda se kompletan sistem za upravljanje raspade pod pritiskom.

»Postigli smo devedeset stepeni«, reče Ereton, dišući duboko. »Ali jedva!«

Ali više nisu raspolagali baš nikakvim sredstvom za promenu smera kretanja. Obojica su znali da nemaju snage da ponovo pokušaju da krpe I provizorno nameštaju taj sistem. Ostavljajući brod na režimu automatskog upravljanja, vratiše se do svojih

ležaja.

Od tada je njihov moral naglo padao. Kada su mogli, ulagali su, ili jedan ili drugi, napore da reciklažno postrojenje što bolje radi; ali, tokom preostalog vremena, jednostavno su ležali na svojim uzanim krevetima, kao da su sasvim onesposobljeni, i čekali sudbinu, pa ma kakva bila.

Četiri meseca posle polaska iz Šupljine, Erleda iz dubokog dremeža probudi zvonjava na uzbunu. Uznemiren, on uvide da se mašine uopšte ne čuju i da je brod, po svemu sudeći, nepomičan. Vukući se nekako sa ležaja, Erled vide da indikator praznine seva — i da je, najverovatnije, sevao već neko vreme.

Grozničavo drmajući Eretona, probudi ga, i jedva ga dovuče do instrument-table. Instrumenti su saopštavali svoju priču: pošto niko nije upravljao brodom, a upozorenje »praznina ispred« se upalilo, solidoplov je jurio prvo napred sve dok nije stigao nadomak te praznine, a onda se automatski zaustavio.

Dvojica prijatelja nisu čak ni razgovarali. Bez reči otvoriše jednu pregradu u kojoj su bile maske sa kiseonikom, ponete za slučaj da se vazduh u nekoj novoj kosmičkoj šupljini pokaže nepogodnim za disanje. Opremljen maskom, Erled prikupi poslednje ostatke snage i otvori vrata broda.

Solidoplov je bio dopola izronio iz strmog stenovitog zida. Pukom srećom, na prazninu je naišao samo nekih pola metra iznad jedne od mnogih stenovitih izbočina koje su se iz litice pružale u prazan prostor. Erled i Ereton oprobaše da li je izbočina čvrsta, a onda teturavim koracima siđoše na nju i pogledaše unaokolo.

Ta nova praznina bila je vrlo slibo osvetljena prugama luminiscentnog kamena u steni koja je, u svakom drugom pogledu, bila inertna. Takve trake fosforescencije bile su prisutne i u ljudima poznatoj Šupljini, i smatrane su jednim od preduslova za nastanak praoblika života. Pošto su njih dvojica provodili u solidoplovu duge periode vremena u totalnom mraku, na ovo nejako osvetljenje su se lako navikli. U prvi mah je Erleda zahvatio užasan kosmički strah; jer, iako je video da se veliki kameni zid ujednačeno prostire u svim pravcima, oko njih, i kako je u dubinama nejasno razaznavao zaravni, ogromne stene, i čitave platoe, ispred sebe nije uspevao da vidi ništa — samo prazninu bez kraja. Da nije Eretonova luda pretpostavka istinita? Zar su stigli na ivicu Čvrstine, i pogledali prema beskrajnoj praznini? Ali, zureći još pomnije, Erled vide da od tog nemogućeg sna neće biti ništa. Vide da mutni zastor nečega visi, kao zavesa, u daljini, i shvati da je i ovo šupljina poput one u kojoj je rođen, različita samo u tome što, koliko se moglo videti, u ovoj nije bilo živih bića.

»Dakle, istina je!« izviknu Erled raspuklim glasom, koji se kroz masku mutno čuo. »Postoje i druge šupljine u steni! Neke od njih moraju biti nastanjene! Naša vera je potvrđena — nismo sami u kosmosu!«

U tom času ga izdade snaga. On oseti da ga Eretonova ruka podržava, pomaže mu u povratku do solidoplova. Tu obojica legoše da poslednji put prespavaju unutar solidoplova.

Dakle, Asmravaare, šta misliš o ovome? U ponečemu je ova priča, možda,

i tužna — ali je, rekao bih, iznad svega to trijufmalna pobeda za duh inteligentnog života.

Možda ti se jedan majušni aspekt ove pripovesti učinio sumnjivim. Mislim na onaj deo gde su Ered i Ereton, intervencijom zemljotresa, skrenuli sa kursa i time upućeni ka novoj šupljini. Da li je to ličilo na Proviđenje? E, pa, priznaću da na tom mestu nisam

postupao baš pošteno, prikrio sam istinu: bilo je stvarno proviđenje — moje proviđenje. Stena u kojoj ta stvorenja žive sadrži pećine, ali razasute na intervalima toliko velikim da se ne mogu pogoditi čistom srećom, a antronoskopi kojima oni raspolažu su tako primitivni da im je praktični domet samo dva-tri kilometra. I zato, kad sam video da se jedna pogodna pećina nalazi baš blizu njihove putanje, nisam odoleo iskušenju, pomogao sam im malčice, tako što sam pomoću elektronskog zraka izazvao manji poremećaj.

Kako se uopšte dogodilo da ti dvonošci žive u svojoj stenovitoj životnoj sredini — prilična je misterija. Pošto je, hiljadu i petsto kilometara iznad njihovih glava, površina te njihove planete pusta i bezvazdušna, nagađam da su se oni možda povukli u dubinu pre više hiljada godina, bežeći od neke prirodne katastrofe, ili, što mu na isto izađe, od nekog rata do uništenja.

Može se činiti iznenađujućim da ovi dvonošci nikada nisu pogodili da žive u unutrašnjosti jedne sferične planete; ali treba imati na umu da ništa u njihovoj životnoj okolini ne sugeriše da je tako. Sloj stena u kome oni žive sačinjen je od jedne varijante bazalta, ali iznad toga je krov od materijala koji se u prirodi retko sreće — osam stotina kilometara debeli sloj ekstremno tvrdog ugljenično vezanog gvožđa i granita. Za proboj kroz takvu litosferu bila bi potrebna stvarno vrlo visoka stručnost, pa, prema tome, kad su ovi dvonošci potražili skrovište ispod takvog krova, a onda dopustili da se njihovo naučno znanje smanji, efektivno su učinili sebe zarobljenicima u unutrašnjosti te planete za večna vremena.

Uzgred rečeno, bukvalno su tačne te priče o epskim putovanjima u davnoj prošlosti. Stvarno su preputovali stotine hiljada kilometra, ne sluteći da samo putuju ukrug ostajući na istom gravitacionom radijusu (na toj dubini obim planete je oko dvanaest i po hiljada kilometara) i to iznova i iznova.

Na neki način mi je i drago što to nisu saznali.

I gde je moja »filozofska pobeda«, pitaš ti? Pošto si suviše tupav da to shatiš, moraću objasniti. Otkrio sam solidnu vasionu, sačinjenu od beskraja stene! Ali, protestuješ ti, pomenuti dvonošci samo zamišljaju da u takvoj vasioni žive, a u stvari žive u sasvim banalnoj, prosečnoj planeti, ako ne računamo dva-tri interesantna geološka detalja.

A ipak, Asmravaare, da li su realnost i imaginacija zaista toliko različiti? Ako je um sposoban da sagleda jedno stanje stvari kao da je stvarno, onda ono možda i jeste realno negde u transfinitnom univerzumu.

Ovu svoju zamisao mogu podržati i nečim konkretnijim, a ne samo maštom. U priči koju sam ti upravo ispričao postoji jedna zbunjujuća mala koincidencija. Ereton je, baveći se teorijom, izveo kalkulaciju o hipotetičnoj proporciji između »praznine« i »punoće« u njegovom (imaginarnom) univerzumu. Zapanjio sam se kad sam video da su te njegove cifre vrlo bliske stvarno postojećim obrnutim vrednostima u realnom univerzumu — naime, bliske proporciji između materije i praznog prostora. Ne mogu se, onda, ne zapitati nema li tu nečeg što prevazilazi slučajnu podudarnost.

Pre izvesnog broja godina mnogo se pričalo o mogućnosti da kosmos ima »simetriju materija — antimaterija«, što bi značilo da prostori našeg tipa mogu odgovarati jednakom broju prostora u kojima je električni naboj materije reverziran — gde je elektron pozitivan a proton negativan. Pošto nije nađen nijedan antimaterijski prostor, o toj ideji se danas slabo priča. E: ali Eretonova ideja me je navela da konstruišem, idući linijama donekle sličnim, moju sopstvenu teoriju, koju ću

prezentirati klubu istraživača kad se budem opet vratio kući. U mojoj teoriji, univerzum pokazuje »simetriju prostor-antiprostor«, ili, ako hoćeš, terminima onih dvonožaca, »simetriju praznina — punoća«, tako da čovek, ako jednom pređe »središnju tačku« vasione (znam da to nije osobito tačan način da se govori o transfinitnosti) ulazi u komplentarnu seriju prostora u kojima ne dominira praznina koja sadrži ostrva materije, već dominira čvrsta materija koja sadrži poneki mehur praznine. Uveren sam da će moja teorija, kad je saopštim, izazvati poprilično interesovanje. Zabavno je razmišljati na koji način bi čovek mogao krenuti u istraživanje tih solidnih prostora. Samo zamisli: antronoskop i ja u beskrajnom probijanju kroz stenu, radi pronalaženja pećinskih svetova.

E, mislim da je za sada otprilike dosta, jer vrlo sam umoran. Sav ovaj tekst ću ti emitovati odmah, a onda se bacam u spavanje koje mi je toliko potrebno. Tvoj, u očekivanju da se uskoro javiš,

Jadni moj Uce.

Bilo je divno dobiti tvoju poruku posle toliko vremena, ali bojim se da tvoja ludačka lupetanja o »filozofskoj pobedi« samo svedoče da te je obuzela histerija zbog dosade. Odmah da kažem da je tvoja priča bila izuzetno razonođujuća, ali, ako to izuzmemo, ostaje činjenica da si uzeo jedan jednostavan incident i naduvao ga u nekakvu kosmičku lagariju za koju i sam priznaješ da si je u celosti izmislio. Što se tiče tvoje teorije o antiprostoru, to su ti čiste hipoteze, bez ikakvog solidnog (igra reči slučajna) dokaza. Teorije toliko maštovite nikad se ne pokažu istinitim.

Mnogo puta sam te upozoravao da je univerzum, generalno gledan, monoton, a sad mislim da je monotonija počela da te savlađuje. Dozvoli da zatražim od tebe da dođeš pravo kući, jer odmor će ti, rekao bih, biti od koristi. Možda bih čak mogao naći neku ulogu za tebe u mojoj sledećoj drami, jer ti očito imaš talenta za dramatizovanje, samo ga naopako upotrebljavaš. Tvoj prijatelj koji te uvek voli,

Asmravaar

Transfinitni telegram velečasnome Gob Slok Oku
Molim preuzmite

Dragi poštovani ujače

Uveren sam da će popustiti iznenađenje i nepoverenje koje ćeš osetiti čitajući ovaj telegram, ako ti kažem da ga šaljem iz 106248-me serije. Pošto nas, dakle, razdvajaju mnoge, mnoge beskonačnosti solidne stene i metala, ne treba da se bojiš onog napada gađenja i odvatnosti koji te, reklo bi se, uvek zahvati zbog mog prisustva.

Javljam ti se zato što si ti, bez obzira kakva lična osećanja imaš prema meni, još uvek jedan od najcenjenijih naučnika, i čovek čije profesionalno mišljenje cenim, tako da ne mogu odoleti želji da ti saopštim ovo moje otkriće, iako znam sa kolikim neodobravajućem, gledaš moj život kosmičkog istraživača.

Kad sam se transmigrirao u 108248mu seriju solidnosti, počeo sam snažno da tunelišem kroz stenu koja se pokazala, do ogromnih daljina, neprekinutom. Bio sam, dodao bih, u regionu jako udaljenom od onih jata pećina koja se u ovoj seriji obično mogu u izobilju naći; kretao sam se pustim predelom koji bi normalno ostao neistražen večno. Moj razlog za tunelisanje baš u tom pravcu bio je, reći ću to bez srama (rizikujući da te naljutim, ujače) čisti čistijati kapric.

I, odjednom, na mojim antronoskopima primetim neočekivano prisustvo jedne

veoma velike šupljine, te pohitam da to istražim. Pokazalo se da je to najveća šupljina na koju sam ikada naišao ili za nju čuo. Srednja vrednost prečnika je šesnaest miliona kilometara.

Da ja to ponovim, ujače, za slučaj da si pomislio da je neka greška u emitovanju. Šesnaest miliona kilometara. I to nije sve: u toj šupljini biološki život je bujan, sa nekoliko inteligentnih rasa koje su razasute po površini. Ni sa jednom od tih rasa još nisam kontaktirao, jer želim da čekam tvoj savet pre nego što to učinim.

Činjenica je, ujače, da sam dosad ispitao samo jednu od tih rasa, a ona ima tako zaprepašćujuću sliku kosmosa, da ja stvarno ne znam kako da nastavim. Dozvoli da objasnim. U šupljini tako velikoj, centrifugalno dejstvo gravitacije je veoma efikasno. Zato se atmosfera u vrlo tankom sloju, oko trista kilometara, pribila uz zidove šupljine, a ostatak je vakuum — čista praznina.

Dodao bih takođe da je praktično nemoguće pogledom dohvatiti suprotnu stranu pećine, iz razloga odveć komplikovanih za objašnjavanje sada. Uglavnom, posledica je to, da ova inteligentna bića, koja žive, dakako, unutar atmosfere, znaju da postoji vakuum iznad njih, iznad regiona gde ponestaje atmosfera (koja je, naravno, komprimovana tom prejakom gravitacijom). Ali njihov svet je tako veliki, i zbog veličine za njih tako nedostupan za kompletno ispitivanje, da oni nemaju ni pojma o činjenici da žive na unutrašnjoj površini sfere! (Ili približno sfere) Pretpostavljaju da se vakuum iznad njih proteže bez ograničenja — **da je kosmos beskonačnog vakuuma u kome plove samo ostvrca čvrste materije.**

Tek posle izvesnog vremena uspeo sam da shvatim to njihovo, tako bizarno i nepojmljivo, verovanje. Ali sada, kad sam uspeo, nalazim da je ta njihova ideja fascinantna, da joj je teško odoleti, i ne mogu, da se ne zapitam da li bi možda mogla, među svim još neistraženim solidnostima, postojati i jedna koja bi se sastojala skoro isključivo od praznine?

Nadam se, ujače, da ćeš moći da ostaviš naša neslaganja po strani i razmotriš ovo pitanje. Nas, seti se, obojicu pokreće ljubav prema znanju; najiskrenije bih saslušao tvoje mišljenje. Smatraš li da je moguća jedna maltene prazna solidnost — čovek bi je, valjda, morao nazvati »prostornošću«?

Nezavisno od toga, da li bi trebalo da pokušam kontakt sa bićima u gigantskoj šupljini, ili da ih ostavim da žive sami sa svojim iluzijama?

Tvoj zbunjeni, poštovanja puni nećak,

Awm.

:::::: Transfinitni otvoreni telegram, primalac Awm Uuš Ok : : Emitovati u opsege 10^{62} — :: Odgovor nije unapred plaćen ::::::

Dragi nećače.

Tvoja ideja o vakuumskoj beskonačnosti ne samo što je nezamisliva, ona je i naprosto smešna, a i skroz nemoguća, kao što dobro znaš.

Na neki način je baš šteta što ne živimo u nekom takvom svetu, jer nijedna vrsta pogona ne bi funkcionisala u toj praznini, zato što se vozilo ne bi imalo o šta odupirati, pa bi time bar bili sprečeni vi, mladi crvi, da gamižete po kosmosu neodgovorno kao vatrene muve.

Javno sam registrovao tvoje otkriće te neobične pojave, naime, te gigantske šupljine, i pretpostavljam da bi trebalo da ti za tu sitnicu budem zahvalan. Međutim,

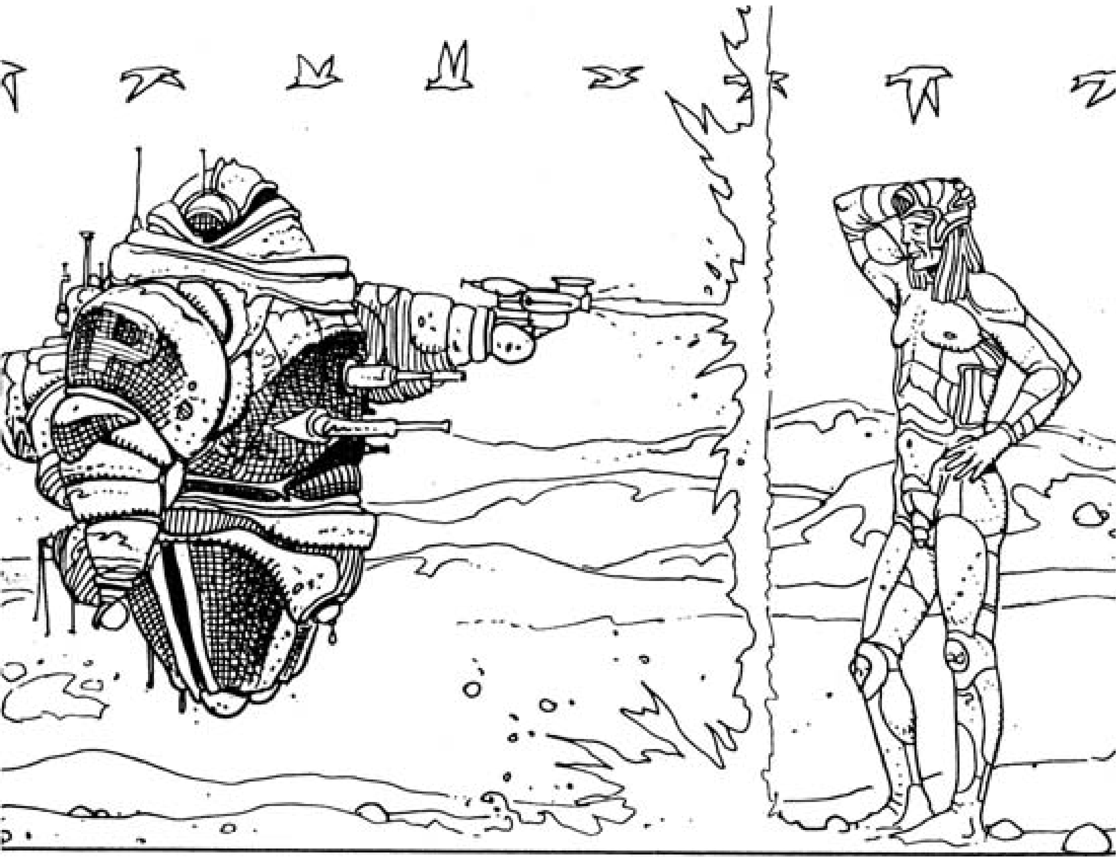
smatram da sam ti se obilato revanširao već ovim mojim pristajanjem da odgovorim na tvoj telegram koji bih, inače, ignorisao.

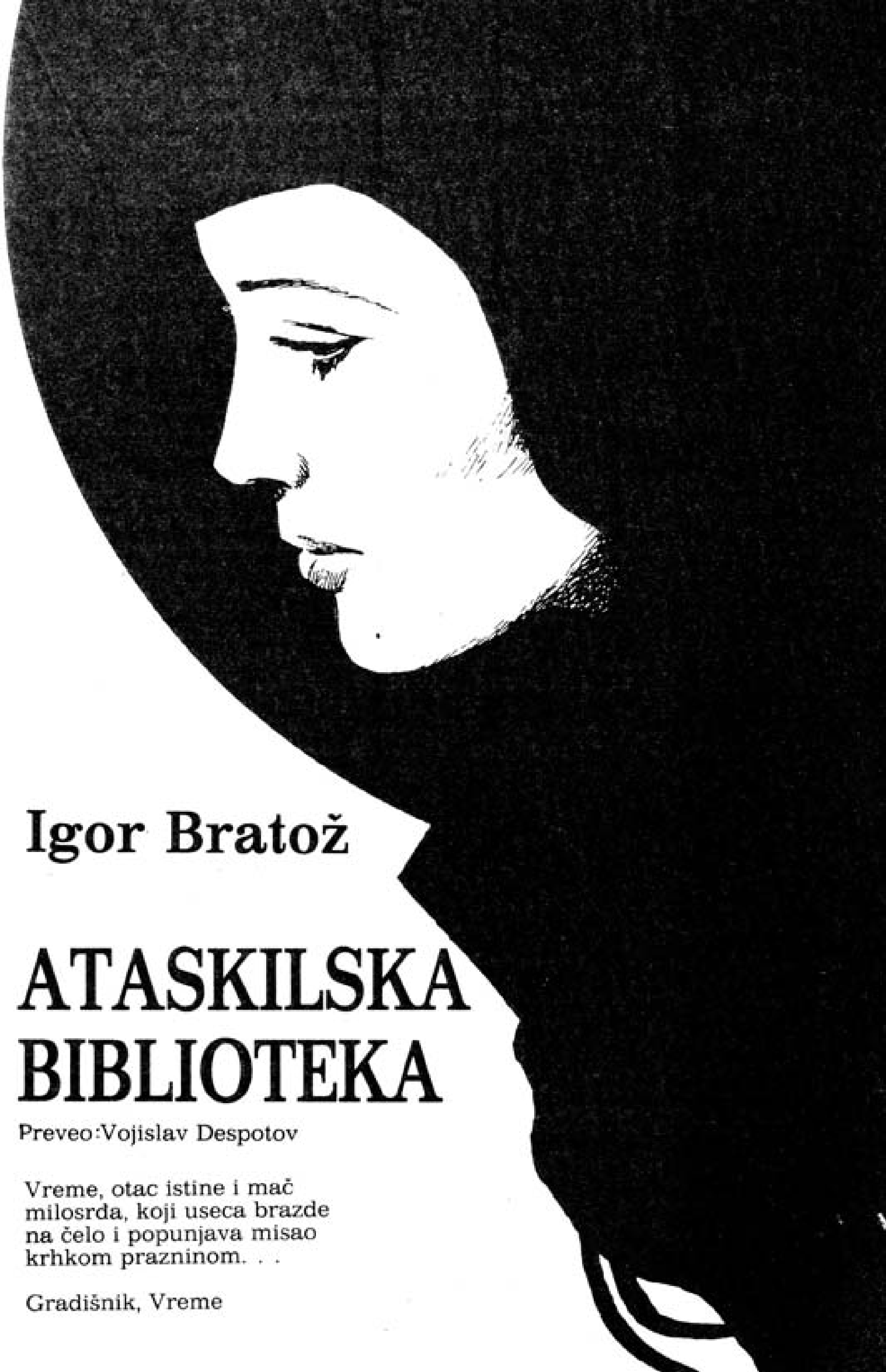
Ako već tražiš moje mišljenje, onda ga moraš prihvatiti i u vezi sa svakom temom koju ja poželim da pomenem. Biću sasvim konkretan: tvoje larve, koje proizvodiš, čini se, u nepristojno velikom broju kad god posetiš svoju dugopateću porodicu, izležu se bez blagodeti oca koji bi ih poveo u rituale jata, pa je prema tome slabo verovatno da će izrasti u pristojne, niskopuzeće crve. Tvoje supruge, lišene one discipline koju samo strogi muž može nametnuti, podležu gojaznosti i lenjosti, a poslovi na tvojim imanjima idu u rasulo i propast. Hvalim Boga što tvoj otac nije živ da vidi kako se njegov sin pokazao.

Crvu je mesto kod kuće— eto šta je moje mišljenje, pa ti snažno pre-poručujem da dođeš kući najbrže što možeš. A da li bi trebalo ili ne bi trebalo da komuniciraš sa neukim divljacima, to pitanje me apsolutno ne interesuje.

Tvoj do krajnosti nezadovoljni ujak,

Gob.

Igor Bratož

ATASKILSKA BIBLIOTEKA

Preveo: Vojislav Despotov

Vreme, otac istine i mač
milosrda, koji useca brazde
na čelo i popunjava misao
krhkom prazninom. . .

Gradišnik, Vreme

Kada se ataskilski pastir Arvarg začuđen probudi iz sparne popodnevne ukočenosti, neumoljivo žareća sunčeva kugla već zalazi iza zažarenih planina Angteksa. Veče je kao živa vatra, jer duh tame već vodi sa sobom treperave zvezde i mesec, vodiča noćnih pohoda, boga plodnosti te zaštitnika porodica i stada. Nijedan oblak ne pomućuje strašnu čistinu dubokog neba i pre nego što žarko sunce nestane iza udaljenih brežuljaka, na nebeskom okeanu se rađa pobedonosna zvezda Danica. Tako živi Arvarg u srećnoj samoći i tišini svojih pastirskih dela. Međutim, dok ovce mirno pasu po opaljenim bregovima, poteku božanski noćni časi; on sam za sebe sanja čudnovate snove i, bulјeći u promenljive slike nebeskog svoda, zahvaljuje naklonosti bogova. Vidi kako sunce izlazi sada na ovom kraju a sada na drugom, kakvo je letnje vreme; opaža izranjajući mesec koji se ponekad prikazuje okruglim i bakarnim a ponekad smanjuje u vitak roščić. Tragovi nedokučivog kretanja zvezda, koje neopaženo puze od istoka ka zapadu, porađaju se nad Aherisom i nestaju prema prestonici Anukledru-Gradu, na planini. Opaža pet zvezda koje se ne pomeraju redovnom putanjom, već stoje čas u jednom a čas u drugom sazvežđu. Njegovom oštrom oku ne promiče da neka bledeća zvezda, kada se sreće sa drugom, predstavlja lov na divljač, a ako se približi nekoj trećoj, najavljuje nesreću i rat, tamu i smrt. Čarobnjaci u beloj odeći, kojima ponizno pripoveda o svojim zapažanjima, utvrđuju na osnovu svega toga da među događajima na nebu i zemlji postoji neka veza pa se stoga zaneto zanimaju za neizgovorive tajne zvezdanih puteva. Povremeno umišljaju da iz položaja neke planete među zvezdama mogu da razaberu tajne namere bogova — ili će proleće biti previše vruće pa će doći do brojnih samoubistava, ili će zemlja roditi a riblji ulov biti obilan. U brizi da što detaljnije najave svoja uzvišena proročanstva, ne zadovoljavaju se više opažanjima radoznalih pastira već grade sve veličanstvenije kule i sa njihovih vrhova osmatraju zvezdano nebo te vrebaju različite pojave.

I

U burnom vremenu tik pred zalaskom Starog doba kraljeva, beše za Velikog vladara ataskilske države svečano krunisan mudri Atarnatiks. Zanemario je dotadašnji običaj gradnje koja je predviđala ulaze u grad na glavnim stranama neba te je prestonicu iznova okružio zidinama u obliku pravilnog šestougaonika, s tri veličanstvene gradske kapije: zlatnom, srebrnom i gvozdenom. Na tri preostale kamene strane dao je da se izradi grubi reljef: ogromno lice s očima uronjenim u duboko razmišljanje i s lako naznačenim osmehom koji nagoveštava vezu s ljudskim stvorenjem — sve to izražavalo je uronjenost u poslednju suštinu koja je bila vrhovno božanstvo ataskilskog naroda i čije je ime neukima i nižima po statusu bilo za-branjeno da izgovaraju, čak i prilikom molitve.

Akt novog ataskilskog vladara koji je uzrokovao talas nemog čuđenja bila je naredba o preradi starog svetilišta Neimenovanih u biblioteku kule, gde će se cvet najmudrijih posvećenika predati najvišoj pribranosti i meditaciji o tumačenju vasione. Hram koji je mnogo stoleća stajao na prirodnoj uzvišici usred prestonice, oklevali su da dovode u vezu s planinom jer bi to predstavljalo nadmetanje sa bezgraničnom milošću bogova. Stari sveštenici su tom prilikom upućivali na izgubljenu poslanicu čije su reči govorile da je za bilo koji hram obavezna poniznost stepenaste piramide ali se u prvim godinama nakon početka nove gradnje njihov slabašni glas izgubio u užurbanosti ruku

kojima je bilo naređeno da postave Kulu.

II

Prva decenija zidanja pokazala je, barem u obrisima, drsku nameru Velikog vladara: posvećena Kula trebalo je da postane veštačka planina čiji temelj neće predstavljati stepenasta piramida. Kula će stajati stolećima i stolećima pa su neki zahtevi bili neizbežni: da gradnja bude što brižljivija, a graditelji da se ugledaju na mudrost svih znanih vremena i naroda. Za niže poslove (kojih je bilo mnogo), morali su biti upotrebljeni obični nadničari iz naroda, muškarci, žene, deca, svako ko se ponudio za dobar novac; svakih deset neukih radnika morao je da predvodi upućen čovek, vičan zidarskoj umetnosti, čovek koji je umeo da oseti o čemu se zapravo radi — o izazovu bogova i vasione. Što su veći bili dometi, veći su postajali i zahtevi. Takvih ćutljivih ljudi bilo je na raspolaganju, ne u količini koju je zahtevala izgradnja, ali, ipak, u velikom broju.

III

Pastir Arvarg je imao sreću. Naklonjeni bogovi dodelili su mu da bude mlad petinu života. Kada je proživeo dvanaesti deo života, dali su da mu izraste crna brada. Mudraci koje je u svom neznanju smatrao za čarobnjake odevene u belu odeću, zbog njegove neutažive radoznalosti su ga poslali u školu. Kada je ušao u zrelo doba i prošao najviši ispit najniže škole, izgradnja Kule upravo je počinjala. Njegova se sreća sastojala u tome što ga je put naveo na gradilište. Postao je nadzornik. I ranije je mnogo razmišljao o izgradnji pa nije prestajao ni sada; čim se privikao na rad, osetio je da se blisko i sudbinski spojio s njim. Nije ga gonila samo želja da što temeljitije i savesnije obavi svoj posao, već i nestrpljivo očekivanje da se Kula dovrši.

IV

Sredinom treće decenije bio je postignut vidan napredak; nad širokom piramidom, sastavljenom od ogromnih kamenih blokova, tokom napornih godina diglo se šest nezemaljski visokih kula a duž ivica donje terase piramidalne osnove vodile su široke zasvođene galerije. Pa ipak, trebalo je graditi još, u visinu koja je beskonačna. I zaista — iz sredine velike kamene planine vinula se pod oblake Kula, visoka i nerazumljiva. Oslobađujuće čudo ljudskog dela.

Nacrt u nebo stremeće građevine beše neobičan. Oko središnje šestougaone kule-biblioteke, čiji se vrh gubio negde u nebeskom plavetnilu i koji su još uvek gradili, bilo je raspoređeno više paviljona (koji su im se više puta činili kao »pomoćne biblioteke«), izgrađenih na snažnim temeljima. Takođe su i nazid, koji je zbog širokih galerija bivao još veći, širili dalje. Kroz nekoliko godina, glavna je galerija išla ukrug oko čudesne građevine iako arhitekti nisu verovali da će je pokriti kamenim krovom pošto bi — ako bi takvo naređenje stiglo — možda dodali još nekoliko manjih kula koje bi mudrim korisnicima možda zatrebale za njihovo važno delo. Vremenom je raspored kula, galerija i prolaza postajao sve zamršeniji a i dalje sumnjiv (nedokučiva je ostajala konačna svrha Kule): na donjim stepenitšima piramide izraslo je još šest u krstu raspoređenih kula, snabdevenih pokrivenim galerijama koje su bile povezane s kružnim hodnicima.

Poslednjih godina gradnje na skoro svim stepeništima i galerijama pojavile su se veštačke zidine dekoracije. Brojne ulaze koji su, svaki u svom smeru, vodili u unutrašnjost građevine, naglašavali su široki portali, ukrašeni prizori u reljefu, izrezbarenom u ružičastom peščaniku; kompozicija tih prizora bila je mirna i uređena. U galerijama su umetnici morali da ukrase metre i metre ružičaste peščaničke površine. Reljef koji je naglašavao arhitektonske perspektive bio je raspoređen u šest kompozicija od kojih je svaka bila jednaka celokupnoj dužini priramidalne osnove.

Najneobičnija kula donjeg — ulaznog — trema dizala se uz ivicu prve galerije: na svom vrhu imala je šest lica, zagledanih na sve strane. Taj spomenik s teško dokučivom simbolikom je već u toku postavljanja proučavalo više istraživača. Bilo je izrečeno mišljenje da su lica na kuli različiti odrazi samog Velikog vladara Atarnatiksa koji je — kako je govorilo najtrezvenije obrazloženje — u svakom trenutku svestan da svim svojim mogućnostima deluje u korist svojih podanika.

V

Došlo je vreme kada se po celoj državi Ataskila svečano razglasilo da je gradnja Kule dovršena. Trebalo je priznati da je ostvareno delo koje nije zaostajalo za kulom o kojoj su stari sveštenici sa belim bradama ponekad govorili — da je ljudima na drugoj strani sveta, nekada, u pradavna vremena, pomešala jezike. U doba započinjanja gradnje jedan učenjak napisao je knjigu i u njoj se podrobno bavio poredenjima sa kulom i Kulom-bibliotekom. Pokušao je da dokaže da nipošto nisu održivi uzroci, uobičajeno navođeni, zašto je gradnja kule stranim ljudima donela nesreću; među uzrocima koje su poznavali stvarnih nije bilo. Učenjak nije dokazivao samo u zapisima i tajnim porukama kojima se nije mogao dokučiti izvor — tobože je u mladosti istraživao na licu mesta i utvrdio da je gradnja donela nesreću i da je morala doneti nesreću zato što su temelji bili suviše slabi. U tom pogledu, savremeno doba je — kako je tvrdio — daleko nadmašilo ono davno minulo. Bilo kako bilo — Kula je bila dovršena. Mnogo njih je smatralo da su time ispunjeni vladarevi snovi; ali, grešili su. Ostareli Atarnatiks je — kada je napokon imao čudesnu zgradu pred sobom — odlučio da ostvari svoju viziju do savršenstva: Kulu-biblioteku je trebalo predati mudracima, potpuno je opskrbiti knjigama i tako pomoći u konačnom tumačenju vasione. Biblioteka bez knjiga — to bi se još moglo, mislilo je u časovima odmora, ali ni sa čim na svetu uporediva Kula-biblioteka bez sveznajućih knjiga? Nipošto.

VI

Vladareva odlučnost je značila nove decenije rada — ovog puta za najrazličitije učenjake — kao i za, ako ne još i više nekadašnjeg pastira Arvarga. Tokom dugih godina zidanja od nadzornika je napredovao do višeg nadzornika, kasnije do zvaničnog Prenosioca uzvišenog mišljenja i konačno—u dobu koji su mu bogovi odredili za najplodnije — do povlašćenog ličnog Mislioca Velikog vladara; mogao je da nosi odela s pozlatom na ramenima. Atarnatiksa je iz dana u dan razveseljavala njegova mudrost koju je on stekao tokom izgradnje i školovanja, te promišljenost kojom je iznenađivao i najstarije dvorske učenjake. Po vladarevoj volji trebalo je da postane glavni izvođač ili bolje rečeno posvećenik u tajne zamršene biblioteke. Njegovo je bilo kasnije znamenito naređenje o početku skupljanja knjiga koje će čuvati neuništiva Kula. Planirali su da će za popunjavanje bibliotečkih polica središnje i ostalih sporednih kula i njihovih

bezbrojnih prostorija biti potrebna polovina vremena gradnje. Neophodnost sakupljačkog podviga zahtevala je i posebno organizovanje; osoblje — nadzornici i bibliotekari — dolazilo je u Kulu posebnim putevima, odvojenim od puteva za one koji su uređivali sporedne kule. Nepregledan broj najboijiii učenjaka, posvećenih u tajne Kule, dalje se delio na Posmatrače, koji su osmatrali noćno nego i detaljno beležili i najmanje sitnice, i na Bibliotekare, čiji je prvi i jedini zadatak bio da na nikada obrazložen način arhiviraju knjišku građu. Već posle nekoliko meseci, sve je poteklo u najboljem redu i bilo bi neumesno pomisliti da će se skupljanje zaključiti pre predviđenog roka. kula je svakoga dana ravnomernom brzinom primala sve prispele pošiljke knjiga.

VII

Više od svih pojedinosti, Arvarga je na konačni cilj skupljanja (u snovima je video pred sobom savršenu biblioteku a snove je smatrao slepilom) podsećalo nekakvo bubnjanje koje se u Kuli bez prestanka moglo čuti, kao iz daljine, iako nije bilo moguće reći otkuda dolazi. Tako je ispunjavalo sve prostorije da je bilo moguće osetiti da dolazi odasvud, ili — što se Arvargu učinilo još pravilnijim — da je baš to mesto, gde je slučajno stao i začuo duboki ton, pravo mesto tog bubnjanja. Premda je to bilo varljivo i dolazilo je iz daljine.

Jednom, dok se šetao visokim galerijama Kule, pomislio je da su prolazi, galerije i hodnici jednostavno stvoreni za veliku tišinu, za tišinu Biblioteke. Skrenuo je prema srednjim galerijama i opazio uređenu grupu u crno obučenih muškaraca, predviđenu mladim bibliotekarom. Prišao je bliže i počeo da razgleda tek donete knjige. Donosioci, strogo obučeni u crno, ćutljivi ljudi, godinama su ih donosili ko zna otkuda. Po njima se videlo da su im putevi dugi, odgovornost velika a strpljenje beskrajno.

Sve knjige koje su pristizale u Kulu bile su, bez izuzetka, istog formata; svaka je imala jednak broj strana, štampanih s neshvatljivo oblikovanim crnim slovima i bez ilustracija. Razmaci su bili ograničeni za tačku i zarez. Ta dva znamenja, prostor i dvadeset i pet slova abecede behu dovoljni za sve istine i laži koje su tumačile knjige nepoznatog izvora. Bibliotekari, još ćutljiviji od Donosilaca, posle nekoliko godina skupljanja nisu načinili katalog knjiga: to nije bilo naređeno. Godinama su nakon izlaska sunca mirno sređivali knjige: zlatna slova na koricama svake od njih nisu označavala ono o čemu su govorile stranice tako da se raspored knjiga, nakon zalaska sunca, kada su bibliotekari dostojanstveno tiho napuštali blago osvetljene galerije s policama, činio još tajanstvenijim. Znalo se da je njihova odgovornost najveća.

Bilo je i drugih galerija i drugih grupa ćutećih Donosilaca, kao i još ćutljivijih Bibliotekara, čiji su putevi nikada nisu ukrštali. Arvarg se tada prisetio misli jednog mudraca iz dvora, koji je napomenuo da se kula ne čini samo večnom već i beskonačnom; ako je to istina — a šta nam brani da potvrdimo tu zanimljivu misao? — onda je i broj ljudi koji u Kuli žive i rade neizbrojiv, jer se na kraju bilo koje galerije viđa stalno novo mnoštvo posle njega neko drugo, pa još jedno... Toj tvrdnji je svakodnevno u korist išla i činjenica da vrh Kule još nikada nije viđen: tokom vedrih dana činilo se da nestaje u nebeskom plavetnilu a noću je stremila ka zvezdama i parala nebeski svod. Slično je bilo i sa spiralnim stepenicama koje su međusobno povezivale brojne galerije, pošto one — sve dok ne prestaneš da se penješ — nisu prestajale; pod nogama što se penju, stamo su rasle i rasle.

VIII

Došlo je vreme kada je ataskilskom narodu svečano obznanjeno da je skupljanje knjiga dovršeno. Trebalo je priznati da je učinjeno delo koje nije zaostajalo za skupljanjem velikog broja knjiga o kojima su ponekad govorili stari sveštenici sa belim bradama, o knjigama koje su nekada, u prošlosti, razjedinile ljude na drugoj strani sveta. Našao se učenjak koji je napisao knjigu i u njoj se podrobno bavio poređenjima sa bibliotekom i Bibliotekom. Pokušao je da dokaže da nikako ne stoje uzroci koje su pisci hronika uobičajeno navodili a koji su doveli do izludivanja stranih ljudi; među uzrocima koje su poznavali, zaista nije bilo stvarnih. Učeni čovek nije dokazivao samo zapisima i tajnim porukama kojima se nije mogao dokučiti izvor; tobože je u mladosti obišao lice mesta i utvrdio da su knjige poludele te su morale da dovedu i do ludila ljudi, pošto su im značenja bila bezoblična i haotična. Jedna koju je video u dalekim krajevima sastojala se iz šest slova koja su se besmisleno ponavljala od prvog do poslednjeg reda. Druga je pak bila samo lavirint slova a tek je na poslednjoj stranici sadržavala tekst; SVE REČI SU MOJE. I OBRATNO. To nam govori; osim jednog razumljivog reda ili jedne prave napomene, u knjigama su se nalazile samo gluposti, prazne rečitosti i nesklad. Učenjak je na tom mestu dodao napomenu da je iz jedne stare knjige saznao za divlji predeo gde su prezirali praznoverni i glupi običaj traženja smisla u knjigama. Za njih je to bilo isto kao da se smisao traži u snovima ili nejasnim crtama na ruci... Priznavali su da su izumitelji pisanja posedovali dvadeset i pet prirodnih znamenja, premda su tvrdili da su ih upotrebljavali slučajno te da knjige same po sebi ne znače ništa. U tom pogledu je savremeno doba — kako je tvrdio učenjak — daleko nadmašivalo ono davno, minulo. Bilo kako bilo, knjiege behu skupljene. Mnogo njih je smatralo da su time ispunjeni vladarevi snovi; ali, grešili su. Ostareli Atarnatiks je — kad su mu preneli radosnu vest — odlučio da svoju viziju ostvari dokraja; Kulu-biblioteku, opskrbljenu svim knjigama, trebalo je predati mudracima i tako pomoći konačnom objašnjenju vasione. Čemu inače ni sa čim uporediva Kula i sveznajuće knjige, pitao se u časovima odmora Veliki vladar.

IX

Vladareva odlučnost značila je nove decenije rada — ovog puta za najmudrije učenjake — kao i za, ako ne još i više nekadašnjeg pastira Arvarga. Tokom dugih godina zidanja i skupljanja, od nadzornika je napredovao do Višeg nadzornika, kasnije do zvaničnog Prenosioca uzvišenog mišljenja, u dobu koje su mu bogovi odredili za najplodnije do povlašćenog Mislioca Velikog vladara a još kasnije bio je imenovan za Prvog među jednakima i mogao je da nosi pozlatu na grudima i ramenima. Već ostarelog Atarnatiksa iz dana u dan su uveseljavale njegove sve ređe reći i dostojanstvena promišljenost koja je iznenađivala i najstarije dvorske mudrace a pri tom im ostajala nerazumljiva. Po volji Vladara, Arvarg je bio izabran za onoga koji će kralju razjasniti poslednju tajnu vasione i njegova samoća bila je uveseljena prijatnim iskušenjem koje je slutio — da će biti poslednja. Toj svrsi je moralo sve da se podredi; Biblioteka je postala njegova a smeo je da njome prolazi u bilo kom smeru, da pregleda koju god hoće galeriju, da otvori i pročita bilo kakvu knjigu.

X

Kasnije, kada je već dugo bio predat slabo osvetljenim prostorijama različitih galerija,

primetio je da su sve knjige koje bi uzeo u ruku, iako vrlo različite, sastavljene zapravo od jednakih elemenata: od razmaka među recima, tačke i zareza, dvadeset i pet slova abecede. Sva zapažanja vodila su istoj činjenici, koju su potvrđivali i retko govorljivi Bibliotekari s kojima je stupio u razgovor: u čitavoj veličanstvenoj Biblioteci nije bilo dve knjige koje bi bilu potpunosti jednake. Iz tih podataka koji se nisu mogli poreći, zaključio je da je Biblioteka savršena, da obuhvata sve i da njene police čuvaju sve moguće kombinacije više od dvadeset pravopisnih znakova a i sve ono što se moglo izraziti na svim jezicima. Pomisao je da na nekoj polici neke šestougaone galerije mora biti knjige koja je okupljala i rezimirala sve ostale; ona objašnjava poslednju tajnu Biblioteke, život, vasione... Počev od tada, traženje knjige postalo je jedini Arvargov posao, štaviše: traženje je postalo on sam. Kad su na dvoru saznali za njegov usamljenički posao, počeli su da ga nazivaju čovekom knjige a neki drugi su mu, s mnogo besramne ironije, govorili Večiti tražilac.

Posao je bio naporan. Sve ređe se moglo videti svetlucanje njegovih zlatnih prišivaka na vrelom suncu ataskilske države a neki su govorili da je Biblioteka sav njegov život.

XI

Godine su prolazile. Glasnik koji bi Velikom vladaru najavio Arvargov dolazak, još nije stigao; neki više nisu ni verovali da će se Tražilac uopšte pojaviti. A Prvi medu jednakima je tražio.

Jednog dana mu se u galeriji koju je upravo pretraživao učinilo da je bubnjanje, na koje je vremenom nekako navikao, iznenada postalo glasnije i da je nesnosno ispunilo prostoriju u kojoj se slučajno nalazio. Umorno se osvrnuo po galeriji. Na polici suprotnog zida ugledao je knjigu koja mu se, uprkos slaboj svetlosti, učinila tamnijom od ostalih. Približio se polici. Na knjizi je bilo otisnuto šest zlatnih slova: ARVARG.

XII

Našao je.

Kada je toliko dugo traženu knjigu obazrivo izvukao, bubnjanje u galeriji postalo je još glasnije. Shvatio je da potiče iz same knjige. Licu mu se razvuklo u tajanstveni osmeh, prvi nakon mnogih godina traženja, lagano je seo, pomilovao knjigu, otvorio je i počeo da čita od prve strane: »Kada se ataskilski pastir Arvarg začuđen probudi iz sparne popodnevne ukočenosti, neumoljivo žareća sunčeva kugla već zalazi iza zažarenih planina Angtreksa. Veče je kao živa vatra, jer duh tame već vodi sa sobom treperave zvezde i mesec, vodiča noćnih pohoda, boga plodnosti te zaštitnika porodica i stada. Nijedan oblak ne pomućuje strašnu čistinu dobokog neba i pre nego što žarko sunce nestane iza udaljenih brežuljaka, na nebeskom okeanu se rađa pobedonosna zvezda Danica. Tako živi Arvarg u srećnoj samoći i tišini svojih pastirskih dela. Međutim, dok ovce mirno pasu po opaljenim bregovima, poteku božanski noćni časi; on sam za sebe sanja čudnovate snove i, buljeći u promenljive slike nebeskog svoda, zahvaljuje naklonosti bogova. Vidi kako sunce izlazi sada na ovom kraju a sada na drugom, kakvo je letnje vreme; opaža izranjajući mesec koji se ponekad prikazuje okruglim i bakrenim a ponekad smanjuje u vitak roščić. Tragovi nedokučivog kretanja zvezda, koje neopaženo puze od istoka ka zapadu, porađaju se nad Aherisom i nestaju prema prestonici Anukledru—Gradu, na planini. Opaža pet zvezda koje se ne pomeraju

redovnom putanjom, već stoje čas u jednom a čas u drugom sazveždu. Njegovom oštrom oku ne promiče da neka bledeća zvezda, kada se sreće sa drugom, predstavlja lov na divljač, a ako se približi nekoj trećoj, najavljuje nesreću i rat, tamu i smrt. Čarobnjaci u beloj odeći, kojima ponizno pripoveda o svojim zapažanjima, utvrđuju na osnovu svega toga da među događajima na nebu i zemlji postoji neka veza pa se stoga zaneto zanimaju za neizgovorive tajne zvezdanih puteva. Povremeno umišljaju da iz položaja neke planete među zvezdama mogu da razaberu tajne namere bogova — ili će proleće biti previše vruće pa će doći do brojnih samoubistava, ili će zemlja roditi a riblji ulov biti obilan. U brizi da što detaljnije najave svoja uzvišena proročanstva, ne zadovoljavaju se više opažanjima radoznalih pastira već grade sve veličanstvenije kule i s njihovih vrhova osmatraju zvezdano nebo te vrebaju različite pojave.

Edgar Allan Poe, THE BALLOON—HOAX, 1844

Preveo sa engleskog: Aleksandar B. Nedeljković

Edgar Alan Po

LAŽA SA BALONOM

ŠOKANTNE VESTI!
EKSPRESNO PREKO
NORFOLKA!
ATLANTIK PREDEN
za
TRI DANA

Primerni trijumf tvorevine
g. Manka Mejsona —
njegove
LETEĆE
MAŠINE!!."

Na ostrvo Saliven[2]
blizu Čarlstona u Južnoj Karolini
stigoše g. Mejson, g. Robert Holand,
g. Henson, g. Harison Einsvort, i
četvorica drugih, u dirižablu
» Viktorija« — posle
putovanja od sedamdeset pet sati
od zemlje do zemlje!
*Svi detalji o ovom putovanju!**

Taj veliki problem najzad je rešen! Vazduh je, kao ranije zemlja i okean, pokoren od strane nauke, pa će postati uobičajen i pogodan put za kretanje ljudskog roda. **Atlantik je stvarno pređen balonom!** i to bez teškoća — bez ikakve vidljive velike opasnosti — uz potpunu kontrolu nad mašinom — i to u neshvatljivo kratkom periodu od sedamdeset pet sati od obale do obale. Energijom jednog agenta u Čarlstonu, u Južnoj Karolini, nama je omogućeno da budemo prvi koji daju publici detaljan izveštaj o ovom fenomenalnom putovanju, koje je izvršeno između subote, šestog tekućeg, u 11 sati pre podne, i utorka, 9. tekućeg, u 2 sata po podne, od strane sledećih;. Ser Everard Bringherst; g. Osborn, nećak lorda Bentinka; g. Mank Mejson i g. Robert Holand, dobro znani aeronauti; g. Harison Einsvort, pisac dela »Džek pastir« i drugih dela;[4] i g. Henson, projektant bivše neuspešne leteće mašine[5] — i dva mornara iz Vuliča — sve u svemu, osam osoba. Možete se pouzdati da su detalji, dole navedeni, autentični i tačni u svakom pogledu, jer su, sa jednim malim izuzetkom, preneti **verbatim** (doslovce) iz zajedničkog dnevnika gospodina Manka Mejsona i gospodina Harisona Einsvorta, čijoj učtivosti naš agent takođe duguje za dobijanje mnogo verbalnih informacija u vezi sa balonom samim, njegovom konstrukcijom, i drugim stvarima od interesa. Do jedne

----

** Priložena **jeu d'esprit** (šala) sa prethodećim naslovom, koji je bio štampan veličanstvenim krupnim slovima, sa mnogo ubačenih napomena o divljenju, bila je, uistinu, publikovana prvobitno u dnevnom listu »Njujorško sunce« (**New York Sun**), i tada je potpuno uspešno poslužila svrsi da bude nesvarljiva hrana za **quidnunc** prisutne tokom onih nekoliko sati vremena između dve čarlstonske pošte. Navala da se kupuje »jedini list koji ima tu vest« bila je čak i više nego ogromna, pa, prema tome, ako (kao što pojedinci tvrde) dirižabl »Viktorija« i **nije** baš bukvalno prevalio taj pomenuti put, biće teško navesti ijedan razlog zašto ga **ne bi** prevalio.*

izmene u primljenom rukopisu došlo je da bi se žurno sastavljeni izveštaj našeg agenta, g. Forsajta, preobratio u povezanu i razumljivu formu.

BALON

Dva nedavna nesumnjiva neuspeha — gospodina Hensona i gospodina Džordža Kejlija — mnogo oslabiše interesovanje javnosti za temu aero-brođenja. Shema g. Hensona (u početku smatrana veoma izvodljivom čak i od strane ljudi od nauke) bejaše bila zasnovana na principu nagnute ravni, koja bi sa neke isturene tačke bila gurnuta spoljašnjom silom, primenjenom i nastavljenom putem rotiranja naletnih krakova koji bi formom i brojem svojim nalikovali kracima vetrenjače. Ali u svim eksperimentima sa modelima u galeriji Adelaid, nađeno je da rad tih ventilatora ne samo što nije pogonio mašinu, nego je, zapravo, otežavao njen let. Jedina pogonska snaga kod ove mašine ikada zapažena bejaše prosto zamah stečen spuštanjem ove nagnute ravni; a taj je impetus nosio mašinu dalje kad su kraci mirovali nego kad su se okretali — fakt koji dovoljno demonstrira njihovu nekorisnost; tako, u odsustvu pogona, koji bi morao mašinu održavati, mašina se cela neizbežno spuštala. Ovo razmatranje navelo je Ser Džordža Kejlija na pomisao da propeler prilagodi samo za upotrebu na mašini koja bi imala neki nezavisan izvor sile oslonca — jednom rečju, na balonu; bila je to nova, originalna ideja Ser Džordža, ali samo u pogledu načina kako bi se praktična primena obavila. Model svog pronalaska on je izložio u Politehničkom institutu. Potisni princip, to jest snaga pogona, i ovde je bio primenjen na isprekidane površine, to jest krake, nagnate na rotiranje. Četiri kraka bejahu, ali pokaza se da ništa ne doprinose pokretanju balona, niti uzlaznoj moći njegovoj. S tog razloga, čitav projekat bio je kompletni neuspeh.

Na ovoj tački g. Mank Mejson (čije je putovanje od Dovera do Veilburga u balonu »Nasau«[6] izazvalo tolika uzbuđenja godine 1837) dođe na ideju da primeni princip Arhimedovog zavrtnja na zadatak propulzije kroz vazduh — ispravno pripisujući neuspeh sheme g. Hensona, i takođe neuspeh sheme Ser Džordža Kejlija,[7] prekidima površine koji postoje ako su kraci zasebni. Prvi javni eksperiment izvede on u Vilisovim dvoranama, ali posle prenese svoj model u galeriju Adelaid.

Kao i balon Ser Džordža Kejlija, i Mejsonov bejaše elipsoidnoga oblika.[8] Dužina mu je iznosila trinaest stopa i šest inča: visina, šest stopa i osam inča. Sadržavao je oko tri stotine i dvadeset kubnih stopa gasa, koji bi, ako bi bio čisti hidrogen, mogao svojim nadimanjem u početku poneti teret od dvadeset jedne funte, pre nego što gas dobije dovoljno vremena da počne da se kvari ili da beži napolje. Težina cele mašine i aparata iznosila je sedamnaest funti — i time ostade slobodna nosivost od oko četiri funte. Ispod centra balona bejaše okvir od lakog drveta, oko devet stopa dugačak, pričvršćen uz balon mrežom na uobičajeni način. O tom okviru visila je korpa od upletenog pruća, koju možemo i kolima nazvati.

Zavrtanj se sastojao od jedne osovine, koju je činila šuplja bronzana cev osamnaest inča dugačka, kroz koju su prolazili čelični radijusi dve stope dugački, tako da su poprečno iz nje stršali po jednu stopu levo i jednu desno, nanizani tako da su formirali na cevi poluspiralu nagiba petnaest stepeni. Ovi radijusi su na vrhovima svojim bili spojeni pomoću dve trake od spoljoštene žice — pa je celina na ovaj način formirala ram vijka, s tim da se vijak kompletirao pomoću pokrivke od nauljene svile izrezane u

trake,[9] napete na takav način da nastaje razumno ujednačena površina. Na svakom kraju svoje osovine ovaj vijak bio je podržan stubovima od šupljih bronzanih cevi koji su se spuštali sa obruča. Na donjim krajevima tih cevi bile su rupe u kojima su se krajevi osovine okretali. Sa onog kraja osovine koji je bliži kolima, polazila je čelična šipka koja je spajala vijak sa vršnim delom jednog opružnog mehanizma koji je bio pričvršćen unutar kola. Kad je ta opruga radila, vijak je bivao nateran da se okreće velikom brzinom, pri čemu je saopštavao celini okretanje napred. Pomoću krme mogla se mašina brzo okrenuti na ma koju stranu. Opruga je imala snagu veliku u odnosu na dimenzije njene, mogla je da podigne četrdeset pet funti težine već posle prvog namotaja oko bureta precnika četiri inča, s tim da se ta snaga daljim namotavanjem opruga povećavala. Težila je, sve u svemu, osam funti i šest unci. Krma bejaše laki trščani okvir svilom pokriven, oblikovan donekle nalik na bojna vrata,[10] oko tri stope dug, a na najširem mestu oko jednu stopu širok. Težina mu bejaše oko dve unce. Takva krma mogla se okrenuti i horizontalno, pa onda zaokretati nadole ili nagore, a ne samo levo ili desno; pa je ovo omogućilo aeronautu da transferiše otpor vazduha, koji se na nagnutoj površini mora stvarati kad vazduh prolazi, ma na koju stranu on želi da otpor deluje; time aeronaut usmerava balon na suprotnu stranu.

Ovaj model (koji, zbog nedostatka prostora, moradosmo da opišemo na nesavršen način) bi stavljen u pogon u galeriji Adelaid, gde postiže brzinu od pet milja na sat; ali pobudi, čudno je kazati, razmerno mnogo manje interesovanja nego ona prethodna kompleksna mašina, Hensonova — do te mere je svet odlučan da prezre sve ono što u sebi nosi atmosferu jednostavnosti. Mišljenje je jako rasprostranjeno bilo da će, za ostvarenje toliko željene vazdušne plovidbe, biti potreba neka izuzetno komplikovana primena nekog neobično dubokog principa dinamike.

Gospodin Mejson je, međutim, bio toliko zadovoljan konačnim uspehom svog pronalaska, da je odlučio da konstruiše, i to ako je moguće odmah, balon tolikog kapaciteta da se pitanju nađe odgovor pomoću dužeg putovanja — prvi je plan bio da se, kao ranije balonom »Nasau«, pređe kanal Lamanš. Da bi ostvario svoje namere, tražio je i dobio pokroviteljstvo Ser Everarda Bringhersta i g. Osborna, dvojice džentlmena dobro znanih po svojim naučnim dostignućima a posebno po interesovanju koje su ispoljili za napredak aerostata. Ovaj projekat je, po želji g. Osborna, držan u dubokoj tajnosti — jedine osobe kojima je plan bio otkriven bejahu oni koji su balon svojeručno i konstruisali, a to su radili (pod nadzorom g. Mejsona, g. Holanda, Ser Everarda Bringhersta, i g. Osborna) na imanju poslednje-pomenutog džentlmena blizu mesta Penstratal u Velsu. Dopušteno je gospodinu Hensonu, koji je bio u pratnji svog prijatelja g. Einsvorta, da privatno razgleda balon — poslednje subote, kad su ta dvojica džentlmena načinili konačne aranžmane za svoje uključivanje u avanturu. Nismo informisani iz kog razloga su dvojica mornara takođe priključeni grupi — ali, kroz dan ili dva, mi ćemo svojim čitaocima omogućiti da poseduju i najsitnije detalje o ovom izuzetnom putovanju.

Balon je napravljen od svile impregnirane tečnom kaučuk-gumom. Ogromnih je dimenzija, sadrži više od četrdeset hiljada kubnih stopa gasa ali pošto je umesto skupljeg i nepogodnijeg vodonika upotrebljen ugljeni gas, nosivost ove mašine, potpuno naduvane, i to odmah posle naduvava nja, bila je svega dve i po hiljade funti. Ugljeni gas ne samo što je mnogo jeftiniji, nego se lako i nabavlja i lako se njime rukuje.

Za uvođenje ovog gasa u redovnu upotrebu za svrhe aerostatovanja dužni smo

gospodinu Carslu Grinu.[11] Sve do Grinovog otkrića, proces naduvavanja bio je ne samo izuzetno skup nego neizvestan. Često je po dva, pa i po tri dana traćeno u uzaludnim pokušajima da se obezbedi dovoljno hidrogena za punjenje jednog balona, zato što hidrogen pokazuje jaku tendenciju da iz balona beži, zbog svoje izuzetne finoće i svog afiniteta prema okolnoj atmosferi. U balonu dovoljno savršenom da zadrži svoju zapreminu ugljenog gasa, neizmenjenu u pogledu kvaliteta ili količine, šest meseci, jednaka količina vodonika ne bi se mogla zadržati u jednakoj čistoći ni šest nedelja.

Pošto je nosivost ocenjena na dve i po hiljade funti, a pošto je težina, ukupna, svih putnika iznosila samo oko hiljadu i dvesta funti, ostao je višak od hiljadu i trista, od čega je, opet, hiljadu dvesta zapremio teret, i to: balast, smešten u vreće raznih veličina, sa težinama ispisanim na svakoj vreći; konopci, barometri, teleskopi, burad sa provijantom za četrnaest dana, burad sa vodom: ogrtači, vreće, i razne druge neophodne stvari, uključujući i aparat za podgrevanje kafe udešen tako da kafu podgreva ne pomoću vatre, nego pomoću živog kreča,[12] da bi se mogla potpuno izbeći vatra ako se bude smatralo da je to predostrožno. Svi ovi artikli, sa izuzetkom balasta i nekoliko sitnica, bili su okačeni o obruč iznad glava posade. Gledajući proporcionalno, korpa je bila mnogo manja i lakša nego kod modela. Načinjena od lakog pletenog pruća, s obzirom kako je krhko izgledala, bila je čudesno jaka. Ograda korpe bejaše oko četiri stope duboka. Krma je bila, opet, mnogo veća, proporcionalno, nego krma na modelu; a vijak znatno manji. Balon je, uz to, imao i hvataljku i konopac za vođenje; ovaj poslednji bio je apsolutno neophodan. Ovde će biti potrebno nekoliko reči objašnjenja za one naše čitaoce koji nisu blisko upoznati sa aerostatovanjem.

Čim se odvoji od zemlje, balon biva podvrgnut dejstvu mnogih okolnosti koje teže da stvore razliku u njegovoj težini, povećavajući ili smanjujući silu uzgona. Na primer, na svili se može nakupiti rosa, teška čak nekoliko stotina funti; tada se mora izbacivati balast, da se mašina ne bi spuštala. A kad je balast izbačen, a jasno sunce izazove isparavanje rose, i istovremeno izazove širenje gasa u balonu, celina će opet rapidno uzleteti. Da bi se ovo uzdizanje ograničilo, jedini izlaz je (tačnije, jedini izlaz bejaše, do g. Grinovog pronalaska vodećeg konopca)[13] da se dopusti isticanje gasa kroz ventil; međutim, taj gubitak gasa značio je i proporcionalno gubljenje uzgonske snage; tako da, u relativno kratkom periodu, i najbolje konstruisani balon mora neizbežno iscrpsti sve svoje mogućnosti i spustiti se na zemlju. Ovo bejaše velika prepreka dugim putovanjima.

Vodeći konopac rešava ovu teškoću na najjednostavniji mogući način. To je samo jedan vrlo dug konopac koji se ostavlja da visi iz korpe, a efekat je taj da balon ne može nešto naročito mnogo promeniti visinu svog letenja, Ako bi se, na primer, na svili nahvatala vlaga, i balon zato počeo da se spušta, ne bi se moralo to povećanje težine kompenzovati izbacivanjem balasta, jer kompenzovanje se već ostvaruje, tačno koliko treba, na taj način što na zemlju legne konopac sam, u onoj svojoj dužini koja tome odgovara. Ako bi, međutim, ma koje okolnosti prouzrokovale neželjenu lakoću, i sledstveno tome uspon, toj lakoći odmah se protivi dodatna težina konopca koji biva odignut sa tla. Tako balon ne može ni da se spušta ni da se diže, sem unutar vrlo uskih granica, pa njegovi resursi, i u gasu i u balastu, ostaju očuvani. Kad se putuje preko većeg vodenog prostranstva, potrebna su mala burad od bakra ili od drveta, ispunjena tečnim balastom lakšim, po prirodi, nego što je voda. Ti plovci plove i služe istoj svrsi kao običan konopac na tlu. Druga izuzetno važna svrha vodećeg konopca jeste da

ukazuje na pravac letenja balona. Konopac se vuče, ili po tlu ili po moru, dok je balon slobodan; posledica toga jeste da je balon uvek ispred, kad god je ikakvo kretanje napred u pitanju; poređenjem, dakle, uz pomoć kompasa, relativnih pozicija balona i konopca uvek će se utvrditi kurs. Na isti način, posmatranjem ugla konopca u odnosu na vertikalnu osu mašine izvodi se zaključak o brzini. Ako nema nikakvog ugla — drugim rečima, kad konopac visi perpendikularno, balon je stacioniran: a što je ugao veći, to jest, što više balon beži kraju konopca, brzina je utoliko veća; i obratno.

Pošto je prvobitni plan bio da se pređe Lamanš, i da se sleti što je moguće bliže Parizu, putnici su se pripremili tako što su obezbedili sebi pasoše za sve delove kontinenta, s tim da je u pasošima bila objašnjena priroda ekspedicije, kao i u slučaju putovanja »Nasauom«, uz dodatno pravo avanturista da budu oslobođeni uobičajenih službenih formalnosti; neočekivani događaji, međutim, učiniše te pasoše nepotrebnim.

Punjenje balona počelo je veoma tiho u zoru, u subotu, 6. tekućeg meseca, u dvorištu kuće Vilfor, koja je g. Osbornovo sedište, približno jednu milju od Penstratala,[14] u severnom Velsu; u 7 minuta posle 11, pošto je sve bila spremno za polazak, oslobodiše balon, i on poče da se diže blago ali postojano, u pravcu približno ka jugu; u prvih pola sata nisu korišćeni ni vijak ni krma. Sad počinjemo sa dnevnikom; ovaj dnevnik nastao je tako što ga je g. Forsajt pisao na osnovu zajedničkog teksta g. Manka Mejsona i g. Einsvorta. Glavnina teksta bila je pisana rukom G. Mejsona, a g. Einsvort je svakog dana dodavao i P. S. (post scriptum); g. Einsvort sada priprema, i uskoro će publici staviti na raspolaganje, detaljniji, i nesumnjivo izuzetno uzbudljiv, izveštaj o putovanju.

DNEVNIK

Subota, 6. april. — Pošto je bilo verovatno da će nam sve pripreme zadavati probleme ako radimo noću, započesmo naduvavanje jutros u zoru; ali zbog guste magle, koja je otežavala nabore svile i činila svilu nepogodnom za rukovanje, završismo tek kad je bilo blizu jedanaest sati. Onda smo, u vedrom raspoloženju, oslobodili balon, i poče blagi ali postojani uspon, praćen lakim povetarcem sa severa, koji nas je poneo ka Lamanšu. Uvidesmo da je uzgon jači nego što smo očekivali; digli smo se više i preleteli grebene, našli se još u sunčevom sjaju, i naš uspon postao je veoma brz. Nisam, međutim, želeo da gubim gas u tako ranom periodu avanture, pa sam zaključio da zasad dopustim uspon. Uskoro je ponestalo vodećeg konopca; no i kad smo ga sasvim odigli sa tla, nastavili smo da se penjemo veoma brzo. Balon je bio neobično stabilan i izgledao je divno. Nekih deset minuta posle starta, barometar je pokazivao visinu od petnaest hiljada stopa. Atmosferske prilike bejahu izuzetno dobre, pa je panorama okolnih predela — izuzetno romantičnih kad se gledaju sa ma koje tačke — bila posebno božanstvena. Brojne dubodoline izgledale su kao jezera, zato što su bile ispunjene gustim isparenjima, a vrhunci i krševi na jugoistoku, nagomilani u nerazmrsivoj zbrci, ličili su ponajviše na džinovske gradove iz istočnjačke legende. Naglo smo se bližili južnim planinama, ali naše uzdizanje bilo je više nego dovoljno da nam omogući da ih bezbedno nadletimo. Kroz nekoliko minuta, vinuli smo se preko njih u finom stilu, a g. Einsvort i mornari bili su iznenađeni zbog prividnog gubitka visine tih planina što nastaje kad se gledaju iz korpe, zbog toga što velika visina balona izjednačuje one neravnine na površini dole, čineći je maltene ravnom. U pola dvanaest, dok smo još

odmicali skoro tačno ka jugu, po prvi put smo ugledali Bristolski kanal; a petnaest minuta posle toga, linija velikih talasa koji su se razbijali o obalu pojavila se neposredno ispod nas, i mi lepo krenusmo preko mora. Sada smo odlučili da ispustimo dovoljno gasa[15] da naš vodeći konopac, na kome su bili i plovci, dodirne vodu. Ovo odmah učinismo, i poče polagano spuštanje. Nekih dvadeset minuta kasnije, naš prvi plovak je bućnuo, a kad je ubrzo za njim i drugi dotakao vodu, naša visina više se nije menjala. Sad smo svi bili željni da oprobamo efikasnost vijka i krme pa smo ih odmah uveli u upotrebu sa ciljem da promenimo pravac kretanja, da bismo pošli istočnije i uhvatili smer ka Parizu. Pomoću krme, odmah smo promenili pravac kretanja, i krenuli maltene pod pravim uglom u odnosu na vetar; a tada smo pustili u pogon oprugu i vijak, i obradovali se videvši da nas vijak vuče onako spremno kao što smo i želeli. Oglasili smo se sa devet srčanih poklika i bacili u more bocu u kojoj je bilo parče pergamenta sa kratkim izveštajem o principu našeg pronalaska. Međutim, odmah nakon ovih izraza naše radosti, dogodio se nepredviđeni udes koji nas je i te kako obeshrabrio. Čelična šipka koja je spajala oprugu sa propelerom iznenada je iskočila iz ležišta, i to na kraju bližem korpi (zato što se korpa zanjihala zbog nekog pokreta jednog od dvojice mornara koje smo poveli) i istog trena već je visila izvan dohvata, sa ležišta u osovini vijka. Dok smo se trudili, celu pažnju tome posvećujući, da dohvatimo šipku, zahvatio nas je snažan vetar sa istoka[16] koji nas je poneo, snagom što se naglo povećavala, prema Atlantiku. Uskoro uvidesmo da odmičemo ka pučini brzinom koja nikako nije bila manja od pedeset ili šezdeset milja na sat, tako da smo dospeli u visinu rta Kliar, nekih četrdeset milja severno od nas, pre nego što smo učvrstili šipku i imali vremena da se snađemo. Tad je g. Einsvort dao neobičan, ali po mom mišljenju nimalo nerazuman niti neostvarljiv predlog, koji je istog trena podržan od strane g. Holanda — naime, da treba da iskoristimo jaki vetar koji nas je već poneo, pa umesto da se borimo za povratak ka Parizu, da pokušamo da stignemo do obale Severne Amerike. Posle kratkog razmišljanja, složio sam se iskreno sa ovim hrabrim predlogom, kome su se (začudo) usprotivila samo dvojica mornara. Međutim mi smo, kao jača strana, odbacili njihove primedbe, te ostali odlučno pri svome. Krmanili smo pravo ka zapadu, a pošto je tegljenje plovaka po vodi usporavalo naše napredovanje, i pošto je balon bio sasvim u našoj vlasti, jer smo ga mogli spuštati i dizati kako god nam se htelo, mi prvo izbacismo pedeset funti balasta, a onda namotasmo (čekrkom) jedan deo konopca, dovoljno da se kraj konopca digne iz mora. Efekat ovog manevra odmah smo videli, jer se brzina našeg odmicanja ogromno povećala; oluja se pojačavala, tako da smo poleteli maltene nezamislivom brzinom; a vodeći konopac leteo je iza korpe kao zastava na jarbolu lađe. Ne treba ni reći da smo u vrlo kratkom roku izgubili kopno iz vida. Proleteli smo pored nebrojenih brodova svih vrsta; neki, malobrojni, pokušavali su da aktivno plove protiv vetra, ali većina je, sa pramcima ka vetru, samo čekala da on umine. Izazvali smo najveće uzbuđenje na palubama svih tih plovila — uzbuđenje koje je veoma prijalo i nama, a naročito dvojici naših ljudi, koji su, sada pod uticajem »ženevske« koju su malo pijucnuli, bacili, činilo se, sve obzire i bojazni u vetar. Mnogi brodovi ispališe signalne pištolje; sa svakog bejasmo pozdravljeni glasnim klicanjem (koje smo čuli sa iznenađujućom jasnoćom) i mahanjem kapama i maramicama. Čitav dan tako prođe, bez ikakvog incidenta vrednog pomena; a kad noćne sene počeše da se sklapaju oko nas, napravismo grubu procenu o pređenoj distanci. Nije mogla iznositi manje od pet stotina milja, a verovatno je bila i mnogo veća. Propeler je radio neprestano, i,

nesumnjivo, znatno doprineo našem napredovanju. Kada je sunce zašlo, oluja se pojačala u apsolutni uragan, a okean ispod bio je jasno vidljiv zato što je fosforescirao. Vetar je duvao sa istoka celu noć, dajući nam najblistaviji nagoveštaj uspeha. Trpeli smo, i to ne malo, hladnoću, a vlažnost atmosfere bila je do krajnosti neprijatna; ali obilje prostora u korpi omogućilo nam je da legnemo, tako da se, uz pomoć ogrtača i nekoliko ćebadi, moglo izdržati.

P. S. (dopisao g. Einsvort). Poslednjih devet sati bili su nesumnjivo najuzbudljiviji sati mog života. Ne mogu zamisliti ništa uzvišenije od čudnovate opasnosti i novine ovakve avanture. Neka nam bog pomogne da uspemo. Ne tražim uspeh samo radi bezbednosti moje beznačajne ličnosti, nego i radi ljudskog znanja i — radi ogromnosti trijumfa. A opet, ovaj poduhvat je tako očigledno izvodljiv da je jedino čudo zašto su ljudi ranije izbegavali da krenu. Jedna jedina oluja kao što je ova koja nam sada postade prijatelj — neka jedan takav huk kovitla balon napred tokom četiri ili pet dana (znaju ti uragani i duže da traju) i putnik će, tokom toga perioda, biti sa lakoćom odnet od jedne do druge obale. Kad se takav silovit vetar uzme u obzir, široki Atlantik postoje obično jezero. Sada me više zapanjuje vrhunska tišina koja vlada na moru ispod nas, čak i tako uznemirenom, nego ijedan drugi fenomen koji možemo opaziti. Voda nebesima ni glaska ne upućuje. Grči se gigantski plameni okean i trpi muke ali se ne žali. Talasi poput planina veliki, navode na pomisao o bezbrojnim nemim đavolima titanskog rasta koji se bore u nemoćnoj agoniji. U noći kao što je ova za mene, čovek živi — doživi čitavo stoleće običnog života — a ja ovo zanosno oduševljenje ne bih dao ni za ceo vek obične egzistencije.

Nedelja, sedmi. (Rukopis g. Mejsona.) Jutros oluja spade sa deset na nekih osam ili devet čvorova brzine (za brod na moru), pa nas nosi, možda, trideset milja na sat, ili brže. Međutim, vetar se okrenuo znatno ka severu; i evo sad, u smiraj dana, držimo kurs tačno ka zapadu, prvenstveno pomoću vijka i krme, koji divno služe svojoj svrsi. Smatram ovaj projekat kompletno uspešnim, a laku plovidbu kroz vazduh u svakom pravcu (sem baš pravo oluji u zube) smatram nečim što više nije problematično. Protiv onog jakog vetra juče mi se nismo mogli izboriti, ali da smo hteli, mogli smo se penjanjem ukloniti iz oblasti njegovog uticaja. Uveren sam da se uz pomoć propelera možemo izboriti i protiv znatne jačine vetra. Danas u podne popeli smo se čak na dvadeset pet hiljada stopa, izbacivanjem balasta. To smo učinili da bismo potražili vazdušnu struju direktnije usmerenu ka našem cilju, ali nismo našli povoljniju od ove u kojoj smo sad. Imamo izobilje gasa za let preko ove barice, pa makar let potrajao i tri nedelje. Ni najmanje se ne plašim za ishod. Pričancije o teškoćama bile su čudnovato preterane i promašene. Mogu da biram struju koju hoću, a ako nađem da su sve vazdušne struje protiv mene, mogu ipak veoma prihvatljivo da napredujem pomoću propelera. Nije bilo incidenata vrednih pomena. Izgledi su da će noć biti vedra.

P. S. (Piše g. Einsvort.) Malo toga imam da zabeležim, izuzimajući činjenicu (meni veoma iznenađujuću) da, na visini jednakoj vrhu Kotopaksi,[17] nisam osetio ni neku vrlo intenzivnu hladnoću, ni glavobolju, ni teškoću u disanju; nisu, vidim, ni g. Mejson, ni g. Holand, ni Ser Everard. G. Osborn se žalio na stezanje u prsima — ali to je brzo prošlo. Tokom ovog dana, leteli smo velikom brzinom, i sad mora biti da smo već na više od pola puta preko Atlantika. Prošli smo pored nekih dvadeset ili trideset različitih lađa, i činilo se da su na svakoj ljudi zadivljeni i zapanjeni. Prelaženje okeana balonom ipak, posle svega, nije tako težak poduhvat. **Omne ignotum pro magnifjico**. **Mem**: na visini

od od dvadeset pet hiljada stopa nebo je maltene crno, zvezde se jasno vide; a more ne izgleda konveksno (kako bi čovek mogao pretpostaviti) već apsolutno i bez ikakve dileme konkavno. [18]

Ponedeljak, 8. (Rukopis g. Mejsona.) Jutros smo opet imali neke male probleme sa šipkom propelera, i tu je neophodno imati sasvim novu varijantu konstrukcije — mislim na šipku a ne na površine propelera — da ne bi došlo do ozbiljnih nesreća. Vijak se ne može bolje napraviti. Vetar je duvao postojano i jako sa severoistoka čitav dan, pa se čini da je Fortuna zasad rešena da bude na našoj strani. Pred izlazak sunca donekle se uzbunismo zbog nekih čudnih zvukova i potresa u balonu, praćenih, činilo se, naglim tonjenjem cele mašine. Ti fenomeni nastali su zbog ekspanzije gasa izazvane povećanom toplotom atmosfere, i zbog time izazvanog remećenja majušnih ledenih delova koji su tokom noći bili stvorili koricu na mreži. Bacili smo nekoliko boca lađama ispod nas. Videli smo kako jednu od tih boca vadi iz mora jedan veliki brod — ličio je na jedan od njujorških linijskih putničkih brodova. Trudili smo se da pročitamo ime te lađe, ali nismo mogli biti sigurni kako glasi. Kroz g. Osbornov teleskop činilo se da piše nešto kao »Atalanta«. Sad je dvanaest sati noću, i mi još uvek idemo skoro tačno ka zapadu, velikom brzinom. More neobično fosforescentno.

P. S. (Piše g. Einsvort.) Sada je dva sata ujutro, i vazduh je, koliko ja mogu oceniti, veoma miran — mada je ovo veoma teško oceniti, jer se mi tako potpuno krećemo **sa** vazduhom. Nisam zaspao još od kako smo napustili Vilfor, ali izdržati više ne mogu, moram malo da odremam. Ne možemo biti daleko od američke obale.

Utorak, 9. (Rukopis g. Eins,vorta.) **Jedan sat po podne. Jasno vidimo nisku obalu Južne Karoline**. Veliki problem je rešen. Prešli smo Atlantik — lepo i **lako** smo ga prešli balonom. Bogu neka je hvala! Ko će posle ovoga moći da kaže da je išta nemoguće?

*****

Dnevnik tu prestaje. Međutim, neke detalje o spuštanju saopštio je g. Einsvort g. Forsajtu. Vazduh je bio skoro sasvim nepomičan kad su putnici prvi put ugledali obalu, koju su obojica mornara i g. Osborn odmah prepoznali. Pošto ovaj poslednje-pomenuti

----

** Beleška. — Gospodin Einsvort nije pokušao da objasni ovaj fenomen, koji je, dočim, objašnjenju sasvim podložan. Linija povučena sa visine od dvadeset pet hiljada stopa, vertikalna u odnosu na površinu zemlje (ili mora) daje okomitu stranicu pravouglog trougla čija će se baza protezati od tog pravog ugla pa sve do horizonta, a hipotenuza od horizonta pa sve do balona. Međutim, tih dvadeset pet hiljada stopa visine su malo, ili ništa, u poređenju sa daljinom vidika. Drugim rečima, baza i hipotenuza pretpostavljenog trougla biće toliko dugačke u poređenju sa uspravnom stranicom da će moći biti posmatrane maltene kao paralelne. Na ovaj način dobiće se utisak da je horizont oko aeronauta u istom nivou sa korpom, tj. kolima, balona. Ali, pošto aeronaut dobija utisak, i to tačan utisak, da je ona tačka neposredno ispod njega veoma daleka, onda mu se, naravno, takođe čini da se ta tačka nalazi daleko ispod horizonta. Otud utisak konkavnosti; i taj utisak mora se održati sve dok uzdizanje ne postane toliko veliko u odnosu na obim vidika da prividni paralelizam baze i hipotenuze nestane — posle čega stvarna konveksnost Zemlje mora postati uočljiva.*

džentlmen ima neke poznanike u Fort Moultriju, odmah je rešeno da treba sleteti u blizini tog mesta. Doveli su balon do iznad plaže (bila je oseka, a pesak tvrd, ravan, izuzetno pogodan za spuštanje), i izbacili hvataljku, koja se odmah zakačila čvrsto. Stanovništvo tog ostrva, i te tvrđave, krenulo je, naravno, u gomilama da vidi balon; ali samo uz najveće teškoće bilo je moguće nekoga naterati da poveruje koji put je zapravo prevaljen — put preko Atlantika. Hvataljka se zakačila tačno u dva sata po podne,[19] tako da je ceo put pređen za sedamdeset pet sati; a zapravo i manje, ako se računa od obale do obale. Nikakav ozbiljan udes nije se dogodio. Ni u jednom trenutku nije primećena nikakva stvarna opasnost. Balon su bez problema ispraznili i obezbedili; u trenutku kad je rukopis na osnovu koga sastavismo ovu pripovest odaslat iz Čarlstona, grupa putnika još uvek se nalazila u Fort Moultriju. Njihove dalje namere nisu utvrđene; ali mi možemo pouzdano obećati našim čitaocima dodatne informacije ili u ponedeljak ili, najkasnije, tokom sledećeg dana.

Ovo je sigurno bio najkolosalniji, najzanimljiviji, i najvažniji poduhvat ikad ostvaren ili ikad i pokušan od strane čoveka. Kakvi veličanstveni događaji tek mogu uslediti — to sad ne vredi ni da pokušamo da odredimo.

Komentari i fusnote u vezi sa pričom »Laža sa balonom«

Ova priča Edgara Alana Poa prvi put je publikovana kao prilog odštampan na zasebnom listu samo sa jedne strane hartije, u njujorškom listu Njujorško sunce (New York Sun) 13. aprila 1844. godine. Jedanaest godina kasnije ovu priču preveo je na francuski jezik slavni pesnik Šari Bodler (Baudelaire, »Le Canard au Balon«, Le Pays, Jan-Feb. 1855). U vreme pojave ove priče, javno mnenje u SAD bilo je preokupirano političkim debatama oko toga da li treba, ili ne treba, priključiti Teksas (tada robovlasničku državu) Sjedinjenim Američkim Državama. U toj atmosferi je, 13. aprila 1844, u subotu, list Njujorško sunce doneo u svom podnevnom izdanju »ekstra stranicu« nalik na plakat. Ovome je u rano jutro prethodila beleška naslovljena sa »Post-skript« — kao poslastica:

STIGLO EKSPRESOM

ZAPANJUJUĆE INFORMACIJE STIGLE PRIVATNOM
EKSPRESNOM SLUŽBOM IZ ČARLSTONA PREKO
NORFOLKA! - ATLANTSKI OKEAN PREĐEN ZA
TRI DANA!! - NA OSTRVO SALIVEN STIGAO
KRMANJENI BALON KOJI JE IZUMEO GOSPODIN
MANK MEJSON!!

Ova publikacija stvorila je senzaciju. Za primerak davane su izuzetne sume. Izdanje je tako brzo rasprodato da ni sam Edgar Alan Po nije uspeo da kupi primerak.

List Njujorško sunce predstavljao je prve »novine za jedan novčić« (penny newspaper) u Njujorku; bio je specijalizovan za objavljivanje zanimljivosti pre ijednog drugog lista, i za senzacionalističko tretiranje vesti. Urednik, koji je bez trenutka oklevanja otkupio Poov rukopis, bio je niko drugi do Ričard Adams Lok. On je devet godina ranije u istom listu izveo sličnu uredničku šalu, o teleskopu kojim je, tobož, otkriven život na Mesecu. I taj tekst, »Otkrića na Mesecu«, bio je osvojio Njujorščane na

juriš; ali i naljutio Poa. Tada je bilo prošlo tek tri sedmice od izlaska pripovetke »Hans Pfal«: »čim sam video taj list shvatio sam šalu, i ni za trenutak nisam mogao biti u nedoumici da li je sugerisana mojom šalom«, komentarisao je Po kasnije, u knjizi iz 1846. (Godey's Lady's Book). Sad je došao red na njega. Pamćenje njujorške publike bilo je kratko. Po je mogao da ponovi poduhvat.

Ovo se za njega nije završilo razočaranjem. Već 25. maja iste, 1844. godine, pisao je za list Kolumbijski špijun (Columbia Spy) ovako:

- 'Laža sa balonom' izazvala je daleko intenzivniju senzaciju nego išta tog karaktera još od Lokove 'Mesečeve priče'. U jutro izlaska najave (u subotu), čitav trg oko zgrade Sunca bio je bukvalno pod opsadom, blokiran — bilo je nemoguće ući ili izaći, i to od vremena ubrzo posle izlaska sunca pa sve do oko dva po podne. U redovnom subotnjem izdanju bilo je rečeno da su vesti o tome upravo stigle i da je u pripremi ekstra-izdanje koje će biti spremno u deset. Međutim, isporučeno je tek pred podne. U međuvremenu vladalo je uzbuđenje da se nabavi primerak —nikad ranije takvo video nisam. Čim je prvih nekoliko primeraka stiglo na ulicu, kupljeni su, po praktično bilo kojoj ceni, od dečaka-prodavaca novina, koji su, sumnje nema, izveli profitabilnu špekulaciju. Video sam u jednom slučaju kako neko daje pola dolara za jedan jedini primerak, a mnogi su davali po šiling. Pokušavao sam, celog tog dana, uzaludno, da nabavim primerak za sebe. Bilo je, međutim, izuzetno zabavno slušati komentare onih koji jesu čitali 'ekstra'.«

(Međutim, ove događaje drugačije prikazuje Doris V. Falk koja tvrdi da je Po perverzno sabotirao sopstveni uspeh; vidi članak: »Thomas Low Nichols, Poe, and the 'Baloon Hoax'«, Poe Studies, vol. 5, 1972, pp. 48-9.)

Sledećeg dana, istu priču štampa i Nedeljni Tajms (Sunday Times), list pod uredništvom jednog od Poovih malobrojnih jevrejskih prijatelja, majora Mordekaja M. Noaha.

Tako je Po, sam samcit, uspeo da skrene pažnju svojih savremenika sa razbuktale kontroverze o primanju Teksasa u Uniju. Oni ludo žele progres? E lepo, daće on njima progres. Još 1836. Čarls Grin je pričao o letenju preko Atlantika. On je čak napravio model i nazvao ga »Atlantski balon«; model je krenuo na probne letove 1840. Taj dirižablić je imao krmu i propelere pokretane oprugama. Edgar Alan Po je, u dalekoj Filadelfiji, bio ovim fasciniran:

»Pre izvesnog vremena, g. Čarls Grin iz Engleske objavio je saopštenje na kome bazira svoje tvrdnje da je moguće preći balonom Atlantik od Njujorka do Evrope. Na njegove činjenice svakako se možemo osloniti, jer one su rezultat opservacija skupljanih tokom dvesta sedamdeset pet uzletanja. Što se nas tiče, ne samo što ne protivrečimo nijednoj reči toga aeronauta, nego smo se, čak, već odavno pitali zašto naš sopstveni Vajz nije vazduhom otplovio do Evrope — manevar od koga ostvarljivijeg nema." (Burton's Gentleman's Magazine, March 1840).

(Pomenuti Džon Vajz — John Wise — tačno to je i planirao. Zapravo, on je 20. decembra 1843. tražio od američkog Kongresa dozvolu za preletanje Atlantika balonom. Nekoliko meseci posle objavljivanja Poove »novinarske patke« o balonu, Vajz je čak objavio oglas u listu Intelidžens (Obaveštenja) u Lankasteru, saopštavajući da će pokušati taj let i tražeći pomoć od mornara svih nacionalnosti.)

U tim vremenima, naravno, nije postojao telegraf kojim bi se novinske vesti mogle proveriti. Doduše, Semjuel Morze je još od 1832. radio na ideji električnog telegrafa, ali tek te, 1844. godine demonstrirao je Kongresu praktičnost telegrafa tako što je svojim kodom počeo da šalje poruke kroz žicu od Vašingtona

do Baltimora.

Pošto je namagarčio čitaoce »Lažom o balonu« Po piše, maja 1844:

'U priči o balonu nema ničeg što nije u punoj saglasnosti sa poznatim aeronautičkim aktima iskustva —ničeg što se nije moglo zaista desiti. Odavno se razmišlja o jednoj takvoj ekspediciji, a ova jeu d'espritte, nesumnjivo, dati novi impuls takvoj nameri. Što se mene tiče, neću biti ni najmanje iznenađen ako saznam, tokom sledećeg meseca, ili onog posle sledećeg, da je neko zaista krenuo na putovanje opisano od strane nasamaritelja. Moglo bi se to putovanje izvesti i za manje od sedamdeset pet sati — taj rok znači samo četrdeset milja na sat«.

Prvo stvarno transatlantsko putovanje balonom izvedeno je tačno sto godina kasnije, za skoro isti broj sati, i praćeno mnogim od događaja koji su zapisani u »dnevniku g. Manka Mejsona« Edgara Alana Poa.

Fusnote za priču »Laža o balonu«

1. *Mank Mejson (Monck Mason): čovek tog imena prikazivao je svoj motorni dirižabl u Kraljevskoj galeriji Adelaid (Royal Adelaide Gallery) u Londonu 1843. Dirižabl je letao ukrug kroz veliku dvoranu, brzinom od oko deset kilometara na sat.*
2. *Ostrvo Saliven (Sullivan's Island): na tom ostrvu odigrava se radnja Poove priče »Zlatna buba« objavljene godinu dana pre »Laže o balonu« (dakle, 1843); »Zlatna buba« je dobila nagradu. Po je, kao redov, pod imenom Edgar A. Pery (Perry), služio u bateriji H prve artiljerijske divizije SAD, tokom više od godinu dana, i to kao činovnik regimente u Fort Moultriju, tvrđavi koja se uzdiže nad ostrvom Saliven. Bilo je to tokom 1827. i 1828. godine.*
3. *Agent u Čarlstonu (Charleston): izvesni T. O. Mabot (Mabbot) otkrio je da je u februaru 1844. dvojarbolni jedrenjak (brig) »Mesec« (Moon) plovio od Njujorka do grada Sevenah (Savannah) tako brzo, da je stigao tri dana pre pošte SAD na istoj relaciji. Ovde se čini aluzija na taj nedavni članak da bi se pojačala uverljivost najnovijeg, i još čudesnijeg, Sunčevog »hita«. (Videti: New York Sun, 23. januar 1943. rubrika »pisma čitalaca«).*
4. *Einsvort (Ainsworth). američki pisac istorijskih roma-na, koji su se tada rekordno prodavali: Ovčar Džek (Jack Sheppard) 1839, Londonski Tauer (The Tovrer of London) 1840, Vindzorski dvorac (Windsor Castle) 1843, itd. Einsvort je u vreme pojave »Laže o balonu« bio urednik Einsvortovog magazina (Ainsworth's Magazine). Edgar Alan Po se rugao tim romanima. Poova kritika romana Londonski Tauer počinje ovako: »Ugledu g. Einsvorta ovaj roman ne doprinosi ništa bolje no Ovčar Džek. Ne ogovaramo kad kažemo da nam kao kritičaru retko dopadne u zadatak da prikažemo delo tako totalno lišeno svakog sastojka koji je potreban za dobru romansu.« A završava se ovako: »Takvo klevetanje roda ljudskoga, takvi pozivi na zločin, takve bezvredne, praznoglave, sramotne romanse kao što su Ovčar Džek i sledeća dela u tom nizu — mrlja su na našoj literaturi i prokletstvo za našu zemlju.« (Vidi: Graham's Magazine, mart 1841) U tom svetlu, vidimo da je »Laža o balonu« takođe i književna parodija. Jer, tu se upravo pojavljuje pisac Harison Einsvort, i pokazano je da piše rečenice koje su parodija na njegovu melodramatičnu prozu: » Vode nebesima ni glaska ne upućuju. Grči se gigantski plameni okean...« itd. — A ipak, kome je Po prepustio davanje junačkog, kreativnog predloga da se preleti Atlantik? Upravo tom zanesenom romantičnom vizionaru Einsvortu.*

5. *Henson: pomenuti Vilijem Semjuel Henson (William Samuel Henson) konstruisao je »vazdušni parni vagon«— avion (monoplan, nedvokrilac) sa parnom mašinom od dvadeset pet konjskih snaga, koji se nikada nije digao sa zemlje. Još 1842. godine taj Henson je tražio od britanskog Parlamenta podršku za svoju novoformiranu "Vazdušnu parnu transportnu kompaniju". Ne samo Po u Americi, nego i list Konstitjušenel (Constitutional) u Glazgovu, u Škotskoj, video je u ovome prostor za »nasamarujuću priču« tj. lažu (haox), pa je u Konstitjušenelu izašao izveštaj, aprila 1843, o tobožnjem eksperimentalnom letu preko reke Klajd koji se završio padom u reku. Na ovo je naseo čak i londonski Tajms koji je tu priču preneo. U Poovoj priči, autentične ličnosti su samo Mejson, Henson, Robert Holand (član Parlamenta) i Einsvort, a svi ostali su izmišljeni.*
6. *Balon »Nasau«: ovo ukazuje kojim izvorima se Po služio. Više od četvrtine ove priče Po je napisao uz direktno korišćenje dva teksta Tomasa Manka Mejsona. Prvi od Mejsonovih tekstova jeste izveštaj o uspešnom (stvarnom) letenju koje je započeto 7. novembra 1836, u 13 sati i 30 minuta, kad su Mejson, Holand (Hollond) i Grin uzleteli balonom zapremine 82.000 kubnih stopa (oko 2.322 m3 — prečnik sfere sa tom zapreminom je oko šesnaest i po metara, prim. prevodioca) iz par ka Vokshol (Vauxhall) u Londonu, a spustili se u sedam sati i trideset minuta sledećeg jutra blizu mesta Vajlburg (Weilburg) u vojvodstvu Nasau (danas u Zapadnoj Nemačkoj, četrdesetak kilometara severno od Frankfurta naMajni). Tako su oni za osamnaest sati preleteli oko osamsto kilometara (oko šesto dvadeset u vazdušnoj liniji, prim. prev.) Taj let je oborio sve ranije rekorde i izazvao senzaciju. Mejson je publikovao prvi tekst 1836. a drugi, u vezi sa svojom demonstracijom u galeriji Adelaid, 1843.*
7. *Neuspeh Hensena i Kejlija: opise o pokušajima Hensona i Kejlija (Cayley) Po je prepisao praktično od reči do reči iz Mejsonovog drugog teksta. Još godine 1809. ser Džordž Kejli predložio je jednu teoriju o letenju avionima sa krutim krilima. Eksperimentisao je neuspešno sa hibridnim helikopter-avionom: dve velike ručno pogonjene elise trebalo je da omoguće poletanje uvis, a jedan mali propeler potiskivanje napred.*
8. *Elipsoidnoga oblika... itd: ova dva pasusa Po je do detalja preuzeo od Mejsona. Poova tobožnja »Viktorija« je u celosti nalik na Mejsonov model.*
9. *Od nauljene svile: trouglasti klinovi.*
10. *Bojna vrata (battledoor); češće se pisalo battledore. To je referenca na istoimenu sportsku igru. ali i na reket korišćen u toj igri za udaranje loptice od perja. Dakle, u pitanju je krma u obliku tog reketa.*
11. *Dužni smo gospodinu Čarlsu Grinu: još u martu 1840. Po je pisao o prednostima »karburatovanog hidrogena" tj. »običnog ugljenog gasa" u odnosu na vodonik, pozivajući se na tog Grina i na izvore u Beču.*
12. *Pomoću kreča: uz »gašenje« kreča tj. dodavanje vode. I ovo je Po prepisao od Mejsona — str. 11 prvog Mejsonovog teksta.*
13. *Vodeći konopac: o takvom konopcu koji se, pušten iz balona, velikim svojim delom vuče po zemlji piše Mank Mejson na str. 8-10 svog prvog teksta; a u svojoj raspravi Teorija i praksa aerostatovanja (1838) Mejson kaže da bi, uz korišćenje ovakvog konopca, Atlantik mogao biti savladan za tri dana.*
14. *Kuća Vilfor (Wheal-Vor): Poova igra*

15. *Da ispustimo dovoljno gasa: Manku Mejsonu je ovaj manevar uspeo iznad Lamanša 1836. i iznad Bristolskog kanala 1844.*
16. *Snažan vetar sa istoka: ono što je u letu do Vajlburga bilo problem, ovde postaje izgovor za polazak u atlantsku avanturu.*
17. *Kotopaksi: u priči o Hansu Pfalu Po pominje ovaj planinski vrh u Ekvadoru, tvrdeći da je osamnaest hiljada stopa visine, što nije tačno — ima oko 19.344 stope tj. 5.895 metara visine.*
18. *Konkavno: o ovom efektu Po piše i u "Hansu Pfalu«, i tamo daje opširno objašnjenje koje je skoro identično sa ovim u »Laži o balonu«. Decenijama kasnije, Mark Tven je potvrdio da svet gledan sa velike visine (sa vulkanskog vrha Haleakala na Havajima) odista izgleda tako, i dodao; »Ranije, kad sam čitao jedan članak u kome je Po govorio o ovoj jedinstvenoj optičkoj varci koja nastaje kad je čovek na izolovanom veoma visokom mestu, mislio sam da to on samo izmišlja«. (Mark Twain, Roughing It, 1872, eh. 76)*
19. *Tačno u dva sata po podne: to je, reklo bi se, po griničkom srednjem vremenu, a ne po vremenu Istočne obale SAD. Ali očekivalo bi se da američki izveštač koji kompletira dnevnik vazduhoplovaca pogleda, ipak, u svoj časovnik!*

Norman Spinrad

O TVRDOM SF-u

Neki ga izjednačavaju sa školom »šrafova i matica«. Neki pripisaše Džonu Kembelu zaslugu da ga je, kao urednik, izmislio. Neki njegovo poreklo nalaze još u Žil Vernu. Neki ga definišu isključivo na osnovu njegovih uzornih praktičara — kao što su Artur Klark, Hal Klement, Robert V. Forvard, Poul Anderson, Gregori Benford i drugi. A sam Benford je uporedio svu ostalu naučnu fantastiku sa »igranjem tenisa sa spuštenom mrežom« što znači da je baš njega odredio kao estetsko jezgro žanra.

Pričam, naravno, o »tvrdoj« naučnoj fantastici.

Kao subkategoriju ovog žanra tu »tvrdu naučnu fantastiku« su ljudi, većinom priznavali još od onih vremena kad je sam žanr postao objekt svoje sopstvene, interne, književne kritike, ali, evo, i posle toliko decenija »tvrda definicija« te »tvrde naučne fantastike« ostaje ironično neuhvatljiva.

Uopšteno govoreći, čini se da je tvrdi SF bio definisan pomoću onoga što mu je suprotno, ali to suprotno se menjalo — izređala se čitava serija različitih antiteza — pa je i pojam »tvrdi SF« na odgovarajući način mutirao.

Iako se nije služio baš tim terminima, Žil Vern je kritikovao Herberta Džordža Velsa da piše stvari ispod nivoa »tvrdog SF-a« tj. »naučne romanse« koje je Vern smatrao sopstvenim pronalaskom.

Tokom takozvanog »zlatnog doba«, naime tokom tridesetih i četrdesetih godina, smatralo se da je »tvrda naučna fantastika« ono što Džon Kembel publikuje u Astoundingu, a da suprotnost sačinjavaju priče o interplanetarnim avanturama koje su dominirale u »manje ozbiljnim« SF magazinima.

U pedesetim godinama, kad se centar ovog polja pomakao prema časopisima Galaxy i SF and F magazin i prema onoj školi SF-a koja je svoj tematski materijal izvlačila iz »mekih nauka« kao što su psihologija i sociologiija, »tvrda naučna fantastika« je generalno definisana kao književnost izmišljenog zasnovana na »tvrdim naujcama« kao što su fizika, astronomija i hemija, možda uz gunđajući naklon biologiji.

Tokom novotalasnog perioda, u šezdesetim, dogodilo se, opravdano ili neopravdano, da su i nosioci novog talasa, i protivnici novog talasa, složno definisali tvrdi SF kao ono što je izrazito antinovo-talasno u naučnoj fantastici.

U sedamdesetim, godinama, kad je u modu ušla »naučna fantazija«, tvrda naučna fantastika je sagledana kao bastion čistokrvne naučne fantastike, suprotstavljen bastardizaciji (kvarenju nasledne čistote) SF forme.

I sada, u osamdesetim, neki, i to prvenstveno i najkoherentnije Gregori Benford, zastupaju tvrdi, SF kao antitezu »kiberpanku« iako neki od kiberpankera insistiraju da su upravo oni ti koji pišu u tradiciji tvrdog SF-a.

Pa, onda, šta je tvrda naučna fantastika? I ko nju piše? I da li svi oni pišu istu stvar? I do koje mere je tvrdi SF uistinu estetski centar naučne fantastike uopšte?

Lako je ovde se otarasiti nekih očiglednosti. Fantazija, bez obzira da li je klasična, ili »mač i magija«, ili savremena, očigledno nije tvrda naučna fantastika. A naučna fantazija, koja stvara amalgame SF slikovnih sistema sa natprirodnim, koja ima mačevalačke okršaje u svemirskim brodovima, koja svesno zanemaruje naučne i tehničke istine u korist tematskih i zapletskih potreba, na suprotnom je polu od tvrde naučne fantastike, udaljena onoliko koliko je uopšte moguće da bude udaljena a da ostane u okviru iste forme.

Međutim, onostran ovih očiglednosti, slika postaje uistinu mutna. Ako se tvrdi SF definiše i kao onaj SF koji operiše unutar realitetskih ograničenja nametnutih od strane najboljeg trenutno raspoloživog naučnog pogleda na svet, onda zašto se smatra da Lari Niven jeste tvrdi SF pisac a da Džejms Grejem Balard nije? Zašto Artur Klark jeste a Frederik Pol nije? Zašto Hal Klement jeste a Teodor Sterdžen nije? Zašto Gregori Benford

jeste a Brus Sterling nije? Zašto Poul Anderson jeste a Vilijam Gibson nije?

Niven slobodno koristi putovanje nadsvetlosnim brzinama kao literaturnu konvenciju, a to čine i Klement i Anderson — iako se nikako ne bi moglo reći da tako pisati znači igrati igru sa mrežom ajnštajnovskog relativizma čvrsto razapetom preko sredine terena. Klark je izjavio da će svaka dovoljno napredna tehnologija izgledati kao magija, a u Klarkovim najboljim delima ima mnogo mistične transcendencije. Čak se i Benford malčice upuštao u jednu vrstu vremeplovljenja, a transcendentalist je isto koliko i Klark.

S druge strane, Balard, kad piše roman o katastrofi, postulira samo jednu geofizičku transformaciju klime, i onda, sa znatnom naučnom strogošću, razmatra njene konkretne efekte. Svetovi Frederika Pola najčešće su, u pogledu naučne i tehničke uverljivosti i detaljnosti, samo skicirani. Sterdženova dela pokazuju zastrašujući nivo znanja iz psihologije i biologije. Gibson svoju visoku thenologiju spušta uporno na nivo ulice i svakodnevnice, a Sterling, glavni dijalektičar kiberpanka, u tematsko srce svojih dela stavlja transformaciju ljudskog roda nastalu dejstvom nauke i tehnologije.

Onda je jasno da »tvrda naučna fantastika« ne može biti definisana ni time da se skrupulozno pridržava parametara najboljeg savremenog pogleda na svet a ni time da su nauka i tehnika od centralnog značaja za živote likova i za pokretačke sile u priči.

Oni koji tvrdi SF ne vole ponekad su izražavali mišljenje da on ne samo što nije centralna estetska vrednost ovog žanra, nego je, čak, karakteristična literarna mana naučne fantastike. Naime: da tvrdoesefovska estetika, fokusirajući se na naučnu spekulaciju i tehnološku ekstrapolaciju, stvara literaturu u kojoj nema dovoljno karakterizacije, ljudskih osećanja, stilističke izvrsnosti i tematske dubine.

Uistinu, neki oduševljenici tvrdog SF-a ovakav napad izvrću naopačke ali ipak kažu praktično istu stvar kad izjavljuju da naučna fantastika, zato što je »literatura ideja«, ne potpada pod generalne literarne standarde u pogledu razvijanja likova u pogledu stila, i u pogledu emocionalne dubine.

Pa, jedna vrsta tvrdog SF-a ovim jeste definisana. Klementa, Forvarda, Klarka, Nivena, i mnoge druge generalno priznate pisce tvrdog SF-a, ljudi ne čitaju zbog likova koji bi se pamtili, niti zbog prefinjenosti emocija, niti zbog neke raspevanosti proze, nego zbog fascinantnih naučnih ideja i tehnoloških ekstrapolacija.

To ne znači da takva književnost treba da bude nepismena, ili da bude lišena narativne tenzije, ili da bude emotivno ravna. Uzmimo za primer romane Zapadno od raja i Zima u raju, prve dve knjige u jednoj trilogiji Harija Harisona.

Ako tvrda naučna fantastika uopšte postoji, ovo je, nesumnjivo, ona. Harison, u cilju razvijanja SF teze, prihvata još uvek kontroverznu teoriju da je pre oko šezdeset pet miliona godina asteroidni udar promenio klimu na Zemlji i izazvao izumiranje dinosaurusa.

E, a šta bi se desilo da taj asteroid nije pogodio?

Klasična premisa tvrdog SF-a, iz koje Harison ekstrapolira i razlistava svoju alternativnu Zemlju, izuzetno strogo i pažljivo.

Dinosaurusi opstaju, njihova evolucija se nastavlja, a vrh te evolucije su Jilejni, rasa inteligentnih gmizavaca. Jilejni stvaraju jednu visokotehnološku civilizaciju, ali baziranu na genetici i biologiji. Brodovi, podmornice, puške, mikroskopi, medicinski instrumenti, čak i kompletni gradovi, nastaju tako što pojedini živi organizmi, genetički izmenjeni do neprepoznatljivosti, preuzimaju na sebe te uloge. Jer Jilejni nikada nisu sebi potčinili vatru, ona je za njih samo katastrofalna prirodna sila i bizaran laboratorijski fenomen.

Iako ovo može izgledati neuverljivo, Harison ga čini uverljivim. Prikazuje kako je ta neobično uvrnuta tehnologija izrasla iz jilejnskog životnog ciklusa, iz njihove biologije, iz činjenice da se rađaju i sazrevaju u okeanu, da imaju gmizavačku hladnu krv. (To nisu oni toplokrvni dinići sada popularni kod naučnih revizionista)

Harison razvija i komplikovano, šaroliko jilejnsko društvo, za koje se takođe jasno vidi da je čvrsto ukorenjeno u biološke parametre svog postojanja. Razvija jilejnski jezik koji se delom sastoji od gestova, sa gramatikom koja ne liči ni na jedan ljudski jezik za koji sam ikad čuo.

Štaviše, Harison je obezbedio da mu u kreiranju ovog sasvim zaokruženog jilejnskog sveta pomažu troje naučnika —

jedan lingvista, jedan biolog, i, čini se, jedan antropolog. Zaista je teško zamisliti »tvrdu« naučnu fantastiku od toga!

A priča, šta je s njom?

Tu Harison pribegava jednoj tehnici koja je stara bar koliko i »scijentifikcijska formula« Huga Gernzbaka, verovatno stara koliko i Vern — uzima akciono-avanturističku zapletsku liniju da bi nas šetao kroz svoj svet. A tu, može biti, malčice mora i da zabušava u nekim naučnim stvarima da bi njegova priča mogla postojati.

Na Harisonovoj alternativnoj Zemlji, Severna Amerika je bila izolovana toliko dugo da je na njoj nastao jedan sisarski ekosistem, čiji su delovi i jedna homo-sapiensovska lovačko-skupljačka kultura, i druga ljudska kultura sa ranom poljoprivredom, plus jedna čovekolika rasa zvana Angurpjaki, u suštini kao Eskimi obrasli krznom.

Pošto se zna da su i na našoj Zemlji dinosaurusi pre tog asteroidnog udara dominirali i u Severnoj Americi, a pošto je genus homo nastao evolucijom na afričkoj savani, i pošto nam Harison ne pokazuje nikakve primate-praoce u njegovoj Severnoj Americi, i pošto je sva ostala nauka ovde tako pomno izvedena, možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je Harison ovo namestio jer je morao, i da je pri tom namignuo u stranu.

Jer, ovim je sebi otvorio mućnost da gurne ljudske protagoniste u igru protiv jilejnskih antagonista, manje-više po klasičnoj avanturističkoj formuli. Nastupajuće ledeno doba vrši pritisak na Jilejne i prisiljava ih da traže nove teritorije, preko mora, u toplijim podnebljima. Uspostavljaju svoju koloniju u Severnoj Americi, a prve dve (ako ne i treća) knjiga u ovoj trilogiji predstavljaju hroniku konflikta između ljudi i Jilejna.

Međutim, nije sve samo tabanje i makljanje u kome kartonski junaci razbijaju guštere. Jilejni su uhvatili glavnog junaka Kerika još kao dečaka, i odgajili ga kao Jilejna, pod tutorstvom Veinte, koja je među Jilejnima stekla važnu rukovodeću funkciju. Pod njenim patronatom, Kerik postaje nešto kao jilejnski princ, otprilike kao Mojsije u Egiptu. I kao kod Mojsija, krv prevladava kad dođe do biti-il'-ne-biti, on beži i postaje vođa ljudi u njihovoj borbi da ostanu živi pred navalom tehnološki superiornih Jilejna. Veinta, ogorčena zbog ove izdaje, priprema opaku vendetu (osvetu) protiv celog ljudskog roda, i postaje predvodnica jilejnskog antiljudskog genocida.

Iako se priča napeto kreće duž zapletske linije »dobri momci protiv loših momaka«, ima i izvesne dubine karakterizacije. Postoje Kćeri života, reformistički pokret među samim Jilejnima, sukobljen sa tom kulturom. A Kerik ostaje, u izvesnom psihološkom smislu, napola Jilejn, jer on je među gmizavcima imao i prave prijatelje, imao i izvesnu vlast, ponekad se nostalgično priseća jilejnske, više, civilizacije.

Samo dve trećine ove trilogije su objavljene, ali reklo bi se da se Harison kreće prema nekoj vrsti konačnog detanta pa čak i kulturne unakrsne oplodnje između ljudske i jilejnske kulture; otelotvorenje i simbol toga bio bi Kerik, pripadnik oba ta sveta. Ljudi dobavljaju ponešto jilejnske tehnologije. Dvojica Jilejna (mužjaka; u jilejnskom društvu ogromnu premoć imaju ženske šovinistkinje) manje-više prebegavaju na stranu ljudi. Na kraju Zime u raju, kulminacijska bitka se završava ne jednostranim krvoprolićem nego nekakvim sporazumom.

Zapadno od raja i Zima u raju su uzorni primeri jedne vrste tvrde naučne fantastike. Naučne i tehnološke ekstrapolacije očigledno zauzimaju prednji i centralni deo, čitaoca kroz njih potiskuje akciono-avanturistička zapletska linija, a unutrašnji život likova nije stvarno u centru — niti se želi da bude.

Ako to jesu realni likovi, romani zaista integrišu njihove lične priče u zapletsku dinamiku ratne priče, a Harison zaista kao da se kreće prema tematskom klimaksu koji će imati izvesnu dubinu i prefinjenost.

Ove su knjige, u izvesnom smislu, SF kao »literatura ideja«, sa ekstrapolacijom u jezgru a razvojem likova na periferiji, ali između jednog i drugog održana je izvesna ravnoteža. Ovo je tvrdi SF koji zna da je tvrdi SF, pa ako i nije velika literarna umetnost, bar i ne ostavlja utisak da se upinje da to bude. Harisonove ambicije ovde su ekstraliterarne. Ovi romani su neskrivena tradicionalna tvrda naučna fantastika, ali oni ujedno demonstriraju da tvrda naučna fantastika ne mora nužno biti nepismena, da »literatura ideja« može i treba da obrati pažnju i na opšte književne vrline iako one jesu, kao što i treba da bude, podređene idejnoj

sadržini.

Na drugoj strani, Japan tone, klasični katastrofični roman koga je napisao Sakio Komacu, reverzira, baš kao i Balardovi katastrofični romani, ravnotežu između naučne spekulacije i generalnih literarnih preokupacija, a to može biti i razlog zbog koga ni Balardovi katastrofični romani ni Japan tone nisu opšte prihvaćeni u »kanon« tvrde SF, bez obzira što su naučne pretpostavke, naročito kod Komacua, veoma rigorozne.

U tom romanu Komacu serijom geoloških događaja, koji su svi potpuno uverljivi i svi proističu jedan iz drugog, uništava ceo japanski arhipelag. Geologiju svega toga Komacu je zakucao savršeno, a priča je data kroz tačke gledišta nekolicine likova. Neki od tih likova su naučnici koji studiraju ove događaje, naime stepenasto raspadanje japanskih ostrva zbog kobnog pomaka na raselini u japanskom podmorskom rovu, zatim izbijanje vulkanskih erupcija i potonuće u more.

Japan tone je praktično udžbenički primer kako treba ovo pisati. Geofizika, nema dileme, spada u »tvrde« nauke, a ipak ova naučna fantastika nije nešto mnogo tvrđa od Balardovih katastrofičnih romana. Razlozi što nije uglavnom su isti.

Komacuova glavna preokupacija ovde nije naučna spekulacija već uticaj rezultirajuće katastrofe na živote likova, i, naročito, njen uticaj na karakter japanskog naroda kao celine, sagledanog kroz te likove. Japanci, koji su dugo bili geografijom i jezikom izolovani od internacionalnog glavnog toka, bivaju prinuđeni da se pomire sa činjenicom da će njihova drevna, bogata kultura, tako intimno i organski izrasla iz njihovih voljenih Matičnih ostrva, od sada preživljavati samo kao deo geografski neukorenjene dijaspore.

Kad se protiv Japanaca najzad okrene, svojom razornom erupcijom, i sama Fudžijama, čovek oseti da je roman, bar u simboličnom smislu, stigao do svog tematskog klimaksa, i da jedan veliki narod, nepovratno odsečen od izvora svoje kulture i od geografskog korena samog šintoa, sad mora radikalno da se promeni da bi, kao izbeglički narod, preživeo.

Drugim rečima, Komacu, čak i više nego Balard, fokusira svoj roman ne na spekulativnu nauku nego na rezultirajuće političke, socijalne, psihičke i duhovne konsekvence. Iako je njegova nauka tvrda kao bazalt, ona nije centralna preokupacija romana, ona je ovde samo MakGaf in, pa ako Japan tone nije tvrda naučna fantastika, jedini mogući razlog leži tu. Protivno Harisonu, Komacu, kao i Balard, upotrebljava tvrdu naučnu fantastiku primarno da bi postavio jedan izmenjeni psihički pejzaž; on generalnim literarnim preokupacijama daje prednost u odnosu na naučne spekulacije.

A ipak, tvrda naučna fantastika može nastojati da održi pažljivu ravnotežu, u svome jezgru, između naučne spekulacije i opštih literarnih preokupacija, s tim da i dalje ostane tvrdi, SF: tako se bar čini ako pogledamo nešto kao što je Božja kovačnica Grega Beara.

To je još jedan roman o katastrofi, ali na daleko grandioznijoj skali. Vanzemaljski osvajači, po svemu sudeći pripadnici jedne mašinske civilizacije fundamentalno neprijateljske prema organskom životu, uništavaju Zemlju, a Bear im daje da to urade na jedan način koji je, u terminima tvrdog SF-a, odbojno fascinantan, do preteranosti ubedljiv, i veoma originalan.

Dve guste mase, jedna od neutrona a druga od antineutrona, bačene su na našu planetu. Tako su guste da odmah tonu kroz nju i započinju kretanje opadajućim orbitama unutar rastopljenog sloja ispod Zemljine kore, zatim unutar jezgra. Antineutronski »metak« reaguje sa materijom Zemlje i zato njegova orbita brže opada, tako da se on prvi smiruje u centru planete. Kad do njega dopre i neutronski »metak« i kad se njih dva spoje usled pritiska u Zemljinom jezgru, nastupa reakcija totalne anihilacije, i planeta se raspada, razneta eksplozijom iznutra.

A za dobru meru, vanzemaljci bacaju u okeanske raseline automatsku mašineriju koja vadi deuterijum i (ili tricijum iz vode i/ili iz stena. Zbog ovoga se oslobađaju znatne količine vodonika i kiseonika, a cilj je proizvesti hiljade hidrogenskih bombi koje će biti tempirane da opale u času kad se neutronski i antineutronski metak spoje, tako da se Zemljina kora rasprsne duž svojih najdubljih pukotina, čime će efikasnost unutrašnje eksplozije biti povećana.

Ima ovde i mnogo razmišljanja o evoluciji života i mašinskih civilizacija u

galaksiji. Glavni likovi, Artur Gordon, raniji nacionalni savetnik za nauku, Edvin Šo, geolog, i Trevor Hiks, naučni novinar — nalaze se u srcu naučnog posla na razmatranju misterije, te otkrivanju šta se zaista dešava; oni su, uz to, blizu sedišta predsedničke vlade koja nastoji da nađe vojni i politički odgovor na ovu situaciju.

Ovo je naravno, klasična struktura tvrdog SF-a. Počneš sa serijom prividno izolovanih naučnih misterija koje postepeno konvergiraju prema jednoj čudesnoj ogromnosti, izgrađuješ sve veću narativnu tenziju dok tvoji tačkogledišni likovi postaju duboko umešani u naučni napor da se otkrije istina, onda konvertuješ tu naučnu misteriju problem koji se može razrešiti finim tehnološkim rešenjem čiju si prirodu pažljivo ali ne upadljivo nagovestio u ranijim tehnološkim spekulacijama.

Ali Bear je ovde krenuo za nečim literarno ambicioznijim.

Kad su neutronski i antineutrbnski meci već ušli u Zemlju, a oni ulaze prilično rano u romanu, ishod je neizbežan. Zemlja je osuđena na propast, ljudski rod ništa ne može učiniti da je spase, a likovi se svi kreću kroz priču pod senkom smrtne kazne čije izvršenje se primiče — smrtne kazne za ljudski rod; postepeno čitav svet postaje svestan ovoga.

Što će reći da se Božja kovačnica približava tragediji.

I Šo i Gordon osećaju ljubav prema Zemlji, pa kroz njihove oči vidimo i osećamo šta će biti izgubljeno. Gordon ima porodicu od koje je razdvojen tokom velikog dela romana, pa mi i to osetimo. Gordonov prijatelj, naučnik Hari Fajnman, nalazi se pod svojom ličnom smrtnom kaznom zbog leukemije, i umire pre kraja romana; eto finog ogledalskog odraza makroteme.

Greg Bear čini iskreni napor da izbalansira roman tvrdog SF-a sa romanom karaktera i da ta dva tematski ujedini u tragediju. Čini se da Bear u svemu ispravno postupa. A ipak, nekako, ne uspeva mu baš.

Likovi su realni, imaju duboko doživljene emocije, imaju mreže prijatelja i srodnika, brinu se, pate, reklo bi se da ispunjavaju sve standardne literarne kriterijume, a ipak oni, i njihove lične priče, jednostavno nisu toliko interesantni koliko naučne spekulacije i događaji ogromnih razmera. To su inteligentni, osećajni, ali u osnovu manje-više obični ljudi koji posmatraju neobične događaje, a njihove lične priče izgledaju kao sloj prevučen preko glavnog događaja a ne kao tematsko proširenje tog događaja samog.

Osim toga, Bear ne uspeva sasvim da natera sebe da totalno zagrize metak tragedije. Uništenje Zemlje se stvarno i dogodi, i Bear to stvarno prikazuje moćno i čak poetično, ali postoji još jedna vanzemaljska mašinska civilizacija koja dejstvuje u solarnom sistemu, doslovno deus ex machina (bog iz mašine, rešenje drame poklonjeno spolja, prim. prev.), pa ta druga civilizacija teraformira Mars i Veneru i spašava ostatke ljudske rase, uključujući i Artura Gordona i njegovu porodicu.

Ipak, iako ne uspeva baš sasvim da spoji tvrdi SF roman sa romanom likova i načini jedno delo — tragediju, Bear se tom uspehu približava dovoljno da bi demonstrirao da se to može učiniti, da se tvrda naučna fantastika može uzdići do visine literature gledano ma kojim razumnim kriterijumom, i da izraz humanistička tvrda naučna fantastika ne mora biti sam u sebi kontradiktoran. Uistinu, u svom prethodnom tvrdom SF romanu Muzici krvi, taj isti Bear je u tome uspeo.

Isto tako (uprkos opštem utisku da će u tvrdoj naučnoj fantastici, zato što ona stoji kao beskompromisno jezgro žanra, uživati isključivo sofisticirani znalci SF-a) nije inherentno nemoguće ni da se pojavi malo verovatni hibrid: bestseler tvrdog SF-a naciljan na ono opšte čitalište koje o SF-u ne zna praktično ništa.

Majkl Krajton, koji je po profesiji doktor, napravio je vrlo lepu karijeru kao pisac upravo takvih romana. Andromedin soj bio je triler tvrdog SF-a o smrtonosnoj kugi koju je doneo, vraćajući se, jedan satelit; narativna tenzija bila je zasnovana skoro u celosti na odmotavanju naučne misterije i na naučnim pokušajima da se problem reši; uz malčice fizičkih vratolomija ubačenih u kulminaciji. Roman Terminalni čovek bavio se temom kontrolisarija ljudskog ponašanja pomoću sofisticirane verzije takozvane »Del Gado« kutije.

Sfera, Krajtonov najnoviji, počinje otkrićem ogromnog drevnog svemirskog broda, ili bar nečeg što u prvi mah tako

izgleda, ukopanog duboko u dno Južnog Pacifika. Psiholog Norman Džonson, glavni lik, biva poslat u jedno naselje na dnu mora kao deo istraživačke ekipe. Glavnina romana odigrava se u tom naselju duboko ispod mora, u srušenom svemirskom brodu, i u podmorskom kompleksu između njih.

Kao i u Andromedinom soju, a u manjoj meri i u Terminalnom čoveku, Krajton je svoj domaći zadatak ovde uradio, pa zato prikazuje zavrtnje i matice tog naselja tačno, vesto i uverljivo. I još nešto — generalnom čitalištu možda i važnije: on fino dočarava psihološki ambijent u toj tesnoj tehnosferi, što postiže prikazujući njeno delovanje na likove koji uopšte nisu naviknuti na takav način života, viđeno očima čoveka koji ni sam tu nije kod kuće ali koji je psiholog po struci, dakle u svom odnosu prema okolini Svečovek (Everyman) ali i nosilac specijalnog naučnog znanja.

Sfera napreduje u mnogo čemu kao tradicionalni tvrdi naučnofantastični roman: naučna ekipa istražuje misteriju kosmičkog broda; ali, nešto više pažnje nego obično posvećuje se psihičkom stanju likova. Međutim, ispostavlja se da taj svemirski brod nije ono što izgleda, to je američki svemirski brod iz budućnosti a ne drevni vanzemaljski dođoš, i baš na tom mestu, upravo kad priča stvarno počinje da se zahuktava, Krajton počinje da napušta naučnu strogost do tada ispoljavanu.

Njegov opis tog futurskog američkog kosmopolova uistinu je fascinantan i silan, naročito je dovitljiva upotreba proizvođačkih naziva za razne vrste robe i dobro znanih doticaja svakodnevnice usred te futurističke tehnologije, ali pokaže se da je brod tu dospeo proletanjem kroz crnu jamu, što Krajton mora pravdati prilično smešnim izlaganjem kobajagi teorije relativnosti za mase; time je možda uspeo da opravda, pred generalnim čitalištem, put kroz vreme, ali naučno pismenim čitaocima je samo stvorio osećanje postiđenosti i nelagodnosti.

Što će reći da Krajton sklanja mrežu sa Benfordovog teniskog igrališta usred meča.

Od te tačke, psihološko-trilerska zapletska linija postaje dominantna. U svemirskom brodu pronalaze tu misterioznu sferu, u naslovu pomenutu. Ispostavi se da je to nekakav artefakt zgrabljen iz onog univerzuma onostran crne rupe. Svakom ko uđe, sfera daje moć da materijalizuje slike iz svoje podsvesti. Stvori se opasna gigantska sipa, i mnoštvo drugih takvih pojava.

Ali pre nego što cognoscenti (znalci, poznavaoci) počnu da se podsmevaju, neka bude rečeno i to da se Sfera sasvim lepo drži kao roman. Uklanjanje mreže nimalo ne smanjuje narativnu tenziju, a rasplet dolazi direktno iz psihe protagoniste, na divan način materijalizovan zahvaljujući moćima sfere; kazati više od ovoga značilo bi čitaocima pokvariti roman.

Ovde, dakle, imamo nešto običnije nego što bi se izvesnim ljudima dopadalo imamo roman tvrdog SF-a o aparatima. Ili, možda tačnije, roman o tvrdoj tehnologiji.

Naučna spekulacija u njemu je, u osnovi — pa, eto, koještarija. Ali opisi tehnoloških artefakata su tako realistični i uverljivi da iluzija naučne verovatnoće čitaocu preostaje iako je mreža naučne plauzibilnosti pocepana, zbog potreba priče, u komadiće.

Ovo baš i ne mora biti loše. Moglo bi se tvrditi da je, u izvesnom smislu, pravi estetski centar naučne fantastike tu. Jer u tome učestvuju svi oni SF romani i priče gde se koriste standardni SF tropi (stilske figure zasnovane na prenosnom značenju reći, prim. prev.) kao što su nadsvetlosni kosmopolovi, vremeplovljenje, ili paralelni svetovi. Glavnina onoga što nazivamo »tvrdom naučnom fantastikom« zapravo je »tvrda tehnološka fantastika«.

Uistinu, može se zastupati i gledište da, ako je u jednom književnom delu pokazana stoprocentna vernost najboljem trenutno raspoloživom naučnom znanju, to delo i nije SF, pošto onda nikakve naučne spekulacije tu nema, već imamo u rukama mimetičku književnost (takvu koja imitira realnost, prim. prev.) sa futurskim tehnološkim dekorom.

Drugim rečima, glavina onoga što smatramo »tvrdom naučnom fantastikom« je literna iluzija — stvar literarne tehnike a ne naučne tačnosti. Dokle god opisi tehnologije imaju tvrdoivičnu plauzibilnost slike Ceslija Bounstela, gutaćemo velike grudve naučnih koještarija uz uslov da se priča dobro drži, i još ćemo biti ubeđeni da čitamo »tvrdu naučnu fantastiku«.

A što ne? Sva književna dela, kao što je Kurt Vonegat ukazao, su laži. Što ne bi i ova bila laži, ako se može postići da mi u tome uživamo?

Ovim ne želimo kazati da se prava, tvrdojezgrena tvrda naučna fantastika ne može napraviti ili da se ne može uzdići do literarnih visina. Uistinu, ako hoćemo sasvim paradoksalno da pristupimo ovome, možemo zastupiti i gledište da najviša vrsta tvrdog SF-a, onaj tvrdi SF koji neki stvarno sagledavaju kao esenciju tog žanra samog, jeste književnost koja koristi sve raspoložive literarne tehnike da bi očuvala iluziju realističnosti a koja istovremeno potiskuje ivicu najboljeg poznatog naučnog pogleda na svet taman koliko je moguće potisnuti je da bi se, zadirući u terra incognita (zemlju nepoznatog) izbeglo bukvalno protivurečenje naučnim činjenicama — i koja ovo čini služeći potrebama priče u čijem centru je ljudsko srce.

A to niko nije radio bolje nego Gregori Benford, koji odista igra ovu igru sa dignutom mrežom, ali gumenom.

Benford je po profesiji astrofizičar, i radeći taj posao stekao je izvestan ugled, ali ne piše kao tipični naučnik malčice upetljan u naučnu fantastiku.

Na primer, njegov roman Protiv večnosti napadnut je, prilično glupo, ako »kvazi-plagijat« zato što ima sličnosti sa pričom Vilijema Foknera »Medved« iako je Benford zapravo davao literarni omaž Fokneru, istovremeno dodajući svom romanu dodatnu rezonancu dobro znanom tehnikom literarne reference.

Benford, po rođenju iz Alabame, takođe je zainteresovan i za prefinjene, svesne pokušaje da u svoju prozu unese južnjačke govorne ritmove i obrasce, zato što oseća da je glas većine SF dela možda malčice previše dosledno jenkijevski.

Benfordov roman Vremenski pejzaž bio je, jednim delom, literarni odgovor na problem koji je C. P. Snou nazvao »problem dve kulture« (tj. da postoje dva engleska naroda u istoj zemlji, jedan bogat i obrazovan, drugi siromašan i neškolovan — prim. prev.) svedenim na izvesne lokacije u Engleskoj; to je roman fokusiran na likove, ali na likove naučnika koji se upravo tada bave neposrednim naučnim radom — tu su divno prikazani estetika i strast nauke, na način koji nikad ranije nije stvarno izveden od strane ma kog pisca. Možda je ironično, a možda i nije ironično, da Benford ovde kao »Mak-Gafina« koristi izesnu količinu prilično gumene nauke.

Benford je i putovao, i to široko, u mladosti je boravio u Japanu, pa se neke od njegovih priča, a naročito njegov roman Zvezda u ogrtaču, pružaju onostran zapadnjačke estetike i zapadnjačkih socijalnih i psiholoških obrazaca, projektirajući budućnosti koje su pod jakim istočnjačkim uticajem.

Artefakt je bio nekakav čisti triler ali sa tvrdonaučnim »Mak-Gafinom« u jezgru; kompleksni i kontroverzni politički podtekst ovog romana odnosio se na početke raspada NATO pakta.

A poenta svega ovog jeste da Gregori Benford, bez obzira da li jeste ili nije naučnik, i bez obzira na to što je samoga sebe proglasio za tvrdoesefovskog čistunca, jeste daleko najkompletniji i literarno najusavršeniji romanopisac koji je sebe ikada proglasio tvrdoesefovskim piscem. U pogledu kvaliteta naučnih spekulacija, on stoji rame uz rame sa najboljim piscima, ali u mnogim slučajevima naučna spekulacija nije njegova glavna preokupacija. A nije ni toliki puritanac da svoju nauku ne bi malčice savio ako je to od koristi za njegove druge literarne potrebe.

Što će reći da kad Benford polemičar veliča tvrdi SF a kritikuje onu gumastiju, možda i nije velika tajna o čemu to govori, jer on se možda jednostavno zalaže za dobru naučnu fantastiku a protiv loše naučne fantastike; tako bar izgleda ako sudimo prema njegovoj sopstvenoj naučnoj fantastici koja, čisto i jednostavno, spada u dobru.

Prvoklasan primer je njegov najnoviji, Velika reka neba, daleki tematski nastavak romana U okeanu noći, koji je, opet, tematski izdaleka "povezan sa dugom pričom »Ako su zvezde bogovi« koju je napisao u saradnji sa Gordonom Eklundom.

U toj priči ljudski rod ostvaruje prvi kontakt, sa ekstraterestrijalcima. U Okeanu noći, ljudska bića počinju da zalaze među zvezde koristeći letilice sporije od svetlosti — zato što su nadsvetlosne Benfordu jedan od glavnih primera »igranja sa spuštenom mrežom« tako da ih uglavnom izbegava čak i kad bi mu to bilo književno pogodno.

U romanu U okeanu noći ljudi, na svoju

žalost, saznaju da Galaksijom dominiraju mašinske civilizacije, i, štaviše, da su te civilizacije krenule da potpuno unište svu organsku inteligenciju.

Ova tema je u naučnoj fantastici u poslednje vreme prilično zastupljena (vidi Božju kovačnicu, Sastanak sa Ramom...) ali i u krugovima današnjih naučnika se često čuje. Glavnina ove Galaksije egzistira na temperaturama koje daleko bolje odgovaraju metalno-silikatnim oblicima života nego krhkim ugljeničnim, kaže ta teorija; stvarno usavršena mašinerija mogla bi biti praktično besmrtna, čime bi se poništilo brzinsko ograničenje koje sad sprečava međuzvezdano putovanje, mašinske civilizacije mogle bi trajati milionima ili čak milijardama godina. A visoke organske civilizacije će pre ili kasnije proizvesti samoreprodukujuću samoprogramirajuću mašineriju koja će ih naslediti.

Sve ovo ima tvrdonaučnu plauzibilnost, ali izgleda da ta ideja o želji takvih visokih mašinskih civilizacija da satru organske, niže, forme proističe pre iz antropomorfne projekcije našeg sopstvenog nesrećnog ksenofobičnog imperijalizma nego iz hladnih jednačina.

Bilo kako bilo, Velika reka neba čini dugi, dug montažni skok sa romana U okeanu noći: dešava se zapravo nekoliko desetina hiljada godina kasnije, jer Benford jednostavno neće da pribegne nadsvetlosnim brzinama, bez obzira koliko takvom upornošću otežava svoje literarne probleme.

Ljudi su, reklo bi se pomoću automatskih zvezdoplova koji su nosili oplodne ćelije i embrione, stigli u centar Galaksije, a to je zona sa zvezdama gusto zbijenim oko centralne crne jame; saznaju, međutim, da u toj zoni dominiraju usavršene mašinske civilizacije. Odnos tih civilizacija prema ljudima je kao odnos ljudi prema bubašvabama, i zato one po-stupaju prema toj dosadnoj gamadi otprilike kao mi prema bubašvabama.

Ljudi izgrađuju »svećnjake«, gradove u svemirskom prostoru. Mašinske civilizacije ih tretiraju kao dosadne osinjake. Ljudi sleću na planetu Snouglejd i grade velika samodovoljna naselja. Ali dođe čas kad i jedna mašinska civilizacija sleće na Snouglejd, te započinje dugi, spori, nezadrživi proces »anti-teraformiranja« planete, hladeći je i sušeći da bi odgovarala potrebama mašina; pri tom planetu čini nepogodnom za organske forme.

Mašine isteruju ljude iz njihovih ponosnih naselja. Ljudi grade skromnija naselja, citadele. Mašine razaraju citadele, i najzad, malobrojna preostala ljudska plemena bivaju prisiljena da lutaju po planeti koja organski umire, u neprestanom strahu i bekstvu.

Sve ovo, gore navedeno, je (ma koliko to čudno zvučalo) samo pozadina, koja se pojavljuje, delić po delić, tokom čitave Velike reke neba; na početku romana, poslednji preživeli ljudi beže preko Snouglejda, zatim se roman fokusira na samo jednog junaka Kilina.

S jedne strane, ovo bi se moglo sagledati kao demonstracija literarnih ograničenja koja je Benford, svojom preteranom naučnom skrupuloznošću, samome sebi nametnuo. Dugu epsku pozadinsku priču on je mogao napisati kao real-vremensku sagu samo tako što bi ili skakao nemarno sa junaka na junaka duž vremenske linije kao Olaf Stejpldon i time se odrekao svake pretencije na emocionalnu vezanost, ili nam dao glavne junake koji na neki način uspevaju da dozive i prežive sve to.

A to bi zahtevalo da prihvati ili besmrtnost ili nadsvetlosne brodove.

A to bi, chez Benford, bila igra sa mrežom puštenom na tlo.

Otud Benford zadržava mrežu u vazduhu i prihvata literarne konsekvence; s druge strane, ono što je on učinio u Velikoj reci neba takođe je primer kako pridržavanje naučnih principa može pokatkad i doprineti književnom poslu.

Restrikcije koje je Benford sebi nametnuo sprečile su ga da napiše Veliku reku neba kao gigantsku parsek-gutajuću sagu svemirskih staza. Prinudile su ga da se fokusira na samo jednu grupicu ljudskih bića na kraju priče, i na svest samo jednog čoveka, te da kanališe sav svoj ogromni tematski materijal kroz ovo sočivo emocionalne realnosti, da ovaj roman učini romanom karaktera bar koliko i romanom galaktičkih spekulacija.

Osim toga, stvarno usavršene mašinske civilizacije u centrima svog višeg cvetanja bile bi totalno iznad ljudske moći shvatanja, što je deo Benfordove tematske poente, pa bi Benford, koji je i sam ljudsko biće, morao ili da redukuje njihovu veličanstvenost na konvencije

slabe naučna fantastike ili da padne u besmisleno brbljanje, da je pokušao da prikaže konfrontaciju ljudi iz tih »svećnjaka« sa najkrupnijim manifestacijama takvih civilizacija.

Umesto toga imamo udovca Kilina, i njegovog sina, i grupicu ljudi koji beže i bore se za goli život u završnom periodu jednog dugog istorijskog procesa. Nalaze se na površini planete koja je, sa tačke gledišta mašinskih civilizacija, daleka i nevažna. Imamo Mantisu (bogomoljku), svojevrsnu mašinsku umetnicu i nadzornicu organskih formi, koja reprezentuje tuđinski duh mašina.

I to funkcioniše divno. Na ljudskom nivou priča se koncentriše na Kilinove odnose sa njegovim sinom Tobijem i sa ženom po imenu Šibo, izbeglicom iz druge bande; stapa se fino sa natpričom koja, zahvaljujući Mantisinim moćima, zalazi u prostore dubokih psiholoških slika.

Dalje, iako je ljudski rod prikazan kao rod sačinjen od grupica jadnih malih bića u očajničkoj borbi za opstanak na margini mašinske civilizacije, i kao rod u nekim stvarima zaista inferioran, Benford uspeva da preokrene Veliku reku neba u svojevrsni hvalospev ljudskom duhu pod ekstremnim fizičkim i psihičkim pritiskom.

Ovo on čini na nekoliko načina. Glavninu priče drži čvrsto fokusiranu na lične stvari junaka, postižući da mi brinemo za te junake i divimo im se. Sve nam daje kroz svest Kilina, koju slika vešto, produbljeno i saosećajno. Daje nam jednu ljudsku kulturu koja, iako je u bežaniji, zadržava i izvesno, prilično dirljivo, dostojanstvo. Kroz »aspekte« i »lica« — a to su svesti mrtvih ljudskih bića, zabeležene na čipovima, i ugrađene u Kilina — on često evocira minula vremena ljudske slave i povezuje svoj narod sa tokom ljudske istorije, pa tako i sa nama.

On čak lukavo povezuje naše daleke kiborgizovane potomke sa nama na taj način što u njihov donekle mutirani engleski jezik ubacuje, na vrlo delikatan način, dobro znane srcu bliske govorne obrasce iz južnih delova SAD.

Konačno, on uvodi i nematerijalna bića koja egzistiraju kao magnetski obrasci u akrecionom disku centralne crne jame a možda nekako i unutar tamošnjeg horizonta događanja — bića o kojima Mantisa razmišlja manje-više sa obožavanjem i smatra da su onoliko daleko iznad mašina koliko su mašine daleko iznad ljudi. On nabacuje i nagoveštaj da bi ljudi mogli posle smrti dobiti neku vrstu večnog posmrtnog življenja u tom tajanstvenom carstvu strukturisane energije.

Tu dobijamo Benforda naučnog transcendentalistu, koji kao da kaže da vrhunac evolucije svesti u Galaksiji ne mora obavezno da boravi u matricama od metala i silicijuma. Da takvog konačnog vrhunca ne mora ni biti; da matrica ne mora sama po sebi biti superiorna; da se sva svest nalazi na istom putu. Da svaka matrica svesti — mesnata, metalna, magnetska — sadrži po jedan duh koji u jednom konačnom smislu ima podjednaku vrednost, jednako je dragocen, bez obzira na hijerarhije relativnih fizičkih i intelektualnih nadmoćnosti koje su takode veoma realne a ponekad i tragične.

Ali avaj, Benford koristi ta magnetska bića kao deus eh machine za proizvođenje srećnog kraja. Ljudi budu odvedeni do drevnog ljudskog svemirskog broda, renoviraju ga uz pomoć Mantise, i njime odleću sa Snouglejda, u veliko nepoznato, možda u nastavak romana.

Takav kraj je dvosekli mač — psihološki prijatan, jer nama je stalo do Kilina i do tog ostatka čovečanstva, ispunjeni smo osećanjem da ti ljudi zaslužuju da dostojanstveno prežive; intelektualno neprijatan, jer je to donekle zašećereni kraj koji ruši tematsko jedinstvo prethodnih zbivanja.

Ipak: ako možemo oprostiti izvesno savijanje zakona nauke zbog potreba priče (a to često činimo), onda možda takode možemo oprostiti i izesno savijanje tematske logike zbog potreba emocionalne satisfakcije.

Benford se u izvesnom smislu našao u procepu. Da je išao za hladnom logikom priče sve do nemilosrdnog završetka i dopustio da njegovi ljudi izginu ili da budu duhovno smrvljeni od strane mašina, roman verovatno ne bi imao emotivno zadovoljavajući kraj. Opredelivši se da zadovolji naša srca, on donekle razočarava naše intelekte.

Benford humanista i Benford transcendentalista u izvesnom smislu su na kraju Velike reke neba potukli Benforda tvrdoesefovskog pisca. I možda je to je-

dan od elemenata koji ga čine onakvim SF piscem kakav jeste.

Tvrdoesefovska ograničenja ne definišu neku separatnu kategoriju literature izuzetu od generalnih literarnih standarda i imperativa. Naučna tečnost i tehnološka uverljivost su dodatna ograničenja, nabačena onima koji žele da pišu književno ambiciozni naučnu fantastiku. Otud je takvu fantastiku teže, a ne lakše pisati; teže je bar piscu poput Benforda, koji ima aspiraciju da stvara pravu literaturu.

Na kraju krajeva ta ograničenja su sredstvo a ne cilj, ona su deo jedne literarne jednačine a ne kontrolni faktor, ona su deo celoga spektra ljudske literarne tehnike. Najbolji takozvani »pisci tvrde naučne fantastike«, kakav je Benford, znaju u dubini svoga srca da moraju malo popuštati, malo se savijati, radi ostvarenja ukupnih literarnih ciljeva, bez obzira da li su spremni ili nisu spremni da u pristojnom društvu ovo priznaju.

Eto, to je ta tvrda naučna fantastika u centru žanra. To je vrhunska forma ovog žanra.

Tvrda naučna fantastika?

Možda ne. Možda, prosto, dobra naučna fantastika.

Sva dobra naučna fantastika mora igrati igru sa zategnutom mrežom naučne plauzibilnosti, ne izbegavajući i izesnu količinu gumenih vizionarskih spekulacija.

Zato to i jeste naučna fantastika.

Ali mora takođe i balansirati — držati u ravnoteži ograničenja naučne tačnosti, s jedne strane, i generalne parametre literarne izvrsnosti, s druge strane, te savijati naučna ograničenja ukoliko je to neophodno da bi se očuvao duh priče.

Zato to i jeste dobra naučna fantastika.

KNJIGE

Moskva 2042 Vladimira Vojnoviča kao antitotalitaristički pamflet

Izopačenje jednog političkog sistema, zasnovanog na određenom pogledu na svet, može se u satirično-fantastičnoj literaturi slikati na dva načina: na uži — kao što to čini Orvel u Životinjskoj farmi kad prikazuje postepeno odstupanje novih vlastodržaca od proklamovanih načela ponašanja i od ciljeva u ime kojih su poveli svoj životinjski »narod« u pobunu, ili na širi — kao što to čini Vojnovič u romanu Moskva 2042 kad pokazuje kompletno ludilo jednog totalitarnog sistema u skoro svim segmentima svakodnevnog života, kao i u završnoj fazi postojanja tog sistema. Kako bi mogao izgledati birokratizovani sovjetski sistem vlasti za šezdesetak godina, doveden dedukcijom i maštom do svojih krajnjih logičkih konsekvenci, ukoliko nikakva perestrojka ne uspe (ili, možda, upravo ako »uspe«!)? S obzirom da je vizija te tragikomedije apsurda data od sovjetskog disidenta (prognanog iz SSSR-a), roman se može shvatiti i kao težak antikomunistički pamflet (koji je, za divno čudo, kao i Solženjicinov »Arhipelag Gulag«, ipak objavljen kod nas), ali i kao antitotalitaristički pamflet uopšte, jer se pisac obračunava i sa autoritarnim prorocima religijskog tipa (njihovim sumanutim idejama da se jedan totalitarizam, ideološki, zameni drugim totalitarizmom, verskim). Vojnovič ovde direktno cilja na Solženjicina i njegova zastranjivanja u političkoj sferi — aluzije su i odviše prepoznatljive (a očito se, i htelo da budu!).

Konstrukcija samog romana je vrlo neobična. Jovica Aćin, koji je napisao vrlo dobar predgovor, na zanimljiv način obrađuje i ovaj momenat. »U romanu Moskva 2042 govori se o romanu Moskva 2042. Roman se podvostručava. Pisac romana je glavna ličnost u sopstvenom romanu (u liku pisca-klasika Vitalija Nikitoviča Karceva), dok se u liku drugog pisca, disidenta Sima Sirnica Karnevalova (»budućeg cara Rusije«!) prepoznaje Solženjicin. Sam roman je zapravo antiutopijska politička satira sa određenim elementima naučne fantastike (malo dalje ćemo o njima), ali nije naučna fantastka — pisac je odbio da se izrazi prevashodno u okvuru tog književnog žanra.

Sadržina romana je burleska na enti stepen! To je jedno konstantno rableovsko (»Gargantua i Pantagruel«!) zavitlavanje i ruganje koje ne priznaje ništa za sveto i nedodirljivo. Pisac kao glavni junak sopstvenog romana (u liku klasika Karceva) dolazi u Moskvu 2042. godine da bi video kako je konačno izgrađen taj komunizam (toliko napadan, a za koji su se, ipak, žrtvovali toliki ljudi). Po piščevoj interpretaciji, dakle, vlastodršci sovjetske države su odustali od megalomanske ambicije da se komunizam odmah uspostavi u celom svetu (na celoj planeti Zemlji), pa čak i samo u jednoj zemlji (SSSR), već su se orijentisali da ga, za početak, izgrade samo u jednom gradu (Moskva). Tako je nakon »policijske revolucije gnevnih generala KGB-a« (vrlo ljutih na prethodno doba socijalizma kao »doba kultista, voluntarista, korupcionista i reformista«!), predvođenih Ljoškom Bukašovim, nekadašnjim socijalističkim rukovodiocem a sadašnjim Genijalisimusom (aluzija je opet otvoreno očita!), uspostavljen MOSKOREP (Moskovska komunistička republika). To je urađeno u velikoj avgustovskoj revoluciji i tako je nastala svojevrsna državna tvorevina kojoj »zavidi« ceo ostali svet, pa je opkoljen sa »tri kruga mržnje«: to su prvi, kojeg čine sve ostale sovjetske republike, drugi — kojeg čine sve ostale socijalističke zemlje, i treći — kojeg čine »trule i dekandentne« kapitalističke države! »Revolucija« je bila sveobuhvatna! KP SSSR-a postaje KPGB (Komunistička partija Državne bezbednosti!), Crkva je prisajedinjena Državi (kao »mlada sestra Partije«!) i sa ogromnim pravima i mogućnostima, ali uz uslov da više ne može da propoveda veru u Boga nego u Genijalisimusa, itd. Međutim pisac uz sočno sprdanje pokazuje kako su mnoge stvari iz njegovog (prokazanog) socijalističkog vremena ipak ostale iste i prepoznatljive (eventualno malo »doterane« i transformisane!). Tako saznajemo da je i u MOSKOREP-u ideološka borba na prvom mestu a proizvodni prinosi na drugom (otud vladajuće materijalno siromaštvo i pored sveopšte forsirane

utilizacije!), deca se već od dečjih vrtića obučavaju i za policijske doušnike, teorija je i dalje u stalnom sukobu sa praksom, gerontokratija je još uvek aktuelna i prosto nesavladiva, svi žive u iluzijama s obzirom da je »san primaran a život sekundaran«; neprijatelji (Ovde se zovu simiti po njihovom duhovnom vođi Simu Simiču) su na sve strane i zapravo se više, ni među običnim ljudima ni među rukovodiocima tj. funkcionerima Sistema, ne zna ko je na kojoj odnosno na čijoj strani (sveopšta nesigurnost i sveopšti gubitak identiteta!). Sami komunistički funkcioneri se vajkaju piscu (Karcevu) da je Marks izgleda nešto pogrešio, jer do totalnog osiromašenja radničke klase nije došlo u kapitalizmu nego tek u komunizmu! Društvene nauke su svedene na besplodno kopanje po bezbrojnim tomovima Genijalisimusovih dela, a prirodne nauke su kao osnovni zadatak imale stvaranje novog komunističkog natčoveka. I uspele su. Naime, stvoren je jedan jedini psihofizički supermen pa uškopljen, jer tek takav je bio po meri Sistema. Piščeve žaoke su bezbrojne — povremeno se smejete grohotom, povremeno kiselkasto, ali nijedno njegovo podrugivanje vas ne ostavlja ravnodušnim.

SF-elementi u romanu? Pisac ih koristi kao važno pomoćno sredstvo. Naime, sve tri najvažnije ličnosti romana (sam pisac kao klasik Karcev, Sim Simič Karnevalov i Ljoška Bukašov — Genijalisimus) naći će se u Moskvi 2042. godine zahvaljujući »SF-rekvizitima«: Karcev će doputovati vremeplovom iz osamdesetih godina ovog veka, Simič će čekati svoj čas preuzimanja vlasti u Rusiji hiberniran u sefu švajcarske banke. (!!!), a Genijalisimus će biti stalno prisutan zahvaljujući eliksiru besmrtnosti (naravno, poslednja dvojica su takode akteri romana i u osamdesetim godinama ovog stoleća). To nije sve — ovih elemenata ima još, kao npr. pomenuto stvaranje natčoveka ili projektovanja »dekadentnih« filmova i TV-serija (»Dalas« i druge »sapunske opere«!) na oblacima od strane kapitalističkog neprijatelja što mase Moskorepljana željno gutaju sve dok oblake ne rasteraju teški bombarderi specijalnim granatama (a ko dole istovremeno rasteruje masu — to je, valjda, jasno!). Pisac, dakle, koristi ovaj »SF-instrumentarij« samo kao pomoćno sredstvo razvijanja svojih glavnih ideja i poruka i, naravno, sveopšteg, besomučno, neumornog i neprekidnog zavitlavanja iz stranice u stranicu.

Šta reći za ovaj roman koji će sigurno ući u riznicu svetske satire »najtežeg kalibra« i koga treba obavezno pročitati? Srećna je okolnost što čovek ni u zlu (kao ni u dobru) ipak ne može stvoriti ništa idealno i večito — pa će i opisani sistem »komunističkog« ideološkog ludila pasti na kraju romana, ali (koje li ironije!) njega zamenjuje sistem »hrišćanskog« religioznog ludila homeininijevskog tipa koga uvodi Sim Simič kao novi autokratski gospodar Rusije. Pisac će još jednom demonstrirati interesantnu tezu da je »zaludeti jednog čoveka idiotskom idejom neuporedivo teže nego zaludeti ceo narod«!!! Vojnovičeva satira (kao što je nekako »normalno« za satiru uopšte!) nema nikakav hepiend — osim ako pod tim ne podrazumevamo makar to što je Karcev u prevratu jedva nekako sačuvao živu glavu. Završni akt političke fantastike u romanu (smena totalitarnih sistema) asocira na nešto već viđeno u ovom našem 20. stoleću, ali pokazuje određenu piščevu skepsu u pogledu demokratskih sklonosti sopstvenog (ruskog) naroda. (A ako neko misli da su sve te, još uvek prisutne, priče o totalitarizmu na pragu 21. veka besmislice — neka se samo podseti da policija jedne susedne nam socijalističke države još uvek svake godine uzima otisak svakog slova sa svake pisaće mašine u privatnim rukama!)

I najzad — jedno lično viđenje romana i cele njegove problematike, bez koga ovaj prikaz, kako mi se čini, ipak ne bi bio potpun. »Ostvarena utopija« može postati užas — to smo već saznali iz tolikih izvanrednih SF-dela koja su pravi vrhunac celog žanra (Mi, Vrli novi svet, 1984), i možda je najbolji lek protiv utopije — njeno ostvarenje, kako nam poručuje Vojnovič, po rečima Jovice Aćina. Poenta svrgnutog Genijalisimusa (koji je zapravo glavni »saboter« cele koncepcije komunističke ideologije Moskorepa! — još jedan piščev »zez«) tj. njegovih poslednjih reči upućenih Karcevu je upravo »gromopucateljna«: »Da bi se srušio komunizam, moraš prvo da ga ostvariš!« Pročitati ovaj roman, međutim, da bi čovek postao (ili ostao) neki zadrti antiko-munista je nešto najgluplje što bi mu se moglo desiti, jer bi, čini mi se, izgubio iz vida neke bitne stvari.

Radi se, naime, o tome da se u svetu u kojem mi živimo i najveća i najsvetija stvar može izopačiti ukoliko se nađe u pogrešnim rukama ili upotrebljava na pogrešan način. To se naročito odnosi na religiju i ideologiju i uopšte na svaki (»aktivistički«) pogled na svet koji pretenduje da se namente ljudima milom ili silom i da menja taj svet u određenom (idealnom) pravcu. Dogmatizacija je ovde, naravno, glavna opasnost. Svakako da je i Marks imao zabluda i pogrešnih uverenja (a koji je svetski mislilac — da o nama, običnim »smrtnicima«, i ne govorim — bio bezgrešan), ali je on stigao da primeti da »on nije marksista«! U svakom slučaju, ljudi će, dokle god su ljudi, zasigurno uvek imati potrebu i da u nešto veruju. U suprotnom se ne bi mnogo razlikovao od obične životinje, a jednom će, valjda, naučiti i to da se do plemenitog cilja nikad ne može stići nehumanim i nerazumnim sredstvima. Možda ovaj momenat (da će čovek uvek morati da sanja i teži da svoje snove pretvori u stvarnost, iako postoji rizik da ugrozi duge ljude), pisci svih, satiričnih ili ozbiljnih, antiutopija (Vojnovič, Zamjatin, Haksli, Orvel i drugi) ne uzimaju dovoljno u obzir u svojim, ipak, izvanrednim i nama preko potrebnim delima koja opominju na nagone i razmišljanje kada se smeh ili užas zbog pročitanog »slegnu« u nama.

Vladimir Kostić

Stanislav Lem
Eden

Kentaur, Prosveta 1989

Opšte je, mada netačno, mišljenje da postoje pisci koji pišu za decu, za omladinu i za više ili manje ozbiljne punoletnike. Ali, kako to reče Terry Carr u svojim tračbapskim komentarima, priča objavljenih u antologiji »Odabrane naučno-fantastične priče«, ima romana koji su dobri samo da bi bili pročitani iguanama. Pisac tih romana je poznati iguana-pisac i još poznatiji rasturač slave amer-sf-škrabala Stanislaw Lem, i upravo je jedan njegov roman Eden objavljen u novom kolu »sad-me-vidiš-sad-ne« biblioteke Kentaur, a u sklopu njene interne namere da objavi čak šest Lemovih romana. Carr bi bio »oduševljen« dok bi se široke iguanske mase, naravno, uzdržale od komentara. Lem je Eden napisao u leto 1958, kako je to sam naznačio na kraju knjige (kada je knjiga uopšte prvi put izdata nećete saznati jer oznaka copyright-a ne postojil u Kentaurovom izdanju), kad više nije bio nov pisac ali je svoje najveće knjige tek trebalo da napiše. Eden je bio prva knjiga u kojoj se Lem usredsredio na probleme prvog kontakta nas i onih Drugih. Slediće: Solaris, Nepobedivi, Glas gospodara... Fijasko u kojima će ovaj motiv biti variran i dograđivan.

O čemu priča Eden?

»Greška je bila u proračunima.« Raketa je, neplanirano, tresnula na Eden, planetu poznatu ali neistraženu. Posada (šta će) pomalo popravlja brod a pomalo lunja okolo. Osim čuda prirode — čiji opisi su jedan od bisera knjige — nailaze na fabriku a potom i na druge instalacije tamošnje civilizacije. Naravno, pojma nemaju čemu sve to služi (a još i radi). Na putu za grad Edenovaca, jedan od domaćina ih presreće i oni ga, u samo-odbrani, ubijaju, utrpaju se u njegovo vozilo, malo ga provozaju a onda, posle igre i polome (šta će deca). U daljim ekspedicijama nailaze na rake, prazne ili sa leševima, naselje domorodaca koji se čudno ponašaju (ko ne bi da mu Zemljani upadnu u kuću), jedan od njih im se pridružuje, ali astronauti i ne znaju šta bi s njim jer je, što se kasnije ispostavi, slabouman (da nije, zar bi im se pridružio?), potom ih Edenovci zagrade zidom koji ljudi, naravno, probiju i naiđu na naselje u kome život neometano teče uveče, sve to snime pa u povratu naiđu na nešto što liči na progon nemoćnih (sa sve otrovima pride) i oni se umešaju — spaljujući progonitelje. Na brodu vrte snimljeni film i baš ništa im nije jasno, sve im liči na nešto zemaljsko i taman kad smisle rešenje (zemaljsko) sete se da su na Edenu, kad — usred rasprave upada domorodac koji se provukao kroz sve prepreke a ne bi li im razrešio bar neke od nedoumica. Ljudi saznaju o anonimnoj tiraniji koja vlada Edenom, o eksperimentima sa Edenovcima koje vlast negira a čiji je produkt

umesto Edenovca novog doba gomila slaboumnih kojih se treba rešiti. Čuvši sve to, posada odluči da se ne meša u unutrašnje stvari Edena, iako se dežurni humanisti malo grizu zbog toga, popravi raketu i odleti spaljujući plamenom iz mlaznica ona dva Edenovca koji radije biraju smrt nego povratak u lagere.

Tako se sve završava na opšte zadovoljstvo čitalaca, astronauta a bogami i Edenovaca (o iguanama da i ne govorim). Edenovci bivaju ostavljeni bez bratske pomoći da se na miru maltretiraju i budu maltretirani (pa kako im bude) a astronauti mogu konačno da prestanu da se iščuđavaju (kao da su sa Zemlje pali) i da muče svoje vijuge pitajući se: šta im je ovo a šta ono i, kao, mi to nemamo. Što će reći — astronauti »pojma nemaju«. Zbog takvog stava, Lem bi se oštro zamerio onom recenzentu što reče da budale ne lete u svemir. Stvar je u tome što gore to da li su vajni astronauti pametni ne određuju oni sami nego baš mali zeleni ili kakvi njihovi rođaci. No, ne možemo poreći da nas tata Marks na to nije upozorio onim da nije čova ono što misli da je, već ono što je uradio a drugi to ocenili i izogovarali.

A ono što Lem poručuje je da tamo treba stisnuti učkur i petlju pa se odreći nadmenosti i zapeti, iz sve snage, da bi se razumeli ti Drugi (bude li ih bilo). Treba prerasti kratke pantalone i bubuljice zajedno sa kolevkom nam Zemljom i zato je kontakt težak. To što neko leti raketom, ne znači da je posisao svu mudrost Svemira. Upravo zbog te svesti o težini i tegobama susreta Lem je prešišao buljuke amerskih i drugih skribomana kojima je prvi kontakt jedinstvena šansa da iživе sve svoje komplekse koje na ljudima nisu mogli.

Druga važna stvar kod Lema je da je on, u principu, pošteni pesimista koji ne veruje da su ljudi sposobni da prevaziđu sebe. U Edenu kontakta nema, ako se ono ubijanje ne računa, sve dok Lem astronautima ne dovede dobroćudnog domoroca kako bi ih ovaj spasao od totalne sluđenosti. Upravo je taj susret trenutak kad Lem razočarava ne ostajući dosledan toku romana jer bira odviše providno rešenje kojim uništava sve mogućnosti raznih viđenja i tumačenja edenske civilizacije svodeći ih najasnuiluziju na stanje u Istočnom svetu 1950-tih. Žrtvujući ideju radi kraja razumljivijeg čitaocima željnih sažvakanih pouka, Lem daje kraljicu za lovca, na žalost.

Srećom, u kasnijim knjigama nema tih lakih rešenja. Lem je sazreo (čitaoci kako koji). Solaris ne daje objašnjenja. U Nepobedivom mada, ljudi ipak skontaju ponešto o različitim pravcima evolucije, nema razumevanja između mesa i metala. U Glasu gospodara težina kontakta je tolika da ni odabrani naučnici ništa ne ukapiraju. Fijasko je finale: Oni uopšte ne žele da se druže sa nama.

I tako, ono što je započelo Edenom, završava fijaskom. Pobede kod Lema moraju biti zaslužene i zavređene ali i pored sveg truda, ljudi se ne mogu otarasiti onoga što jesu, uvek ostaju samo Zemljani, i tako od kontakta nema ništa. Da bi se susreo sa Drugima, moraš prevazići sebe a onda to više i nisi ti. Što bi rekli Latini: circulos vitiosus.

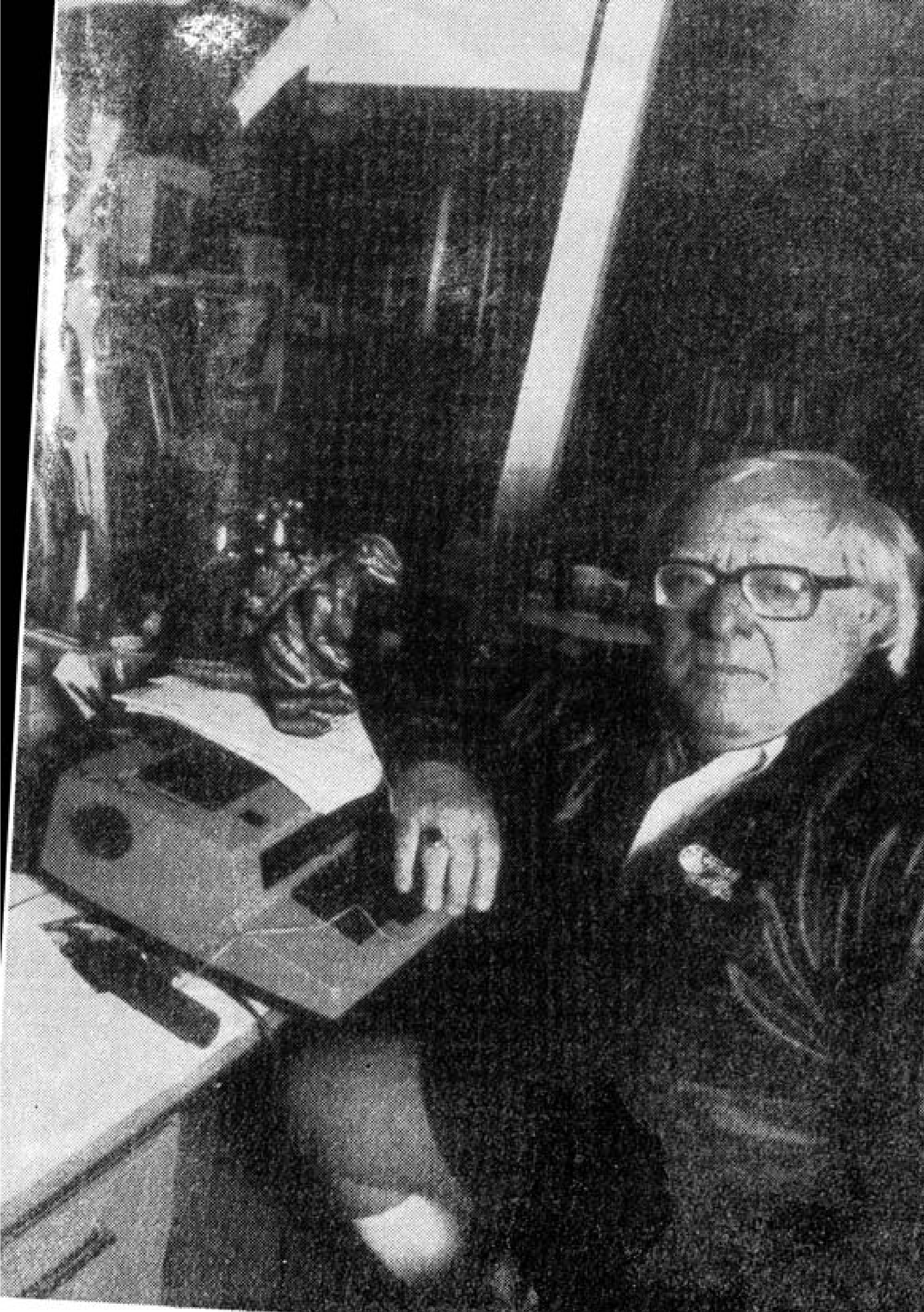
E sad, da ne bih preterao sa hvaljenjem evo i zamerki: dokazujući tezu Lem je zaboravio ljude. Koordinator, Hemičar, Doktor i drugi samo su šabloni, funkcije bez ikakvog života. Ta šupljina, opet, opšte je mesto kod Lema, čast izuzetku: Solaris, i njegovi čitaoci su na to navikli. Što se toga tiče glasam za Ursulu Legvin i gospođu Braun.

I tako, kad se sve sabere, stvari i ne stoje tako jako loše Eden je korektan roman dobro vođen do pred kraj (eh ti krajevi). Lem je napisao bolje knjige od ove, ali mnogi mu nisu dosegli ni do članaka a ne do Edena. Ono što je Lem ukapirao pre tridesetak godina neki mogu samo da priželjkuju. O Summi tehnologiae da i ne govorim.

I još nešto: znamo da su iguane matora vrsta koja je svašta preturila preko glave i mudro gura dalje, za razliku od nas. Ako se one interesuju za Lema, onda tu sigurno nešto ima.

Ilija Bakić

REJ BREDBERI

Pisac »Marsijanske hronike« čekao je pola veka da smogne hrabrosti i sedne u avion

Moguće je postati najveći pisac naučne fantastike — upravo mu je objavljen roman »Na Zapadu oktobra« — a da se nikada ne izađe iz svoje jazbine. Ili gotovo ne izađe. Jer tridesetpet godina, u ovom brlogu Los Anđelesa Bredberi sniva svet sutrašnjice.

— Niste ni jedan jedini dan u životu prestali da pišete? Gde nalazite inspiraciju?

— Svet je prepun ideja. Dovoljno je pogledati oko sebe. Ima pet godina kako sam otkrio da su Servantes i Šekspir umrli istog dana, a onda sam napisao za deset minuta jednu pesmu o tome. Ne sme se nikada forsirati inspiracija. Ideje su kao mačke: dolaze kada ih ne zovemo.

— Većinom su pisci nervozne i odbojne osobe...

— Ja ne! Rođen sam srećan i sušti sam optimizam. Odbijam sve što bi moglo da ima nada mnom kontrolu. Mora zaista nije moja snaga. Osećam se dobro u svojoj koži. Što se tiče drugih, odvratni su mi ozbiljni ljudi, oni koji pišu iz očajanja a da nikada ne ponude rešenje. Za mene, vrhunac dosade je Beket! Kreacija, ona ide zajedno sa emocijama. Ne sa intelektom. Najveći pisci sveta su humoristi.

— Da li je za vas naučna fantastika, beg?

— Ne, uopšte. To je konfrontacija sa životom. Naučna fantastika, to je istorija rađanja naših ideja. Stvari se moraju sanjati pre nego što se konstruišu.

— Prema vama, ko danas ima veću moć: pisci ili političari?

— Pisci koji pišu srcem. Nas otvara duh. U sebi razmišljamo o samima sebi, možemo da se uzdignemo. Verujem u moć totalne imaginacije. I kada me neko zaustavi na ulici i kaže mi: »Izazvali ste mi suze«, plačem od emocija.

— Stanujete na zvezdama. Vozite se svemirskim letelicama kao što se drugi voze metroom. U životu, ne znate da vozite a prvi put ste putovali avionom pre osam godina...

— Kako stalno ludo vozim, uvek sam u opasnosti. Volim da ne vozim. Kada sam u avionu, nemam strah od leta, već strah od sebe samog. Strah od duge brze vožnje.

— Ništa ne uzimate ozbiljno. Imate sedamdeset godina. Ideja o smrti vas zasmejava?

— Živim u borbi bez milosti sa smrću koju sam uvek pobeđivao. Dakle, do mog poslednjeg daha, pisaću. Za mene, pisati je pravo zadovoljstvo. Ne želim išta da promenim. Pisanje mora postati isto tako prijatno kao i vođenje ljubavi. Ako ne, zašto onda i pisati?

Okružen skeletima, fantastičnim životinjama u svojoj ekstravagantnoj »staretinarnici«, Bredberi je napisao svoj najpoznatiji roman »Farenhajt 451« i više od hiljadu priča.

Preveo sa engleskog:
Marko Fančović

ALEF - SCIENCE FICTION MAGAZIN • Izdavač: NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Izdavačka delatnost, 21000 Novi Sad, Bulevar 23. oktobra 31 • Direktor NIŠP »Dnevnik«: DUŠAN TOMIĆ • Rukovodilac OOUR Izdavačka delatnost: ILIJA VOJNOVIĆ • Glavni i odgovorni urednik Izdavačke delatnost: TODOR ĐURIĆ • Sekretar Redakcije: ZDENKA KARABASIL • Lektor: JOVANKA STOJIĆEVIĆ • Korektori: ANĐELKA SILAK i VIOLETA FRENC • Štampa: NIŠRO »Dnevnik«, OOUR Štamparija

supernova

Treće kolo

M. Džon Harison
PASTELNI GRAD

Džek Vans
GOSPODARI ZMAJEVA

Vladimir Korčagin
ASTIJSKI RUNOLIST

Robert Silverberg
SIN ČOVEČIJI

Lindzi Gateridž
HLADNI RAT
U SEOSKOJ BAŠTI

Pol Anderosn
TAU ZERO

YU ISSN 0353-1465
9 770353 146069